

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Mgr. Lenka DOOVÁ

*SROVNÁNÍ ISLANDSKÉHO PRÁVA PŘED ZÁNÍKEM A PO ZÁNÍKU
ISLANDSKÉHO SVOBODNÉHO STÁTU 1262/1264
Grágás – Járnsíða – Jónsbók*
Dizertační práce

Školitel: prof. Ph.Dr. Libuše HRABOVÁ, CSc.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Dizertační práce vznikla s podporou Grantového fondu pro doktorandy a asistenty FF UP v roce 2008 (*Srovnání sociálně-právního postavení Anglosaské a severské ženy*) a grantu SGS-IGA FF UP 2010 (*Periferie a semiperiferie ve středověku*).

V Olomouci dne 31.7.2012

Mgr. Lenka Doová

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní prof. Ph.Dr. Libuši Hrabové, CSc. za cenné rady, připomínky i podněty k dalšímu zamyšlení. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým přátelům a rodině za podporu a trpělivost, bez nichž by tato práce nikdy nevznikla.

OBSAH

ÚVOD.....	1
I. PRAMENY.....	7
I.1. Normativní prameny.....	7-24
I.2. Narativní prameny.....	25-31
I.3. Exkurs 1. <i>Grágás</i> v kontextu germánského zvykového práva.....	32-44
I.4. Exkurs 2. Odkaz Árniho Magnússona.....	45-47
II. ISLANDSKÝ SVOBODNÝ STÁT 930-1262/1264. Politické zřízení a jeho proměny.....	48
II.1. Islandský svobodný stát a královská moc.....	50-56
II.2. Islandský svobodný stát a jeho zřízení.....	56-79
II.3. Zánik Islandského svobodného státu.....	79-80
II.4. Island, tributární země norského království.....	80-92
III. CHRISTIANIZACE ISLANDU.....	93
IV. KŘESŤANSKÁ NAŘÍZENÍ.....	119
IV.1. Desátky.....	135-138
IV.2. Královský nástupnický řád.....	138-141
IV.3. Konkordát z Tønsbergu.....	141-148
V. TRESTNĚPRÁVNÍ PROBLEMATIKA.....	149
V.1. Věková hranice trestně-právní zodpovědnosti.....	152-155
V.2. Královská moc a trestně-právní legislativa.....	155-157
V.3. Sankce.....	157-163
V.4. PřísaHY.....	163-173
V.5. Trestné činy.....	173-184
V.6. Majetkové delikty.....	184-188
V.7. Mimosoudní dohody.....	188-191
V.8. Soudní proces.....	191-201
V.9. Krevní msta.....	202-208
V.10. <i>Hólmganga a einvígi</i>	208-214
V.11. Ordály.....	214-217
V.12. Wergeld.....	217-227
VI. PROBLEMATIKA RODINNÉHO ZÁZEMÍ.....	228
VI.1. Pěstounská péče.....	236-238
VI.2. Manželství.....	239-256
VI.3. Dědické právo.....	256-265
ZÁVĚR.....	266
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	270
RESUMÉ.....	285
PŘÍLOHY.....	286

ÚVOD

Island v letech 930-1262/1264 byl unikátním politickým zřízením, pro něž se v odborné literatuře vžilo označení Islandský svobodný stát či (proto)-republika (*Pjóðveldið á Íslandi*). Jak zaznamenal o společnosti „ledového ostrova“ brémský kanovník Adam: „*U nich není král, leč toliko zákon.*“¹ Geograficky poměrně izolované společenství, které v samotných počátcích formujícího se proto-státního útvaru zavrholo královskou moc a dalo přednost institucím založených na principu delegovaných zástupců, považovalo, jak naznačují slova Adama Brémského, za nejvyšší autoritu nezávislého státu ostrovní právo. I když nejdůležitější zákonodárná a soudní instituce Islandského svobodného státu – *Alþing (obecný sněm)* – bývá někdy nadneseně označována jako nejstarší evropský (proto)-parlament, je třeba jedinečné politické zřízení ostrova vnímat v souřadnicích středověké doby a jejích limitech. Nicméně i přes tyto výhrady nelze zpochybnit (proto)-demokratické a (proto)-republikánské principy, kterých si nelze u svobodného státu nepovšimnout. Na druhé straně je však také třeba přiznat, že se Island v závěrečné fázi samostatnosti (13. století je v ostrovních dějinách známé jako tzv. *Století Sturlungů*) jeví jako prakticky bezprávné společenství, kde v důsledku vleklých domácích bojů o nadvládu ostrova dbal zákonů málokdo. Zánik Islandského svobodného státu a definitivní uznání svrchovanosti norské koruny (1264) byly důsledkem chaosu, v němž se ostrov díky mocenskému soupeření domácích velmožů ocitl.

Ztráta samostatnosti ostrova a proměna kdysi nezávislé (proto)-republiky v jednu z tributárních zemí Norska zasahují Island v době, kdy skandinávské království vládou Hákona IV. Hákonarsona řečeného Starý (1217-1263) završuje svou éru zlatého věku středověkých dějin. Islandané s konečnou platností slibují poslušnost až Hákonovu nástupci, synovi Magnúsovi VI. Hákonarsonovi (1263-1280), který si díky svému reformnímu úsilí v oblasti práva vydobyl přívlastek Zákonodárce (popř. přesněji Novelizátor). Na rozdíl od dobové politiky svého otce, jenž se ovšem na domácí scéně musel nejprve vypořádat s občanskou válkou a dalšími pretendenty o trůn, se však Magnús VI. Zákonodárce zaměřil na nutnou konsolidaci země. Celoživotním dílem a odkazem Magnúse VI. Hákonarsona, jak napovídá i jeho přídomek v staroseverštině

---

¹ [„*Apud illos non est rex, nisi tantum lex;*“]. *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Rerum Germanicarum. Hannoverae, Lipsiae 1917, s. 273. *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela*. (Ed.) L. Hrabová. Praha 2009, s. 219.

lagabætir (Novelizátor, Zákonodárce), se stala revize norské a islandské legislativy, jejichž zastaralé a mnohdy nefunkční normy si novelizaci opravdu žádaly.

Předkládaná dizertační práce je věnována islandskému středověkému právu, tj. třem stěžejním zákoníkům, pro něž se vžilo označení *Grágás* (*Šedá husa*), *Járnsíða* (*Železná stránka*)² a *Jónsbók* (*Jónova kniha*). *Šedá husa* (cca 1250-1270?), soubor zákonů Islandského svobodného státu, je nejobsáhlejším právním počinem středověkého severu. Nicméně na rozdíl od *Járnsíðy* (1271/1273) a *Jónsbók* (1281), které reprezentují legislativní odkaz Magnúse VI. Zákonodárce, se však nejednalo o kodifikaci v pravém smyslu, byť je tento nejstarší normativní soubor Islandu takto nepřesně někdy označován.

Z pohledu výše uvedených preskriptivních pramenů je nahlíženo na Islandský svobodný stát a jeho společnost, jakož i na proměny, které nevyhnutelně následovaly po ztrátě samostatnosti. Stěžejní téma se zaměřuje na právní důsledky zániku Islandského svobodného státu, tj. na změny politického zřízení a transformaci jeho někdejších důležitých institucí. S akceptací norské nadvlády nevyhnutelně souvisí i otázka, jakým způsobem zasáhl ostrovní populaci nový status poddaných tributární země, resp. jak se v rámci norského království proměnilo právní postavení kdysi svobodného obyvatelstva „ledového ostrova“. Značná pozornost je věnována politickému a správnímu zřízení nezávislého státu, dále především trestněprávní problematice, jakož i rodinnému zázemí, kde si vedle politického a administrativního zřízení Islandu můžeme povšimnout nejmarkantnějších legislativních změn.

I když by výše uvedená témata sváděla k příhodnějšímu dělení – na právo veřejné a soukromé, přesná hranice mezi sférou veřejného a soukromého práva v éře islandské nezávislosti ještě neexistovala. Teprve až Magnúsovy kodifikace striktně vymezily kompetence královských úřadů a zmocněnců, jakož i právní delikty, které nemusely být při soukromoprávním vyrovnání dozorované autoritami.

Dílčí studie je věnována nejvýznamnějšímu mezníku v dějinách Islandského svobodného státu, tj. christianizaci „ledového ostrova“, jak ji zachytila a po staletí interpretovala obecně uznávaná narativní tradice. Jelikož nám k nejstarším etapám misijních aktivit a formování farní sítě chybějí průkaznější archeologické důkazy, o něž by bylo možné se s jistotou opřít, jsme zde odkázáni hlavně na narativní, částečně pak i na preskriptivní prameny.

---

² *Síða*, tj. hřbet knihy. Překlad *Železná stránka* viz Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 133-135.

Patrně nejdiskutabilnější částí práce je oddíl o křesťanských nařízeních, jelikož se u obou královských kodifikací jednalo spíše o proklamaci víry, než-li o samostatné normativní oddíly. Srovnání církevních nařízení *Šedé husy*, *Járnsíðy* a *Jónsbók* tak zůstává s ohledem na nedostatečný komparativní materiál spíše symbolické. Ovšem křesťanské preskripce *Gárgás* zůstaly na ostrově – v mladší islandské diecézi v Hólech (nom. Hólar) – v platnosti až do poloviny 14. století. Pro část ostrovního obyvatelstva se tedy z právního hlediska v církevní sféře mnoho nezměnilo. Hlavní součást křesťanského oddílu Magnúsových zákoníků tvoří nástupnický řád norských králů, který legislativa svobodného státu logicky postrádala. Vyloučení komparace však přináší prostor pro obecnější zamyšlení se nad královskou mocí a vnímáním její autority očima středověkých Islandců, opět jak z hlediska pramenů preskriptivních, tak i narativních.

Pokud by se však dizertační práce opírala pouze o preskriptivní prameny, jak např. preferoval ve svých studiích věnovaných Islandskému svobodnému státu Ólafur Lárusson,³ obraz ostrovní společnosti by byl jednostranný až ryze zkreslený. Je třeba mít na paměti ideální představu společnosti, jíž se zákonodárci snažili skrze normativní prameny dosáhnout. Narativní prameny, především bohatá ságová produkce, významné evropské kulturní dědictví středověké severské literatury, naznačují, že populace vzdáleného Islandu se tomuto záměru někdy spíše vzdalovala, než-li jej svědomitě naplňovala. Obezřetné využívání narativních materiálů⁴ zde tedy slouží jako jistý protipól zákoníků. Ságy na rozdíl od strohého normativního jazyka kodifikací dodávají obrazu islandské středověké společnosti větší plastičnost a barvitost, zároveň však i v jedinečné formě poodhalují, jak mohlo ostrovní právo fungovat či nefungovat v praktické rovině.

K prvním pokusům o komparaci islandských a norských právních okruhů a jejich příslušných preskripcí došlo již v 19. století. Teze o islandském právu jakožto derivátu práva západonorského byla jedním z podnětů tohoto výzkumu. I když je tato teorie dnes zpochybněna, lze mezi právními okruhy obou zemí přirozeně nalézt shodu, o vzájemném ovlivňování nemluvě. Nicméně ať už ostrovní právo nalezlo svoji prvotní inspiraci v právním řádu západonorského *Gulapingu* a teprve během doby se vyvinulo ve zcela svébytný právní okruh, nebo se od samého počátku vydalo vlastní cestou, po ztrátě samostatnosti nelze vlivy norského práva v islandské legislativě, tj. královských

---

³ Viz seznam pramenů a literatury.

⁴ K problematice ság jakožto historického pramene viz kapitola o pramenech (I.).

zákonících *Járnsíðe* a *Jónsbók* přehlédnout. Spíše než této problematice je ale dnes věnována pozornost otázce, do jaké míry je islandské, potažmo středověké severské právo obecně, zasaženo vlivem evropského kontinentálního práva. Toto téma však na svou zásadní studii stále čeká a není ani předmětem předkládané práce.

Struktura stěžejních kapitol, které se věnují komparaci norem Islandského svobodného státu a pozdější tributární země skrze jednotlivé zákoníky, je uspořádána chronologicky. Tj. nejprve je pojednáno o právních normách v éře proto-republiky a poté následuje srovnání se stavem, jaký panoval v královské době. Důraz je ovšem kladen na tzv. Norskou éru ostrovních dějin (cca 60. léta 13. století – 1400). Pro snadnější orientaci v textu jsou jednotlivá témata rozčleněna do příslušných podkapitol.

Stručnou zmínku je třeba učinit i k vlastní metodě práce. Důraz není kladen na absolutní komparaci všech jednotlivých oddílů a příslušných nařízení *Šedé husy*, *Járnsíðy* a *Jónsbók*. Jak naznačují témata a výše nastíněné uspořádání samotných kapitol, práce se zaměřuje na tři hlavní tematické okruhy. Opomeneme-li nyní Prameny (I.) a Christianizaci Islandu (III.), které nebyly předmětem stěžejního komparativního výzkumu, mohli bychom právní problematiku rozdělit na:

- 1) politický systém a správu středověkého Islandu před a po ztrátě nezávislosti (1264)
- 2) trestní právo Islandu před a po ztrátě nezávislosti
- 3) rodinné právo Islandu před a po ztrátě nezávislosti

Záměrně zde není užito dělení práva na veřejné a soukromé, tak jak se s touto klasifikací setkáme již u práva římského. I když samotné uspořádání oddílů jednotlivých zákoníků k tomuto rozvržení svádějí a moderní právní věda toto uspořádání mnohdy aplikuje i na středověké právní normy, archaické germánské zvykové právo (jehož derivátem je i islandský středověký právní systém) nerozlišovalo, zda byl protiprávní čin namířen proti státu či jednotlivci. Zvykové právo nechránilo zájmy veřejné a soukromé, chránilo právo a jeho nedotknutelnost jako takové. I přes skutečnost, že nám stále chybí zásadní studie o vlivech římského práva na islandskou legislativu, dikce *Šedé husy* nenaznačuje, že by zákonodárci Islandského svobodného státu rozlišovali zvláště normy přijaté na ochranu zájmů státu a zvláště na ochranu jednotlivce. Možnost právního narovnání soukromou dohodou, a to i se souhlasem *Lōgrétty* v případech nejzávažnějších, naznačuje jediný zájem – nápravu porušeného práva. Zda se o ni přičinila instituce (sněmy, *hreppy* či *goði* osobně) nebo jednotlivec

bez delegovaných veřejných pravomocí, nehrálo zásadní roli. Zjednáání nápravy práva s hlavním zřetelem na *bonum commune* lze považovat za neoddiskutovatelný imperativ jak pro instituce islandské proto-republiky, tak i jednotlivce. Za zamyšlení by ovšem stála otázka, zda bylo soukromé narovnání práva, u Islandčanů upřednostňované, výsledkem pozůstatků germánského zvykového práva, kde obecné blaho bylo zároveň i blahem jednotlivce, či spíše neexistencí centrální výkonné moci. Ani v královských kodifikacích Magnúse VI. *Zákonodárce*, *Járnsíðe* a *Jónsbók*, se však nesetkáme s panovníkem-ochráncem veřejného zájmu státu, ale jako s králem-ochráncem zemského práva, což lze jednoznačně identifikovat jakožto přetrvávající pozůstatek norského zvykového práva.

K severským osobním jménům, geografickým pojmům, přízviskům i právním termínům, které se v textu objevují, je třeba učinit alespoň stručnou poznámku. Jelikož zatím v češtině neexistují jednotná oficiální pravidla pro přepis a skloňování staroseverských jmen a výrazů, opírám se v textu o ortografické návrhy dr. Jiřího Starého. Nicméně nevyužívám ekvivalenty, které v českém jazyce již zdomácněly, tj. u jmen (potažmo přídomků) ponechávám jejich staroseverskou formu, tak jak je zachycena v pramenech, s nimiž jsem pracovala. V nominativu singuláru tedy zachovávám maskulinní koncovku (např. Óláfr). Staroseverské přídomky neskloňuji a ponechávám s malým písmenem na začátku slova, opět po vzoru pramenů (*lagabætir*, *gamli*). Pokud cituji český překlad narativních pramenů, zachovávám uvedený tvar zvolený překladatelem/editorem. V případě křestních jmen odborníků, zachovávám samozřejmě tvar uvedený v bibliografickém záznamu, tj. u islandských autorů islandskou verzi jména (Ólafur), u Norů norský tvar (Olav). Geografické pojmy ponechávám ve tvaru, který je uveden v pramenech, pokud v domácí i zahraniční literatuře není běžný zdomácnělý ekvivalent.

Právní termíny jsou prezentovány v originálním znění, a pokud opět v českém jazyce neexistuje rovnocenné označení, vysvětluji podstatu daného pojmu a uvádím paralely, které by odpovídaly nejvýstižněji. U běžně užívaných výrazů jako např. *Alþing(i)* uvádím i český ekvivalent *obecný sněm* dle Ladislava Hegera (viz seznam pramenů a literatury). Záměrně však ponechávám u staroseverského termínu na začátku velké písmeno, aby nebyl tento nejvýznamnější islandský sněm zaměňován se skandinávským *alþingem*, který měl jiné pravomoci a funkce. Islandský *goðorð* ponechávám však v původním tvaru po vzoru Heleny Kadečkové, byť L. Heger dává přednost českému *godství*, což by lépe odpovídalo střednímu rodu originálu.

I když bylo v řadě případů možné opřít se u staroseverských a staroislandských pramenů i o různé jazykové varianty moderních překladů, místo vlastní doslovné interpretace užívám raději parafrázování, byť jsem se snažila zachovat co nejvěrnější znění původního textu.

Jako součást příloh je vložen stručný slovník pojmů, které jsou v práci uvedeny. Abeceda (stejně jako v případě seznamu pramenů a literatury) kopíruje vzor anglického slovníku staroseverských pojmů G. Vigfússona a R. Cleasbyho (viz seznam literatury); písmena Þ, Æ, ö, ⁵Ø se tedy nacházejí na konci abecedního seznamu.

---

⁵ Je užito jen v citacích pramenů v originálním znění a u právních termínů. V ostatních případech nahrazeno písmenem ö. Jde opět o běžný úzus.

KAPITOLA I

PRAMENY

I.1. Normativní prameny

Grágás

Grágás (tj. *Šedá husa*) je nejvýznamnějším souborem zákonů Islandského svobodného státu a zároveň i nejobsáhlejší normativní sbírkou středověké Skandinávie.⁶ Ólafur Lárusson, jeden z předních odborníků na problematiku islandského středověkého práva, označil *Šedou husu* za *impresivní monument právní sféry*.⁷

Tento „gigant mezi germánskými zákoníky středověku“, jak *Grágás* nazval švýcarský medievista Andreas Heusler (1865-1940),⁸ však ve skutečnosti není kodifikací v pravém smyslu slova, byť někdy pro zjednodušení bývá toto úctyhodné preskriptivní dílo jako zákoník nepřesně označováno.⁹ Za enigmatickým jménem *Šedá husa* se totiž neskrývá žádný ucelený právní korpus,¹⁰ ale dvě soukromé islandské sbírky právní povahy pocházející z druhé poloviny 13. století.¹¹ Starší z obou rukopisů (GkS 1157 fol.), známý pod označením *Konungsbók* (tj. *Královská kniha, Codex Regius*)¹² je datován do prvních desetiletí druhé poloviny 13. století. K jeho sepsání došlo s největší pravděpodobností někdy na počátku 60. let 13. století, tedy v době

---

⁶ Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 26.

⁷ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 89.

⁸ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 86.

⁹ *Staðarhólsbók. The Ancient Lawbooks Grágás and Járnsíða*. Corpus Codicum Islandicorum Medii Aevi. (Ed.) Ó. Lárusson. Copenhagen 1936. Lárusson, Ó.: *On Grágás - The Oldest Icelandic Code of Law*. The Third Viking Congress 1956. Reykjavík 1958, s. 77-89. Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 234. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 21. Foote, P.: *Oral and Literary Tradition in Early Scandinavian Law: Aspects of a Problem*. In: *Sborník symposia Oral Tradition, Literary Tradition*. (Ed.) H. Bekke-Nielsen. Odense 1977, s. 52.

¹⁰ Míneňa je islandská *Šedá husa*, o nedochovaném stejnojmenném zákoníku norského (1035-1947) a dánského (1042-1047) krále Magnúse Óláfssona podrobněji níže.

¹¹ Vedle dvou nejdůležitějších manuskriptů se pod označením *Grágás* skrývá celkem cca 130 rukopisných sbírek, fragmentů a kopií. *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 234.

¹² Součástí *Codexu Regius* je i rukopis tzv. *Starší Eddy*, který je nejvýznamnější středověkou sbírkou dochované eddické tvorby a tzv. *Mladší Edda* Snorriho Sturlusona.

těsně před zánikem islandské proto-republiky (1262/64).¹³ Mladší rukopis (AM 334 fol.), který nese jméno *Staðarhólsbók* (tj. *Kníha ze Staðarhóllu v Dalasýsle*), byl pojmenován podle západoislandské usedlosti *sýslumanna*¹⁴ Bjarniho Péturssona (1613-93), nám prvního známého majitele. Vznikl krátce po zániku islandské samostatnosti, patrně na počátku 70. let 13. století.¹⁵ Tedy v době, kdy nejstarší zákony svobodného státu přijetím nového zákoníku *Járnsíðy* definitivně ztratily po 341 letech své právní existence svoji oficiální platnost.¹⁶ Oba rukopisy jsou jako většina středověké tvorby anonymními díly, i když některé zákony můžeme připsat konkrétním autorům.

Nejstaršími normami, které jsou zmiňovány výše, byly dle islandské tradice v podání Ariho Þorgilssona¹⁷ tzv. *Úlfjótovy zákony*, které schválil *Alþing* roku 930.¹⁸ Jejich autor Úlfjótr, první zákonopравce svobodného státu pověřený zhotovením jednotné islandské legislativy, se při tvorbě inspiroval právem *Gulapingu*. Z této západonorské oblasti patrně pocházel nejen on, ale i řada prvních záborců Islandu.

Pokud jde o poněkud matoucí název *Šedá husa*, není nám zcela zřejmé, jak došlo k tomu, že oběma rukopisům normativní povahy přisoudila minulost takovéto zavádějící jméno.¹⁹ Existuje samozřejmě řada teorií, které se snaží na tuto historickou

---

¹³ Na rozdíl od Petera Footeho, Richarda Perkinse a Andrewa Dennise (viz *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980. *Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000.) datuje Hans Fix *Konungsbók* do poloviny 13. století a nejstarší část rukopisu do poloviny 20. let 13. století. Viz *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia.* (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 234. Fix, H.: *Grágás: GKS 1157 fol.* Frankfurt am Main 1979. Dále ke sporné argumentaci viz Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws.* In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture.* (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 225. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society.* London 2000, s. 21-22. Starší studie viz O. Widding, H. Ehrhardt, H. Fix, Ó. Lárusson, O. Widding.

¹⁴ *Sýslumaðr* byl správcem administrativního okrsku, tzv. *sýsla* (pl. *sýslur*), podléhající kompetenci *Alþingu*, tradičně se tento post královského úředníka překládá jako šerif či správce, který v daném kraji zastupoval právo, vybíral poplatky a sloužil králi (popř. biskupovi). Tyto správní oblasti existují na Islandu dodnes. Viz Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary.* Oxford 1874, s. 616.

¹⁵ *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia.* (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 234. Dle editorů mezinárodního projektu *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages* pochází rukopis AM 334 fol. až cca z let 330-1340. Viz online databáze :

<http://skaldic.arts.usyd.edu.au/db.php?if=default&table=mss&id=12687>. Dne 28.6.2011.

¹⁶ K dataci a problematice obou zákoníků *Šedé husy* viz např. Widding, O.: *Håndskriftanalyser, 5. GKS 1157 fol. Hånd A i Konungsbók af Grágás.* Opuscula 2.1. Bibliotheca Arnarnagana 25.1. Copenhagen 1961, s. 65-75; Ehrhardt, H.: *Der Stabreim in altnordischen Rechtstexten.* Skandinavistische Arbeiten, 2, Heidelberg 1977; Fix, H.: *Grágás. Graphemische Untersuchungen zur Handschrift GKS 1157 fol.* Europäische Hochschulschriften, 1, 325. Frankfurt 1979. Lárusson, Ó.: *Grágás og Lögbækurnar.* Reykjavík 1923, s. 69-73. Foote, P.: *Oral and Literary Tradition in early Scandinavian Laws. Aspect of a problem.* In: *Oral Tradition. Literary Tradition.* (Ed.) H. Bekke-Nielsen. Odesne 1977, s. 47-55. Foote, P.: *Some lines in Lögréttabáttur.* *Sjöttú ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni* 20. Júlí 1977, 1. Reykjavík 1977, s. 198-207.

¹⁷ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 7.

¹⁸ Sandvik, G. – Sigurðsson, J. : *Laws.* In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture.* (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 224.

¹⁹ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society.* London 2000, s. 21.

hádanku adekvátně odpovědět. Mylné ztotožnění preskriptivního rukopisu nalezeného na Islandu v 16. století se ztraceným norským zákoníkem *Grágás* krále Magnúse I. Óláfssona (1035-1047), jehož existence je nám známa díky Snorriho zmínce v *Heimskringla*,²⁰ se zdá být nejpravděpodobnější. Jak však původní Magnúsova kodifikace z 11. století získala své označení, zůstává dodnes nejasné.²¹ Domněnka, že Islandané pojmenovali své zákony po divoké huse, jíž severská tradice přisuzovala mezi ptactvem nebývalou dlouhověkost, aby tak skrze jméno propůjčili svým zákonům stejnou vlastnost, je jednou z teorií. Mezi dalšími hypotézami figuruje např. názor, že *Šedé huse* dala jméno barva samotného pergamenu, na němž byly zákony původně zaznamenány. Zapsání norem husím brkem užívaným skriptory, popř. svázání rukopisů husí kůží taktéž patří k dalším, byť méně pravděpodobným, hypotézám nejasného pojmenování *Grágás*.²²

Bez ohledu na různé teorie o důvodech označení sbírky islandských zákonů svobodné proto-republiky *Šedá husa*, jisté je, že za tímto pojmenováním stojí právě ono nedorozumění, k němuž došlo v 16. století.²³ I když bylo později odhaleno, že se ve skutečnosti nejedná o ztracenou stejnojmennou kodifikaci obsahující zákony norského *Frostapingu*²⁴ z 11. století, toto osudné nedopatření již napraveno nebylo. Oba právní rukopisy si tak své jméno nejasného původu zachovaly dodnes.

Popud k sepsání obou normativních děl vzešel z neoficiálních kruhů a není nám známa ani skutečnost, za jakým účelem byly pořízeny. Starší verze mohla teoreticky sloužit na sklonku existence Islandského svobodného státu ještě k praktickému využití. Lze vyslovit pouze předpoklad, že za tímto počinem stála snaha Islandanů poukázat na hluboce zakořeněné právní tradice někdejšího svobodného státu, které nebyly respektovány novým zákoníkem *Járnsíðou*, a zdůraznit tak averzi ostrovního obyvatelstva vůči nové krajně nepopulární kodifikaci. V neposlední řadě pak samotná

---

²⁰ Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 432. Sturluson, S.: *Heimskringla: A History of the Norse Kings*. (Ed.) R. Anderson. London 1907, s. 455.

²¹ Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 234. Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956*. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 80.

²² Kadečková, H.: *Islandské středověké zákony v tzv. Šedé huse*. *Dějiny a současnost*, 4, 1998, s. 2-6. Sturluson, S.: *Heimskringla: A History of the Norse Kings*. (Ed.) R. Anderson. London 1907, s. 455. Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956*. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 81.

²³ Poprvé se jméno *Grágás* objevuje roku 1548 v inventáři skálholtského biskupa (Gizurr Einarsson). Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 20.

²⁴ Jeden ze čtyř nejvýznamnějších zákonodárných sněmů středověkého Norska spolu s *Gulapingem*, *Eidsíva-þingem* a *Brorgarþingem*.

revize norského práva, k níž dochází ve stejné době z popudu královské autority, Magnúse VI. Hákonarsona zvaného *lagabætir* (Zákonodárce či přesněji Novelizátor), taktéž bezpochyby sehrála svoji nezanedbatelnou roli, nicméně konkrétní důkazy odkazující na přímé souvislosti chybějí.²⁵

Do dnešních dnů se nám s výjimkou *Šedé husy* a narativních materiálů nezachovalo mnoho středověkých pramenů informujících nás o legislativě islandské proto-republiky. Nejstarší rukopis pochází z pozdního 12. století, nicméně jde o fragment představující pouhé dva pergamenové listy.²⁶ Prostřednictvím *Íslendingabók*, díla „otce islandské historiografie“ Ariho Þorgilssona, zvaného *fróði* (tj. *Moudrý*), se dozvídáme o prvním sepsání zákonů islandského svobodného státu v zimě na přelomu let 1117/1118 a jejich následné veřejné proklamaci roku 1118.²⁷ Do této doby byla ostrovní nařízení předávána z generace na generaci pouze formou orální tradice, za jejíž tezauraci a správnou interpretaci nesl zodpovědnost příslušný *lōgsögumaðr* (tj. zákonopravec).²⁸ Právní pořízení, které se nám však nezachovalo v originále, ale pouze ve dvou revidovaných a rozšířených verzích z druhé poloviny 13. století, je známo jako *Háflíðihó soupis* (*Háflíðaská*),²⁹ nazvaný podle Háflíðihó Másson, ³⁰ na jehož dvorci byl soupis pořízen. Na rozdíl od *Grágás* vzešel tento podnět k první tezauraci zákonů z oficiálních kruhů. Návrh na letním zasedání *Alþingu* veřejně přednesla osoba nejpovolanější – Bergþórr Hrafnsson z Breiðabólstaðu, toho času zákonopravec zastávající nejvýznamnější úřad na Islandu v letech 1117-1122/1123.³¹

---

²⁵ Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 427-454.

²⁶ Tento rukopis patří k nejstarším islandským dochovaným fragmentům vůbec. Jesse Byock uvádí dataci starší, a sice rok 1150, nicméně s velkým otazníkem. Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 21.

²⁷ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 23. *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion*. Viking Society for Northern Research, Text Series XVIII. (Eds.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006, s. 12. Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 84, 91.

²⁸ McGlynn, M.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. *Neophilologus*, 93, 2009, s. 521–536. Brink, S.: *Verba Volant, Scripta Manent? Aspects of Early Scandinavian Oral Society*. Literacy in medieval and Early Modern Scandinavian culture. Viking collection 16. (Ed.) P. Hermann. Odense 2005, s. 59-117.

²⁹ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Fylgirit. Reykjavík 1956, s. 78-79.

³⁰ Háflíði Másson se patrně významnou měrou podílel na založení biskupství v Hólech (1106). Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999, s. 34-5.

³¹ Bergþórr Hrafnsson není uváděn jako autor zákonů, ale s jistotou víme, že se na textu podíleli jeho dva předchůdci v úřadě: Markús Skeggjason (1084-1107) a Úlfheðinn Gunnarsson (1108-16) a nástupce Guðmundr Þorgeirsson (1123-34), v souvislosti s *Háflíðihó soupisem* je taktéž autorství připisováno islandskému biskupovi Gizurovi Ísleifssonovi ze Skálholtu (1081-1106).

Nejvýznamnějším, byť soukromým, pořízením zákonů islandského svobodného státu, jehož součástí jsou i Háfliðho nařízení, tedy zůstává *Grágás*, resp. její dvě právní pořízení *Konungsbók* a *Staðarhólsbók*. Oba rukopisy patří k nejstarším pokladům písemného dědictví středověkého Islandu.

Části *Konungsbók* se postupně od roku 1640 staly majetkem islandského biskupa Brynjólfa Sveinssona ze Skálholtu (1605-1675, úřad zastával v letech 1639-1674), který ji poté, v první polovině 50. let 17. století, daroval svému králi Frederikovi III. Oldenburskému (1648-1670). Od roku 1662 se tento významný rukopis nacházel ve sbírce Královské knihovny v Kodani a na základě místa svého uložení dostal i své jméno *Codex Regius*, *Královská kniha*.³² Zde se nacházel až do roku 1971, kdy dánská vláda zahájila na základě předchozích dohod (podrobněji viz níže) postupné navrácení rukopisů zpět do země svého původu.³³ Dnes je součástí sbírky *Institutu Árniho Magnússona na Islandu* v Reykjavíku (*Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi*, zkráceně též *Árnastofnun*).³⁴

Nejdůležitějšími částmi *Královské knihy* nejsou nicméně nařízení islandské proto-republiky, ale eddická tvorba, zvláště pak rukopis tzv. *Starší Eddy*, jíž je také z hlediska kodikologie věnována největší pozornost.

Mladší rukopis *Staðarhólsbók* se vynořuje z anonymity v 17. století, kdy byl majetkem již zmiňovaného Bjarniho Péturssona ze Staðarhóllu. Jeho rodina se mohla pochlubit blízkými vazbami k právní sféře, a to již v době Islandského svobodného státu, v éře zákonopraců. Jednotlivé příslušníky této významné rodiny můžeme i po zániku proto-republiky nalézt ve funkcích vyžadujících právní vzdělání. Rukopis nakonec skončil v rukách vášnivého sběratele a zachránce manuskriptů Árniho Magnússona, který jej obdržel roku 1685 darem od svého strýce Síra Pállo Ketilssona z Hvammu. Ten ji pro změnu získal od Péta Bjarnasona, syna Bjarniho Péturssona.³⁵ *Staðarhólsbók* spolu s ostatními nashromážděnými materiály nakonec odkázal Árni Magnússon po své smrti Kodaňské univerzitě, kde léta působil jako profesor a správce královských sbírek.³⁶ *Staðarhólsbók* zůstala součástí kolekce Árniho Magnússona a až do svého návratu na Island roku 1987 byla v majetku *Institutu Árniho Magnússona* (*Det*

³² Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 21.

³³ Roku 1971 se na Island vrátili pouze části *Konungsbók*; tzv. *Starší Edda* (*Konungsbók eddukvæði*), *Mladší Edda* byla Dánskem vrácena až roku 1985.

³⁴ Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 21.

³⁵ *Staðarhólsbók. The Ancient LawBooks Grágás and Járnsíða*. (Ed.) Ó. Lárusson. Copenhagen 1936, s. 8.

³⁶ Kadečková, H.: *Árni Magnússon aneb historie záchrany islandských rukopisů*. Dějiny a současnost, 2, 1996, s. 9-13.

Arnarnagnæanske Institut) Kodaňské Univerzity. Dnes je rukopis taktéž uložen v Institutu Árniho Magnússona v Reykjavíku.

Mladší rukopis *Šedé husy* obsahuje 108 pergamenových listů. Kromě zákonů Islandského svobodného státu rozdělených do dvou hlavních celků a devíti dílčích částí byl ke *Staðarhólsbók* přiřčen i další islandský středověký zákoník – *Járnsíða*. Ta tvoří samostatný ucelený rukopis sepsaný skriptorem, jenž se nepodílel na sepsání mladší sbírky zákonů *Grágás*, což naznačuje její dodatečné pozdější připojení k manuskriptu AM 334 fol.³⁷

Snahy o přesnější dataci *Staðarhólsbók* si prošly obdobně jako v případě *Konungsbók* poměrně složitou genezí.³⁸ Jako první se o časové zařazení pokusil islandský učenec a profesor starožitností Kodaňské univerzity Grímur Jónsson Þorkelín (1752-1829), který datoval rukopis krátce před polovinu 14. století.³⁹ Tento názor přejala řada odborníků.⁴⁰ Nicméně na základě výzkumu německého dramatika a literárního historika Johana Eliase Schlegela (1719-1749), který se odvolával na starší rozborů svých kolegů Finna Magnússona (1781-1847) a Carla Christiana Rafna (1795-1864),⁴¹ došlo nakonec k posunu data stáří rukopisu již na konec 13. století. K prvním dekádám 2. poloviny 13. století se nejvíce přiblížil ve svém odborném odhadu Jón Sigurðsson (1811-1879), vůdčí osobnost islandského hnutí za nezávislost⁴² a přední odborník na severskou právní historii Konrad Heinrich (von) Maurer (1823-1902). S přelomovým názorem však přišel až jeden z předních odborníků na *Šedou husu* Vilhjálmur Finsen (1883-1960), který jako první upozornil na skutečnost, že rukopis první části manuskriptu (*Grágás*) neodpovídá druhému oddílu (*Járnsíða*).⁴³ Fakt, že se jedná o dvě samostatná díla sepsaná různými autory, usnadnil problém s rozporuplnou datací, jejíž diskrepanci způsobovala právě domněnka, že se jedná o dílo jediného autora. Závěry V. Finsena, který na základě svého zjištění stanovil dataci první části na počátek 60. let 13. století a vznik *Járnsíðy* posunul do 2. poloviny 70. let 13. století, podpořili i další přední odborníci, především norský historik Gustav Storm

³⁷ Fol. 1-92 manuskriptu AM 334 patří *Staðarhólsbók*, fol. 92-108 *Járnsíðe*.

³⁸ *Staðarhólsbók. The Ancient LawBooks Grágás and Járnsíða.* (Ed.) Ó. Lárusson. Copenhagen 1936, s. 7-14.

³⁹ Svě závěry opřel o svátek svatého Magnúse orknejského (zemřel cca roku 1115, kanonizovaný byl roku 1326), který je zmiňovaný v církevním kalendáři. Tento postup datace však vyvrátil Jón Sigurðsson, jenž upozornil na skutečnost, že svátek tohoto oblíbeného světce se slavil již ve 12. století, a tudíž jde o neprůkazný argument.

⁴⁰ Þórður Sveinbjörnsson, Erich Werlauff, Guðbrandur Jónsson.

⁴¹ Dle určení stáří pergamentu.

⁴² Na Dánsku.

⁴³ Fol. 1-92.

(1845-1903) působící na univerzitě v Christianii⁴⁴ a dánský filolog a správce rukopisné sbírky *Institutu Árniho Magnússona* (Peter Erasmus) Kristian Kålund (1844-1919).

Obě sbírky, *Konungsbók* i *Staðarhólsbók*, mají řadu shodných rysů, lze tedy předpokládat existenci jejich společné původní předlohy, jež se však do dnešních dnů nedochovala. K závěru o společné předloze dospěl již V. Finsen. Nicméně Finsenův oponent K. Maurer zastával protichůdný názor. Dle Maurerovy teorie vznikla obě díla jako samostatné soukromé právní sbírky a tedy jejich vzájemná podobnost je pouze důsledkem společného předmětu, právní problematiky Islandského svobodného státu, kterou se nezávisle na sobě zabývají. Odborníci se nakonec přiklonili k názoru V. Finsena. Obzvláště poté, co bylo s jistotou potvrzeno, že písař, který je autorem rukopisu *Konungsbók*, taktéž participoval na sepsání větší části *Staðarhólsbók*.⁴⁵

Následně, když byla všeobecně přijata myšlenka společného staršího vzorového díla *Konungsbók* a *Staðarhólsbók*, badatelé se přirozeně pokoušeli tuto původní předlohu identifikovat. Řada odborníků spatřovala onu starší předlohu v nejstarším písemném pořízení zákonů Islandského svobodného státu – v *Háflíðihó soupisu* z roku 1117/1118. I dnes se můžeme setkat s názory, které prezentují *Háflíðaská* jakožto primární zdroj obou rukopisů *Šedé husy*. Nicméně tato otázka i nadále zůstává u odborné veřejnosti bez jednoznačné odpovědi, i když myšlenka *Háflíðihó soupisu* jako vzorové předlohy *Grágás* je stále nejlákavějším a zároveň i nejlogičtějším předpokladem.⁴⁶

Nicméně tak, jak se nám – pod vlivem společné předlohy – na jedné straně rýsují mezi oběma zákoníky značné podobnosti či přímo shody, nacházíme na straně druhé v mnoha ohledech nepřehlédnutelné diskrepance. Především jednotlivé normy v obou zákonících ne vždy odpovídají stejnému rozvržení v příslušných právních oddílech, tzn. nacházejí se buď v jiné sekci, nebo zcela chybějí. Některé z těchto oddílů dokonce nejsou ve *Staðarhólsbók* ani obsaženy. *Konungsbók* je tedy pro badatele v tomto ohledu podrobnějším zdrojem co do počtu nařízení, avšak v mladším rukopisu se nacházejí normy zaznamenané v komplexnější a pro nás tudíž ve srozumitelnější podobě.⁴⁷

---

⁴⁴ Univerzita v Oslo.

⁴⁵ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 85.

⁴⁶ *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980, s. 14-15.

⁴⁷ Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 25.

Konungsbók můžeme rozdělit celkem na 15 základních oddílů: v první části se nacházejí tyto sekce:

- 1) křesťanská nařízení (*Kristinna laga þáttur*, §1-19)
- 2) sněmovní záležitosti (*Þingskapa- þáttur*, §20-85)
- 3) oddíl o zabití (*Vígslóði*, §86-112)
- 4) seznamy wergeldu (*Bauga tal*, §113-115), závazek příměří a míru (*Gríða mál*, *Trygðamál*, §114 a §115)
- 5) oddíl o zákonopravcovi (*Lōgsögumanns þáttur*, §116)
- 6) oddíl o *Lōgréttē* (*Lōgréttu- þáttur*, §117)
- 7) dědictví (*Arfa- þáttur*, §118-127)

Druhá část *Konungsbók* pak pokračuje následujícími oddíly:

- 8) oddíl o závislých osobách (*Ómaga bálkr*, §128-143)
- 9) zasnuby (*Festa- þáttur*, §144-171)
- 10) právní nároky na půdu (*Landbrigða- þáttur*, §172-220)
- 11) obchodní nařízení (*Um Fjárleigor*, §221-226)
- 12) prohledávání domu/hledání zcizeného majetku (*Rannsókn- þáttur*, §227-233)
- 13) o závazcích v komunitě⁴⁸ (*Um Hreppaskil*, §234-236)
- 14) obecná nařízení (§237-254)⁴⁹
- 15) o desátcích (*Um Tíundar gjalld*, §255-260), církevní záležitosti (§261-268)

Rozvržení kapitol ve *Staðarhólsbók*:

- 1) [kap. 1 v *KB*] křesťanská nařízení (*Kristinna laga þáttur*, §1-55)
- 2) [kap. 7 v *KB*] dědictví (*Erfða þáttur*, §56-80)
- 3) [kap. 8 v *KB*] oddíl o závislých osobách (*Ómaga bálkr*, §81-117)
- 4) [kap. 9 v *KB*] zasnuby (*Festa þáttur*, §118-176)
- 5) [kap. 11 v *KB*] obchodní nařízení (*Um Fjárleigor*, §177-262)

---

⁴⁸ Tj. *hreppr*, základní správní jednotka islandské proto-republiky, tvořená min 20 sedláky.

⁴⁹ Normy týkající se verbálního napadení (*Um Fullréttisorð*, §237), urážlivé poezie (*Um Skáldskap*, §238), navrácení majetku zákonnému majiteli (*Ef Maðr fiðr grip anars manz*, §239), nařízení týkající se obecných pozemků (*Um almenningar her alandi*, §240), pokousání psem (*Um Hundzbit*, §241), napadení býkem a ochočenými divokými zvířaty (*Um gripunga*, §242-243), uzavírání soukromých vyrovnání (*Um Sættir manna*, §244), hodnoty stříbra (*Fra silfr gang*, §245), ustanovení standardních jednotek měny (*Um Fjárslag manna*, §246), práv norského krále na Islandu (*Fra rétt noregs konungs á Íslandi*, §247), práv Islandanů v Norsku (*Um rétt Íslendinga í Noregi*, §248), normy řešící dědické nároky Norů na Islandu (*Um Austmanna arf*, §249), finanční pohledávky (*Um Fjárheimtor*, §250-251), předvolání svědků (*Um Vátta kvöð*, §252), normy týkající se zasnub (*Um Festarmál*, §253) a cizoložství (*Hverr sakar apili í legorz sök*, §254).

6) [kap. 3 v *KB*] oddíl o zabití (*Víglóði*, §263-388)

7) [kap. 10 v *KB*] právní nároky na půdu (*Landabrigðis- þáttur*, §389-460)

Ve *Staðarhólsbók*, jak si můžeme povšimnout výše, chybí kapitola o sněmovních záležitostech (*Pingskapa-þáttur*) [kap. 2], její zlomky⁵⁰ nalezneme jako součást oddílu o obchodních nařízeních [kap. 11]. Stejně tak závěrečná kapitola o desátcích [kap. 15] ve *Staðarhólsbók* se nachází na konci první kapitoly *Konungsbók*, v sekci o křesťanských nařízeních (§53-55). Normy týkající se výčtu wergeldu (*Bauga tal*) [kap. 4], zákonopraců (*Lōgsōgumanns þáttur*) [kap. 5] a *Lōgrétty* (*Lōgréttu-þáttur*) [kap. 6] zcela chybějí.

Jelikož již neplatné zákony zůstaly v řadě případů součástí právního korpusu i poté, co byly v praxi nahrazeny novějšími normami, dnes nám činí nemalé obtíže vyznat se v protichůdných nařízeních, nemluvě o jejich přesnějším časovém zařazení.⁵¹ Problém neplatných norem a jejich novelizací museli však řešit již středověcí znalci práva. Tento legislativní zmatek vyřešili prostým ustanovením, že v případě nejasností či přímo si odporujících ustanovení platí vždy verze z právní knihy nacházející se ve vlastnictví skálholtského biskupa.

V sekci o nařízeních *Lōgrétty* se výslovně zdůrazňuje, že *co jest nalezeno v [právních] knihách má býti v této zemi zákonem. A pokud se knihy [obsahem] liší, má býti akceptováno, co jest nalezeno v knihách ve vlastnictví biskupů. Pokud se jejich knihy taktéž odlišují, pak má převládnout nařízení, které se v délce svých slov nejvíce dotýká sporné otázky případu. Pokud se však shodují v délce slov, ale každý prezentuje svoji vlastní verzi, pak to, co jest v knize ze Skálholtu, převládne.*⁵² Nezpochybnitelnou autoritu měla nařízení tezaurovaná v *Háflíðiho soupisu*, pokud nebyla dodatečně upravena znalci práva. Avšak konečnou instanci, k níž se obracela laická i odborná veřejnost, pokud se normy v právních knihách biskupů odlišovaly, reprezentovala

---

⁵⁰ Jedná se konkrétně o §71, §76 a §78-83.

⁵¹ V. Finsen se však domníval, že *Konungsbók* a *Staðarhólsbók* byly soukromými sbírkami stávajícího práva, což však vylučovaly již normy týkající se tehdy již neexistujícího otroctví, či dublovaná hranice zletilosti (16 a 20 let). Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Přídji víkingafundur. Third Viking Congress 1956*. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 85.

⁵² [„*Þat er oc at þat scolo lög vera alandē her sem áscrám standa. En ef scrár scilr á oc scal þat hafa er stendr a scröm þeim er byscopar eigo. Nu scilr en þeirra scrár á. Þa scal su hafa sitt mal er lengra segir þeim orðom er male scipta með monnom. En ef þær segja jafn langt oc þo sitt hvar. Þa scal su hafa sit mal er í Scalaholtti er.*“]. *Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 213. *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980, s. 190-1.

Lōgrétta, jíž příslušelo vynesení konečného verdiktu nad platností (potažmo nad správnou interpretací) sporného zákona.

Zůstává otázka, do jaké míry se v *Grágás* zachovaly stopy orální tradice, na níž byla islandská legislativa v preliterární éře závislá. Na rozdíl od středověkého skandinávského práva jsou pozůstatky ústně tradovaných zákonů v *Šedé huse* sotva znatelné.⁵³ Aliterace, asonance, aforismy a další „mnemotechnické pomůcky“ orální tradice sloužící ke snadnějšímu zapamatování - tak typické pro rané severské právo - zde téměř postrádáme.⁵⁴ Jistých pozůstatků si můžeme nicméně povšimnout u právních formulí, které musely být vyřčeny před svědky v přesně předepsaném znění, viz např. přísahy, závazný slib příměří (*gríða mál*) a míru (*trygða mál*). Nejmarkantnější znaky jsou rozpoznatelné především u právních formulí v oddílu o sněmováních záležitostech (*Þingskapa-þáttur*), v sekci o zákonopravcích (*Lōgsögumanns þáttur*), o *Lōgréttě* (*Lōgréttu- þáttur*) a v seznamech wergeldu (*Bauga tal*). I navzdory skutečnosti, že islandské středověké právo je díky svému zobecňování a abstraktnímu pojetí právního myšlení propracovanější,⁵⁵ než-li rané právo skandinávské,⁵⁶ některé formulace *Šedé husy* přesto nesou sotva znatelné stopy aliteračního verše, typického pro staroseverskou orální tradici.⁵⁷ Tyto verbální znaky však nemusí nutně znamenat pozůstatky starogermánské ústní lidové slovesnosti. Mohlo se jednat o vlivy latinského písemnictví.⁵⁸ Nicméně k problematice evropských vlivů na islandské právo existuje jen velice málo odborných studií.⁵⁹

Jistotou však zůstává, že *Grágás* na rozdíl od středověkého skandinávského práva vykazuje vysokou literární úroveň, která se od orální tradice (pokud z ní vůbec vyšla) značně odchylovala. Neboť srovnání *Šedé husy* s raným západonorským právem

---

⁵³ McGlynn, M.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. *Neophilologus* 93, 2009, s. 521.

⁵⁴ Podrobněji viz heslo *Lagsprák*. *KLNM* X, 1965, s. 168.

⁵⁵ McGlynn, M.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. *Neophilologus* 93, 2009, s. 521.

⁵⁶ Snad jen s výjimkou práva norského (*Gulaþing, Frostaping*). Foote, P.: *Oral and Literary Tradition in Early Scandinavian Law: Aspects of a Problem*. In: Sborník symposia *Oral Tradition, Literary Tradition*. (Ed.) H. Bekke-Nielsen. Odense 1977, s. 51.

⁵⁷ Na základě výzkumu Haralda Ehrhardta lze pouhých 16% textu v *Grágás* označit za aliteraci, což je nejnižší procento nalezené ve skandinávských zákonících. McGlynn, M.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. *Neophilologus* 93, 2009, s. 525.

⁵⁸ Jak se domnívá Michael P. McGlynn. Viz McGlynn, M.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. *Neophilologus* 93, 2009, s. 523.

⁵⁹ Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 226. Viz např. Rafnsson, S.: *Grágás og Digesta Iustiniani*. In: *Sjötíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni*. Reykjavík 1977, s. 720-732.

(*Gulapingu*), z něhož dle historické tradice islandské právo původně vzešlo,⁶⁰ jednoznačně ukazuje, jak dalece se od primární předlohy odchýlilo a šlo svou vlastní cestou. Ó. Lárusson po podrobném srovnání a identifikaci shodných nařízení dokonce pochybuje, zda je tato tradice původu tzv. *Úlfjótových zákonů* vůbec pravdivá.⁶¹

Jedním z nejzávažnějších problémů, se kterým se musejí odborníci vypořádat, však nepředstavují ani neshody v uspořádání oddílů a jejich zákonů, ani obtížná datace příslušných částí, ale především kostrbatý mnohdy těžko srozumitelný jazyk.

V této dizertační práci je citována klasická třísvazková edice *Šedé husy* Vilhjálma Finsena ve staroseverštině opatřená dánskou předmluvou⁶² a anglická dvousvazková edice Andrewa Dennise, Petera Footeho a Richarda Perkinse.⁶³ Z dalších edic jmenujme pro srovnání starší latinskou bilingvní verzi Johana Schlegela,⁶⁴ která však nedosahuje kvalit Finsenovy edice, nadto neobsahuje křesťanská nařízení. Ta vydal v latinském překladu již roku 1776 Grímur Jónsson Þorkelín.⁶⁵

Járnsíða

Járnsíða (tj. *Železná stránka*)⁶⁶ či též známá pod názvem *Hákonarbók* (tj. *Hákonova kniha*)⁶⁷ je středověkým islandským zákoníkem zkompilevaným v Norsku. Její sepsání spadá do první fáze legislativních úprav krále Magnúse VI. Hákonarsona a jedná se tak o první královskou kodifikaci v islandských dějinách.⁶⁸

---

⁶⁰ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 7.

⁶¹ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law.* In: Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 77.

⁶² *Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1974. *Grágás. Konungsbók Ib.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1852. *Grágás. Staðarhólsbók.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1879. *Grágás. Skálholtsbók.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1883.

⁶³ *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980. *Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000.

⁶⁴ *Hin forna lögbók íslendinga sem nefnist Grágás. Codex juris islandorum antiquissimus, qui nominatur Gragas, cum interpretatione latina, lectionibus variis, indicibus vocum et rerum.* (Ed.) J. Schlegel. Havniæ 1829.

⁶⁵ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law.* In: Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 83.

⁶⁶ Český ekvivalent viz Kadečková, H.: *Dějiny Islandu.* Praha 2001, s. 133-135. Přesnější název by asi zněl *Železný hřbet*, v angličtině se užívá termín *Iron side*.

⁶⁷ Nazvaná po otci Magnúse Hákonarsona, Hákonovi IV. Hákonarsonovi, zvaný *gamli*, tj. Starý (1217-1263). *Hákonarbók.* In: *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) R. Keyser – P. A. Munch. Christiania 1846, s. 259-300.

⁶⁸ Rindal, M. – Berg, K.: *King Magnús Hákonsson's Laws of Norway and Other Legal Texts.* In: *Corpus Codicum Norvegicorum Medii Ævi*, 7, série 4. (Eds.) E. Halvorsen – L. Holm-Olsen – F. Hødnebo. Oslo 1983, s. 11.

Železná stránka však byla velice nevydařeným zákoníkem. Nejen že nerespektovala staleté administrativně-právní tradice „ledového ostrova“, ale nekvalitní a ne zcela dokončený legislativní text jednoznačně odhaloval úspěchanost autora/autorů.⁶⁹ Předpoklad, že *Járnsíðe* i pozdější *Jónsbók* byl předlohou mladší rukopis *Šedé husy* (AM 334 fol.), jakož i hypotéza, že k sepsání *Stadarhólsbók* došlo právě kvůli tomu, aby na jejím základě vznikla první královská kodifikace, se nepotvrdil.

Naopak předlohu *Železné stránky* nalezneme ve starších norských zákonech Magnúse VI. Zákonodárce, dnes však nedochovaných. Stejně tak se dnes odborníci přiklánějí k názoru, že předlohou *Jónovy knihy* byl spíše starší rukopis *Grágás, Konungsbók*.

Tuto nepřilíš povedenou královskou kompilaci přivezli roku 1271 z Norska na Island Sturla Þórðarson (1214-1284), první *lögmaðr*,⁷⁰ Þorvarðr Þórarinnsson a Eindriði Böggull, kteří měli zajistit, aby byl nový zákoník schválen na *Alþingu*. Sturlu Þórðarsona lze snad považovat i za samotného autora *Járnsíðy*.⁷¹ Trvalo však celé dva roky, než Islandané nový zákoník konečně akceptovali. Nicméně zadostiučinění vyjednávačů v královských službách nemělo příliš dlouhého trvání. O pouhé desetiletí později byla nepopulární *Železná stránka*, označovaná ostrovany jako „norský zákoník“,⁷² nahrazena novou kodifikací *Jónsbók*.⁷³ A další kolo bojů o schvalování islandské legislativy tak začalo nanovo.

Jak již bylo zmíněno výše, *Járnsíða* se zachovala ve staroseverštině⁷⁴ na pergamenovém rukopisu mladší verze *Šedé husy* (AM 334 fol.) z 2. poloviny 13. století.

Járnsíða se dělí na 8 následujících kapitol:

- 1) cestování na sněm (*Þingfarar-bálkr*, 6 podkapitol)
- 2) křesťanská nařízení (*Kristindóms-bálkr*, 7 podkapitol)
- 3) osobní práva (*Mannhelgi*, 36 podkapitol)
- 4) manželství; zasňování ženy (*Kvenna-giptingar*, 5 podkapitol)

⁶⁹ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 90.

⁷⁰ Též *lögmann*, titul nejvyššího úředníka na Islandu po zániku samostatnosti, který nahradil post zákonopravce.

⁷¹ Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 458.

⁷² Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 458.

⁷³ Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 76.

⁷⁴ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 89.

- 5) dědictví (*Erfðatal*, 25 podkapitol)
- 6) právní nároky na půdu (*Landabrigða-bálkr*, 29 podkapitol)
- 7) obchodní záležitosti (*Kaupabálkr*, 21 podkapitol)
- 8) krádeže (*Þjófabálkr*, 11 podkapitol)

Na základě výzkumu Ó. Lárussona⁷⁵ si lze učinit představu, nakolik byla *Járnsíða* pro Islandčany cizorodým právním tělesem. Celých 83% jejích norem autoři inkorporovali z norských zákonů (nedochovaná revidovaná verze *Gulapingu* z roku 1267). Pouhých 24 kapitol, což představuje 17%, pocházelo původně z *Šedé husy*.⁷⁶

Mohl by však být vznesen argument, že jelikož se islandská legislativa primárně inspirovala západonorským právem (*Úlfjótovy zákony* přijaté *Alþingem* roku 930), rozdíl v obou právních systémech nemohly být tolik odlišné. A nesouhlasné protesty Islandčanů tak vyvolávala spíše zasažená hrdost ostrovanů a nechuť smířit se se ztrátou legislativních pravomocí ve prospěch norského krále. Opak je však pravdou. Opomeneme-li nyní odlišnost obou politických zřízení, proto-republiky a království, někteří badatelé na základě srovnání obou právních systémů dokonce vyslovili názor, zda je tato tradice původu *Úlfjótových zákonů* byť i vzdáleně historicky hodnověrná. Natolik se od sebe oba právní okruhy odlišují.⁷⁷ Islandské právo se s největší pravděpodobností během staletí samostatnosti od své původní předlohy – zákonů západonorského *Gulapingu* – značně odchylovalo. Svědčí o tom i nejstarší zákony Islandského svobodného státu, z nichž některé lze v *Šedé huse* spolehlivě identifikovat. Můžeme si u nich povšimnout nedostatečně propracovaného literárního stylu, který má mnohem blíže k orální tradici raných norských zákonů, než-li pozdějším preskripcím islandské proto-republiky.

Járnsíða se stala předlohou pro novou verzi norského zemského práva Magnúse VI. Hákonarsona (*Nyere Landslov*) z let 1274-1276.

V této práci je citováno z latinské bilingvní edice Þorða Sveinbjörnssona z 1. poloviny 19. století.⁷⁸

---

⁷⁵ Lárusson, Ó.: *Grágás og Lögbækurnar*. Reykjavík 1923, s. 69-73.

⁷⁶ *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. xiv-xv.

⁷⁷ Lárusson, Ó.: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 77.

⁷⁸ *Hin forna Lögbók Íslendinga, sem nefnist Járnsíða eðr Hákonarbók*. (Ed.) Þ. Sveinbjörnsson. Havnæ 1847.

Jónsbók

Jónsbók (tj. *Jónova kniha*) je stejně jako *Járnsíða* středověkým islandským zákoníkem sepsaným v Norsku na popud krále Magnúse VI. Hákonarsona. Na rozdíl od *Železné stránky* se však v tomto případě již nejednalo o uspěchané právní dílo, ale o propracovanou a předem promyšlenou kodifikaci.

Zákoník nese jméno královského vyslance islandského původu Jóna Einarssona z Hruny (umírá roku 1306), který na počátku 80. let 13. století dopravil knihu na Island. Zda jej můžeme označit i za samotného autora sbírky není zcela jisté, ale s přihlédnutím k faktu, že se jednalo o zkušenou práva znalou osobu,⁷⁹ můžeme minimálně jistý podíl jeho účasti při sepisování zákoníku předpokládat.⁸⁰ V každém případě *Jónsbók* není oficiálním jménem kodifikace, poprvé se tento název objevuje až v rukopisu ze 14. století.⁸¹ Islandané tento nový zákoník na rozdíl od nepopulární *Járnsíðy* označovali jako „kniha Islandanů“.⁸²

Jónova kniha byla islandským *Alþingem* schválena roku 1281, nicméně samotné ratifikaci předcházela nelehký průběh celoročního vyjednávání mezi ostrovany a královskými pověřenci. Svoji roli zde bezpochyby sehrála i předčasná smrt krále Magnúse VI. Zákonodárce na jaře roku 1280 a nástup jeho nezletilého syna Eiríka II. Magnússona (1268-1299) na uprázdněný trůn. Díky *Sáze biskupa Árniho Þorlákssona*,⁸³ která nám přibližuje scény z osudného zasedání *Alþingu*, však víme, že změny probíhající v Norsku nepředstavovaly hlavní komplikace stojící v cestě hladkému průběhu vyjednávání. Mocenské zájmy jednotlivých skupin na sněmu i snahy o zachování si jisté legislativní nezávislosti se ukázaly být mnohem vážnějšími překážkami v přijetí nového zákoníku.⁸⁴

---

⁷⁹ V době islandské samostatnosti zastával dvakrát úřad zákonopravce (1267, 1269-1270) a po zániku proto-republiky i úřad *lögmannna* (1277). Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 135.

⁸⁰ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 90. Hans Fix o autorství Jóna Einarssona nepochybuje. *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 346.

⁸¹ Zmínka k roku 1363, ale samotný rukopis (*Skarðsbók*) je patrně starší, snad pochází již z doby vyhlášení zákonů 1281. Viz Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 456.

⁸² *Lögbók Íslendingja*. Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 427-428.

⁸³ *Árna biskups saga*. In: *Biskupa sögur*. (Eds.) J. Sigurðsson – G. Vigfússon. Christiania 1858, s. 717-724, 766-768.

⁸⁴ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 90.

Byť Island'ané zpočátku přijali *Jónsbók* dosti rezervovaně, její nařízení představovala nezpochybnitelnou legislativní autoritu v zemi po následující čtyři století - tj. až do vyhlášení dánské absolutistické monarchie Frederikem III. Oldenburským roku 1662.⁸⁵ Počínaje rokem 1314,⁸⁶ kdy byla doplněna o poslední preskriptivní dodatky, zůstala téměř nedotčena úpravami až do 80. let 17. století.⁸⁷

Jónova kodifikace se sice opírá o nařízení *Šedé husy* (o starší z obou rukopisů, *Konungsbók*), ale nalezneme zde především silný vliv norského práva.⁸⁸ Nepopiratelnou předlohou byla nová verze zemského práva *Landslög*⁸⁹ (*Nyere Lanslov*),⁹⁰ jíž Magnús VI. Hákonarson v letech 1274-1276 nahradil právní okruhy⁹¹ čtyř nejvýznamnějších zákonodárných institucí v zemi (*Gulapíng*, *Frostapíng*, *Eidsvápíng* a *Brorgarþíng*),⁹² a městské právo (*Bæjarlög*).⁹³ Vlivy nového zemského práva, resp. jeho nedochovaných předloh – revidované verze *Gulapíngu* z roku 1267 a o dva roky mladší nové verze *Frostapíngu* – jsou patrné především v uspořádání kapitol *Jónsbók*, které jsou identické (viz níže). Byť však většina norem islandské kodifikace vycházela především

---

⁸⁵ Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 178-180. Lockhart, P.: *Denmark 1513-1660. The Rise and Decline of a Renaissance Monarchy*. Oxford 2007, s. 226-247. Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 461.

⁸⁶ Dodatkům z roku 1314 předcházely úpravy z roku 1294 a 1305. Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 461.

⁸⁷ Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 447.

⁸⁸ Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 228. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 90.

⁸⁹ Norský zemský zákoník Magnúse Hákonarsona připravovaný v letech 1271-1274. I když se jednalo o první kodifikaci platnou pro celé království, musela být ratifikována na každém ze čtyř významných sněmů zvlášť; tzn. existovaly 4 shodné verze *Landslög*.

⁹⁰ Rindal, M. – Berg, K.: *King Magnús Hákonsson's Laws of Norway and Other Legal Texts*. In: *Corpus Codicum Norvegorum Medii Ævi*, 7, série 4. (Eds.) E. Halvorsen – L. Holm-Olsen – F. Hødnebo. Oslo 1983.

⁹¹ S výjimkou křesťanských nařízení. Rindal, M.: *King Magnús Hákonarson's Norwegian code of 1274*. In: *Atti del XVII Convegno dell'Associazione Italiana di Filologia germanica*. Potenza 1991, s. 127.

⁹² K problematice revidování norského práva Magnúsem Hákonarsonem podrobněji viz Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 427-448. Rindal, M.: *King Magnús Hákonarson's Norwegian code of 1274*. In: *Atti del XVII Convegno dell'Associazione Italiana di Filologia germanica*. Potenza 1991, s. 127-132.

⁹³ Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 455.

z norského práva, na rozdíl od *Járnsíðy* bylo v tomto případě mnohem více pamatováno na specifika někdejšího Islandského svobodného státu.

Na základě výzkumu Jany Schulman,⁹⁴ která vychází ze starších srovnání,⁹⁵ obsahuje *Jónsbók* téměř 19% zákonů z revidované verze *Gulapingslög* (1267) a přibližně 26% ustanovení z *Frostapingslög* (1269). Avšak celkem 108 kapitol, které tvoří 43% celkového obsahu této nové islandské kodifikace, lze identifikovat přímo v *Šedé huse*. Dalších cca 13% lze připsat jejím vlivům nepřímo prostřednictvím *Járnsíðy* (obsahuje 17% preskripcí z *Šedé husy*) a *Nyere Landslov* (obsahuje 6% islandských zákonů). Tzn. téměř celých 56% preskripcí *Jónsbók* je vzdáleným derivátem zákonů Islandského svobodného státu. Zbylá procenta pak odkazují na vliv kapitol *Járnsíðy* a *Nyere Landslov* prostých vlivu práva islandské proto-republiky. Jelikož se však kapitoly obou kodifikací kopírují, nelze definovat, která z verzí, islandská či norská, sloužila autorům za vzor. I když tedy za hlavní předlohu *Jónsbók* odborníci označují mladší verzi *Landslög* (*Nyere Landslov*), nepřímé stopy islandského práva jsou znatelnější, než-li se na první pohled může jevit.⁹⁶

Po následující čtyři staletí své existence patřila *Jónova kniha* k nejpoblárnějším a nejčtenějším knihám na ostrově. Díky tomu se nám dnes zachovala v největším počtu dochovaných kopií islandských středověkých rukopisů.⁹⁷ Původní verze je ztracena, ale díky své oblibě existuje v několika zachovaných středověkých verzích. Jde o tzv. *Skarðsbók Jónsbókar* (*Jónova kniha ze Skarðu*), *Skálholtsbók eldri* (*Starší kniha ze Skálholtu*) a *Skálholtsbók yngri* (*Mladší kniha ze Skálholtu*). *Skarðsbók* je nejrozsáhlejším dochovaným Jónovým zákoníkem a díky svým nevšedním iluminacím patří k nejcennějším rukopisům Islandu. Dílo vzniklo patrně kolem roku 1363 v západoislandském klášteře v Helgafellu a obsahuje celkem 157 pergamenových dobře zachovaných listů, jež byly darovány Árnimu Magnússonovi v zimě na přelomu let 1697/1698.⁹⁸ *Skarðsbók* se vrátila na základě dánsko-islandské dohody zpět na ostrov na podzim roku 1975.

---

⁹⁴ *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. xiv-xv.

⁹⁵ Lárusson, Ó.: *Grágás og Lögbækurnar*. Reykjavík 1923, s. 69-73.

⁹⁶ *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. xv. Lárusson, Ó.: *Grágás og Lögbækurnar*. Reykjavík 1923, s. 66-67.

⁹⁷ Dle Gunnara Karlssona 200 kopií. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 91. Jana Schulman uvádí počet 260. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. xxiii.

⁹⁸ Podrobněji viz Sigurðsson, P.: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Colendo iustitiam et iura condendo. Federico II legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento. Per una storia*

Rukopisy dnes známé jako *Starší* a *Mladší Skálholtsbók* získal Árni Magnússon (který taktéž oba zákoníky pracovně pojmenoval) roku 1699 od svého přítele skálholtského biskupa Jóna Þorkelssona Vídalína (1698-1720). *Starší Skálholtsbók* je sbírkou materiálů právního charakteru a téměř polovina z oněch 133 listů je věnována Jónovým ustanovením. Zbylé dokumenty pak tvoří právní dodatky; církevní normy z pozdního 12. století, nařízení biskupa Gizura Ísleifssona z roku 1097 týkající se placení církevního desátku a kanonické právo sepsané na ostrově za skálholtského biskupa Árniho Þorlákssona (1269-1298).⁹⁹ V neposlední řadě soubor obsahuje arcibiskupské a biskupské výnosy. Nejmladší dokument *Starší Skálhóltsbók* pochází z roku 1359 a jde o dekret vydaný biskupem Gyrðem Ívarssonem (1350-1360). Na základě tohoto nejmladšího výnosu byla stanovena datace celé právní sbírky do počátku 60. let 14. století a za místo původu určen Skálholt. Dnes se předpokládá, že *Starší Skálholtsbók* nevznikla ve Skálholti a k jejímu sepsání nedošlo dříve, jak před rokem 1400. V 15. století se starší zákoník ze Skálholti stává majetkem jihoislandského sedláka Hauka Einarssona, který patrně rukopis později daroval skálholtskému kostelu. Po smrti biskupa Gyrða Ívarssona roku 1548 se totiž jedna z právních knih v jeho držení nazývala *Hauksnautur*, Haukův dar.¹⁰⁰ Ostatní výše zmiňované materiály pocházejí z druhé poloviny 15. století. *Starší Skálholtsbók* se vrátila na Island spolu s knihou ze *Skarðu* taktéž roku 1975.

Mladší rukopis *Skálholtsbók*, tvořený 139 listy, představuje mnohem konzistentnější dílo, byť autorem textu rozdělené na tři dílčí části. První oddíl je věnován kanonickému právu biskupa Árniho Þorlákssona, arcibiskupským a biskupským výnosům a papežským dekretům, druhá část obsahuje církevní nařízení a třetí nejobsáhlejší část islandské zákony zkompileované Jónem Einarssonem s glosami. Nejstarší dekret vydaný roku 1396 pochází od biskupa Vilkina Hinrikssona (1391-1405), což napovídá, že k sepsání *Mladší Skálholtsbók* došlo někdy na sklonku 14. nebo na počátku 15. století, patrně ve Skálholti. Nejmladší část rukopisu - anonymní přísaha (patrně Jóna Egilssona, notáře skálholtského biskupa Árniho Óláfssona) - lze datovat do roku 1412. Rukopis *Mladší Skálholtsbók* se vrátil na Island až roku 1987.¹⁰¹

---

comparata delle codificazioni europee. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 465-467. *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia.* (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 596.

⁹⁹ Obsahuje mj. dodatky závěru IV. lateránského koncilu. Skálholtské biskupství přijalo toto kanonické právo roku 1275, Hóly (Hólar) teprve až roku 1354.

¹⁰⁰ *Nautr*, tj. donátor.

¹⁰¹ Katalog výstavy středověkých islandských rukopisů. *Stofnun Árna Magnússonar*. Dostupné online: <http://www3.hi.is/pub/sam/manuscripts.html>. Dne: 27.9.2009.

Jónsbók je rozdělena na 7 samostatných kapitol:

Předmluva - list krále Magnúse (*Bréf Magnús konungs*)

- 1) cestování na sněm a skládání přísah (*Hér hefr þingfarar bálk, ok segir um nefndar eið*, 9 podkapitol)
- 2) křesťanská nařízení a nástupnické právo norských králů (*Hér hefr kristinsdóms bálk með konunga erfðatali*, 2 podkapitoly a 10 podkapitol)
- 3) povinnosti vůči králi (*Hér segir um konungs þegnskyldu*, 3 podkapitoly)
- 4) osobní práva a o míru (*Hér hefr mannhelgi vára ok um fríð*, 30 podkapitol)
- 5) manželství a dědické nároky (*Hér hefr kvennagiptingar með almenniligum erfðum*, 35 podkapitol)
- 6) právní nároky na půdu (*Hér hefr upp landsbrigðabálk*, 12 podkapitol)
- 7) pronájem půdy (*Hér hefr upp landsleigubálk ok segir, hversu mōnnum hæfir með lögum sinar jarðir at byggja, ok svá hversu þeir eigu með á búð at fara, er leigujarða þurfu*, 71 podkapitol)
- 8) obchodní záležitosti (*Hér hefr kaupabálk ok segir í honum um fjárlag alt, hversu þat er lagt dýrt á vár, ok um fjársóknir ok skulda lyktingar*, 28 podkapitol)
- 9) námožní právo (*Hér hefr farmannalög ok greinir hversu þeir skulu með því fara*, 28 podkapitol)
- 10) krádeže (*Hér hefr þjófabálk; geinir í honum, hversu með lögum á fyrir þjófum at sjá*, 23 podkapitol)
- 11) dodatky (*Réttarbætr*)

V této práci je citováno z edice Ólafa Halldórssona¹⁰² a opírá se o nejnovější anglickou bilingvní verzi Jany Schulman.¹⁰³

---

¹⁰² *Jónsbók. Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314.* (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970.

¹⁰³ *Jónsbók. The Laws of Later Iceland.* Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010.

I.2. Narativní prameny

Íslendingabók

Íslendingabók (tj. *Kníha o Island'anech*) patří k pramenům, které měly pro Islandský svobodný stát a formování jeho středověké historické tradice zásadní význam. Tato stěžejní, byť stručná a poněkud tendenční, práce vyšla z pera zakladatele islandské historiografie – proslulého kněze Ariho *fróði* (tj. Moudrý) Þorgilssona (1067/8-1148).

Primární pramen, datovaný do 20. až 30. let 12. století, reflektuje rané dějiny Islandu počínajíc jeho objevením, zábořem, založením *Alþingu* a přijetím nových tzv. *Úlfjótových zákonů*. Nechybějí zmínky o administrativním rozčleněním ostrova na čtyři základní čtvrti či objevení a následné osídlení Grónska Island'any. Poměrně detailní pozornost Ari Moudrý věnuje konverzi ostrova ke křesťanství, což je s přihlédnutím k jeho duchovní kariéře a úzkým vazbám na nejvyšší církevní autority v zemi zcela logická intence. Jeho vyprávění končí rokem 1118, kdy dochází k významnému právnímu kroku, a sice k prvnímu sepsání ústně tradovaných zákonů (viz výše zmiňovaný *Háflíðiho soupis*).

I když „otec islandského dějepiscství“ zmiňuje události časově vzdálené více než dvě a půl století, odvolává se ve své práci na hodnověrné zdroje. Mezi nimi nechybějí např. i takové osobnosti jako Teitr Ísleifsson (cca 1040-1110) z významného islandského rodu Haukadalských, syn prvního domácího misijního biskupa Ísleifa Gizurarsona (1055-1080) a bratr následujícího, Gizura Ísleifssona.

Chronologie užívaná Arim Þorgilssonem v *Kníze o Island'anech* se stala vzorem ostatním islandským dějepiscům. Autor se odvolává na obecnou dataci Kristova narození, k němuž vztahuje smrt anglosaského krále svatého Edmunda (roku 870 po Kr.), pád norského krále Óláfa Tryggvassona (roku 1000 po Kr.) a počátek nového lunárního kalendáře (roku 1120 po Kr.). Základem islandské chronologie, jak ji nastolil právě Ari Moudrý, se však stala datace dle jednotlivých zákonopraců a jejich tříletého funkčního období, počínaje rokem 930 a konče 20. lety 12. století.

Nejstarší verze *Íslendingabók* se zachovala ve dvou kopiích pocházejí až ze 17. století. Oběma však byl předlohou rukopis sepsaný kolem roku 1200. Ariho nejranější revidovaná verze, kterou postoupil ke kritickému posouzení svým nadřízeným, biskupům Þorlákovi ze Skálholtu (1118-1133) a Ketilovi z Hólů (1122-1145) a dále Ketilovu bratranci knězi Sæmundovi *fróði* Sigfússonovi (1054/6-1133), se do dnešních

dnů nezachovala. Nicméně posloužila jako předloha pracím Snorriho Sturlusona a bezpochyby i dalším středověkým materiálům.¹⁰⁴

V této práci jsou citovány edice Jakoba Benediktssona z roku 1968¹⁰⁵ a pro srovnání anglické bilingvní vydání Halldóra Hermannssona z roku 1930,¹⁰⁶ dále pak anglická verze Anthonyho Faulkese a Alison Finlay, která vyšla v sérii Viking Society for Northern Research.¹⁰⁷

Landnámabók

Landnámabók (*Kniha o záboru země*) pochází zhruba z počátku 12. století a je dalším významným pramenem, jež nám umožňuje nahlédnout na problematiku počátků Islandského svobodného státu.

Jedná se o kompilaci založenou na nejstarších genealogických materiálech předávaných v rodinách z generace na generaci.¹⁰⁸ Tento detailní výčet prvních objevitelů a záborců ostrova¹⁰⁹ je připisován opět Arimu Þorgilssonovi a jeho staršímu současníkovi Kolsgeggovi *vitri* (Moudrý/Vzdělaný). I když byl vysloven názor, že hlavní důvod sepsání této kompilace nejstarších genealogických seznamů spočíval především v zajištění a podpoře majetkových nároků určité skupiny předáků a jejich rodin,¹¹⁰ nic nemění na faktu, že se jedná o důležitý pramen, který nám poskytuje neocenitelné informace o nejranější vlně *landnámu* (tj. záboru) ostrova, rodinách prvních záborců, jejich původní domovině i o nejstarších islandských toponymech a konkrétních usedlostech.¹¹¹

Landnámabók se zachovala ve třech středověkých redakcích (nejstarší ze 13. století, dvě mladší verze z počátku 14. století) a dvou mladších sepsaných v 17. století.

---

¹⁰⁴ *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia.* (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 332-333. *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion.* Viking Society for Northern Research. Text Series XVIII. (Ed.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006, s. ix-xxx.

¹⁰⁵ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968.

¹⁰⁶ Þorgilsson, A.: *The Book of Icelanders (Íslendingabók).* (Ed.) H. Hermannsson. New York 1930.

¹⁰⁷ *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion.* Viking Society for Northern Research. Text Series XVIII. (Ed.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006.

¹⁰⁸ Strömbäck, D.: *The Conversion of Iceland.* In: Viking Society for Northern Research VI. Bristol 1975, s. 4.

¹⁰⁹ Obsahuje údaje o cca 430 nejstarších záborcích, 3500 osobních jménech a na 1500 lokací.

¹¹⁰ Rafnsson, S.: *Studier i Landnámabók.* Lund 1974.

¹¹¹ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society.* London 2000, s. 14.

Nejstarší, spadající cca do počátku 12. století, byla součástí rukopisu *Melabók*, nicméně z ní se zachovaly pouze dva pergamenové listy z počátku 14. století.¹¹²

V této práci je citována již výše zmiňovaná edice Jakoba Benediktssona z roku 1968.¹¹³

Ságy

Severská narativní produkce, v níž výsostně postavení zaujímají především staroislandské ságy, dnes patří k vrcholné literární tvorbě tehdy převážně latinského středověku. Nejčtenějším typem ság užívaných v této práci jsou *Íslendingasögur* (tj. *ságy o Island'anech*, či též známé jako *rodinné ságy*), *konungasögur* (tj. *královské ságy*) a *biskupa sögur* (tj. *ságy o biskupech*).¹¹⁴

Ságy o Island'anech jsou patrně nejznámějším typem severské narativní tvorby. Do dnešních dnů se jich zachovalo kolem 40. Tato převážně anonymní díla sepsaná na Islandu pocházejí z valné většiny ze 13. století, ale popisují dobu v rozmezí let cca 870-1050. Jak již jejich samotný název napovídá, jejich protagonisté jsou Island'ané a jejich osudy se taktéž odehrávají převážně na „ledovém ostrově“.¹¹⁵

*Královské ságy*¹¹⁶ pojednávají o severských vládcích převážně 9. až 13. století, tj. doby vikingské¹¹⁷ a středověké, v případě slavné *Ynglingasagy* (*Ságy o Ynglinzích*) máme možnost seznámit se i s legendárními až pololegendárními předky švédské a norské královské dynastie. Islandské *konungasögur* se ponejvíce zabývají Norskem, ale

---

¹¹² Benediktsson, J.: *Landnámabók. Some remarks on its value as a historical source*. Saga-Book, XVII, Exeter 1966-1969, s. 275-292.

¹¹³ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968.

¹¹⁴ Dalšími typy ság jsou *fornaldarsögur* (tj. *ságy o dávnověku*) a *riddarasögur* (tj. *rytířské ságy*). Podrobněji viz *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 206-208, 528-533.

¹¹⁵ Ólason, V.: *The Sagas of Icelanders*. In: *Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992*. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 26-42.

¹¹⁶ Whaley, D.: *The Kings' Sagas*. In: *Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992*. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 43-64.

¹¹⁷ Přesné vymezení Vikingské éry, která je přechodným obdobím mezi skandinávskou prehistorií a historií, je umělým konstruktem evropské historie. Na základě západoevropských pramenů (viz např. Anglosaská kronika) se nejčastěji uvádějí mezníky cca konec 8. století (793) až 2. polovina 11. století (1066). Jelikož však v samotné Skandinávii chybějí odpovídající písemné prameny z této doby (opomeneme-li runové záznamy), vymezení je pouze přibližné; cca 750-1100. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 5. K problematice chronologie Vikingské éry viz Myhre, B.: *The beginning of the Viking Age—some current archaeological problems*. In: *Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992*. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 185-188.

dílčí pozornost věnují i dánským králům.¹¹⁸ Minimální, jen velice okrajové zmínky nalezneme o švédských panovnících. Většina těchto ság byla sepsána na Islandu ve 12. a 13. století a na rozdíl od většiny anonymních *ság o Island'anech* autoři *královských ság* nám nejsou v řadě případů neznámí. Ve svých pracích se opírají hlavně o domácí lidovou tradici, latinské kroniky a v neposlední řadě hagiografickou tvorbu.

Vrcholné dílo *královských ság* představuje *Heimskringla* (tj. *Okruh obydleného světa*)¹¹⁹ islandského vzdělance a politika Snorriho Sturlusona (1178?-1241), která nám přibližuje vládu norských králů.¹²⁰

Ságy o biskupech se zabývají životními osudy islandských biskupů 11. až 14. století. Byly sepisovány od cca roku 1200 až do poloviny 14. století. Nejedná se o anonymní díla, autory *biskupa sögur* byly vzdělané osoby z řad duchovenstva. Dílo známé jako *Húngrvaka* (tj. *Buditel hladu*),¹²¹ které se nám nezachovalo ve středověkém originále, ale pouze v šesti verzích ze 17. století, pojednává o prvních pěti skálholtských biskupech¹²² v rozmezí let 1056-1176. Za zmínku stojí ságy dvou prvních islandských světců, Þorláka *helgi* Þórhallssona (1133-1193), biskupa ze Skálholtu (1178-1193)¹²³ a Jóna *helgi* Ögmundarsona (1052-1121), prvního biskupa z Hólů (1106-1121).¹²⁴

Mezi citovanými prameny zde nalezneme česká vydání *ság o Island'anech*,¹²⁵ v originále dostupných na internetu.¹²⁶ Citace ze *ság o biskupech* pocházejí z edice Jóna Sigurðssona a Gudbranda Vigfússona z 2. poloviny 19. století.¹²⁷ *Královské ságy* jsou citovány z anglické edice Erlinga Monsena z roku 1932¹²⁸ a (staro)islandské verze Finna Jónssona z roku 1911.¹²⁹ Z českých vydání *Sága o Ynglinzích* v překladu Heleny Kadečkové¹³⁰ a *Sága o sv. Olavu* v překladu Ladislava Hegera z roku 1967.¹³¹

---

¹¹⁸ *Knýtlinga saga, Knúts saga helga.*

¹¹⁹ Kadečková, H.: *Dějiny severovýchodní literatury I. Středověk.* Praha 1997, s. 112.

¹²⁰ See von, K.: *Snorri Sturluson and the Creation of a Norse Cultural Ideology.* Saga-Book, XXV. Exeter 1998-2001, s. 367-393.

¹²¹ Kadečková, H.: *Dějiny severovýchodní literatury I. Středověk.* Praha 1997, s. 114.

¹²² Ísleifr Gizurarson, Gizurr Ísleifsson, Þorlákr Rúnólfsson, Magnús Einarsson, Klængur Þorsteinsson.

¹²³ *Þorláks saga helga.* Nejstarší sága z *biskupských ság.*

¹²⁴ *Jóns saga helga.*

¹²⁵ *Staroislandské ságy.* (Překlad) L. Heger. Praha 1965. *Sága o Egilu Skallagrímssonovi.* (Překlad) K. Vrátný. Praha 1926. *Sága o lidech z Vatnsdælu.* (Překlad) E. Walter. Turnov 1929.

¹²⁶ http://www.sagadb.org/index_az_Dne_21.2.2007. Dále *Sturlunga saga II.* (Ed.) J. McGrew. New York 1974.

¹²⁷ *Biskupa sögur.* (Eds.) J. Sigurðsson – G. Vigfússon. Christiania 1858.

¹²⁸ Sturluson, S.: *Heimskringla or the Lives of the Norse Kings.* (Ed.) E. Mosen. Cambridge 1932.

¹²⁹ Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregis Konunga Sögur.* (Ed.) F. Jónsson. København 1911.

¹³⁰ Sturluson, S.: *Edda a Sága o Ynglinzích.* (Překlad) H. Kadečková. Praha 2003.

¹³¹ Sturluson, S.: *Sága o sv. Olavu.* (Překlad) L. Heger. Praha 1967.

Ságy reprezentují zcela výjimečný typ středověkých materiálů. Pracujeme-li se severskými narativy, nelze se alespoň ve stručnosti nezmínit o dvou základních a zcela protichůdných badatelských přístupech k tomuto specifickému typu písemných pramenů a problematice jejich výpovědní hodnoty z pohledu historika.

Obě teorie - tzv. teorie ústního vzniku (*friprosalæren, book-prose theory*) a tzv. teorie knižního vzniku (*bokprosalæren, free-prose theory*)¹³² - se zabývají původem ság, na jehož základě pak badatelé hodnotí míru jejich historické hodnověrnosti. Tyto dva termíny (*Freiproza, Buchprosa*)¹³³ užil poprvé roku 1914 A. Heusler (1865-1940) ve své práci zabývající se počátky islandských ság.¹³⁴

Starší teorie původu ság – teorie ústního vzniku – vycházela z předpokladu, že ságy mají své kořeny v orální tradici a pohlížela na ně jako na přímé pokračování hrdinské eddické tvorby.¹³⁵ S ohledem na romantismus 19. století přistupovala k výpovědní hodnotě narativních pramenů o předkřesťanském období zcela nekriticky. Tuto teorii, již upřednostňoval i A. Heusler,¹³⁶ propagovali především švédští a norští badatelé. Ti totiž v islandské středověké ságové a eddické produkci spatřovali starší orální tradici Švédska a Norska, jež se rozšířila na celý skandinávský poloostrov ještě před samotným objevením a osídlením Islandu. Dle jejich názoru pak ostrované tuto původem skandinávskou orální tradici pouze tezaurovali do písemné podoby.

Nicméně s nástupem historického pozitivismu a jeho metod pramenné kritiky, jakož i pod silným vlivem islandského národního hnutí za nezávislost (jehož roli v tomto případě nelze podceňovat), se vynořila nová teorie propagovaná prvním profesorem islandského jazyka a literatury čerstvě založené univerzity na Islandu (*Háskóli Íslands*)¹³⁷ Björnem Magnússonem Ólsenem (1850-1919), zakladatelem tzv. Islandské školy.¹³⁸ Zastánci této teorie, z nichž zde jmenujme Ólsenovy následovníky Sigurða Nordala (1886-1974), vůdčí osobnost nového proudu, Einara Ó. Sveinssona (1899-

---

¹³² Kadečková, H.: *Dějiny severských literatur I. Středověk*. Praha 1997, s. 116-117.

¹³³ Sigurðsson, G.: *Orality and Literacy in the Sagas of Icelanders*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 285.

¹³⁴ Heusler, A.: *Die Anfänge der isländischen Saga*. Berlin 1914.

¹³⁵ Sørensen, P.: *Historical reality and literary form*. In: *Viking Revaluations*. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 174.

¹³⁶ Nicméně pouze pro ságy o Islandanech, královské a ságy o dávnověku. U ostatních typů ság upřednostňoval teorii *Buchprosa*, tj. měly být posuzovány jakožto literární díla. Užítí metody tedy u Heuslera záviselo na konkrétním typu narativu. Viz *Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. (Ed.) P. Pulsiano. London 1993, s. 52.

¹³⁷ Založena roku 1911.

¹³⁸ Byock, J.: *Modern nationalism and the medieval sagas*. In: *Northern Antiquity: The Post-Medieval Reception of Edda and Saga*. (Ed.) A. Wawn. London 1994, s. 167.

1984) a Jóna Jóhannesson (1907-1957),¹³⁹ vyzdvihovali v souvislosti se ságami autorovu individuální tvořivost na úkor fixní orální tradice. Domácí badatelé se tak snažili upozornit na skutečnost, že i navzdory zániku Islandského svobodného státu a podřízení se ostrova norské (1262/1264) a později dánské (1397) nadvládě si Islandané dokázali v dobách závislého postavení uchovat vysokou kulturní úroveň, jíž reprezentovaly právě staroislandské ságy jakožto vrcholná díla středověké literární tvorby. Zastánci teorie knižního vzniku ság tedy na narativní tvorbu pohlíželi jako na mistrovskou literární fikci, a tudíž k historické skutečnosti, ságami tak barvitě popisovanou, přistupovali se silnou badatelskou skepsí až neskrývanou negací.¹⁴⁰ Tato teorie, která má své kořeny již v polovině 19. století díky již zmiňovanému přednímu německému skandinavistovi Konrádu Maurerovi, mezi badateli zcela převládla a na poměrně dlouhou dobu zaujala v oblasti historického výzkumu ság vůdčí postavení.¹⁴¹ Zaslouhou Sigurða Nordala, přímého nástupce Björna M. Ólsena, pak dosáhla v 60. a 70. letech 20. století zásadního mezinárodního ohlasu.¹⁴² Jelikož zastánci této teorie pohlíželi na narativní pramen jako na literárně umělecké dílo, věnovali mnohem větší úsilí hledání primárních zdrojů, které tvořily původní historickou kostru, na níž autoři ság vystavěli své fabulace a rozvíjeli vlastní individuální tvořivost. Snažili se v pozadí textu odhalit původní orální tradici, synkrezi křesťanských a pohanských motivů či rozpoznat vlivy evropské latinské tvorby.

Od dob vyprofilování se historie jakožto samostatné vědní disciplíny se tedy badatelský pohled na ságy a jejich výpovědní potenciál značně měnil. Lavíroval mezi nekritickým romantismem, který k narativním materiálům přistupoval jakožto k přímému odkazu orální tradice, a jejich odsouzením do kategorie autorovy umělecké kreativity. Situace vedla následně pouze k tomu, že se historikové od této dodnes nedořešené debaty orálního či literárního původu ság zcela distancovali.

V posledních dekáдах se výzkum věnovaný ságám a problému jejich interpretace jakožto historického pramene rozštěpil na několika různých pohledů (kulturně historický, právně historický, sociálně antropologický, historie náboženství apod.), ale

---

¹³⁹ Byock, J.: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988, s. 39.

¹⁴⁰ Např. přední švédský historik (Nils) Erik Lönnroth (1910-2002) označil ságy za zcela neúčinný pramen. Sørensen, P.: *Historical reality and literary form*. In: *Viking Revaluations*. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 177.

¹⁴¹ Sigurðsson, G.: *Orality and Literacy in the Sagas of Icelanders*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 286.

¹⁴² Byock, J.: *Modern nationalism and the medieval sagas*. In: *Northern Antiquity: The Post-Medieval Reception of Edda and Saga*. (Ed.) A. Wawn. London 1994, s. 167.

pokus o jejich novější interdisciplinární syntézy chybí.¹⁴³ I navzdory této skutečnosti však podněty především z oblasti sociální antropologie a právní historie vnesly na pole historického bádání nový rozměr; resp. vyprovokovaly k nebývalé diskuzi. Zájem historiků o zavrhanou problematiku vzbudily především studie dánské antropoložky Kirsten (Blinkenberg) Hastrup¹⁴⁴ a amerického právního historika Williama I. Millera.¹⁴⁵ Obě autority využívají narativní prameny k popisu sociálních institucí a obecných modelů středověké společnosti Islandského svobodného státu.¹⁴⁶

Z řad historiků uveďme alespoň jméno Sverre Bagge,¹⁴⁷ který jako jeden z mála současných medievistů našel odvahu vrátit se k ságám a pracovat s nimi jako s historickými prameny, byť si je vědom faktu, že literární charakter děl může být překážkou historické objektivity. Nicméně S. Bagge využívá královské ságy (Heimskringla a Sverris saga) především k pochopení středověké severské kultury a mentality.¹⁴⁸

---

¹⁴³ O starší syntézy se úspěšně pokusili William P. Ker, Vilhelm Grønbech či Sigurður Nordal. Sørensen, P.: *Historical reality and literary form*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 180.

¹⁴⁴ Hastrup, K.: *Culture and history in Medieval Iceland: An Anthropological Analysis of Structure and Change*. Oxford 1985. Hastrup, K.: *Island of anthropology. Studies in past and present Iceland*. Odense 1990.

¹⁴⁵ Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990. Miller, W.: *Choosing the Avenger: Some Aspects of the Bloodfeud in Medieval Iceland and England*. *Law and History Review*, I, 1983, s. 159–204. Miller, W.: *Justifying Skarpheðinn: Of Pretext and Politics in the Icelandic Bloodfeud*. *Scandinavian Studies*, 55, 1983, s. 316–344.

¹⁴⁶ Hastrup pracuje s obecnými antropologickými modely předstátních společností, které následně aplikuje na sociální strukturu středověkého Islandu. Miller kombinuje narativní a normativní materiály a na jejich základě taktéž dospívá k obecným sociálním modelům islandské společnosti (obdobně jako A. Heusler, viz Heusler, A.: *Das Strafrecht der Isländersagas*. Leipzig 1911). Obě metody mohou být samozřejmě diskutabilní, ale lze říci, že v rovině obecných sociálních modelů jsou s jistými výhradami efektivní. Sørensen, P.: *Historical reality and literary form*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 177.

¹⁴⁷ Bagge, S.: *From sagas to society: the case of Heimskringla*. From sagas to society. Comparative approaches to early Iceland. (Ed.) G. Pálsson. 1992, s. 61–75.

¹⁴⁸ Sørensen, P.: *Historical reality and literary form*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) A. Faulkes – R. Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 177.

I.3. Exkurs 1. *Grágás* v kontextu germánského zvykového práva

Šedá husa jakožto soubor zákonů Islandského svobodného státu, byť s nezanedbatelným procentem keltské populace, vychází ze severského germánského zvykového práva. Ostrovní tradice se hlásí k odkazu autora nejstarších islandských zákonů Úlfjljóta, který se při tvorbě ustanovení dodatečně pojmenovaných na jeho počest, inspiroval západonorským právem *Gulapingu*. Tento historický fakt zaznamenaný perem Ariho Þorgilssona byl však přesvědčivě zpochybněn výzkumem Ólafa Lárussona. Cílem této dílčí podkapitoly nebude zpochybnění či potvrzení této teorie, ale pokus o nahlédnutí, do jaké míry je islandské právo prostým derivátem germánského obyčejového práva. A zda se svými charakteristickými znaky podobá spíše svému původnímu vzoru archaického práva, či se pod vlivem evropského vývoje přibližuje pozdějším právním systémům ovlivněných recepcí římského práva.

Původně převládal názor o nedotčenosti *Grágás* evropskými vlivy. Nicméně cca od 70. let 20. století se v důsledku komparatistických studií tato zdánlivě nenapadnutelná koncepce začala s přibývajícím novými důkazy postupně rozpadat.¹⁴⁹ Dnes není již pochyb o tom, že se i „ledový ostrov“, periferie evropského severu, nejen díky příbuzenským, náboženským a ekonomickým vazbám na kontinent, nevyhnutelně dostává do sféry evropského kulturního vlivu, potažmo dědictví, jemuž se poměrně izolovaná společnost proto-republiky ani její zdánlivě cizími vlivy nedotčené zákonodárství nevyhnulo.¹⁵⁰ Ponechme nyní stranou křesťanská nařízení přičleněná k ostrovnímu právu ve 20.-30. letech 12. století, kterým je věnována samostatná kapitola (IV.) a jejichž původ nebyl samozřejmě předmětem tohoto sporu.

Pojďme se nyní zaměřit na otázku, jak dalece můžeme mluvit o islandských zákonech v *Grágás* jako o teauraci tradičního germánského zvykového práva. Byť sepsání *Šedé husy*, resp. dvou jejích neoddělitelných rukopisů *Konungsbók* a *Staðarhólsbók*, spadá do éry „juristického boomeru“ 13. století, kdy ve velké míře dochází k pořizování kodifikací jednotlivých evropských právních systémů, nelze ji, jak bylo již poznamenáno, označit za zákoník v pravém smyslu. Ve skutečnosti se jednalo o

---

¹⁴⁹ Viz Rafnsson, S.: *Grágás og Digesta Iustiniani*. In: Sjóttú ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni. Reykjavík 1977, s. 720-732. Rafnsson, S.: *Forn hrossreiðaLög og hemildir þeirra. Drög til greiningar réttarheimilda Grágásar*. Saga, 28, 1990, s. 131-148. Foote, P.: *Aurvandilstá: Norse Studies*. Odense 1984. Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: Old Norse and Icelandic Literature and Culture. (Ed.) R. McTurk. Malden, Oxford, Carlton 2005, s. 223-244.

¹⁵⁰ Nicméně komplexní studie stále čeká na zpracování. Viz Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: Old Norse and Icelandic Literature and Culture. (Ed.) R. McTurk. Malden, Oxford, Carlton 2005, s. 223-224.

tezauraci původně orálního zvykového práva Islandského svobodného státu, nadto pořízenou primárně k soukromým účelům, nikoli z oficiálního podnětu. Za první kodifikaci „ledového ostrova“ je označována až *Járnsíða* ratifikovaná *Alþingem* roku 1271/1273, která byla sepsána zhruba ve stejné době jako mladší z obou rukopisů *Šedé husy*, *Staðarhólsbók*. Vzniká tedy patrně v první dekádě po zániku islandské samostatnosti (tj. v 60.-70. letech 13. století). Za pořízením této mladší právní knihy *Grágás* stojí s největší pravděpodobností odmítavý postoj Islandčanů vůči prvnímu královskému zákoníku, který s despektem přehlížel ostrovní specifika i zažitou domácí tradici. Neměli bychom však zapomínat ani na církevní zájmy, které se projeví na negativním postoji duchovenstva¹⁵¹ vůči zákoníkům, jak při schvalování *Járnsíðy*, tak i mladší *Jónsbók*.

I přes výhrady v označování *Grágás* za zákoník, pokud si budeme vědomí jejích limitů, je tento soubor právních norem Islandského svobodného státu pro zjednodušení takto běžně označován, nebudeme tedy termín užívaný ve spojení s *Šedou husou* v rámci hyperkorektnosti opravovat.

V souvislosti s nebyvale intenzivní érou písemné tezaurace jednotlivých právních systémů ve 12. a ve velké míře především ve 13. století, zmiňuje Hans Hattenhauer v případě Islandu pouze královskou kodifikaci *Jónsbók*. Starší právní pořízení *Šedou husu* i *Járnsíðu* však zcela opomíjí.¹⁵² Obdobně i v případě Norska zmiňuje jen tezauraci zemského práva *Landsløg*, ale opět neuvádí čtveřici předcházejících významných právních okruhů *Gulapingsløg*, *Frostapingsløg*, *Borgarþingsløg* a *Eiðsivapingsløg*, z nichž norská kodifikace, jakož i oba islandské královské zákoníky, podstatnou měrou čerpaly.

Jónsbók a *Landsløg* představují pro Hattenhauera, zaměřujícího se na významné mezníky ve vývoji evropského práva, k nimž přechod od orální tradice zákonů k pořizování písemných forem jednoznačně patří, nový evoluční stupeň na cestě přibližující se k modernímu právnímu myšlení. Nicméně starší výše uvedené právní systémy se ve stejné době taktéž mohly pochlubit již kompletním písemným pořízením, toto kritérium tedy nemohlo hrát v Hattenhauerově selekci rozhodující roli. Nadto obě kodifikace jsou do značné míry derivátem výše uvedených starších právních pořízení. Forma tezaurace tedy nemohla být selektivním měřítkem.

---

¹⁵¹ Oba islandští biskupové zasedali v zákonodárném sboru, *Lögretté*.

¹⁵² Hattenhauer, H.: *Dějiny evropského práva*. Praha 1998, s. 285.

Landslög i *Jónsbók* můžeme označit za zemské zákoníky, které ale představovaly, pokud jde o dosah legislativní autority, „novinku“ jen v norském království,¹⁵³ neboť obyvatelstvo Islandu se po celou dobu existence svobodného státu¹⁵⁴ i v královské éře řídilo pouze jedním právním systémem. Rozšíření platnosti kodifikace na území celého království (potažmo ostatní tributární země Norska s výjimkou Islandu) mohlo tedy hrát významnou roli pouze v případě norského zákoníku.

Signifikantní rozdíl společný kodifikacím z 60.-80. let 13. století lze však přeci jen nalézt: sepsání norského zákoníku *Landslög* (1276), jakož i islandské *Járnsíðy* (1271/1273) a *Jónsbók* (1281) inicioval panovník, který v této době reprezentoval nejvyšší zákonodárnou moc v zemi, o kterou se dělil s příslušnými sněmy. Odlišné pojmání královské autority, její vztah ke sněmům (*lögþing*) i církvi se samozřejmě odrazil i v nové rétorice stěžejního legislativního díla krále Magnúse VI. Zákonodárce Hákonarsona. Opomenutí *Járnsíðy* mezi významnými mezníky právních počínů 13. století je tedy spíše důsledkem skutečnosti, že nejstarší královská kodifikace Islandu byla ubohou nepůvodní náhražkou *Šedé husy*, či spíše neúspěšným pokusem o novelizaci islandského středověkého práva, která navíc setrvala v platnosti pouze jedinou dekádu.

Podíváme-li se blíže na hlediska specifická pro archaické právo, můžeme si vymezit několik charakteristických aspektů, na jejichž základě lze *Šedou husu* posuzovat. Mezi nejdůležitější kritéria zařadíme 1) formu teaurace (orální či písemná) 2) stupeň abstrakce práva 3) vztah morálky a práva, resp. míru provázanosti zákonů a morálního aspektu 4) definování pojmů jako „pachatel“, „zločin“, „trest“.

Pro archaické obyčejové právo je příznačná orální teaurace, jejímž jediným médiem byla lidská paměť uchovávací a následně předávající informace v petrifikované podobě z generace na generaci. Kritérium písemného pořízení práva však ne vždy představuje jednoznačný ukazatel dalšího vývojového stupně. (Je třeba se vyhýbat výrazu „vyspělost“, neboť aplikovat na systémy starobylého zvykové práva měřítko moderního juristického myšlení by byl nepřijatelný historický anachronismus.).

I tradiční germánské obyčejové právo *Leges barbarorum* se dočkalo písemné teaurace, nicméně v tomto případě je otázkou, do jaké míry měly rané zákoníky

---

¹⁵³ Schvalování zemského práva zvlášť všemi čtyřmi hlavními zákonodárnými sněmy zůstalo zachováno.

¹⁵⁴ Opomeňme nyní právní roztržku mezi křesťany a pohany, k níž údajně došlo na *Alþingu* v rozhodujícím roce 999/1000 v souvislosti s přijetím nové víry. *Kristmisaga*. In: *Kristmisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*, Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle, Halle 1905, s. 38-39. Podrobněji viz kapitola o christianizaci Islandu (III.).

barbarských říší praktické využití pro obyvatelstvo příslušných germánských říší. Ve prospěch negativního tvrzení vyznívá již fakt, že byly sepsány nikoli v národních jazycích (tak jako v případě anglosaské oblasti), ale v latině, která však nebyla užívána v samotném soudním jednání. Svoji roli v motivaci pořizování zde tedy mohly sehrát jednak inspirace vyspělejší římskou kulturou a předně vliv církve, která pokud nestála přímo za písemným pořizováním, dala k němu přinejmenším podnět.

O kodifikačním procesu islandského práva nám podává informace *Íslendingabók* Ariho Þorgilssona, který se odvolává na jeden ze svých zdrojů, pamětníka osudových událostí Teita.¹⁵⁵ Této obecně přijímané tradici otce islandského dějepisceví byla věnována zmínka již výše, není tedy třeba se k ní vracet. Připomeňme si tedy jen nejstarší písemné pořizování islandského práva tzv. *Háflíðihó soupis* (*Háflíðaskrá*) z přelomu let 1117/1118, který se sice v původní verzi nezachoval,¹⁵⁶ ale během postupného procesu teaurace práva byl absorbován mladšími normativními sbírkami, včetně rukopisů *Šedé husy*, v níž lze část nejstarších ostrovních zákonů identifikovat.

Grágás, nejobsáhlejší soubor právních norem středověké severní Evropy, byť neoficiální, pořizovaný původně k ryze soukromým účelům, reprezentuje vrchol kodifikačního procesu středověkého severského práva. Je zcela možné, že za prvotním počinem jeho sepisování stála snad jen potřeba revize nepřehledného zvykového práva, které se díky narůstajícímu obsahu stávalo více neuchopitelným a pro lidskou paměť již neudržitelným břemenem.

Jak si můžeme na jednotlivých ustanoveních *Šedé husy* povšimnout, islandské právo postrádá jeden z charakteristických prvků příznačných pro orální tradici: mechanismy, které usnadňovaly lidské paměti snáze obsáhnout již nalezené právo, jež logicky s nástupem písemné teaurace ztratily své opodstatnění. Je však také možné, že se tento charakteristický znak orality během procesu kodifikování postupně vytratil. Jde především o jazykové prostředky (využívání prozodických systémů, typické jsou stylistické figury jako např. aliterace), díky nimž mohla orální tradice snadněji střežit svěřené dědictví.¹⁵⁷ Je otázkou, zda tento způsob napomáhající teauraci práva byl využíván i na Islandu v době, kdy ústní forma dominovala, tak jak se s tímto jevem setkáváme v případě raných právních okruhů Dánska a Švédska. Pro islandské právo

---

¹⁵⁵ [„svá sagði Teitr oss“]. [Tak nám pravil Teit]. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson, Reykjavík 1968, s. 7.

¹⁵⁶ Jsou nám známy dva mladší revidované a rozšířené opisy z pozdního 13. století.

¹⁵⁷ Foote, P.: *Oral and Literary Tradition in Early Scandinavian Law: Aspects of a Problem*. In: Sborník symposia Oral Tradition, Literary Tradition. (Ed.) H. Bekke-Nielsen. Odense 1977, s. 47-52.

však nebyly tyto výrazové prostředky typické. I když si můžeme především v oddíle o zákonopravci (*Lōgsögumanns-pátr*) povšimnout původních orálních pozůstatků jednotlivých norem (tento fakt však může souviset hlavně se skutečností, že jeho povinnost recitovat zpaměti všechny islandské zákony během tříletého funkčního období zůstala zachována), nařízení obsažená v *Grágás* mají po jazykové stránce svou verbální precizností i právní rétorikou mnohem blíže k věcné až strohé dikci římského práva, než-li k ústní lidové slovesnosti a jejím oporám paměti. Volba jazyka, tj. národního, naznačuje praktické využívání norem, nicméně nezanedbatelnou roli zde sehrál i vliv anglosaské kultury obecně, na niž se západoskandinávský prostor od samého počátku orientoval. Na rozdíl od Dánska a Švédska, které měly díky své geografické poloze bližší vazby na kontinentální Evropu a tedy na její latinskou kulturu.

Písemná tezaurace islandského obyčejového práva dosáhla v době proto-republiky své komplexní podoby, byť délku trvání tohoto procesu nelze přesně stanovit. Otázka praktického využití je však i v tomto případě minimálně sporná, neboť mladší z obou rukopisů *Šedé husy* byl sepsán až na sklonku svobodného státu, či dokonce až po jeho zániku. Většina norem *Staðarhólsbók* tedy v době svého pořízení již postrádala právní váhu, neboť islandské zákony nahradil královský zákoník Magnúse VI. Hákonarsona *Járnsíða*, který vycházel z norského zvykového práva.¹⁵⁸ Teprve *Jónsbók*, která se mnohem více opírala o *Grágás*, vdechla některým zákonům Islandského svobodného státu opětovný život.

Další zvolené kritérium, na jehož základě lze *Šedou husu* posuzovat, představuje míra abstrakce právního myšlení. Jak dalece se v rétorice islandského zákonodárství projevuje schopnost zobecňování? Zaměříme-li se na jednotlivé normy, nejlépe trestně-právní povahy, první pohled naznačuje, že islandské právo nepostrádalo abstraktní představivost. Nicméně v některých případech bychom mohli zaváhat, zda přeci jen nezůstalo tak říkajíc „na půl cesty“. Je však také možné, že potřeba konkretizace, s níž se v jednotlivých nařízeních u *Šedé husy* setkáme, je spíše v mnoha případech důsledek smyslu pro detail, než-li neschopnost abstrakce.

Grágás např. v nařízeních, které se týkaly veškerého svobodného obyvatelstva, užívá převážně obecný pojem *maðr* (tj. muž, člověk, osoba). I když nespecifikuje pohlaví, společenský status či věk, pokud se norma týkala zvláště žen,¹⁵⁹ nesvobodných¹⁶⁰ či

---

¹⁵⁸ Tj. *Frostatingslög*.

¹⁵⁹ Neboť se mohlo jednat o jiný typ postihu než v případě provinilého muže, popř. o beztrestnost (viz např. u trestu za cizoložství či jiný přístup k těhotné ženě, která byla vyhoštěna z ostrova).

nezletilých je tato skutečnost vždy dodatečně zdůrazněna. Na druhé straně se však setkáme s viditelnou snahou konkretizace řady případů, která by mohla naznačovat neschopnost oprostít se od bezprostřední názornosti postrádající abstraktní myšlení. Např. u zákonů řešících napadení člověka zvířetem místo obecného označení vyjmenovává *Šedá husa* konkrétní druhy zvířat (pes, býk, medvěd, vlk, liška) a jimi způsobených škod či zranění, za něž nesla odpovědnost právně postižitelná osoba, tj. jejich majitel.¹⁶¹ Jelikož zde hrozil za způsobenou újmu na zdraví člověka či domácích zvířat stejný trest, konkretizace zde byla nadbytečná. Že se však nejednalo o neschopnost abstrakce, ale spíše smysl pro detail a preciznost pro změnu naznačuje fakt, že se normy zabývaly i takovými minuciózními záležitostmi jako byla předepsaná délka vodítka uvázaného psa či dokonce potřeba zdůraznit zvlášť napadení medvědem polárním a zvlášť medvědem hnědým.

Místo běžně užívaného obecného výrazu *áverki* (tj. zranění způsobené zbraní či smrtelným nástrojem) či *sár* (tj. zranění), *Grágás* důsledně popisuje jednotlivá fyzická napadení a dodatečné postihy z nich plynoucí. Vezmeme-li do úvahy úsilí islandského práva podchytit s precizností sobě vlastní nuance všech myslitelných situací, potřeba jmenovitě vyzdvihovat konkrétní případy se nám pak bude jevit v trochu jiném světle. Příslušná nařízení o domestikovaných či semidomestikovaných zvířatech zdůrazňují především charakteristický typ napadení u jednotlivých čtyřnohých útočníků,¹⁶² což vyznívá spíše ve prospěch důslednosti, než-li neschopnosti abstrakce.

Dalším významným hlediskem, které budeme u *Šedé husy* posuzovat, je morální aspekt. Nebude nás však zajímat mravní kodex Islandského svobodného státu a jeho křesťanské společnosti, ale předně provázanost morálního hlediska s právním myšlením. V archaickém právu neměl morální aspekt v kontextu jednotlivých nařízeních, tak jak je vnímán moderní jurisprudencí i společností samotnou, své zvláštní místo, které by bylo bráno do úvahy mimo/nad rámec samotného práva. Obyčejové právo nemělo potřebu zvažovat v případě porušení práva morální hledisko přečinu, neboť bylo dáno samo sebou, že je samotnou esencí každého nalezeného zákona.¹⁶³ Tak trochu paradoxně, byť je morálka provázána s jednotlivými preskripcemi mnohem těsněji, z našeho úhlu pohledu není na první pohled tento fakt viditelný a jeví se, že islandské

---

¹⁶⁰ *Grágás* rozlišovala formálně pouze dvě kategorie obyvatelstva; svobodné a nesvobodné.

¹⁶¹ *Grágás. Konungsbók Ib.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1952, s. 201-204. *Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 201-204.

¹⁶² *Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 187-189.

¹⁶³ Gurevič, A.: *Kategorie středověké kultury*. Praha 1978, s. 119, 124-125.

právo, resp. germánské zvykové právo obecně, odsouvalo řešení mravního dopadu na společnost a jedince do pozadí. Prvořadým cílem bylo zjednání nápravy porušeného práva a nalézt tak opětovnou rovnováhu. Přirozená práva člověka, jako např. právo na život či osobní svobodu jsou pojmy, jejichž podstatu bychom jen těžko hledali ve středověkých právních systémech. Morální hodnoty byly neoddělitelně provázány s všudypřítomným náboženským světem jedince. Neměli bychom opomíjet ani smysl pro čest, ať již u jednotlivců či čest rodinnou.

Výše zvažované aspekty písemné teaurace a abstrakce práva přibližovaly *Grágás* spíše k modernímu evropskému právnímu myšlení, než-li k starobylé orální tradici. Ostatně již svým samotným názvem *Šedá husa* připomíná, že se nejstarší právo nalézalo a jako takové, vyjevené člověku ve správný okamžik, kdy k němu přichází z hlubin morálního povědomí, mělo nesmrtelnou platnost, těšící se pověrečné dlouhověkosti stejně jako šedá, tj. divoká husa. Provázanost legálního a morálního aspektu u *Šedé husy* však poukazuje na bližší příbuznost s archaickým zvykovým právem.

I samotná islandská (resp. staroseverská) trestně-právní terminologie poukazuje na všudypřítomné morální měřítko ukrývající se v pozadí za příslušnými preskripcemi. Ve výrazech *heilagr* a *óheilagr/úheilagr*, užívané v prvním případě pro osoby požívající plné právní imunity, v druhém pro bezprávné psance, se ukrývá etymologický základ slova *heill*, což můžeme přeložit jako celý, zdravý, nezraněný, v metaforickém duchu pak pravdivý, správný, morální.¹⁶⁴ Vedle původního čistě právního označení se význam *heilagr* posunul i do křesťanské spirituální roviny, takže jej můžeme překládat i jako svatý, posvátný. Po oficiálním přijetí nové víry zůstaly oba termíny v právním i náboženském významu zachovány. S postupnou christianizací práva, která se nevyhnula ani *Šedé huse*, osoba označená jako *óheilagr* se následkem svých činů nepotýkala jen se statutem právního vyvržence, ale i exkomunikací. Spojení morálního, tj. náboženského aspektu, a právního povědomí, které bylo nedílnou součástí již pohanského světa, zůstalo zachováno i v křesťanské éře.

Právní závazek vnímalo obyčejové právo v odlišném světle, s čímž souvisí i systém přísah, svědeckých výpovědí a sémantický posun pojmů jako zločin, pachatel, trest či pokání. Dodatečně trestající či morálně výchovný charakter bychom u norem archaického práva hledali jen těžko. Anachronicky již vyznívají snahy vypořádat se

---

¹⁶⁴ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 249.

s definicí výše uvedených pojmů očima moderního práva, neboť je přirozeně nelze aplikovat na terminologii raně středověkého obyčejového práva.

Pojďme se nejprve zaměřit na pojmy jako „zločin“, „pachatel“, „vina“ či „trest“ v pojetí archaického zvykového práva. „Zločin“, resp. jakéhokoli porušení práva nebylo vnímáno jako protiprávní jednání, kterým by jedinec narušoval pouze práva jiné osoby. Svým skutkem napadl především právo samotné, princip na němž byl společenský řád zbudován. Bezpráví se nebezpečně blížilo chaosu, v němž společnost nemohla patřičně fungovat a rozvíjet se. Znamou sentencí římského práva *Ubi societas, ibi jus*¹⁶⁵ lze definovat i samotnou podstatu Islandského svobodného státu. Neodmyslitelné sepětí společnosti a práva se mimo jiné odrazilo i v užívání slovního spojení *lög vár* (tj. naše zákony), jež bylo zástupně chápáno jako samotná společnost „ledového ostrova“. Ne nadarmo nalezneme u řady středověkých severských zákoníků memento mori: *Zákony bude země zbudována (učiněna obyvatelnou), ale bezprávím ponechána ladem.*¹⁶⁶ I když se tato sentence neobjevuje přímo v *Šedé huse*, legislativa nezávislé proto-republiky její esenci plně obsáhla.

Tento úhel pohledu, kdy bylo na porušená práva jedince pohlíženo jako na protiprávní akt vůči základům celé společnosti, se pak přirozeně odrazil i ve specifickém chápání pojmů a v důsledcích trestně-právní odpovědnosti. Viník byl řečeno rétorikou germánského obyčejového práva pouze osoba, která porušila, ať již úmyslně či neúmyslně, společenský řád, jehož řádné fungování zajišťovalo právo. V takovém případě nenásledovala sankce, protože zvykové právo podstatu „trestu“, tak jak ji chápeme dnes, neznalo. Od „pachatele“ se ale očekávala jistá forma nápravy práva, která mohla mít různou podobu; v případě středověkého nezávislého Islandu od finanční kompenzace přes dlužní otroctví či tříleté vyhnanství až po doživotní zapuzení společností. „Trest smrti“, jelikož se jednalo o příliš pasivní formu nápravy práva, ostrovní zákonodárství v době proto-republiky neuplatňovalo. Ostatně ani archaické právo tento pojem neznalo. Trest smrti vnímala společnost spíše jako obětování jedince v zájmu usmíření boha či bohů za porušení daného řádu. Stejně tak neměla v chápání lidí své místo „milost“, neboť bylo nutné dostát právu. Dokonce ani přirozená smrt viníka nemohla být přijata za akt „usmíření práva“. Skonal-li narušitel práva dříve, než mohlo dojít k legálnímu narovnání, nejbližší příbuzní, tj. přímí dědicové, museli za

¹⁶⁵ Cicero, M.: *De Legibus*, I, §2, §4.

¹⁶⁶ [„At lögum skal land várt byggja en eigi at úlögum eyða.“]. *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1846, s. 128. *Járnsíða eðr Hákonarbók.* (Ed.) J. Schultz. Copenhagen 1847, s. 58. *Frostatingslova.* (Eds.) J. Hagland – J. Sandnes. Oslo 1994, s. 15.

svého mrtvého rodinného příslušníka převzít závazky a splatit jeho dluh vůči společnosti (*bonum commune*).

Zveřejnění spáchaného protiprávního činu a ochota zavázat se k právnímu narovnání, představovalo rozhodující faktor, který definoval, zda bude případ posuzován např. jako vražda nebo „jen“ zabití, popř. krádež či „neoprávněná držba cizího majetku“. I předem naplánovaná vražda, projevil-li viník následně snahu odčinit, čeho se vůči společnosti dopustil, mohla být překvalifikována na zabití. Mravní aspekt je z našeho úhlu pohledu lehce pokřivený, neboť se od viníka sice očekávala forma „pokání“, avšak vnitřní emocionální rozpoložení pachatele bylo pro právo v tomto ohledu bezpředmětné. Společnost od pachatele nevyžadovala výčitkami zatížené svědomí, ale nápravu práva. Stejně tak finanční odškodnění oběti, popř. její rodině nesloužilo primárně jako jakási morální náhrada k utišení žalu nad zraněným či mrtvým příbuzným, ale měla předně zabránit krvavé vendetě ze strany poškozených, kteří jejím vykonáním hájili svou čest, resp. svá porušená práva. Krevní msta představovala jen jiný způsob právní nápravy. Neochota či neschopnost domoci se právního narovnání, ať již prolitím krve pachatele či akceptací finančního odškodnění, znamenala ztrátu cti jednotlivce i rodiny. Byla projevem slabosti. Přijetím materiální kompenzace mezi příbuznými oběti a viníka došlo k částečnému „uzdravení“ práva, které tímto aktem považovalo „pokání“ pachatele za dovršené a spor mezi jedinci a jejich rodinami za vyřešený. Aby si pachatel usmířil i společnost samotnou musel nadto přijmout jedno z řešení diktovaných zákony: *mírnější vyhnanství*, z něhož se mohl vykoupit, pokutu či u vážných případů *doživotní vyhnanství*. Odškodňování zvláště oběti, popř. jejích příbuzných, čímž se provinilec chránil před krevní mstou, i společnosti,¹⁶⁷ takto důsledné rozlišování mezi *wergeldem* a pokutou, naznačuje, že *Grágás* si zachovala archaické pojetí „trestu“, „zločinu“ i „pachatele“.

Legislativa Islandského svobodného státu taktéž neposkytovala provinilcům milost (byť připouštěla s přihlédnutím k okolnostem případu zmírnění vyneseního výroku zákonodárným sborem, *Lögrettou*). Tento fakt opět naznačuje archaické pojetí zločinu, který byl namířen vůči společnosti obecně, nikoli pouze jednotlivci. S nástupem královských kodifikací *Járnsíðy* a *Jónsbók* se v ostrovním zákonodárství právo udílet milost, přirozeně panovníkem, objevuje. Ovšem nejedná se zde o projev královské dobré vůle, neboť si ji odsouzený kupoval. Tento jistý finanční obnos ale netvořil jakýsi

---

¹⁶⁷ Část pokut na nezávislém Islandu plynula přímým aktérům soudního procesu, část účastníkům příslušného sněmu.

„úplatek“, díky němuž mohl být viník omilostněn. Jednalo se o formu královského wergeldu. Král, který byl vrchním ochráncem zemského míru a práva,¹⁶⁸ byl pachatelovým jednáním poškozen, muselo tedy dojít k zjednání právního narovnání. Ani po ztrátě samostatnosti se tedy nesetkáme s prominutím soudního výroku jakožto projevem čistě panovnickovy dobré vůle.

Propojení morálního aspektu a práva si můžeme povšimnout i v případě praktikování severských duelů.¹⁶⁹ Vítězství v souboji, jímž soupeřové dokazovali či hájili svůj právní nárok, nesouviselo s obratností či silou jedince, ale s jeho morálním kreditem. V duelu vždy vítězil „lepší“ člověk. Ať již k výsledku souboje dopomohla „vyšší moc“, která by nenechala zvítězit nesprávného nárokovatele, či byla pravda vyjevena prostým důkazním prostředkem, k nimž souboje ve Skandinávii běžně patřily, souvislost mezi dobrými kvalitami jedince a jeho právními nároky byla neoddiskutovatelná. Nadužívání či lépe řečeno zneužívání duelů ale vedlo již na počátku 11. století na Islandu k jejich přímému zákazu. Zde jsme tedy odkázáni na bližší informace poskytované narativními prameny, než-li na *Grágás*.

Výše uvedené důkazy o pojetí morálky a práva přibližují *Šedou husu* blíže ke starobylému zvykovému právu. V případě právní personality, typického znaku archaického práva, však nacházíme v *Grágás* výrazný posun směrem k právu modernímu. Obyčejové právo nebylo právem země, ale jedince, který se k příslušným právům a povinnostem rodil. Islandské právo se však vztahovalo na každého obyvatele „ledového ostrova“ a rozlišovalo pouze status svobodného a nesvobodného jedince. Po zániku otroctví, na Islandu cca po roce 1100 (s výjimkou dlužního otroctví), se tedy normy *Šedé husy* vztahovaly na veškerou ostrovní populaci (včetně domestikovaných cizinců), k nimž přistupovalo právo bez rozdílu.¹⁷⁰ Výše wergeldu, pokut či trestů dle *Grágás* nezávisela na společenském statutu jedince, tak jako např. v norském právu, byla maximálně ovlivněna věkem viníka, mentální způsobilostí, v některých případech pohlavím.¹⁷¹ Ságy však naznačují, že tato zákonná praxe platila převážně ve sféře „veřejného práva“. Trestně-právní problematika ale mohla být v éře Islandského svobodného státu řešena i čistě v rámci „soukromého práva“, kde společenský status

---

¹⁶⁸ Zodpovídal za tzv. *land(h)reinsan/landreinsing*, král chránil zemi a „očisťoval“ ji od zločinců. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. 37. *Gulatingslovi*. (Ed.) K. Robberstad. Oslo 1969, s. 47. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. (Ed.) L. Larson. New York 1935, s. 59.

¹⁶⁹ Dva základní typy soubojů: *hólmanga* a *einvígi*.

¹⁷⁰ Ponechme nyní stranou otázku politických práv.

¹⁷¹ Výjimku představuje kněžský stav, který mohl ovlivnit standardní formu trestu.

mohl ovlivnit výši odškodnění, tj. jednu z částí „trestu“, jímž narušitel práva zjednával nápravu. Toto právo zůstalo zachováno po celou dobu platnosti *Šedé husy*, i když se zde nejednalo ani tak o lpění na starobylém zvyku jako spíše o důsledek pokulhávající exekutivy. Hledání spravedlnosti svépomocí, tj. obětí samotnou či její rodinou, jak bylo v dobách převládajícího obyčejového práva běžné, zůstalo v éře proto-republiky zachováno, ale limitováno pravidly a dohledem autorit.¹⁷²

Typy důkazních prostředků, které v trestním zřízení připouštěla *Grágás*, sice nelze využít jako ukazatele stupně archaičnosti práva Islandského svobodného státu, ale i přesto lze na jejich formách preferovaných ostrovním zákonodárstvím poukázat na jisté zajímavé charakteristiky. I v kontextu středověkého práva si lze povšimnout snahy Islandčanů vytěsnit ze své legislativy důkazní prostředky, které bychom dnes označili převážně za iracionální.

Jedná se především o ordály, jež si sice našly své místo i v *Šedé huse*, nicméně již velice záhy se od těchto právních praktik na ostrově opouštělo. Ordál vodou a železem zůstal v *Grágás* zachován, ale pouze u dokazování a popírání otcovství. Ordál soubojem a ve Skandinávii čteně praktikované duely jako *hólmanga* a *einvígi*,¹⁷³ kterými vítězové dokazovali svůj právní nárok, byly zakázány krátce po přijetí křesťanství, byť jejich vytěsnění z právního systému primárně s novou vírou nesouviselo. Již samotné označení odálu, tj. *skírsla*,¹⁷⁴ které poukazuje na latinské slovo *purgatio*, naznačuje jeho pozdější import.¹⁷⁵ Příklad, kdy na sebe přísahající jejím složením uvaloval klatbu, která nad ním visela jako Damoklův meč a v případě porušení jej zatracovala, byla běžným důkazním prostředkem.¹⁷⁶ Čestné slovo, svědectví, důkaz laické poroty, jež nahradily skandinávský model spolupřísežnictví, či losování – všechny tyto formy nevybočují ze středověkých nástrojů při dokazování v trestním řízení. Můžeme si zde však již povšimnout postupné snahy islandského práva o vytěsnění takových důkazních prostředků, které pouze zprostředkovávaly okolnosti skutku, ale postrádali definici „očitého svědectví“, které samozřejmě mělo ve středověku jiný význam než v moderní právní terminologii. Tendenci oprostít se od zprostředkovaného svědectví, si můžeme u islandského práva povšimnout i v královské éře, i přesto, že se v ostrovní legislativě pod vlivem norského zákonodárství nově objevuje spolupřísežnictví. Spolupřísežník

---

¹⁷² Na Islandu příslušným sněmem.

¹⁷³ Podrobněji viz kapitola trestního práva (V.).

¹⁷⁴ Obecné označení, ke konkrétním typům ordálů viz taktéž kapitola V.

¹⁷⁵ Miller, W.: *Ordeal in Iceland*. Scandinavian Studies, 60, 1988, s. 192.

¹⁷⁶ Stein-Wilckshuis, M.: *Scandinavians swearing oaths in tenth-century Russia: Pagans and Christians*. Journal of Medieval History, 28, 2002, s. 157.

(očistník) nepodával důkaz o způsobu porušení práva, ale zaručoval se za dobré kvality obžalovaného, v jehož bezúhonnost věřil. Překvapivě nebylo na Islandu užíváno mučení, jakožto prostředku k získání přiznání. O vině či nevině rozhodoval verdikt poroty.

Ovšem za iracionální právní úkon bychom mohli očima moderního práva považovat žalobu a vedení soudního sporu vůči mrtvému muži. Tento akt následoval po vykonání krevní msty obětí, popř. jejími příbuznými, kde vykonavatel krvavé vendety (zpravidla v pozici žalobce) dodatečně dokazoval vinu mrtvého, čímž zároveň prokazoval oprávněný nárok na krevní mstu.

Šedá husa je impozantním právním dílem středověkého severu. Byť se jedná pouze o neoficiální soubor zákonů Islandského svobodného státu, obsáhlostí a propracovaností zastíní i pozdější skandinávské kodifikace, včetně své mladší ostrovní „náhražky“ *Járnsíðy* i pozdějšího derivátu *Jónsbók*. I když se jedná o severské zvykové právo, rétorikou má mnohem blíže k jazykové preciznosti a strohosti práva římského, než-li některým skandinávským zákoníkům středověké éry.

I když se první zákony Islandského svobodného státu dočkaly svého písemného pořízení s téměř dvěstěletým zpožděním, na právní rétorice některých oddílů *Šedé husy* je původní orální teaurace sotva postřehnutelná. A to i přesto, že ústní výklad ostrovního práva se na ostrově zachoval až do zániku proto-republiky (1262/1264) v povinnostech zákonopравce, který příslušné normy minimálně jednou za tři roky přednesl přítomnému shromáždění na zasedání *obecného sněmu (Alþing)*.

Posoudit stupeň abstrakce právního myšlení není u *Grágás* lehké definovat. Schopnost zobecnování ostrovního práva je nepopíratelná, ale u některých norem spíše neúplná. Zda tato skutečnost souvisí se snahou o přesnost a v některých případech až lehce bizarním smyslem pro detail, či spíše neschopností úplné abstrakce zůstává nedořešenou otázkou. Je taktéž možné, že stupeň zobecnění u jednotlivých nařízení je čistě otázkou stáří těchto norem. Jakožto forma archaického práva, které se nalézalo, si *Grágás* zachovala všechna ustanovení, která byla zákonodárci během éry svobodného státu postupně nalezena. I přestože některá z nich pozbyla v průběhu doby svou platnost, byla novelizována či nahrazena pozdějšími preskripcemi, zůstala součástí platného práva.¹⁷⁷ Dnes je tedy těžké určit dobu jejich platnosti, což snižuje celkovou přehlednost *Šedé husy*.

---

¹⁷⁷ Patrně je ale zákonopравce nezmiňoval na zasedáních *Alþingu*, když Islandčanům přednášel během svého tříletého funkčního období všechny ostrovní zákony.

Nerozlišování mezi čistě právním a morálním aspektem islandských nařízení je dána archaičností ostrovního práva, které se u *Grágás* projevuje spíše v obsahu, než-li formě. Obžalovaný se zodpovídal za porušení řádu komunity, nikoli poškozenému a jeho rodině. Dohody v „soukromoprávní sféře“ byly přípustné, zpravidla si jimi narušitelé práva vykupovali život před hrozbou krevní msty. Jedná se tedy o různé formy právní nápravy, které usmiřovaly dílem společnost i jednotlivce. Nemůžeme však diskutovat o „trestu“, který zde má jiné pojetí, než jak je jeho definice vnímána dnes. Sepětí práva a morálky je patrně nejlépe viditelná na příkladu oblíbených skandinávských duelů, kde úspěšnější soupeř – morálně „lepší“ člověk – prokázal legitimnost svého právního nároku vítězstvím. Jejich oficiální zákaz *Lōgréttou* na počátku 11. století by mohl naznačovat snahu vytěsnit z právního řádu formujícího se státu „iracionální“ důkazní prostředek, únavu z jejich častého zneužívání nárokovateli i skutečnost, že v nich islandští zákonodárci spatřovali hrozbu ostrovního míru. Postupné omezování „iracionálních“ důkazních prostředků v trestním řízení (ordály, souboje, „nepřímé“ svědectví, spolupřísežnictví) je nepřehlédnutelný fenomén, kterého si můžeme ve vývoji islandské středověké legislativy povšimnout.

Stupeň „vyspělosti“ práva lze posuzovat i na základě diferenciací práva; zda zákonodárci Islandského svobodného státu rozlišovali např. mezi „veřejnou“ a „soukromou“ sférou práva, nakolik důsledně toto rozvržení dodržovali apod. Toto hledisko zde nebylo zařazeno, neboť se domnívám, že takováto diferenciací, byť ji např. užívá Konrád Maurer, není v případě islandského středověkého práva (s výjimkou pracovního užívání pojmů) vhodná. Popírá ji samotný přístup proto-republiky jak např. k trestněprávní problematice (např. vražda, zabití), tak i rodinnému zázemí (např. péče o nezletilé a závislé osoby),¹⁷⁸ které mohly spadat do obou právních sfér.

---

¹⁷⁸ Zcela výjimečná je pak autorita *hreppú*, které zasahovaly do obou sfér „veřejného“ i „soukromého“ práva, ale i přesto jako instituce sedláků vždy stály mimo oficiální politické a správní struktury proto-republiky (sněmy, *goðorðy*).

I.4. Exkurs 2. Odkaz Árniho Magnússona¹⁷⁹

Tato podkapitola je věnována přednímu islandskému vzdělanci, bez jehož sběratelské vášně a zároveň celoživotního poslání by se do dnešních dnů nedochovala řada středověkých rukopisů „ledového ostrova“. Jeho život a dílo si tedy zaslouží alespoň stručnou zmínku.

Árni Magnússon (1663-1730) islandský učenec a sběratel, jemuž vděčíme za záchranu řady (nejen) islandských středověkých rukopisů a dalších materiálů, jež dnes patří k celosvětovému kulturnímu dědictví,¹⁸⁰ pocházel z Kvennabrekky v Dalasýsle, kde jeho otec Magnús Jónsson působil jako duchovní, později jako místní žalobce a šerif. O dětství a dospívání mladého Magnússona nám není příliš známo. Víme jen, že byl vychováván Ketilem Jörundarsonem a Guðlaug Pálsdóttir, prarodiči z matčiny¹⁸¹ strany a taktéž je nám známo, že babiččin otec zastával roli arcijáhna v Hvammu. O první vzdělávání mladého Árniho Magnússona se postaral dědeček Ketill. Po jeho smrti roku 1670 se pak chlapcovy výchovy ujal matčin bratr Páll Pálsson. Rozhodující vliv dědečka a strýce, kteří byli zasloužilými opisovači starých rukopisů, měl bezprostřední dopad na Árniho a další životní osudy.

Když se Magnús Jónsson roku 1683 účastnil výpravy k podpoře a posílení vlivu islandských obchodních zájmů v zahraničí, jeho tehdy dvacetiletý syn, který právě dokončil tříletá studia na škole ve Skálholti, jej na obchodní cestě doprovázel. Týž rok se Árni Magnússon zapsal na Univerzitu v Kodani, kde roku 1685 získal diplom z teologie. Nicméně tehdy již rok zastával post asistenta královského antikváře profesora Thomase Bartholina mladšího (1659-90),¹⁸² pětadvacetiletého syna slavného vědce Thomase Bartholina staršího (1616-1680), který se svými objevy proslavil především v anatomii a imunologii. Vášně nebo poslání, či spíše obojí zároveň, se projeví patrně již v prvních studentských letech Árniho pobytu v Kodani, kde můžeme spatřit počátky

---

¹⁷⁹ Podrobněji k životopisu Árniho Magnússona viz Steingrímsson, S.: *Árni Magnússon (1663-1730): Life and Work*. Viz http://www.arnastofnun.is/page/a_arni_magnusson_en. Dne: 5.10.2009. Viz též Kadečková, H.: *Árni Magnússon aneb historie záchrany islandských rukopisů*. Dějiny a současnost, 2, 1996, s. 9-13.

¹⁸⁰ Vedle Árniho Magnússona bychom však rozhodně neměli zapomínat i jména dalších osob, jimž vděčíme za úsilí zachovat islandské písemné dědictví; předchůdci Árniho Magnússona Þorlákur Skúlason a již zmiňovaný Brynjólfur Sveinsson, biskupové z Hólú a Skálholti, kteří stáli za rozsáhlým kopírováním materiálů, ať již zachovaného na pergamentu či papíře před polovinou 17. století. A taktéž Þormóður Torfason z Engey, který též patřil ke skupině podílejících se na vytvoření kolekce rukopisů Královské knihovny za Frederika III. Oldenburského (po roce 1662).

¹⁸¹ Guðrún Ketilsdóttir.

¹⁸² Thomas Bartholin mladší se taktéž zasloužil o vydání královského nařízení, jež zakazovalo prodej islandských rukopisů do ciziny či obecně jejich vývoz.

budoucí největší a nejvzácnější severské kolekce své doby. Sbíral především islandské rukopisy prodané či darované do zahraničí, ale taktéž rukopisy nalezené na Islandu, dále pak dánské i norské materiály. Za jeho života se mu podařilo vlastním úsilím, popř. za pomoci svých vlivných přátel¹⁸³ nashromáždit obdivuhodné množství vzácného mnohdy nenahraditelného materiálu. Pořizoval opisy, vydával knihy.

Jednou z nejdůležitějších osobností, která měla bezprostřední vliv na vývoj další kariéry Árniho Magnússona, byl Matthias Moth (1649-1719), jehož sestra Soffia Amalia (1654-1719) zastávala od roku 1671 post oficiální metresy krále Kristiána V. Oldenburského (1670-1699).¹⁸⁴ Árni Magnússon pracoval ve službách Matthiase Motha několik let. A patrně díky němu byl univerzitní radou roku 1694 vybrán, aby prostudoval knihovnu orientalisty Andree Müllera Greiffenhagena (1630-1694) ve Štětíně. V Říši římské pak strávil dva roky, během nichž prostudoval knihovny i v Berlíně, Frankfurtu a Lipsku, kde shromažďoval důležité materiály do své pozdější kolekce. Po svém návratu byl roku 1697 jmenován správcem soukromého královského archivu. Po smrti Kristiána V. na trůn nastupuje jeho syn Frederik IV. Oldenburský (1699-1730) a s novým panovníkem samozřejmě přišly i nové změny. Především Árniho mecenáš Matthias Moth ztratil své vlivné postavení u dvora, což se však neodrazilo negativně na Magnússonově další kariéře. Roku 1701 mu bylo panovníkem nabídnuto místo na univerzitě. Nicméně následující desetiletí strávil islandský rodák ve své vlasti, kde ve službách krále a z pověření *Alþingu* spolu s delegovaným *lögmannem* Pállem Jónssonem Vídalínem pracoval na soupisu pozemkového majetku ostrovanů.¹⁸⁵ Nadále však nezapomínal na své sběratelské aktivity a během svých cest po Islandu ve službách panovníka hledal další rukopisy k záchraně. Ve svých 48 letech Árni Magnússon získal konečně profesuru (profesor dánských starožitností), která mu byla přislíbena již Kristiánem V. Dánským. Na seznamu čekatelů byl fakticky od roku 1694.

Není pochyb o tom, že Árni Magnússon nashromáždil největší rukopisnou sbírku své doby v Evropě, jíž zasvětil celý svůj život. O to větší tragédie jej postihla roku 1728, když při velkém požáru Kodaně, který se nevyhnul ani univerzitní půdě, shořela nezanedbatelná část Árniho soukromé knihovny. Nejvýznamnější středověká díla se

---

¹⁸³ Viz např. dlouholetý přítel biskup Björn Þorleifsson z Hólů, Jón Þorkelsson Vídalín, biskup ze Skálholtu, Jón Halldórsson, duchovní z Hvítardalů, či Þórður Jónsson, syn Jóna Vigfússona, biskupa z Hólů.

¹⁸⁴ Jeden z jejich dvou nemanželských synů Ulrik Kristian Gyldenløve dokonce od svých šesti let až do své smrti roku 1719 zastával úřad guvernéra Islandu.

¹⁸⁵ Tento důležitý soupis pozemkového vlastnictví byl dokončen roku 1714, zveřejněn byl však až v letech 1913-1943(!) v jedenáctisvazkovém díle, z něhož se soupisy dvou islandských distriktů nedochovaly, neboť shořely při velkém požáru Kodaně roku 1728.

podářilo zachrãnit, ale nãkterã rukopisy, jeho po celã život shromaŹdřované poznãmkã o islandskã historii a kultuře, spolu s publikovanãmi knihami a dalřimi materiãly nenãvrãtnã pohltily plameny. Svã celoživotnã dãlo, kterã se podařilo zachrãnit před niãivãm poŹãrem, - a rozhodnã se nejednalo o zanedbatelnã poloŹky - odkãzal Ārni Magnússon před svojã smrtã roku 1730 univerzitnã knihovnã.

Roku 1956 byl v Kodani zřizen *Institut Ārniho Magnússona (Det Arnarnagnæanske Institut)*,¹⁸⁶ jehoŹ existence mãla zajistit pããi o kolekci uchovãvanou v Krãlovskã a univerzitnã knihovnã. Na jaře roku 1961 (a opãtovnã roku 1965) schvãlil dãnskã parlament navrãcenã islandskãho rukopisnãho dãdictvã a potã, co byl legislativnã akt definitivnã potvrzen Nejvãřřim soudem roku 1971 se na jaře tãhoŹ roku vrãtila prvãnã část kolekce Ārniho Magnússona domũ.¹⁸⁷ V letech 1973-1997 se na ostrov navrãtilo 1666 rukopisũ z *Institutu Ārniho Magnússona* v Kodani, 141 z Krãlovskã knihovny, 1345 dokumentũ neliterãrnãho charakteru a tãmãř 6000 kopiã dalřãho rũznãho materiãlu.¹⁸⁸ Tyto materiãly jsou dnes souããstã sbãrky *Institutu Ārniho Magnússona na Islandu* v Reykjavãku, kterã byl zaloŹenã roku 1962 pũvodnã jako *Institut islandskãch rukopisũ (Handritastofnun Āslands)*. Od roku 1972 pak nese souãasnã nãzev.¹⁸⁹ Primãrnãm ũkolem vãzkumnãho ũstavu je samozřejmã zachovãnã odkazu Ārniho Magnússona budoucãm generãcãm.¹⁹⁰

---

¹⁸⁶ Institut dnes nese nãzev *Den Arnarnagnæanske Samling* (tj. Sbãrka Ārniho Magnússona).

¹⁸⁷ Jednalo se o *Codex Regius Starři Eddy*, zãkonãk *Šedã husy Konungsbók* a nejobsãhleřřã islandskã středovãkã rukopis *Flateyrbók*.

¹⁸⁸ Ŭdaje poskytnutã *Stofnun Ārna Magnússonar í íslenskum fræðum* (Institut Ārniho Magnússona pro islandskã studia) viz <http://www3.hi.is/pub/sam/manuscripts.html>. Dne: 27.9.2009.

¹⁸⁹ Od roku 1969 sãdlã *Stofnun Ārna Magnússonar* v budovã Ārnagarður, jeŹ se souããstã kampusu Univerzity v Reykjavãku, institut je vřak na univerzitã nezãvislã.

¹⁹⁰ Podrobnãji k ãinnosti, vãzkumnãm zãmãřũm a vãsledkũm institutu viz např. studentskã prãce Colceriu, Natalie: *Facsimiles of Medieval Icelandic Manuscripts*. Hãskóli Āslands. Hugvãsindadeild. Masters in Medieval Icelandic. Reykjavãk 2008.

KAPITOLA II

ISLANDSKÝ SVOBODNÝ STÁT

930 - 1262/1264.

Politické zřízení a jeho proměny

„Éra svobodného státu“ (*Þjóðveldisöld*), významná epocha islandských středověkých dějin, vymezovaná tradičními letopočty 930-1262/1264,¹⁹¹ představuje neopakovatelnou kapitolu v dějinách „ledového ostrova“. Pro unikátní politické zřízení Islandu této doby se vžilo označení Islandský svobodný stát či Islandská (proto)-republika (*Þjóðveldið á Íslandi*),¹⁹² která byla již od prvních krůčků vědeckého přístupu objektem zájmu mnohých domácích ale i zahraničních odborníků nejen na poli historického bádání.¹⁹³

Dříve než se zaměříme na politické zřízení středověkého Islandu, je zde na místě alespoň stručná vsuvka o jeho počátcích, resp. o objevení a osidlování ostrova. Pokud si dovolíme ztotožnit starověký geografický pojem (*Ultima*) *Thule*¹⁹⁴ s Islandem, tak jak v 11. století učinil brémský kanovník Adam,¹⁹⁵ do evropského povědomí se ostrov dostává díky řeckému mořeplavci Pytheovi z Massalie (Marseille) ve 4. století př.n.l. I když se jeho záznam o cestě do Británie nezachoval, díky antickým autorů¹⁹⁶ povědomí

---

¹⁹¹ Rok 930 je tradičním datem založení *Alþingu* (obecného sněm s nejvyššími zákonodárnými a soudními institucemi Islandu). Roku 1262 se Island stal součástí norského království a vzdal hold Hákonovi IV. Hákonarsonovi, zvanému *gamli* (tj. Starý); 1217-1263. Opětovně pak roku 1264 jeho synovi Magnúsovi VI. Hákonarsonovi, zvanému *lagabætir* (tj. Novelizátor/Zákonodárce); 1263-1280.

¹⁹² Též *allsherjaríki*. Dle ustálených a obecně respektovaných termínů z angličtiny, v níž je publikována většina novějších zásadních studií k této problematice: *Icelandic Free State, Icelandic Commonwealth* či méně časté označení *Republic of Iceland*. Německý ekvivalent: *Der isländische Freistaat*. Jelikož je výraz republika poněkud zavádějící, v této práci je raději užíván výraz proto-republika. Viz Benediktsson, J.: *Landnám og upphaf allsherjaríkis*. Saga Íslands I. (Ed.) S. Línal. Reykjavík 1974. Maurer, K.: *Upphaf allsherjaríkis á Íslandi og stjórnaarskipunar þess*. Reykjavík 1882. (Maurer, K.: *Die Entstehung des Isländischen Staats und seiner Verfassung*. München 1874.).

¹⁹³ Např. německý právní historik a nordista Konrád (von) Maurer, švýcarský medievista Andreas Heusler, britský historik Peter H. Sawyer, americký právní historik William I. Miller, americký archeolog Jesse L. Byock specializující se na staroseverštinu a středověká skandinávská studia. Z amerických badatelů zmiňme dále Margaret Cormack zabývající se christianizací Islandu či Jenny Jochens, jejímž předmětem zájmu jsou především *gender studies*. Z domácích badatelů viz např. archeolog Orri Vésteinnsson, historik Gunnar Karlsson, právní historik Guðmundur Sandvík, Sigurður Línal. Podrobněji viz seznam pramenů a literatury.

¹⁹⁴ Viz též např. *Thyle*.

¹⁹⁵ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores Rerum Germanicarum. Hannoveræ, Lipsiæ 1917, s. 273. *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela*. (Ed.) L. Hrabová. Praha 2009, s. 219.

¹⁹⁶ Např. Plinius Secundus, Priscianus Iulius Solinus, Isidor Sevillský.

o nejsevernějším ostrově v blízkosti „zamrzlého moře“ přetrvalo.¹⁹⁷ Počátky trvalého osídlení však spadají až do 1. poloviny 70. let 9. století. I když jsou spojeny převážně se Seveřany, nejednalo se o první obyvatele, kteří se na ostrově usadili. Prameny přiznávají toto prvenství irským poustevníkům. Ti však po příchodu nových obyvatel ostrov vzápětí opustili, neboť nechtěli své dočasné útočiště sdílet s pohany.¹⁹⁸

První fáze islandských středověkých dějin je označována jako *éra záboru/osidlování* (tzv. *landnámsöld*). Podle ostrovní tradice, resp. „otce islandského dějepiscevtví“ kněze Ariho Þorgilssona, trvala 60 let (zim), tj. od objevení ostrova až do založení *obecného sněmu* – *Alþingu* roku 930.¹⁹⁹ Po skončení tohoto období byl ostrov již zcela osídlen a veškerá zemědělsky využitelná půda se nacházela v rukách svých majitelů. Nejstarší osadníci se však v prvních záborech nikterak neomezovali a jejich pozemkové vlastnictví nabývalo mnohdy úctyhodných rozměrů.²⁰⁰ Nově příchozím pak nezbyvalo, než přijmout obdělávatelnou zemi do pronájmu z rukou původních neskromných záborců (*landnámenn*, pl. *landnámamenn*).²⁰¹ Popř. tato situace vedla, jak napovídá *Landnámabók*, k častým sporům o půdu.²⁰²

Předkové Islandanů pocházeli většinou ze západních oblastí sjednocujícího se norského království. Dle severské tradice opouštěli rodnou vlast a vydávali se vstříc nejisté budoucnosti „ledového ostrova“, aby tak vyjádřili svůj nesouhlas s unifikáčními tendencemi krále Haralda Krásnovlasého.²⁰³ Svoji roli zde sehrála i částečná uzurpace práv, kterou si panovník údajně nárokoval na úkor sněmů.²⁰⁴ V omezování svobod, v daňovém zatížení i uvalování pokut na všechny, kteří se rozhodli následovat příkladu prvních vystěhovalců,²⁰⁵ můžeme spatřovat spíše katalyzátor islandského *landnámu* (tj.

---

¹⁹⁷ Viz např. vzdělaný mnich Dicuil. Letronne, A.-J.: *Recherches géographiques et critiques sur le livre De mensura orbis terræ*, Paris 1814, s. 131. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) J. Sleenstrup a kol. København a Kristiania 1921, s. 1. Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 13-14.

¹⁹⁸ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 5, 31-32. Dicuil: *Liber de Mensura Orbis Terræ*, kniha II, kap. 7, §6.

¹⁹⁹ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 4.

²⁰⁰ Viz např. Auð Hlubokomyslná/Unn Moudrá. *Sága o lídech z Lososího údolí*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 191-192.

²⁰¹ První generace záborců; sg. *landnámsmaðr/landnámamaðr*.

²⁰² *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) J. Sleenstrup a kol. København a Kristiania 1921, s. 26.

²⁰³ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 4-6. Orfield, L.: *Icelandic Law*. Dickson Law Review, 56, 1951-1952, s. 42.

²⁰⁴ Významné sněmy *Gulaping* a *Frostaping* však byly dle tradice založeny až Haraldovým nejmladším synem Hákonem Dobrým cca roku 930.

²⁰⁵ Vyšší této částky Harald Krásnovlasý stanovil na 5 uncí za každého obyvatele (vyjma žen, dětí a vyhnanců), za Óláfa Haraldssona, se pokuta snížila na půl marky (4 unce). Viz Þorgilsson, Ari: *The Book of Icelanders (Íslendingabók)*. (Ed.) H. Hermannsson. New York 1930, s. 48.

zábor),²⁰⁶ v tehdejších geograficko-klimatických, ekonomických a demografických podmínkách severní Evropy samotný počátek celého kolonizačního procesu.

Dochované islandské genealogie (*attartal*) a genetický výzkum moderní doby²⁰⁷ prokázaly vedle severské populace i nezanedbatelné procento keltských předků z britských ostrovů (cca 15%). Kromě západonorských oblastí zmiňují prameny i poměrně silnou populaci Seveřanů ze severoatlantských ostrovů i přítomnost Švédů a Dánů, byť v téměř bezvýznamném počtu. Do jaké míry se mohla různorodá etnicita prvních záborců promítnout do samotného unikátního politického zřízení, však zůstává otevřenou otázkou (viz např. instituce *hreppi*).

Přijetí křesťanství na Islandu, které formálně proběhlo roku 999/1000, můžeme označit za jeden z nejvýznamnějších milníků středověkých dějin „ledového ostrova“. Christianizaci, jejímu specifickému průběhu, formám a důsledkům je tedy věnována následující samostatná kapitola.

II.1. Islandský svobodný stát a královská moc

Dříve než se zaměříme na politické a správní zřízení Islandského svobodného státu, je zde na místě jistá hypotetická vsuvka. A sice položme si otázku, proč se na Islandu nepodařilo v samotných počátcích osídlování ostrova prosadit královskou moc. Připomeňme si, že převážná většina předků Islandců pocházela ze západních oblastí Norska a dle severské tradice svým odchodem vyjadřovali nesouhlas s politikou Haralda Krásnovlasého.

Snaha vymanit se z přímého vlivu norské koruny však nevysvětluje skutečnost, proč se v počátcích formující se proto-republiky neprosadila na ostrově královská autorita. Obzvláště, když víme, že nedostatkem urozené krve přední islandské rody rozhodně netrpěly. Mezi předáky, jak vypovídají islandské genealogie,²⁰⁸ nalezneme potomky jarlů, dokonce i králů. Izolovanost osídlení, nespokojenost s vládou Haralda Krásnovlasého a důvěra ve starobylé sněmovní zřízení, které žádnému jedinci nepropůjčovalo v právní sféře významnější postavení na úkor ostatních, mohly představovat hlavní důvody. Nicméně prosté odmítnutí královské moci a její nahrazení

---

²⁰⁶ Pozor *landnám* v severské právní terminologii znamená též 1) nezákonnou držbu pozemku a 2) pokutu za vstup na cizí pozemek. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 372.

²⁰⁷ Výzkum genetického kódu Islandců započal roku 1998.

²⁰⁸ Viz např. *Landnámabók, Íslendingabók* (dodatky).

legitimitou sněmu jakožto nejvyšší autority se jeví jako přílišné zjednodušování skutečnosti.

I severní Germáni přiznávali jedincům pocházejícím z královské krve výjimečné atributy. Každý z mužských potomků vládnoucího rodu měl tak právo participovat na moci.²⁰⁹ Jak je prezentováno eddickou písní *Rígsþúla*, potomkům nejmladšího páru lidského pokolení Otci a Matce, z nichž vzešla nobilita, resp. jejich nejmladšímu vnukovi (*Kongr ungr*, tj. mladý Král), byly dány do vínku bohem Heimdallem (Rígem) vlastnosti příslušející pouze těmto signifikantním jedincům:

*„Mladý král však
měl znalost run, run života
a run věku,
doved též chránit
oddané muže,
otupit ostří,
utišit moře.*

*Znal hlasy ptáků,
znal plameny mírnit,
krotit vlny,
starosti klidnit;
moc a sílu měl
osmi mužů.*

*O runy se sděloval
s jarlem Rígem,
vyznal se ve lsti
víc než jarl;
pilně se snažil,
až dosáh práva
zvát se Rígem,
znalcem run.“²¹⁰*

---

²⁰⁹ Ovšem tento pohled na královskou moc, její božský původ a právo na vládu se utváří až pod vlivem římsko-germánských kontaktů během tzv. Stěhování národů. Viz Wallace-Hadrilla, J.: *Early Germanic Kingship in England and on the Continent*. Oxford 1971, s. 8. Hlavním pramenem k problematice královské moci u Seveřanů je *Sága o Ynglinzích (Ynglingatal)*.

²¹⁰ *Edda*. (Přeložil) L. Heger. Praha 1962, s. 179-180. [„*En Konr ungr| kunnirúnar,| ævinrúnar| ok aldrúnar,| meir kunnir hann| mönnum bjarga,| eggjar deýfa,| ægi lægja,| Klök nam fogla,| kyrra ęlda,| sefa of sveęfa,| sorgir lægja,|...| afl ok ęljun| átta manna,| Hann við Ríg jarl| rúnar deýlði,| brögðum beitti*

Je to také jeden z důvodů, proč Seveřané ctili legitimitu pololegendárních královských dynastií (švédští a norští *Ynglingové*, dánští *Skjöldungové*), jejichž potomci odvozovaly svůj původ od severských pohanských božstev. Zásadní roli pak sehrálo jejich propojení s významnými kultovními centry země, jejichž věhlas překročil hranice daného regionu. I norští králové prokazovali nárok na trůn na základě spolčeného předka, Haralda Krásnovlasého, jehož kořeny taktéž vedly k mytickým a polomytickým vládcům slavné Staré Uppsaly.²¹¹

Konungr, král, však nepatřil na Severu k výjimečným formám titulatury. Honosili se jím drobní lokální vládcové krajů, ale často i nejpřednější, popř. nejurozenější, účastníci polovojenských družin, které se vydávaly na *víking*, tj. na vikingskou výpravu, aniž by nutně takové osoby musely pocházet z královské krve. Např. i dvanáctiletý Óláfr Haraldsson, budoucí svatý Óláfr, užíval již na své první vikingské výpravě titulu krále.

Jaký byl tedy postoj Islandců svobodného státu ke královské autoritě? Obecně bychom mohli říci, že se jednalo o vztah spíše pozitivní, i když příklady z narativních pramenů, na rozdíl od preskriptivních, nabízejí někdy dosti rozporuplné závěry.²¹² V ságách o Islandcích (viz např. *Sága o Víga-Glúmovi*, *Sága o Njálovi* či *Sága o lidech z Lososího údolí*) se můžeme setkat s ostrovany, kteří královskou autoritu přehlížejí. Např. Höskuld, syn Kolla z Údolí, který se dopustil neuctivého chování vůči králi Hákonovi *Aðalsteinsfóstri* Haraldssonovi tím, že jej po svém návratu do Norska nenavštívil a dal raději přednost společnosti svých norských příbuzných. A to i na vzdory skutečnosti, že Höskuld patřil k členům Hákonovi družiny.²¹³ O vztahu Islandců ke královské moci také vypovídají mnohé pasáže ze *Ságy o Víga-Glúmovi*. Zde na dotaz Hreiða, zda by Eyjólf Ingjaldsson nechtěl po příjezdu do Norska navštívit *krále nebo jiné velmože*, k nimž by mohl vstoupit do služby, odpovídá dotázaný, že není vhodným kandidátem do královských služeb, a i kdyby se vše vyvíjelo dle jeho představ, návrh i přesto odmítá.²¹⁴

---

ok þętr kunni,| þá ęđlađisk| ok ęiga gat| Rígr at ęęita,| rúnar kunna,| Ręiđ Konr ungr| kęjęrr ok skóga,| kolęi fleygđi,| kyrđi fogla.“]. *De Gamle Eddadigte*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932, s. 162-163.

²¹¹ Norští a švédští panovníci odvozovali svůj mýtický původ od Yngviho, tj. boha Freye z rodu Vanů (*Vanir*). McTurk, R.: *Sacral kingship in ancient Scandinavia*. In: *Saga-Book*, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 145, 148.

²¹² Této problematice se věnuje např. Ármann Jakobsson, který však svůj názor o pozitivním postoji Islandců vůči panovnické moci opírá předně o královské ságy. Byť se v rámci objektivního přístupu snaží argumentovat vztahy mezi ostrovany a méně významnými norskými vládci, příklady Óláfa Tryggvasona a svatého Óláfa, kterým se snaží v textu vyhýbat, jsou častým vzorem, což jeho tezi spíše podrývá. Jakobsson, Á.: *Í leit að konungi: Konungsmynd íslenskra konungasagna*. Reykjavík 1997.

²¹³ *Sága o lidech z Lososího údolí*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 198-199.

²¹⁴ *Víga-Glúms saga*, s. 2.

Pokud jde o prameny preskriptivní, zde bychom mohli říci, že si ostrované královské autority vážili. V *Šedé huse* nalezneme několik norem, které chránily norské, dánské i švédské krále před verbálními urážkami a pomluvami.²¹⁵ Ovšem není zde zřejmé, z jaké doby tato nařízení pocházejí. Mohlo se taktéž jednat o prostou snahu zákonodárců předcházet negativnímu přijetí Island'anů u dvorů severských vládců, neboť ságy nám často přibližují osudy některých ostrovanů, jejichž ostrý jazyk a prostořekost je nejednou přivedly do vážných nesnází v konfrontaci s cizími panovníky (viz např. hlavní hrdina v *Sáze o Egillu, synu Skallagrímově*).

Zmiňujeme-li pohled Island'anů na královskou autoritu v době jejich nezávislosti, nesmíme ovšem opomenout tzv. *Óláfovy zákony* (*Óláfslög*) v *Grágás* (*Konungsbók*),²¹⁶ které přiznávaly norskému králi výsady, o nichž bychom mohli prohlásit, že šly daleko za hranice pouhých dobrých vztahů mezi obyvateli Islandského svobodného státu a norskou korunou. Patrně k nejpřekvapivějším normám patřilo právo norského krále a jeho zástupců vést na Islandu soudní pře bez řádného předchozího předvolání. Dále zaráží i skutečnost, že Island'ané pobývající přechodně na území norského krále neměli právo svobodně zemi opouštět. Pokud bylo Norsko napadené, popř. ve válce, museli se ostrované začlenit do královského vojska jako by byli regulárními poddanými panovníka. Jestliže se ale vojenské tažení odehrávalo za hranicemi Norska, Island'ané se této povinnosti nemuseli zhostit a mohli být propuštěni domů.²¹⁷

Z jaké doby přesně *Óláfovy zákony*, které jsou označovány jako dohoda mezi svatým Óláfem a Island'aný, pocházejí, není zcela zřejmé.²¹⁸ Ale sama skutečnost, že tradice přiznává, že tato ustanovení *byla dána* ostrovanům svatým Óláfem (1014-1030) a že je k adresátům přístupováno spíše jako k samotným poddaným norského království, vznáší řadu otázek. Na druhé straně věhlas norského patrona sahal ve středověku daleko za hranice jeho země a i na ostrově mu patřilo spolu s jeho předchůdcem Óláfem Tryggvasonem (995-1000) zvláštní místo. Tradice, ve snaze ukázat nakolik si ostrovní obyvatelstvo vážilo svatého Óláfa, si mohla v rétorice dovolit přehánět, aniž by kdokoli nabyl dojmu, že se Island norskému patronovi poddal. Což ostatně vylučuje i pasáž ze

---

²¹⁵ Tzv. *háðung* a *níð*. *Grágás. Konungsbók Ib.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1852, s. 184. (Dále jen *Grágás. Konungsbók Ib.*). *Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 198. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás II.*).

²¹⁶ *Grágás. Konungsbók Ib.*, s. 195-199. *Laws of Early Iceland. Grágás II.*, s. 210-215.

²¹⁷ Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 64.

²¹⁸ Bogi Melsteð zmiňuje rok 1022. Melsteð, B.: *Íslendinga saga*, 3. Copenhagen 1910, s. 564–65.

Ságy o svatém Olavu, která slovy Einara, bratra Gudmunda Eyjólfssona, vysvětluje postoj Island'anů k Óláfově nabídce stát se součástí norského království:²¹⁹

„Mám-li však říci své mínění, pak myslím, že lid této země udělá nejlépe, když se nezaváže odvádět králi daně a jiné podobné dávky, jaké uložil lidem v Norsku. Připravili bychom tak nesvobodu nejenom sobě samým, ale i našim synům a všem pokolením, která zde budou žít po nás. A toto otroctví by už z Islandu nikdy nezmizelo. A i když tento král je, jak jsem přesvědčen, dobrý muž, může se při změně vlády stát, jak se již také nejednou stalo, že někteří králové budou dobří a jiní zlí. Jestliže však lid této země chce podržet svobodu, kterou si zachoval od té doby, co byla osídlena, pak je jen jedna rada: nedopustit, aby zde král nabyl nějaké moci, ani tím, že by zde získal zemi, nebo že bychom se zavázali odvádět mu smluvené poplatky, které by mohly být považovány za daně poddaných...“... Když Einar vyložil, jak se věci mají, přidal se všechen lid na jeho stranu a souhlasil s ním, že se nikdy nesmí nic podobného stát.“²²⁰

I další narativní prameny naznačují respekt Island'anů k vládcům cizích zemí, pokud se nevměšovali do záležitostí nezávislého ostrova. Panovník byl jimi považován za *princeps inter pares*. Míra prokazovaného respektu tak spíše závisela na osobních kvalitách vládnoucích jednotlivců a moci, kterou disponovali, než-li na urozeném původu, který si nezasluhoval automatické projevy uznání.

V narativních pramenech se také můžeme setkat s označováním některých významných Island'anů za krále. Tento příměr měl v některých případech spíše výsměšný charakter, než aby vyjadřoval projev úcty a uznání. Pokud některého z Island'anů takto označil norský král, dával tím najevo své uznání. To však bylo mnohdy doprovázeno řadou nelehkých zkoušek, kterým protagonisty opakovaně vystavoval, aby zjistil, zda své dobré pověsti dostojí. Ovšem z úst rodáka se jednalo o výsměch, jak ostatně naznačuje i pasáž v *Bandamanna saga*, kde Ófeigur častuje své

²¹⁹ S poselstvím od krále Óláfa přichází na Island roku 1024 Þórarinn Nefjólsson. Magnússon, E.: *The Last of the Icelandic Commonwealth I*. In: Saga-Book of the Viking Club or Society for Northern Research V. London 1906-1907, s. 319-321.

²²⁰ Sturluson, S.: *Sága o sv. Olavu*. (Překlad) L. Heger. Praha 1967, s. 160-161. [„...en ef eg skal segja mína ætlan þá hygg eg að sá muni til vera hérlandsmönnum að ganga eigi undir skattgjafir við Ólaf konung og allar álögur hér, þvílíkar sem hann hefir við menn í Noregi. Og munum vér eigi það ófrelsi gera einum oss til handa heldur bæði oss og sonum vorum og allri ætt vorri þeirri er þetta land byggir og mun ánaud sú aldregi ganga eða hverfa af þessu landi. En þótt konungur sjá sé góður maður, sem eg trúir vel að sé, þá mun það fara héðan frá sem hingað til þá er konungaskipti verður að þeir eru ójafnir, sumir góðir en sumir illir. En ef landsmenn vilja halda frelsi sínu því er þeir hafa haft síðan er land þetta byggðist þá mun sá til vera að ljá konungi einskis fangstaðar á, hvorki um landa eign hér né um það að gjalda héðan ákveðnar skuldir þær er til lýðskyldu megi metast...“...Og þegar er Einar hafði þetta mælt og innt allan útveg þenna þá var öll alþýða snúin með einu samþykki að þetta skyldi eigi fást.“]. Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 303-304.

opponenty urážkami a postupně je v průběhu soudního sporu vylučuje z poroty. Slova uznání norského krále Haralda III. *harðraði* Sigurðssonova obrací vůči adresátovi Skegg-Broddovi: ...*Skegg-Broddi, není-liž pravda, že král Harald Sigurðsson prohlásil, když si byl s ním, že ses mu jevil jako ten nejlepší, který by mohl být považován za krále všech lidí zde [na Islandu]?...Nad jinými záležitostmi budeš králem, ale ne v této věci, [protože] tě odvolávám [z poroty]*.²²¹ Obdobně Ófeigur uráží i Járnkegga, když mu říká, že se na zasedání *Vöðlaþingu* chová jako král.²²²

Připomeňme si, že to byli právě Islandčané, kteří sepsali nejstarší genealogie severských králů (nejen norských). Stručný seznam *Sæmunda Učeného*, ani Ariho Þorgilssonova se nedochovaly.²²³ Za zlomek bychom mohli označit dodatek v *Íslendingabók*, kde v závěru svého díla Ari Þorgilsson prezentuje vlastní genealogii, původ rodiny Breidafjordských (*Breiðfirðingar*). Na 32. pozici uvádí mezi svými předky Óleifa *feilana*, který se jako první z jeho rodiny usadil na Islandu. Dle Ariho výpočtu patřili k předkům Breidafjordských nikdo méně významný, než-li legendární královská dynastie Ynglingové.²²⁴

Islandští autoři se však v psaní královských genealogií postupně odmlčeli, aby se k tématu opětovně vrátili sepsáním královských ság v průběhu 12. století.²²⁵ Tato skutečnost může svědčit o nezájmu ostrovní populace o autority, které předkové Islandčanů zavrhli v počátcích svého politického zřízení.²²⁶ I přesto však si norští panovníci, zejména Óláfr Tryggvason a hlavně svatý Óláfr, udržovali mezi ostrovany značný respekt. Návrat k tématu může ale souviset i s vlivem norské koruny, která si pomalu začala na ostrově nacházet své pevné místo. Mohlo se jednat i o dopad evropské kultury a jejího pohledu na královskou autoritu a její mystické atributy,²²⁷ které panovníkům propůjčoval jejich osobní vztah s bohem. Tento element svobodnému státu chyběl, Islandčané se tedy alespoň zprostředkovaně mohli tohoto středověkého fenoménu dotknout.

---

²²¹ [„...*Skegg- Broddi, en hvort er það satt að Haraldur konungur Sigurðarson mælti það þá er þú varst með honum að honum þætti þú best til konungs fallinn þeirra manna er út hér eru?...Yfir öðru skaltu konungur en þessu máli og kys eg þig frá.*“]. *Bandamanna saga*, s. 20.

²²² *Bandamanna saga*, s. 20.

²²³ Andersson, T.: *The King of Iceland*. *Speculum*, 74/4, 1999, s. 924.

²²⁴ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 28. Spíše pro zajímavost: Ari mezi svými předky vyjmenovává i Ingjalda, pravnuka pololegendárního vikinga Ragnara Lodbróka.

²²⁵ Např. *Hryggjarstyki, Sverris saga*.

²²⁶ *Sæmundr* a Ari byli příbuzní, zájem o královské genealogie (*konunga ævi*) zde byl tedy logický.

²²⁷ Viz např. schopnost králů léčit, zajišťovat plodnou zemi, jejich *fortuna* apod.

Dva hlavní faktory měly významný podíl na skutečnosti, že se na Islandu neprosadila královská autorita. V počátcích politického zřízení se do popředí dostávají předáci, kteří si legálními ustanoveními zajistili, aby moc na sněmech nemohla být uzurpována jednotlivci. Nadto zastupitelský systém, který zajišťoval sněmovníkům podíl na moci, uspokojil i majetné sedláky. Toto uspořádání však mohlo fungovat po následující staletí jen díky tomu, že se Island nikdy nemusel potýkat s nebezpečím vojenské invaze, která by si žádala výkonnější typ centrálně řízené správy. Pokud jde o některé problematické normy *Óláfových zákonů v Šedé huse*, o jejichž interpretaci se mezi odborníky vedou diskuze dodnes, opustíme téma královské moci v éře svobodného státu přiznáním, že bez ohledu na míru politické nezávislosti ostrova, Island v ekonomické sféře kontakty s Evropou potřeboval. Nadstandardní vztahy s Norskem a jeho panovníky, jež se promítly i v právní rovině, se pak jeví jako logické vyústění této vzájemné politicko-ekonomické koexistence.

II.2. Islandský svobodný stát a jeho zřízení

V ranné fázi Islandského svobodného státu (cca 930-1030/1050),²²⁸ kterou ve svém barvitěm podání zachytili zapisovatelé staroislandských ság, spatřovalo 19. století protostátní útvar blízký republice s demokratickými principy. Aby následně tuto myšlenku většina historiků ve století následujícím odmítla.²²⁹ I když např. J. Byock připouští, že Island v 10.-12. století nebyl ve svém zřízení a fungování zcela demokratický ani republikánský, nelze si nepovšimnout egalitářských tendencí především v přístupu ostrovního obyvatelstva k politickým právům i soudním pravomocem, které jsou nepřehlédnutelné v pramenech preskriptivních i narativních. S nástupem 21. století tedy navrhuje přehodnotit postoj minulého století k problematice politického systému svobodného státu. Podle něj si společnost se silnými proto-demokratickými a republikánskými tendencemi, jejíž zřízení označuje za dlouho

---

²²⁸ Jiná data viz např. *söguöld (Období ság, 930–1030)*, *fríðaröld (Období míru, 1030–1118, do smrti biskupa Gizura Ísleifssona)*, *ófríðartími (Období problémů, 1. polovina 12. století–1264)* či *Sturlungaöld (Století Sturlungů, 1200–1264)*. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 126. Byock, J.: *Cultural Continuity, the Church, and the Concept of Independent Ages in Medieval Iceland*. *Skandinavistik*, 15/1, 1985, s. 1, 4. *Období míru* však např. G. Karlsson nepovažuje za mírové, upozorňuje, že jde o důsledek absence pramenů. Z této doby nám slouží za hlavní zdroj ságy o biskupech. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: *Saga-book of the Viking Society, XIX*. Viking Society for Northern Research. London 1974–1977. s. 365.

²²⁹ Vyjma např. Jóna Jóhannessonová či Ólafa Lárussona.

přežívající státotvorný experiment severní Evropy 9.-13. století, rozhodně zaslouží naši pozornost i nový přístup.²³⁰

Než se však zaměříme na samotný Islandský svobodný stát a jeho specifika, je třeba se alespoň ve stručnosti pozastavit nad užíváním pojmů „stát“ či „republika“, jež jsou v odborné literatuře s tímto ostrovním politickým uskupením běžně spojovány. Opomeňme nyní stále živou diskuzi o dosud nevyjasněných pojmem „stát“ a „státnost“, jejich přesné definování a adekvátní užívání obou těchto termínů v rámci raně středověkých evropských dějin.²³¹ Jak bylo naznačeno výše, nalézt odpovídající definici nejstaršího politického zřízení Islandu, bude díky jeho specifickým mechanismům problém o to náročnější.

Dnes již v odborné literatuře běžně zavedené termíny jako Islandský svobodný stát či Islandská (proto)-republika bychom jistě mohli označit za pojmy nepřesné až zavádějící. I přesto však nejlépe přibližují skutečnost, neboť vyzdvihují nejmarkantnější znaky politického systému, na němž raná ostrovní společnost založila ve své nové domovině státotvorné principy. Za ně bychom mohli označit: absenci panovnické moci, autoritu práva, která v legální sféře zajišťovala všem svobodným obyvatelům ostrova rovnocenné postavení, a poměrně vysoké procento jedinců s aktivními politickými a soudními pravomocemi, jakož i systém politického zastoupení.

Odmítnutí královské moci a deklarování zákonů za nejvyšší autoritu v zemi, jak popisuje Adam Brémský, v samotných počátcích formujícího se nezávislého státu předznamenalo jeho vývoj v následujících staletích. Nicméně islandské proto-republice na druhé straně chyběl zásadní element, bez něhož se žádný státotvorný proces neobešel – centrální výkonná moc. I když exekutivními pravomocemi do určité míry disponovali sněmovní delegáti – předáci (*goðar*, sg. *goði*), v jejichž rukách se postupně soustředila skutečná politická moc, jejich autorita nepřekročila nadregionální rovinu.²³² Na centrálně řízenou výkonnou moc si Island musel počkat až do královské éry, byť jisté první zárodky nalezneme na ostrově již před zánikem svobodného státu (podrobněji viz níže).

Pokulhávající exekutiva však nepředstavovala pro Islandský svobodný stát zásadní nedostatek. Jistě, způsobovala trhliny při prosazování soudní autority v praktické

---

²³⁰ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In: *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 1.

²³¹ Podrobněji viz Wihoda, M.: „Stát“ a „státnost“ evropského středověku v souřadnicích historického myšlení. *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*, 7, 2007, s. 29-37.

²³² V prvních fázích svobodného státu, o *Století Sturlungů* a tzv. *stórgoðech* (pl. *stórgoðar*) bude podrobněji pojednáno níže.

rovině. Na druhé straně pro proto-republiku, jejíž přirozené ostrovní hranice, chráněné navíc značnou vzdáleností od pevniny, takže žádnému evropskému panovníkovi nestála tato vzdálená chudá země za námahu vojenského útoku,²³³ měla neexistující centrální správa pramalý dopad. Island chráněný mořem nepotřeboval zřizovat centrálně organizovanou vojenskou obranu a s ní související berním systémem. Lokální administrativa, zdá se, fungovala dostatečným způsobem, jak ostatně napovídá bezproblémový výběr církevních desátků i sněmovních poplatků. Pokud jde o prosazování práva, nedostatky v exekutivě řešili Islandčané aliančními vazbami, které skrze sňatkovou politiku a pěstounskou péči pomáhaly utvářet prodlouženou ruku justice na nadregionální úrovni. Spojenecká síť však samozřejmě mohla být i zneužita k prosazování zájmů silnějšího politického uskupení. A to i na úkor slepé spravedlnosti. Touto skutečností se ostatně netají ani narativní prameny. Na druhé straně se prameny netají ani skutečností, že právě právo a spravedlnost nebyly vždy prvořadým cílem urovnání sporů. Jak dokazují mimosoudní vyrovnání, jež můžeme v době proto-republiky označit za nejtypičtější formu zákonného urovnání sporů, dosažení jistého konsensu a satisfakce obou stran k uspokojení práva stačily.²³⁴

Islandská proto-republika a její překvapivě životaschopné mechanismy, částečně přejaté jakožto dědictví po předcích, částečně přizpůsobené k obrazu ostrovní populace, reprezentují netradiční pojetí politické koexistence. Preskriptivní i narativní prameny nám však mnohdy nabízejí dva diametrálně odlišné obrazy Islandu v letech 930-1264. Zákony vykreslují státní útvar se silnými demokratickými principy. Ságami je ovšem proto-republika díky četným konfliktům v různých vývojových etapách prezentována mnohdy jako decentralizované společenství s pramalým smyslem pro spravedlnost a naopak velkou důvěrou v právo silnějšího. Reálný obraz Islandského svobodného státu bezpochyby nebyl oním ideálním modelem, který zamýšleli skrze legislativu vytvořit

---

²³³ Ovšem k roku 1220 navrhuje trestnou výpravu na Island vůči rodu Oddaverjů a nepokojům, které vyvolali v západní části ostrova, norský jarl Skúli. Snorri Sturluson, jenž v té době pobíval v Norsku, však přesvědčil jarla, že mírové řešení bude mít u Islandčanů větší úspěch. *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works I.* (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 229-233, 262-263. *Sturlunga saga I.* (Ed.) J. McGrew. New York 1970, s. 155-160, 171. Viz též *Sága Hákona Hákonarsona: Icelandic Sagas and Other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. II. Hakonar saga and a fragment of Magnus saga.* (Ed.) G. Vigfusson. London 1887, s. 51-52. Hrozba vojenského útoku ze strany krále Óláfa Tryggvasona sehrála údajně i svoji roli při christianizaci Islandu.

²³⁴ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350.* In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts.* (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 175-176.

zákonodárci,²³⁵ ale ani společností, která svůj politický a právní systém v praxi ohýbala podle svých potřeb.

Tato podkapitola je věnována politickému zřízení a správě Islandského svobodného státu, jakož i jejich proměnám, jež přirozeně následovaly po ztrátě samostatnosti. Zaměříme se předně na charakteristické znaky proto-republiky a položíme si otázku, jaké rysy legislativního, judikativního a exekutivního aparátu přispívaly k výjimečnosti neopakovatelného politického systému ostrova. Předně nás pak budou zajímat specifické instituce svobodného státu, jejich fungování a zda a v jaké podobě přežily ztrátu nezávislosti. Nástinu politických dějin se budeme věnovat jen do té míry, abychom lépe pochopily důvody pádu Islandského svobodného státu. Po ztrátě samostatnosti nás pak budou blíže zajímat pouze události, které bezprostředně ovlivňovaly vztahy islandských poddaných a norské (dánské) koruny.

Tento tematický oddíl se opírá předně o preskriptivní kapitoly o cestování na sněm/o sněmování (*Pingfarar bálkr, Pingskapa þáttir*),²³⁶ o zákonopravci (*Lögsögumanns-þáttir*)²³⁷ a o *Lögréttu* (*Lögréttu-þáttir*),²³⁸ jež se věnují nejvýznamnějším politickým institucím nezávislého Islandu. Neměli bychom však zapomínat ani na informace poskytnuté Ari Þorgilssonem v *Íslendingabók* a jeho verzi o počátcích svobodného státu.²³⁹ Následující podkapitola je věnována sněmům a jejich fungování, především pak *Alþingu* a významným legislativním a soudním institucím, které se na něm scházely. Dále se zaměříme na problematické vztahy mezi předáky a jejich sněmovníky a obecně na princip fungování *goðorðu*, soudní systém ve stručnosti nevyjímaje.

Alþing

Tradiční severogermánská politická uskupení – sněmy (*þing*), na nichž se scházela svobodná mužská populace k projednání zásadních rozhodnutí i každodenních záležitostí, tvořily až do 13. století jeden ze základních pilířů konsolidujících se skandinávských království. Druhou základní instituci reprezentovala královská družina

---

²³⁵ Propagovaný především Ó. Lárussonem, který se ve svých studiích opíral hlavně o zákoníky.

²³⁶ *Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 38-143. (Dále jen *Grágás. Konungsbók I.*). *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980, s. 53-138. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás I.*).

²³⁷ *Grágás. Konungsbók I.*, s. 208-210. *Laws of Early Iceland. Grágás I.*, s. 187-188.

²³⁸ *Grágás. Konungsbók I.*, s. 211-217. *Laws of Early Iceland. Grágás I.*, s. 189-193.

²³⁹ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968.

(*hirð*).²⁴⁰ Absence panovnické moci na Islandu však existenci vojenské suity krále, jakožto politické veličiny, která by mohla významně ovlivňovat vnitřní záležitosti ostrova, automaticky vylučovala. Tedy alespoň v prvních fázích nezávislé proto-republiky, kdy se vliv norské koruny na Islandu ještě neopíral o pozemkovou držbu²⁴¹ ani o vybrané členy ostrovní nobility, kteří se stali součástí *hirðu* norského panovníka.²⁴²

O počátcích sněmovního uspořádání na Islandu máme jen mlhavé informace. Ostatně jako o skandinávských *þing*ích ve Vikingské době obecně. Většina našich informací o jejich praktickém fungování se opírá o fakta, která jsou spojena se severským osídlením britských a severoatlantických ostrovů v 9. a 10. století, především pak právě s Islandem.

Opřeme-li se o údaje islandských narativních pramenů, předně Ariho Þorgilssona a jeho *Knihy o Island'anech*, dále pak *Knihy o záboru země* a několika ság, můžeme pouze konstatovat existenci dvou sněmů předcházejících dobu založení nejvýznamnějšího shromáždění – *Alþingu* (930): *Kjalarness þing* a *Þórsnes þing*.²⁴³ O obou těchto sněmech máme jen útržkovité informace. S jistotou však víme, že jsou řazeny k nejstarším a plnoprávným sněmům zřízených prvními záborci.

Alþing byl založen na radu Úlfjljóta a všech záborců tam, kde je nyní, ale ještě předtím byl sněm v *Kjalarnesu*, který tam konal Þorsteinn Záborce Ingólfsson, otec zákonopravce Þorkella máni (Měsíce) a předáci, kteří se k němu připojili.²⁴⁴ Těmito úvodními slovy otevírá Ari Þorgilsson třetí kapitolu své *Íslendingabók*, *O založení Alþingu* (*Frá alþingis setning*), která nás vrací cca do roku 930, tradičního data spjatého s počátky zřízení Islandského svobodného státu a založením nejvýznamnějšího sněmu na ostrově.

---

²⁴⁰ Sawyer, B. – Sawyer, P.: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500*. The Nordic Series, 17. Minneapolis, London 2000, s. 80.

²⁴¹ Norský král Óláfr Haraldsson jako projev vzájemného přátelství např. požádal Island'any o ostrov Grímsey. A i když se jednalo o ekonomicky bezvýznamnou lokalitu, Einar Eyjólfsson varuje své krajany před nebezpečím, jaké se skrývalo za existencí pozemkového vlastnictvím norské koruny na nezávislém ostrově. Sturluson, S.: *Sága o sv. Olavu*. (Překlad) L. Heger. Praha 1967, s. 160.

²⁴² Sigurðsson, J.: *The Icelandic Aristocracy after the Fall of the Free State*. *Scandinavian Journal of History*, 20, 1995, s. 153-166.

²⁴³ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 8, 114, 128, 131, 145. *Sága o Eiríkovi Zrzavém*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 18. *Eirík saga rauða*, s. 2.

²⁴⁴ [„*Alþingi var sett at ráði Úlfjljóts og allra landsmanna, þar er nú er, en áor vas þing á Kjalarnesi, þat es Þorsteinn Ingolfssonr landnámamanns, faðir Þorkels mána lögsögumanns, hafði þar ok höfðingjar þeir es at því hurfu.*“]. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 8. Obdobně viz *Landnámabók*, verze *Melabók: Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) J. Sleenstrup a kol. København a Kristiania 1921, s. 145.

Kjalarness þing a jeho autorita patrně překročila hranice pouhého lokálního sněmu již před založením samotného *Alþingu*.²⁴⁵ Předák, který tomuto sněmu předsedal, totiž požíval titul *allsherjargoði*. Mezi ostatními *goðar* tento „pontifex maximus“²⁴⁶ pohanského Islandu zastával nejpřednější pozici, což se také projevilo při založení *Alþingu*, jemuž pak předsedal. Jednalo se o prestižní úřad s ceremoniálními povinnostmi, mezi něž patřilo např. každoroční²⁴⁷ zahajování sněmovních zasedání zazvoněním na kostelní zvon,²⁴⁸ jakož i vytyčování posvátné zóny, do níž směly během jednání vstupovat pouze autorizované osoby apod. Prvenství náležející předákovi *Kjalarness þingu* pravděpodobně souviselo se skutečností, že u jeho počátků stál Þorsteinn Ingólfsson, syn prvního islandského záborce Ingólfa Arnarsona a otec budoucího v pořadí čtvrtého zákonopravce Þorkella Měsíce (970–984).²⁴⁹

O *Þórsnes þingu*, vedle skutečnosti, že byl taktéž řazen k nejstarším, tj. plnoprávným islandským sněmům, jehož úřadující *goði* se neomezeně podílel na všech legálních aktivitách, víme s jistotou ještě méně.²⁵⁰

Založení *Alþingu*, který je v odborné literatuře často označován jako (proto)-parlament,²⁵¹ je spojeno s tradičním datem 930. Ve stejné době (cca 929/930) však měly být králem Hákonem Dobrým založeny i čtyři nejvýznamnější norské sněmy, včetně *Gulapingu*, jehož zřízení a zákony měly dle *Íslendingabók* představovat vzor při zakládání *obecného sněmu* právě na Islandu.²⁵² Někteří badatelé se domnívají, že založení *Alþingu* neproběhlo tak náhle, jak popisuje tradice. Naopak předpokládají

---

²⁴⁵ Problematiku *Kjalarness þingu* a rozsah jeho právní autority řešili již Konrád Maurer a Björn Ólsen, kteří se na rozdíl od V. Finsena domnívali, že se již tehdy nejednalo o pouhý lokální sněm. Þorgilsson, Ari: *The Book of Icelanders (Íslendingabók)*. (Ed.) H. Hermannsson. New York 1930, s. 78.

²⁴⁶ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 17.

²⁴⁷ Vyjma roku 1238, kdy se kvůli vážným politickým nepokojům *Alþing* nesešel. Podrobněji viz kapitola (III.) Christianizace Islandu.

²⁴⁸ Tento křesťanský rituál nemáme doložený *Grágás*, ale je popsán v *Jónsbók*. Viz *Jónsbók*. (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970, s. 8. (Dále jen *Jónsbók*.) *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. 13. (Dále jen *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*.) Na *Sněmovní pláni* stály pouze dvě pevné stavby: farma a po roce 999/1000 zde byl zbudován i první křesťanský kostelík. K němu přibyl cca roku 1118 druhý.

²⁴⁹ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In: *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 6.

²⁵⁰ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 12. *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 42.

²⁵¹ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 1. Jochens, J.: *Late and Peaceful: Iceland's Conversion Through Arbitration in 1000*. *Speculum*, 74/3, 1999, s. 622. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 782. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 18.

²⁵² Sturluson, S.: *Heimskringla. Noregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 76. Ovšem S. Línal, který rozbořením nejstarších islandských a norských (*Gulaping*) zákonů prokázal, že právo Guly nemohlo být díky vzájemným odlišnostem předlohou *Šedé husy*, tuto Ariho tradici vyvrátil. Línal, S.: *Sendiför Úlfljóts*. *Skírnir* 143, s. 5-26.

mnohem pozvolnější vývoj, během něhož si *obecný sněm* postupně svou pozici nejvýznamnějšího sněmu ostrova vydobyl.²⁵³

Označování nejvýznamnějšího islandského sněmu jako *Alþing(i)* však může být poněkud zavádějící, neboť *alþing(i)* ve Skandinávii běžně představoval lokální shromáždění všech svobodných mužů, kteří se podíleli na jeho jednáních.²⁵⁴ Islandský *obecný sněm* však se svými nejvyššími zákonodárnými a soudními institucemi ostrova, v nichž zasedali pouze delegované osoby, přesněji odpovídal tzv. *lögþingu*, sněmu s nejvyššími legislativními pravomocemi, jejichž autoritě na Severu podléhali i místní vládcové. Status *lögþingů* patřil v Norsku *Gulaþingu*, *Frostaþingu*, *Eiðsivaþingu* a *Borgarþingu*, které se scházely pouze jedenkrát za rok, nikoli jako lokální *alþingy*. Islandský *Alþing* scházející se taktéž jedenkrát ročně nemá v pramenech přesné označení,²⁵⁵ můžeme se setkat s různými formami jeho pojmenování; běžnými výrazy byly *(al)þing(i)*, *lögþing* či *Øxerá þing*,²⁵⁶ podle řeky, která danou lokalitou protékala.

Za místo, kde se zasedání *Alþingu* každoročně konala, byla zvolena tzv. *Sněmovní pláň* (dnes pl. *Pingvöllir*) na jihozápadě ostrova. Prostor pro sněmování vybral Grímr *geitskór* (*Kozí brada*),²⁵⁷ Úlfjlótúv *fóstbróðir* („bratr“ vychovaný společným pěstounem), který kvůli tomuto svěřenému úkolu procestoval celý Island, aby našel nejvhodnější místo pro zasedání. *Sněmovní pláň* se však stala posvátným místem teprve až poté, kdy zde bylo nalezeno tělo zavražděného muže jménem Kolr, po němž daná lokalita nese označení (*Kolsgjá*). Kolův vrah, majitel dané oblasti Þórir *kroppinskeggi* z Bláskógů byl za vraždu potrestán vyhoštěním z ostrova a jeho konfiskovaná půda se tak stala veřejným vlastnictvím. Teprve pak se část z těchto zabavených pozemků mohla vyčlenit ke shromažďování *obecného þingu*.²⁵⁸ Svoji roli, proč se právě tato oblast stala posvátným místem sněmovních záležitostí, snad sehrály i snahy místního vlivného rodu, potomků již zmiňovaného Ingólfa Záborce Arnarsona, kteří měli bezpochyby eminentní zájem na volbě sněmoviště v dosahu vlastního vlivu (v blízkosti *Kjalarness þingu*).

²⁵³ Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 97-125. Línal, S.: *Sendiför Úlfjlóts*. Skírnir 143, s. 5-26.

²⁵⁴ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 20-21. Sawyer, B. – Sawyer, P.: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500*. The Nordic Series, 17. Minneapolis, London 2000, s. 81.

²⁵⁵ Zde si můžeme povšimnout norského vlivu, dánské a švédské sněmy se zpravidla scházely častěji; každé dva týdny (Dánsko) či čtvrtletně (Švédsko). Sawyer, B. – Sawyer, P.: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500*. The Nordic Series, 17. Minneapolis, London 2000, s. 82.

²⁵⁶ Forma užívaná v *Jónsbók*.

²⁵⁷ V některých rukopisech *Íslendingabók* se taktéž můžeme setkat s prepisem *geitskór* (*Vrbka*).

²⁵⁸ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 8-9.

Zasedání *Alþingu* probíhala každé léto po dobu minimálně dvou týdnů kolem letního slunovratu; po roce 999²⁵⁹ se sněmovníci scházeli ve čtvrtek po uplynutí 10 letních týdnů před západem slunce na *Sněmovní pláni*, tj. mezi 18.-24. červnem.²⁶⁰ Pro všechny předáky (*goðar*) byla účast povinná, jakož i pro jednu devítinu jejich sněmovníků. Zbylá část nepřítomných participantů s povinnou účastí se musela podílet na zaplacení sněmovních poplatků, z nichž se hradily náklady jejich přítomným kolegům. Neodůvodněná nepřítomnost či zpoždění odsuzovala předáky a jejich sněmovníky k pokutě.²⁶¹

Zasedání se mohl účastnit každý svobodný člověk, včetně cizinců, kteří zde směli vést vlastní soudní pře, svědčit a dokonce, za určitých podmínek, i zasedat v porotních soudech. Svobodný pohyb osob byl na *Sněmovní pláni* omezen posvátnými místy, kam měly přístup pouze oprávněné osoby, tj. vedle členů zákonodárného sboru *Lōgrétty* pouze jedinci podílející se na soudních sporech, ať již jako žalobci, obžalovaní, svědci či porotci. Stejně tak i dočasné stanové městečko, jež rozkvetlo na planině vždy na dva letní týdny v roce, nevznikalo nahodile, jak jednotliví účastníci přijížděli, ale svým rozložením odpovídalo příslušnosti ke konkrétnímu *goðorðu*. Pokud sněmovník odmítl stanovat v blízkosti svého předáka, veřejně tím dával najevo, že se hodlá svého předáka zřít a hledá nové politické spojení.

Zasedání *Alþingu* bylo bezpochyby nejvýznamnější každoroční událostí Islandu, kde se neprojednávaly pouze politické, legislativní a soudní záležitosti. Na *Sněmovní pláň* v době letního slunovratu pravidelně mířila nezanedbatelná část ostrovní populace. Jednalo se o společenskou událost, na níž se scházeli příbuzní a přátelé z nejrůznějších částí ostrova. Mimo veřejná jednání se zde uzavíraly obchodní transakce, navazovala se nová politická spojení, či se dojednávaly sňatky. Díky přítomným cizincům či z ciziny se navrátilších ostrovanů fungoval *obecný sněm* i jako ideální místo k výměně informací o celoročním dění nejen na ostrově, ale i v zahraničí.

O průběhu *Alþingu* a jeho nejvýznamnějších institucích (*Lōgrétta* a úřad zákonopravce) máme v 10. století jen dílčí informace. O struktuře a průběhu se dozvídáme podrobněji především prostřednictvím preskriptivních pramenů (*Šedá*

---

²⁵⁹ Podle jakých pravidel probíhalo zasedání *Alþingu* před rokem 999 nám není známo.

²⁶⁰ Islandský kalendář a jeho úpravy viz *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 9-11. Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 17-49.

²⁶¹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 43-45. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 57-58.

husa).²⁶² Jak již bylo řečeno výše, účast všech předáků na *Alþingu* byla bezpodmínečná. Tvořili základ *Lōgrétty*. Představovala nejvyšší zákonodárný orgán na ostrově, před založením *Pátého soudu* (roku 1005) i nejvyšší soudní instanci. Všichni *goðar* byli zpočátku jejími členy. *Lōgrétte* předsedal zákonopravce (*lōgsögumaðr*), nejprestižnější úředník v zemi, a doplňovali ji vždy dva sněmovníci, které do legislativního orgánu jmenoval každý z předáků, jakožto své poradce s poradním nikoli hlasovacím právem.

Na *Sněmovní pláni* bylo každoročně nejvyšším předákem *Kjalarness þingu* vytyčeno za pomoci provazů a posvátných kolíků místo během probíhajících jednání vyhrazené pouze zákonopravci, *goðar* a jejich rádcům. Po oficiálním zahájení sněmování se členové *Lōgrétty* odebrali na toto posvátné místo a usadili se na lavice, které dal *allsþerjargoði* naaranžovat tak, aby tvořily tři soustředné kruhy. Na prostřední lavici seděli předáci a ve vnitřním a vnějším kruhu se mohli usazovat jejich rádcové, vždy jeden v předu a jeden vzadu.²⁶³

V 60. letech 10. století (cca roku 965) ovšem došlo k zásadním reformám politického systému ostrova, který měl přímý dopad i na fungování sněmu a jeho institucí. Za těmito reformami stály geograficko-demografické podmínky,²⁶⁴ katalyzátorem pak byla soudní pře vedená mezi dvěma významnými předáky. Jedním z nich byl Þórðr *gellir Óláfsson*,²⁶⁵ druhý byl znám jako Tungu-Oddr (Oddr z Tungy).²⁶⁶ Prvně jmenovaný se ujal pozice hlavního žalobce za smrt Þorkela Blundketilssona. Druhý byl otcem Þorvalda, jenž se na upálení oběti podílel. Případ zabití se tehdy projednával na *Þingnes þingu*,²⁶⁷ neboť se nacházel nejbližší místa trestného činu, jak bylo v případě napadení či zabití zvykem. Nicméně k žádnému řešení sporu zde nedošlo, neboť obě strany na sněmu proti sobě pozvedly zbraně. Spor se dostal až na *Alþing*, kde ale opět jednání přerušily nové boje.²⁶⁸ Þórðr Óláfsson zde poté přednesl formální stížnost, v níž kritizoval zvyk řešit spory na sněmu, který se nacházel nejbližší místa, kde se napadení

---

²⁶² Nicméně Jón V. Sigurðsson či Helgi Skúli Kjartansson předestřeli o době Islandského svobodného státu a jeho raném politickém zřízení nové teorie, které neuznávají tradiční model Konráda Maurera obecně přijímaný odbornou historickou obcí.

²⁶³ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 5.

²⁶⁴ *Severní čtvrt'* vykazuje k roku 1096 (seznam plátců desátků) nejhustější osídlení; měla o 240 plátců více než druhá nejlidnatější *jižní čtvrt'* a o 600 sedláků více než nejméně obydlená část ostrova, *východní čtvrt'*. Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 108.

²⁶⁵ Předek Ariho Þorgilssona. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 28.

²⁶⁶ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In: *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 10.

²⁶⁷ Tj. *Þórsnes þing*.

²⁶⁸ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 11-13.

či zabití odehrálo. V takovém případě totiž příbuzní oběti museli předkládat při často na cizím vzdáleném sněmu. Cca v polovině 60. let 10. století se tedy ostrov – jakožto důsledek projevu Þórða Óláfssona – formálně rozdělil na čtyři administrativní čtvrtě s vlastními *čtvrťovými soudy* (*fjórðungsdómar*), kde se napříště projednávaly spory obyvatel náležejících do téže čtvrti, ale k různým předákům. U některých případech se jednalo o soudy první instance, ale fungovaly i jako soudy odvolací a scházely se pravidelně během letního zasedání *Alþingu*.²⁶⁹

Vedle administrativního dělení Islandu na čtvrtě ovšem došlo i ke zvýšení počtu *goðorðů*, který ovlivnil i následné uspořádání sněmů nižší instance, tzv. *jarní sněmy* (*várþing*). V konečném důsledku muselo kvůli těmto změnám dojít i k úpravě pravidel členství a hlasování v *Lōgréttě*.²⁷⁰

Po ustavení příslušných čtvrtí na Islandu obyvatelstvo žijící severně od Eyjafjörðu a západně od Skagafjörðu odmítlo participovat na tamních příslušných sněmech.²⁷¹ Nové reformy jim tedy umožnily zformování čtvrtého *jarního sněmu* v *severní čtvrti*. Z původních 36 plnoprávných *goðorðů* tak stoupl jejich počet na 39. Aby však nedošlo k narušení rovnováhy vůči sněmům v ostatních správních obvodech, po roce 1005 byl ve zbývajících čtvrtích (*jižní, východní a západní*) vytvořen vždy jeden dodatečný *jarní sněm*. Počet *goðorðů* se tak ustálil na čísle 48.²⁷² *Lōgréttu* tedy následně tvořily čtyři tucty předáků, vždy po 12 z každé čtvrtě. Počet tří původních lavic v soustředných kružnicích ale zůstal zachován. Čestná prostřední místa byla vyhrazena jmenovitě zákonoprávcovi a oběma islandským biskupům.²⁷³ Jelikož nárůst počtu *goðorðů* hrozil narušit vyvážené hlasování uvnitř *Lōgréttu*, nová pravidla přiznala plné hlasovací právo všem 12 předákům ze *severní čtvrti*. Ze zbývajících správních oblastí zůstal plnohodnotný hlas pouze oněm 27 původním *goðorðům*, které existovaly již před reformou. Každému z těchto plnohodnotných členů *Lōgréttu* bylo i nadále přiznáno právo jmenovat do rady dva zástupce z řad vlastních sněmovníků. Aby se počet hlasů z každé čtvrti vyrovnal na 36 (tak jak tomu odpovídala čísla v Severní provenienci), předáci nejstarších plnoprávných *goðorðů* z *jižní, východní a západní čtvrti* každý dodatečně jmenoval jednoho zástupce navíc. *Lōgréttu* dosáhla počtu 144 členů, k nimž

²⁶⁹ O soudy 1. instance se jednalo v případě, že žalobce a obžalovaný nepocházeli z téže čtvrti, popř. se spor týkal nezletilých či závislých osob.

²⁷⁰ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 12.

²⁷¹ *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 12.

²⁷² *Historical Dictionary of the Vikings.* (Ed.) K. Holman. Lanham a Oxford 2003, s. 26, 103.

²⁷³ Tyto normy musejí, s ohledem na zmínku o obou biskupech, pocházet z pozdějšího období. *Lōgréttu-þáttur*. In: *Grágás. Konungsbók I*, s. 211-217. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 189-193.

musíme připočítat i hlas zákonopravce a později i obou islandských biskupů. Aby zůstala zachována rovnováha při samotném hlasování, váha hlasů původních devíti severních *goðorðů* byla zredukována o ¼ ve prospěch nejstarších *goðorðů* v ostatních čtvrtích.

Omezené pravomoci později vzniklých *goðorðů* se projeví i během zasedání *čtvrťových soudů* na *Alþingu*. Pouze původních 36 tvořilo a jmenovalo členy těchto čtyř soudních tribunálů.²⁷⁴

Specifickým severským termínem, který se objevuje v souvislosti s průběhem sněmovních jednání, bylo tzv. *vápnatak(i)*, pozvedání a řinčení zbraní sněmovníků, jímž vyjadřovali souhlas s přijatými usneseními. V době Islandského svobodného státu však *vápnatak(i)* znamenal ukončení/přerušování jednání, neboť účastníci sněmů nesměli nosit zbraně.²⁷⁵

Lōgrétta

Lōgrétta, nejvyšší zákonodárná instituce Islandského svobodného státu, měla po reformách z 60. let 10. století 147 členů. Její jádro tvořili předáci (1/3) a jimi jmenovaní rádcí (2/3). Vyjma předsednictví, které náleželo zákonopravci, a dvou čestných míst vyhrazených oběma islandským biskupům (Skálholt, Hóly), bylo členství podřízeno příslušností k určité čtvrti (*severní, jižní, východní a západní*). Každou ze čtyř výše jmenovaných administrativních jednotek zastupovalo 36 delegátů, z nichž 12 tvořili předáci. Ovšem pouze 39 všech *goðar*²⁷⁶ účastnících se zasedání *Lōgrétty* mělo plnohodnotné hlasovací právo, zbylých 9 ze *severní čtvrti*, byť zastupující původně nejstarší *goðorðy*, se muselo spokojit s omezeným členstvím.

Lōgrétta zasedala v době letního sněmování kdykoli, podle nutnosti, jak určil zákonopravce nebo na základě většinového rozhodnutí zákonodárského sboru. Po přijetí křesťanství směla jednání probíhat dokonce i o nedělích. Kromě své legislativní funkce, kdy vytvářela nové zákony, novelizovala zastaralé normy či v případě nejednoznačných preskripcí prováděla jejich korekce, udělovala jednotlivcům i výjimky ze zákona (viz kapitola trestního práva). Její členové neměli právo se zdržovat hlasování, vždy museli vyslovit pozitivní či negativní stanovisko. Pokud se shromáždily minimálně čtyři tucty

²⁷⁴ Vedle *čtvrťových soudů* zasedal na *Alþingu* od roku 1000 i *soud kněžích* (*prestadómr*), kteří dohlíželi nad dodržováním křesťanských nařízení.

²⁷⁵ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 685.

²⁷⁶ Z nich ale pouze 27 reprezentovalo původní *goðorðy* založené před reformami cca roku 965.

reprezentantů s plným hlasovacím právem a prostřední lavici zákonopravce podle potřeby dodatečně doplnil členy z řad přítomných přihlížejících, *Lōgrétta* byla usnášeníschopná. Nikdo z jím vybraných osob neměl právo dočasnou účast pod hrozbou pokuty odmítnout.

Hlasovat směli pouze členové usazení na prostřední lavici, rozhodující verdikt musel mít podporu nadpoloviční většiny.²⁷⁷ Pokud však usnesení prošlo pouze těsným hlasováním, kde rozdíl činil méně než dva hlasy a zákonopravce stál na straně menšiny, hlasování bylo neplatné. V případě nerozhodného hlasování převážil názor té strany, kterou svým hlasem podpořil zákonopravce.

Záměrné narušování průběhu jednání, ať již úmyslnou neúčastí členů či nerespektováním klidu apod., mohlo vést k odsouzení k tříměsíční pokutě, v závažnějších případech i k sankci *mírnějšího vyhnání*.²⁷⁸ Pokud zasedání narušoval předák, mohl v krajním případě ztratit dokonce i spravovaný *goðorð*.

Zákonopravce

Zákonopravce (*lōgsögumaðr*) reprezentoval nejvyšší a nejprestižnější úřad v zemi. Během svého tříletého funkčního období vykonával legislativní i judikativní úkony. Jako předsedající člen *Lōgrétty* se spolupodílel na plynulém fungování islandského zákonodárství. Z pozice nezávislého soudce poskytoval své služby ve sporech probíhajících na domovském *jarním sněmu*. Ovšem mohl figurovat i jako dobrovolný rozhodčí v jakékoli soukromé arbitráži. Veřejné přednášení zákonů na posvátném místě zvaném *Skála zákonů (Lōgberg)*, popř. za špatného počasí v místním kostele, a interpretace islandských preskripcí na žádost jednotlivců patřily mezi hlavní povinnosti každého zákonopravce.²⁷⁹ Každý rok před shromážděnými členy *Lōgrétty* a účastníky *Alþingu* recitoval z paměti jednu třetinu všech ostrovních zákonů. Během tříleté doby tak přednesl všechny platné normy, vyjma preskripcí týkajících se sněmovních ustanovení (*þingfarrar bálkr*), které byl povinen zveřejňovat každý rok před zahájením

---

²⁷⁷ S. Líndal však vyslovil předpoklad, že i *Lōgrétta* musela jednat jednomyslně. Líndal, S.: *Lög og lagasetning í íslenska þjóðveldinu*. Skírnir, 158, 1984, s. 121-158.

²⁷⁸ Tj. tříleté. L. Heger překládá jako mírnější vyhnání. *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965.

²⁷⁹ K méně důležitým povinnostem patřilo zveřejňování výjimek ze zákona udělené daný rok legislativním sborem, přidělování míst a slova na *Skále zákonů*, ale i připomenutí kalendáře, tj. datum Velikonoc a půstu.

soudních jednání.²⁸⁰ Po vypršení funkčního období zakončil své povinnosti recitací právě tohoto oddílu *Šedé husy* na počátku 4. zasedání *obecného sněmu*, kterého se účastnil stále v pozici zákonopravce. Teprve poté mohl svůj úřad složit.

Interpretace zákonů či jejich přesné znění mohl konzultovat s ostatními znalci práva (tzv. *lōgmaðr*, pl. *lōgmenn*), popř. mohl nahlédnout do právních knih ve vlastnictví skálhotského biskupa. Znění islandských zákonů, ve formě v jaké byly uchovávané nejstarší ostrovní diecézí (Skálholt), považoval legislativní orgán v případě sporů či nejasností za rozhodující.

Zákonopravce mohl být kvůli své neschopnosti z funkce kdykoli odvolán. Naopak pokud zastával úřad odpovědně a propůjčoval mu váhu, kterou si zasloužil, mohl být volen opětovně.²⁸¹

Nového zákonopravce volila *Lōgrétt*a vždy před pátečním zahájením soudů. Ideální situace nastala, pokud se usnesla jednomyslně. Více kandidátů znamenalo jediné: náhodný los rozhodl o tom, které čtvrti připadne konečné právo volby. O vítězství rozhodovala většina hlasů. V případě nerozhodného výsledku hlasování, připadl úřad zákonopravce tomu kandidátovi, kterého podpořil i biskup dané čtvrti.²⁸²

V době Islandského svobodného státu neměla nastat situace, kdy by byl úřad neobsazený. Jestliže tedy zákonopravce skončil, jeho povinnosti na nadcházejícím zasedání *Alþingu* měla zastat vybraná osoba ze stejné čtvrti.

Jako nejvyšší úředník v zemi, který zastupoval „ledový ostrov“ v zahraničí a jednotlivce ve sporech s cizinci, měl nárok na každoroční odměny, které rozhodně nebyl zanedbatelné. Každé léto za své služby obdržel 240 loktů *vaðmálu*²⁸³ a měl nárok na polovinu pokut vybraných na *Alþingu*.²⁸⁴ I zákonopravce mohl být za nesplnění svých povinností či znevážení úřadu pokutován třímankovou pokutou, *mírnějším vyhnanstvím* (tj. tříletým exilem), nebo ztrátou úřadu. Pokuty náležely z poloviny členům *Lōgrétt*y, druhá polovina žalobcům, kteří v daném roce předkládali sněmu své spory.

I když jsme si výše popsali, jakým způsobem *Lōgrétt*a schvalovala či novelizovala zákony, tento proces byl patrně ve skutečnosti složitější. *Grágás* jej sice konkrétně

---

²⁸⁰ Tj. každý pátek po příjezdu na *Alþing*.

²⁸¹ Viz např. Snorri Sturluson.

²⁸² Jestliže o volbě nového zákonopravce rozhodovali členové *severní čtvrti*, rozhodující hlas měl biskup z Hólů. Ve všech ostatních případech ovlivňoval nerozhodné hlasování biskup Skálholtu, do jehož diecéze spadaly všechny tři zbylé čtvrti.

²⁸³ Podomáčku tkané plátno, které sloužilo jako platidlo a převodní jednotka.

²⁸⁴ S největší pravděpodobností mu patřila i polovina všech pokut vyplacených během soudních jednání na domovském *jarním sněmu*. Průměrná pokuta u jednotlivce činila cca 3 marky (stříbra). *Grágás*. *Konungsbók Ib*, s. 217. *Laws of Early Iceland*. *Grágás II*, s. 193.

nepopisuje, ale předpokládá se, že nové normy definitivně vstupovaly v platnost teprve poté, kdy prošli tříletým zkušebním obdobím. Pokud je zákonopravce každoročně zveřejňoval na *Skále zákonů* mezi platnými ustanoveními, staly se posléze automaticky součástí legislativy Islandského svobodného státu.

Sněmy

Vedle nejvýznamnějšího islandského sněmu se obyvatelstvo svobodného státu pravidelně scházelo i na *sněmech čtvrtových* (od roku 965), *jarních* a *podzimních*.

O *čtvrtových sněmech* (*fjórðungsping*) příliš informací nemáme, resp. *Šedá husa* se o nich zmiňuje jen jedenkrát.²⁸⁵ Tyto sněmy poskytovaly neutrální půdu, na níž se mělo scházet obyvatelstvo příslušející k různým *jarním sněmům* v rámci společné administrativní čtvrtě, tj. konaly se za účasti 12 předáků, 9 původních a 3 dodatečných. Není ani jisté, zda se pořádaly každoročně.²⁸⁶

Jarní sněmy (*várping*) se scházely pravidelně mezi 4. a 6. květnovým týdnem (tj. ve čtvrtek od 7.-13. května do 21.-27. května) po dobu minimálně 4 nocí. Zasedání trvala maximálně jeden týden. S povolením *Lōgréttu* se ale sněmování mohlo prodloužit či zkrátit. Jarní sněmy byly tvořeny vždy třemi konkrétními *goðorðy*, kterým pak předsedali příslušní předáci. Zasedání sněmu, který se pravidelně konal na stejném místě, zahajoval jeden z nich, avšak na rozdíl od *Alþingu* nevíme, kterému předákovi tato čestná povinnost náležela. Hlavní úloha *jarních sněmů* spočívala hlavně v rozsuzování sněmovníků náležejících k odlišným sněmovním třetinám (sg. *þriðjungur*), z nich se každý jarní sněm skládal. Na závěr pak ještě, jako součást jarního sněmování, probíhaly soudy s dlužníky, kteří se zde vyrovnávali s věřiteli a spláceli zde i své pokuty.

Poslední typ veřejně svolávaných sněmů reprezentovaly tzv. *leiðir*. Jelikož se konaly *cestou* (tj. *leið*, f.) domů ze zasedání *Alþingu*, označují se jako *podzimní sněmy*. Svolávaly se nejdříve 2 týdny po skončení *obecného sněmu* (tj. 16.-22. července) a nejpozději v neděli po uplynutí 8 letních týdnů (17.-23. srpna). Jejich jednání trvala jeden až dva dny. Hlavní povinnost těchto sněmů spočívala ve zveřejnění zákonů nově

---

²⁸⁵ Jejich založení je např. zmiňováno v *Sáze o lidech z Eyru. Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 44. *Eyrbyggja saga*, s. 6.

²⁸⁶ V *Šedé huse* jsou *čtvrtové sněmy* zmiňovány výjimečně. *Grágás. Staðarhólsbók*. (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1879, s. 356.

přijatých *Lōgréttou*, připomenutí nadcházejícího kalendáře, tedy předně Velikonoc a postní doby, popř. přestupného dne, nebo zveřejnění jmen odsouzených psanců.

Goði a goðorð

Předáci (sg. *goði*, pl. *goðar*)²⁸⁷ tvořili politickou páteř celého systému Islandského svobodného státu. Právě jim náležela legislativní, judikativní i lokální výkonná moc na ostrově, kterou postupně (díky politickým reformám) koncentrovali ve svých rukách a vykonávali přímo či nepřímo. Jak napovídá etymologický původ slova (*goð*) tato nepočetná společenská skupina vzešla patrně z pohanského kněžstva, která těžila z přirozené autority a darů náležejících pohanským chrámům.²⁸⁸ Objevily se však i hypotézy, že se původně jednalo o drobné lokální vládcy, v jejichž osobě se sloužila politická i náboženská funkce.²⁸⁹ V každém případě, islandští předáci v předkřesťanské době disponovali mocí politickou i náboženskou.

Každý *goði* spravoval *goðorð*,²⁹⁰ administrativní jednotku, která však původně postrádala geografické vymezení.²⁹¹ *Goðorð* představoval osobní vazbu, vztah mezi předákem-patronem a k němu příslušejícími sněmovníky-sedláky (*bændr*).²⁹² Jednalo se o recipocitní závazek politické, právní, popř. i ekonomické ochrany, pomoci a podpory. Osobní vztah mezi *goðem* a sedlákem byl založen na dobrovolnosti, vznikal a zanikal

---

²⁸⁷ Též *höfðingi* (sg.), *höfðingar* (pl.). Někteří badatelé (např. Gunnar Karlsson) užívají tento termín především pro předáky, kteří ve svých rukách postupně uzurpovali větší moc. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingar in medieval Iceland*. In: *Saga-book of the Viking Society*, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977. s. 366.

²⁸⁸ U zrodu této teorie stál Konrád Maurer a Einar Arnórsson. 20. století ji však odmítalo. Na Maurerovy myšlenky pak navázali Jón Johannesson a Björn Þorsteinsson. *Saga-book XXVI*. Viking Society for Northern Research. London 2002, s. 128. Ne každý předák, který se dostal k moci, však musel spravovat chrám. B. Phillpotts ale upozorňuje, že v takovém případě nebyl schopný udržet si tuto autoritu nad sněmovníky po delší dobu. Phillpotts, B.: *Temple-administration and chieftainship in pre-christian Norway and Iceland*. In: *Saga-Book of the Viking Society*, VIII. London 1913-1914, s. 284.

²⁸⁹ R. Keyser, P. Münch, J.E. Sars, zpočátku i K. Maurer (viz Maurer, K.: *Die Entstehung des Isländischen Staats und seiner Verfassung*. München 1874, s. 98.). V. Finsen byl ale přesvědčen, že se jednalo o samostatnou skupinu s čistě náboženskou úlohou. K. Maurer nakonec na základě rozborů tří nápisů na runových kamenech z Dánska dospěl k názoru, že se skutečně jednalo o samostatnou skupinu kněží (*goðar*) a kněží (*gyðjur*), která vykonávala náboženské úkony ve službách místních severských vládců. Phillpotts, B.: *Temple-administration and chieftainship in pre-christian Norway and Iceland*. In: *Saga-Book of the Viking Society*, VIII. London 1913-1914, s. 264–265.

²⁹⁰ V ságách překládáno jako *godství*.

²⁹¹ Jón V. Sigurðsson však s touto obecně uznávanou teorií nesouhlasí. Na tuto problematiku nově nahlíží ve své knize *Chieftains and Power in the Icelandic Commonwealth*. (Přeložil) J. Lundskaer-Nielsen. Odense 1999.

²⁹² *Goðorð* (n.) bývá někdy zaměňováno s výrazem *mannaforráð*, který je v ságách překládán nikoli jako *godství*, ale jako „vláda nad lidem“ viz např. *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 446, 447. Jedná se o politickou a správní moc předáka nad jeho lidmi. Phillpotts, B.: *Temple-administration and chieftainship in pre-christian Norway and Iceland*. In: *Saga-Book of the Viking Society*, VIII. London 1913-1914, s. 279.

veřejným ohlášením na sněmu.²⁹³ Na rozdíl od společné povinné účasti na sněmech a příslušných soudech vynutitelných zákony *Šedé husy* míra vzájemné pomoci a ochrany závisela na konkrétním vztahu mezi předákem a jednotlivými sedláky. Pro *goða* se jednalo o otázku cti zasáhnout ve prospěch svého sněmovníka.²⁹⁴ Nadto pokud nepečoval o zájmy a potřeby svých lidí, musel přirozeně počítat se ztrátou politické podpory ze strany nespokojenců. Stejně důsledky platily pak i pro sedláka, který neprokazoval svému předákovi dostatečnou loajalitu.

Počty nejstarších *goðorðů* nám nejsou známy, mohlo se jednat o několik desítek těchto administrativně-politických jednotek. Jejich množství se později ustálilo na 36. Ty si udržely svoji prestiž a plnou politickou váhu i po roce 965, kdy k nim přibyly další tři *goðorðy*. Definitivní počet zakotvil na čísle 48, ale 12 dodatečných nebylo považováno, jak jsme si např. ukázali na členství v *Lōgréttě*, za plnohodnotné.²⁹⁵

Goðorð se postupem doby stal osobním vlastnictvím, mohl být tedy prodán, koupen, darován, vyměněn či zděděn.²⁹⁶ Dokonce mohl být i sdílen.²⁹⁷ V takovém případě vždy pouze jeden z vlastníků zastával na sněmech a soudech povinnosti, jež se k danému *goðorðu* vázaly; tj. předně soudní a správní úkony na sněmech nižší instance, legislativní pak na zasedání *Alþingu*. V každé sněmovní třetině (*bríðjungr*), kterou předák zastupoval, reprezentoval lokální výkonnou moc, jak mezi vlastními sedláky, tak i cizinci, kteří na ostrov zavítali. Měl právo vybírat místní poplatky, pokuty, urovnávat mezi vlastními lidmi spory či zatýkat psance, kteří porušili zákon a neopustili včas ostrov.

Od 12. a hlavně ve 13. století postupně dochází k procesu slučování *goðorðů*. V některých oblastech vznikly tzv. *stórgoðorðy* („rozsáhlé, velké“ *goðorðy*), které se staly mocensko-politickou základnou úzkého okruhu několika významných islandských rodin či vlivných jednotlivců.²⁹⁸ *Goðorð* již nereprezentoval na osobních vztazích založená

---

²⁹³ Helgi Skúli Kjartansson však přichází s názorem, že se primárně jednalo o právo reprezentovat sněmovníky v *Lōgréttě*. S-b, XXVI, s. 130.

²⁹⁴ Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: Saga-book of the Viking Society, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977. s. 362.

²⁹⁵ Tento obecně přijímaný model vývoje *goðorðů* byl však odmítnut některými odborníky (Helgi Skúli Kjartansson, Jón V. Sigurðsson). Oba se domnívají, že po založení *Alþingu* až do poloviny 11. století naopak dochází k nárůstu jejich počtu na cca 50-60 a teprve následně k postupnému snižování. Saga-book XXVI, s. 128-129.

²⁹⁶ Pokud *goðorð* zdědila žena, musela jej svěřit do správy muži, neboť sama tuto pozici zastávat nemohla.

²⁹⁷ Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 5.

²⁹⁸ *Historical Dictionary of the Vikings*. (Ed.) K. Holman. Lanham a Oxford 2003, s. 103-4. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 207-8.

pouta mezi předáky a jejich sněmovníky, v této době dochází k jejich asociaci s konkrétními geografickými obvody (*hérað*, pl. *héruð/héröð*).²⁹⁹ Zpravidla se jednalo o sloučení dvou či všech tří *goðorðů* ve společném *jarním sněmu*, v jejichž čele stál tzv. *stórgoði*³⁰⁰ („velký“ předák). Pokud se předákovi podařilo ovládnout dva ze tří *goðorðů* společného *jarního sněmu*, sněmovníci zbylé „nezávislé“ třetiny byli zpravidla vůči jeho vlivu v politické rovině již bezmocní. Takto pohlcené *goðorðy* bývají taktéž někdy označovány jako *ríki* („říše“), v jejichž případě již můžeme mluvit o první skutečné lokální vládě na Islandu.³⁰¹ Ve 13. století byly *ríki* ovládány pěti významnými rody (Austfirðingové, Ásbirningové, Haukadalští, Oddaverjové a Svínfellingové),³⁰² jejichž vzájemné soupeření o moc uvrhlo Island do války a vedlo k zániku svobodného státu.

Sedláci a sněmovníci

V počátcích Islandského svobodného státu tvořili základnu politické moci majetní sedláci (*bændr*, sg. *bóndi*). Jejich aktivní role na sněmech jim i přes zásadní reformy v polovině 60. let 10. století zůstala zachována. Nicméně skutečný politický vliv, předně legislativní a částečně i judikativní pravomoci, si do budoucna díky *Lōgréttě* zabezpečili jejich předáci.

Mezi sedláky existovaly samozřejmě významné rozdíly, jež se zákonitě promítaly i ve veřejné sféře, resp. v přístupu k politickým pravomocem. Pouze sedláci disponující určitou výší majetku³⁰³ se mohli aktivně podílet na průběhu sněmovních zasedání v pozici sněmovníků (*þingmenn*). Jejich právem ale zároveň i povinností bylo participovat na všech veřejných sněmech. Účastnili se jich nejen jako politická podpora vlastního předáka. Pokud jím byli nominováni, zasedali jako porotci v soudních tribunálech a jako poradci v *Lōgréttě*.

Jistou politickou rovnováhu mezi sedláky a předáky zajišťovalo právo *bónða* svobodně si svého reprezentanta z řad *goðů* vybírat. I když se majitelé usedlostí stali

---

²⁹⁹ *Hérað* na Islandu tvořil geografický obvod zpravidla limitovaný přírodními hranicemi (hory, fjord, řeka).

³⁰⁰ S původním předákem většinou ale neměl společné ani toto označení. G. Karlsson je tedy záměrně nazývá *höfðingjar*. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: Saga-book of the Viking Society, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977. s. 366.

³⁰¹ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 219-220.

³⁰² *Ásbirningar, Austfirðingar, Haukadalir, Svínfellingar, Oddaverjar*.

³⁰³ Muselo se jednat o ekonomicky soběstačnou domácnost, kde na každého člena domácnosti připadala 1 kráva, popř. 1 loď či síť. U *einvirki*, majitele, který hospodařil samostatně, byla cena dvojnásobná (tj. hodnota dvou krav). *Grágás. Konungsbók I*, s. 128, 159. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 125, 150.

více a více závislími na svých zástupcích, mohli tak i nadále ovlivňovat mocenské rozvržení sil. V počátcích islandské proto-republiky, před reformami formujícího se politického systému, měl každý *bóndi* svobodnou volbu hlásit se k jakémukoli předákovi na ostrově. Po roce 965 byl tento výběr omezen pouze na příslušnou čtvrt', k níž oba dva na základě domovského práva příslušeli. Tj. na místo z 36/39 kandidátů si nyní vybírali mezi 12 zástupci (pokud budeme vycházet z obecně přijímané teze o vývoji *goðorðů*). I když se během doby stal *goðorð* soukromým vlastnictvím předákovy rodiny, faktická moc každého politického reprezentanta závisela na jeho osobních kvalitách, dobrém jméně, majetkovém zázemí (které mu propůjčovalo potřebný vliv) i na míře projevovaného zájmu vůči vlastním sedlákům a jejich potřebám. Nezájem ze strany předáka či jeho neschopnost znamenaly ztrátu důvěry a odliv stoupců, tedy oslabení politické základy, na níž spočívala jeho moc.

Nicméně již Konrád Maurer připouštěl, že ani tato svobodná volba nebyla zcela bez omezení. Právo libovolně měnit předáka mohlo mít v praktické rovině vážnější důsledky, než jen formální změnu politického zástupce.³⁰⁴ Pokud v okolí sedlákovy usedlosti všichni sousedé patřili ke společnému reprezentantovi, mohl se tak snadno ocitnout v politické izolaci, ne-li přímo v krajně nepřátelském prostředí. *Bóndi* taktéž musel počítat i se skutečností, že čím vzdálenějšího předáka si zvolí, jeho pomoc, ochrana a vliv budou přímo úměrné této vzdálenosti.³⁰⁵ Pro mocného sedláka, který ve vzdálenosti spatřoval větší míru vlastní nezávislosti, však mohl být tento fakt svým způsobem i výhodou. Nicméně v takovém případě pak formální politické spojenectví postrádalo hlubší smysl a bezpochyby znamenalo i ztrátu politického vlivu dotyčného *bónnda*. Jen těžko by předák nominoval do *Lōgrétty* za svého poradce sněmovníka, s nímž udržoval jen nejnutenější kontakt. Což samozřejmě platilo i pro nominace do soudních porot.

Jeden z nemnohých případů, které nám narativní prameny nabízejí v souvislosti se změnou předáka, nalezneme např. v *Sáze o Sturlunzích (Sturlunga saga)*.³⁰⁶ Popisuje situaci sedláka Álfa Örnólfssona, jehož syn Bárðr byl napaden kvůli údajnému vztahu s vdanou ženou. Álfr hledal pomoc u svého předáka Einara Þorgilssona, který však odmítl do sporu zasahovat, neboť útočník Kjartan Þorvaldsson a jeho otec Þorvaldr byli

---

³⁰⁴ Maurer, K.: *Die Entstehung des Isländischen Staats und seiner Verfassung*. München 1874, s. 109.

³⁰⁵ Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: *Saga-book of the Viking Society*, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 364.

³⁰⁶ *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works I*. (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 73-74.

jeho přáteli a sněmovníky. Álfovi nezbývalo, než se obrátit o pomoc k jinému předákovi, Sturlovi Þórðarsonovi z Hvammu (Hvamm-Sturla). Poté, co Sturla vymohl pro zraněného Bárða odškodnění, Álfr Örnólfsson se stal jeho sněmovníkem.

Jak napovídá *Sága o Sturlunzích*, změna předáka se skutečně jeví jako otázka osobních preferencí sněmovníka, pro něhož nepředstavovala příliš velké překážky. Ani následná rizika. Ovšem je třeba vzít v úvahu i skutečnost, že děj se odehrává cca ve 2. polovině 12. století (Hvamm-Sturla Þórðarson žil cca v letech 1116-1183), kdy sedláci postupně získávají větší míru nezávislosti. Ta se pak plně projevila v následujícím století.³⁰⁷

Postupný nárůst politické moci sedláků ve 12. a 13. století se projevil např. i při vytváření *ríki*. Pokud měl předák v úmyslu ovládnout další *goðorð*, potřeboval souhlas sněmovníků z daného obvodu. Jestliže jej odmítli, musel se svého úmyslu zřici a ke sloučení nedošlo. Souhlasné stanovisko sedláků tak nebylo pouhou formalitou. Jak napovídají narativní prameny (*Sturlunga saga*, *Íslendinga saga*) někteří sněmovníci si na předácích vydobyli až překvapivou nezávislost, proto jsou také často označováni jako *stórbændr* (velcí/významní sedláci) apod.³⁰⁸ Neobvyklé nejsou ani případy, kdy se mocný *bóndi* veřejně postavil proti *goðovi*.³⁰⁹ Ostatně důkaz o rostoucím vlivu sedláků naznačují i *Staré smlouvy* z první poloviny 60. let 13. století a vazalské přísahy, které skládali sami za sebe, nikoli prostřednictvím svých předáků.

Dnes je velice těžké odhadnout, kolik sněmovníků mohl v éře Islandského svobodného státu zatupovat jeden *goði*. Hrubé odhady se zmiňují o cca 100-125 sněmovnících na jednoho delegáta. K roku 1096 máme k dispozici seznam plátců církevních desátků, který udává 4456 sedláků (1440 ze *severní čtvrti*, 1200 z *jižní*, 1080 ze *západní* a 840 z *východní*).³¹⁰ Ve 13. století na základě odhadu Jóna V. Sigurðssona existovalo na Islandu³¹¹ cca 5 až 6 tisíc usedlostí při přibližném počtu obyvatel 35 000

---

³⁰⁷ Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: Saga-book of the Viking Society, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 367.

³⁰⁸ Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*, Oxford 1999, s. 238. Viz též *betri menn, beztu menn, beztu bændr*. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: Saga-book of the Viking Society, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 367.

³⁰⁹ Viz např. Ögmundur Helgason, který nakonec předáka Sæmunða Ormssona zabil. *Svínfellinga Saga*. In: *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works II*. (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 89.

³¹⁰ Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 108.

³¹¹ Islandská populace dosáhla ve středověku svého maxima na základě narativních pramenů již v 11. století. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 268.

až 39 000.³¹² Statistické údaje ukazují, že se demografické hodnoty Islandu v éře svobodného státu citelně neměnily. Na jejich základě lze pak odhadnout, že cca 10% až 14% ostrovní populace disponovalo v době proto-republiky aktivními politickými právy.

Vazby mezi předáky a jejich sněmovníky tvořily základní pilíř politického zřízení Islandského svobodného státu. A i když o jejich proměnách, ať již v počtu či míře nezávislosti jedné skupiny na druhé, dodnes panují u jednotlivých vývojových etap proto-republiky značné nejasnosti, postupný růst vlivu sedláků od 12. století je nepopíratelný. V závěrečné fázi Islandského svobodného státu se můžeme setkat i s případy, kdy některé sedláky zastupoval předák pouze formálně, popř. se dokonce nehlásili k žádnému delegátovi. Jejich *goði* totiž pobýval buď v cizině (Norsku), nebo zemřel a sněmovníci si nenašli, popř. nehledali jiného zástupce.

Svobodné obyvatelstvo

Každý svobodný Islandan či Islandanka měli být dle zákonů *Šedé husy*³¹³ vázáni domovským právem k určité domácnosti. Tímto trvalým bydlištěm se prokazovali při všech legálních aktivitách (účast na sněmu, poskytování svědectví, placení desátků, pokut apod.). Pokud se nemohl jedinec prokázat příslušností ke konkrétní domácnosti, ztrácel práva garantovaná islandskými zákony, dokonce i nárok na *wergeld*.

Domovské právo, tj. příslušnost k domácnosti (*gríð*) mohl poskytnout pouze majitel usedlosti (*bóndi*), který zajišťoval všem jejím členům legální i materiální ochranu výměnou za loajalitu, poslušnost a služby, kvůli nimž byli přijati. *Gríð* se automaticky vztahoval na rodinné příslušníky pána domu, ale platil i pro stálé služebnictvo a námezdní pracovní sílu zajišťující plynulý chod statku, včetně otroků v rané fázi Islandského svobodného státu.

Pro svobodné obyvatelstvo vázané *gríðem* (*gríðmaðr*, *gríðkona*) představovala hlava příslušné domácnosti jejich politického zástupce na sněmech. Předák, kterého si zvolil pán domu, se automaticky stal jejich předákem. Na první pohled se toto zprostředkované sněmovní zastoupení jeví u svobodné ostrovní populace jako

---

³¹² J.V. Sigurðsson využívá první statistické údaje z roku 1703, aby na jejich základě odhadl počet obyvatel Islandu ve 13. století. Sigurðsson, J.: *Frá Goðorðum til Ríkja; þróun goðavalds á 12. og 13. öld*. Reykjavík 1989, s. 129. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: Saga-book of the Viking Society, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 366.

³¹³ *Grágás. Konungsbók I*, s. 40-41. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 55.

bezpředmětné, neboť sami nedisponovali žádnou, popř. pouze pasivní politickou mocí. Jediným projevem jejich nesouhlasného stanoviska, nespokojeným vyjádřením nesouhlasu s *goðem*, k němuž automaticky náleželi, bylo opuštění dané domácnosti a nalezení jiného sedláka, který byl ochotný nově příchozímu nabídnout členství ve své domácnosti, jakož i nové politické konexe.

Existoval pouze jediný případ, kdy mohl teoreticky i svobodný nemajetný Islandčan dosáhnout aktivní účasti na sněmu, a sice pokud dočasně zatupoval v povinnostech svého chlebdárce.³¹⁴ Ten mohl pobývat v inkriminované době mimo ostrov, nebo se léčit ze zranění či nemoci.

Vyjma výše uvedených politických mechanismů nezávislé proto-republiky existoval na Islandu vedle zastupitelského systému *goðorðu* a sněmů založených na vztahu předák-sněmovník i jiný typ institucí, které měly v nepříznivých geograficko-klimatických podmínkách zabezpečit snesitelnější přežití poměrně izolované společnosti. Základní administrativní jednotku, jíž tvořilo minimálně 20 plnoprávných sedláků-plátců církevních desátků, tvořil tzv. *hreppr* (pl. *hreppar*). Řešil předně sousedské vztahy, zejména pak problematiku osob v hmotné nouzi. Nezabýval se pouze péčí o bezprizorní osoby či osiřelé děti v dané lokalitě, ale každý člen byl vázán v případě přírodního neštěstí (sesuvy půdy, neúrody, ale i požáry apod.) poskytovat postiženým materiální pomoc.³¹⁵ Ta nesměla být poskytnuta témuž jedinci více než třikrát a její výše nemusela překročit 1% hodnoty majetku každého přispěvatele. V čele této administrativní jednotky, které na rozdíl od sněmů a *goðorðu* měly své pevně dané geografické vymezení i stálou členskou základnu, stálo pět volených sedláků. Tato pětice se každoročně měnila. I když *hreppy* zodpovídaly hlavně za výběr církevních desátků a péči o chudé, ne vždy kopírovaly farní síť.³¹⁶ Počet *hreppu* nám v éře svobodného státu není znám, dle odhadu J. Jóhannessona jich mohlo existovat cca 162.³¹⁷

---

³¹⁴ Stejně tak se mohlo jednat o ženu, která zastupovala svého manžela. Ovšem majitelka usedlosti měla samozřejmě stejná práva a povinnosti jako by byl majitelem muž.

³¹⁵ B. Solvason vyslovil názor, že bilaterální příbuzenství preferované islandskou společností vytvářelo mezi rodinnými příslušníky slabší vazby vzájemné solidarity (než u unilaterálních), proto na ostrově vznikly *hreppy*, aby těmto nedostatkům předcházely. Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 104-105.

³¹⁶ *Hreppy* byly ustaveny již před christianizací. Udává se někdy již doba prvních záborů, popř. 10. století. Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 104.

³¹⁷ Dle statistických údajů z počátku 18. století. Jóhannesson, J.: Jóhannesson, Jón: *A History of the Old Icelandic Commonwealth*. Manitoba 1974, s. 103.

V době Islandského svobodného státu měl teoreticky politické zastoupení v nejvyšších zemských orgánech (na *Alþingu* a jeho zákonodárné instituci *Lögréttē*) každý svobodný obyvatel ostrova, a to včetně cizinců, pokud ovládali místní jazyk, mohli se prokázat domovským právem (ať již jako poskytovatelé či příjemci *gríðu*) a příslušností k některému z *goðorðů*.

Svobodné obyvatelstvo mělo právo participovat v pozici pasivních účastníků na všech veřejných sněmech. Samozřejmě pokud se na zasedání dostavili (nebo byli předvoláni) jako účastníci jednání příslušného sněmovního soudu (v pozici žalobců, obžalovaných,³¹⁸ svědků či členů sousedských porot), předpokládala se od nich větší míra aktivity. Nicméně jejich politická role zůstala nezměněna. Každého svobodného člena domácnosti zastupoval pán domu, poskytovatel *gríðu*. Pokud sedlák vlastnil dostatečné materiální prostředky, status *bónða* ho opravňoval k volbě vlastního předáka dle osobních politických preferencí. *Goði* pak na sněmech teoreticky zastupoval všechny osoby, kterým sedlák poskytoval ochranu, tj. jeho rodinu, svobodné členy domácnosti i nájemce.

Politické zastoupení v islandských institucích bylo pouze zprostředkované a na život řadových méně movitých ostrovanů nemělo bezpochyby příliš velký dopad. I přesto však každý svobodný Island'an mohl každoročně vyjádřit svůj názor změnou politické příslušnosti. Stačilo v posledních květnových dnech změnit domovské právo a přejít pod ochranu nového sedláka, který se hlásil k jinému předákovi. I když vzdát se dočasně trvalého bydliště a hledat nový domov pouze kvůli odlišnému politickému reprezentantovi, který stejně hájil na sněmech předně zájmy vlastní, popř. jemu podřízených nejvlivnějších sněmovníků, se jeví jako krajně nepravděpodobné, byť ne nemožné. Ovšem i pro cirkulující námezdní pracovní sílu bez závazků (manželka, manžel, děti) by se takovýto způsob projevovaného nesouhlasu, obzvláště bez zjevných politických výhod, jevil jako absurdní.

Na rozdíl od *bónða*, jenž si svého politického zástupce mohl po roce 965 vybírat pouze mezi 12 (popř. 9)³¹⁹ kandidáty z téže správní čtvrtě, svobodný Island'an nebyl tímto pravidlem vázán a hypoteticky se tak mohl rozhodovat mezi všemi 48 kandidáty. Pokud ho pod svoji střechu přijal jeden z jeho sněmovníků.

---

³¹⁸ Ovšem ne každý obžalovaný měl právo se sněmu kvůli svému provinění účastnit.

³¹⁹ Pokud chtěl mít sněmovník jistotu, že jeho *goði* bude disponovat všemi politickými právy, musel volit pouze mezi původními *goðorðy*.

Politická moc, či spíše zastoupení svobodného méně majetného obyvatelstva v institucích „ledového ostrova“ je spíše otázkou hypotetickou, než-li faktickou. I když v počáteční fázi islandské proto-republiky, kterou nám barvitě líčí narativní prameny, mohly mít větší váhu, než-li v pozdější době postupujícího procesu feudalizace. Ta se nevyhnul ani společnosti, jíž nereprezentoval ani panovník ani šlechta.

Dalším proto-demokratickým principem Islandského svobodného státu je otázka egalitářského přístupu k právu. Každému svobodnému obyvateli ostrova zaručovala *Šedá husa* stejný díl práv a povinností teoreticky bez ohledu na jeho společenské postavení. K nemajetným jedincům, jakož i předákům, přistupovaly islandské zákony rovnocenně, čemuž odpovídala např. stejná výše trestů, pokut či odškodnění. Trest vyhnanství a peněžité sankce³²⁰ se v narativních pramenech právní praxi nevymykají, odlišností si můžeme povšimnout u výše *wergeldu*, který na sociálním statutu poškozeného závisel.

Soudnictví

Pátý soud

Nejvyšší soudní instancí Islandského svobodného státu byl tzv. *Pátý soud* (*fimtardómr*), založený roku 1005. Tvořilo jej 9 jmenovaných soudců z každé čtvrtě, tzn. byli nominováni předáky z původních 36 *goðorðů*. Tento počet však doplňovalo 12 dalších členů, které nominovalo 12 *goðar* z dodatečných *goðorðů*.³²¹ Ti sice neměli právo vynášet konečný verdikt, ale jinak participovali na soudních jednáních jako jakýkoli jiný člen tribunálu. Na rozdíl od soudů nižší instance, kde bylo k platnosti rozsudku třeba dosáhnout jednomyslného verdiktu, stačila k vynesení zákonného soudního nálezu pouze nadpoloviční většina hlasů. Pokud porota nedospěla k jednotnému hlasování (tzv. *véfang*), o výsledku rozhodoval los. V platnost vstoupil výrok té skupiny soudců, jež byla náhodně vybrán při losování. *Véfang* nastalo v okamžiku, kdy opoziční názor zastávalo minimálně 6 soudců. Pokud strany nedospěly k jednotnému formálnímu usnesení, zveřejnily se oba soudní nálezy a případ musel být následně postoupen vyšší instanci, tj. v případě jarních sněmů ke čtvrt'ovým a u

---

³²⁰ I když se movití lidé mohli častěji vykupovat z trestu *mírnějšího* (tj. tříletého) *vyhnanství*, tato možnost byla hypoteticky přístupná všem.

³²¹ O samotné účasti 12 předáků nejmladších *goðorðů* zmínka nebyla.

čtvrt'ových sněmů k *Pátému soudu*.³²² Před založením islandské nejvyšší soudní instance se tato soudní selhání řešila soubojem, konkrétně *hólmgangou*.³²³

Čtvrt'ové soudy (fjórðungs dómr) zasedaly stejně jako nejvyšší *Pátý soud* na *Alþingu*. Jejich soudní tribunály reprezentovalo 36 členů.³²⁴ Stejný počet soudců bylo nominováno i na *jarních soudech*, které se ale konaly již na pravidelných zasedání *jarních sněmů*, nikoli na *Sněmovní pláni*.

Jelikož typickou sankcí uvalovanou v době Islandského svobodného státu bylo vyhnanství, uvedme za všechny četné soudy nižší instance např. *konfiskační soud (feránsdómr)*. Tento soud o dvanáctičlenném tribunálu se zabýval majetkem osob odsouzených do vyhnanství. Konal se v místě psancova trvalého bydliště zpravidla dva týdny po skončení soudu, na němž byl do vyhnanství odsouzen. Soud musel uspokojit majetkové nároky manželky, zákonných dědiců a osob na odsouzeném finančně závislých, jakož i případných věřitelů. Zbývající polovina pak náležela žalobci a sněmovníkům příslušného soudu.³²⁵

II.3. Zánik Islandského svobodného státu

Tzv. *Století Sturlungů* (cca 1200-1268)³²⁶ jak bývá označována poslední fáze islandské proto-republiky, se od prvních dvou vývojových etap svobodného státu (*Období ság a Období míru*, cca 930–1200) v politické rovině značně odlišovalo. Jak bylo poznamenáno již výše, v bojích o moc se postupně do popředí prosadilo pět významných rodů, jejichž členové ovládali ostrov. Méně roztržštěná forma správy mohla svobodnému státu teoreticky přinést větší míru stability a důslednější prosazování zemského práva, kdyby se Island ve *Století Sturlungů* neutápěl v nekonečných bojích velmožů o ovládnutí ostrova. V této době však samotné právo již nikdo nerespektoval.

---

³²² Grágás. *Konungsbók I*, s. 75-78. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 82-83.

³²³ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 688.

³²⁴ Popř. 9, zde se názory na celkový počet soudců různí.

³²⁵ Pokud byl odsouzen do vyhnanství na *Alþingu*, konfiskovaný majetek náležel obyvatelům psancovy administrativní čtvrti.

³²⁶ Jiná datace (1220-1262) viz Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 109. 13. století bývá také označováno jako *ritöld (Věk písemnictví)*, neboť i přes válečnou dobu se dařilo světové literatuře. Byock, J.: *Cultural Continuity, the Church, and the Concept of Independent Ages in Medieval Iceland*. *Skandinavistik*, 15/1, 1985, s. 4.

Politické zřízení proto-republiky ztratilo svoji někdejší formu i funkčnost. Díky slučování *goðorðu* zákonitě došlo k narušení osobních vazeb mezi předáky a jejich sněmovníky, na jejichž vzájemné podpoře stál celý systém svobodného státu. Původní *goðorðy* se proměnily v dědičné geograficky vymezené lokality. Jejich redukováný počet musel samozřejmě ovlivnit i zasedání *Alþingu* a usnášeníschopnost *Lōgrétty*, byť si nejsme jisti, jakým způsobem v této době *obecný sněm* a jeho instituce, potažmo ostatní sněmy, fungovaly. *Sněmovní pláň* se bezpochyby stala svědkem každoroční přehlídky významných předáků a jejich moci.

Větší počet sněmovníků připadající na jednoho předáka musel nutně vzájemné odcizení mezi těmito dvěma skupinami prohlubovat. Ani spojenectví založená na příbuzenských a přátelských vazbách v poslední fázi proto-republiky však již mnoho neznamenala, neboť i členové stejného rodu se obraceli jeden proti druhému. Kolem roku 1220 existovalo na Islandu cca 6-7 *ríki*, které J. Sigurðsson označuje jako „miniaturní státy“.³²⁷ S původními *goðorðy* neměly tyto „říše“ skutečně již mnoho společného.

Mezi hlavními důvody, které přispěly k zániku svobodného státu, uvedme vzájemné mocensko-politické soupeření islandské nobility, boje mezi světskou a církevní mocí a zapojení norské koruny do vnitřních záležitostí ostrova, která se na ostrově opírala o vlastní královské vazaly³²⁸ i islandské biskupy norského původu. Islandští velmožové se obraceli na norského krále nejen kvůli prestiži a vlivu, které jim propůjčoval status člena královské družiny, ale svoji roli zde sehrály i ekonomické důvody. Hákon IV. Hákonarson přislíbil zajistit nejednotnému ostrovu trvalejší mír a tedy i bezpečnější obchod.³²⁹

II.4. Island, tributární země norského království

Zánik Islandského svobodného státu a akceptace svrchovanosti norské koruny ostrovním obyvatelstvem roku 1264 se samozřejmě neudály tak říkajíc „přes noc“. Proměnu nezávislé proto-republiky, existující více jak tři staletí, v jednu z tributárních

---

³²⁷ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 175. H. Kadečková uvádí jako „krajová panství“. Viz Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 97.

³²⁸ Snorri Sturluson byl např. královským číšníkem Hákona IV. Hákonarsona.

³²⁹ Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. *Constitutional Political Economy* IV, 1, 1993, s. 99.

zemí norského království (*skattland*)³³⁰ můžeme označit za dlouhodobý proces, který započal dávno před tím, než Islandané o svoji nezávislost skutečně přišli.³³¹ Na jeho počátku stály ambice norských králů, jakož i jejich trpělivá prozíravá politika. Boje mezi významnými islandskými rody o nadvládu nad ostrovem a zásahy norské koruny do jeho vnitropolitických záležitostí přinesly Hákonovi IV. Hákonarsonovi a jeho synovi Magnúsovi VI. Hákonarsonovi nakonec v první polovině 60. let 13. století dlouho očekávané výsledky.³³²

Ani samotný akt přijetí norské nadvlády však v posledních záchvěvech Islandského svobodného státu neproběhl jednotně a bez komplikací. Období let cca 1256-1264 je dobou postupného podřizování se jednotlivých částí ostrova a jeho obyvatel Norsku, které však, jak napovídají narativní prameny (např. *Sturlunga saga*, *Hákonar saga Hákonarsonar*), nepřineslo zamýšlený mír, ale naopak novou vlnu bojů mezi „zrádci“ a věrnými stoupenci skomírající proto-republiky.³³³

Na základě tzv. *Starých dohod* (sg. *Gamli sáttmáli*) z let 1262-1264³³⁴ mezi králem Hákonem IV. Hákonarsonem a jeho synem Magnúsem VI. Hákonarsonem na straně jedné a Islandany na straně druhé se norské koruně postupně podřídilo obyvatelstvo *Severní a Jižní čtvrti* (1262)³³⁵ v čele s významnými rody, Haukadalskými (*Haukadællir*) a Ásbirningy (*Ásbirningar*). O rok mladší revizi smlouvy stvrdil za sebe i ostrovní populaci další významný rod, Oddaverjové (*Oddaverjar*)³³⁶ a *Starou smlouvu* z roku 1264 mezi Magnúsem VI. Hákonarsonem a Islandany signoval za obyvatelstvo ze Sídhy Ormr Ormsson a patrně za významný rod Austfirðingů (*Austfirðingar*) mocný předák Þorvarðr Þórarinnsson.³³⁷

---

³³⁰ Shetlandy, Orkneje, Fayerské ostrovy, roku 1261 se k norskému království připojilo Grónsko. Naopak definitivní ztrátu Hebrid a ostrova Man (1262-1263) potvrdil Magnús Hákonarson dohodou se skotským králem Alexandrem III. v Perthu roku 1266.

³³¹ Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*, Oxford 1999, s. 8.

³³² Podrobněji k politickým dějinám Islandu před zánikem samostatnosti viz např. Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 105-144.

³³³ Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 105.

³³⁴ Těchto dohod existovalo několik (1262, 1263, 1264, 1302). Patricia Boulhosa se však domnívá, že ve skutečnosti pocházejí z mnohem mladší doby (15. století). Podrobněji k této problematice viz Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 87-88, 106-110.

³³⁵ Přesnější označení pro smlouvu z roku 1262 je *Gizurova dohoda* (*Gizurarsáttmáli*) dle jarla Gizura Þorvalðssona, který s Islandany vyjednával jménem krále. Titul jarla mu panovník propůjčil již roku 1258.

³³⁶ Znění této smlouvy se nedochovalo.

³³⁷ Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 107.

V rámci těchto dohod se Islandčané zavázali uznat svrchovanost norské koruny, složit novému panovníkovi slib věrnosti a pravidelně odvádět daně a sněmovní poplatky. O výši berní, která se zdála sedlákům příliš vysoká, však vedli s královskými vyjednávači (jako byl např. jarl Gizurr Þorvalðsson) několikrát jednání. Výměnou za slib loajality a odvádění berní měli noví poddaní příslibeno, že ze strany norské koruny bude respektována islandská legislativa. Panovník se kromě jiného taktéž zavázal posílat na ostrov každoročně minimálně šest lodí naložených potřebným zbožím.³³⁸ Obě výše uvedené podmínky však norští králové k značné nelibosti ostrovanů nedodržovali a v následujících dekádách se porušování těchto dvou bodů *Staré smlouvy* stalo nespokojeným Islandčanům záminkou k vypovězení poslušnosti.³³⁹ Obecně však můžeme říci, že ostrovní obyvatelstvo bylo vůči norské koruně spíše loajální. I přesto však nelze koexistenci Islandu v rámci norského království označit za bezkonfliktní.

Nová éra islandských královských dějin, tzv. *Norska öldin* (Norská éra, cca 60. léta 13. století – 1400),³⁴⁰ přinesla „ledovému ostrovu“ řadu zásadních změn, s nimiž se muselo obyvatelstvo postupně vypořádat. Opomeneme-li domácí problémy (hladomor, mor,³⁴¹ vážné rozepře s církevními autoritami), nespokojenost Islandčanů s královskou korunou prohloubil v následujících dekádách zejména fakt, že se Island stal lénem místodržících, kteří si jej od krále za jistý roční obnos „pronajímali“.³⁴² Ostrov se taktéž musel vypořádat se skutečností, že se stal – zvláště pak od doby přechodné švédsko-norské personální unie (1319-1343) – nevýznamnou tributární zemí. Pokusy o zvyšování daní i pronajímání místodržitelství ostrova na několik let za peníze vedlo k vážným nepokojům, jejichž výsledkem byla např. i násilná smrt jednoho z hlavních královských úředníků (*leiguhirðstjóri*, k úřadu podrobněji viz níže)³⁴³ Árna Þorðarsona roku 1361.³⁴⁴ Po tomto vážném incidentu bylo od praxe „pronajímání ostrova“ upuštěno a výnosy z islandských daní a poplatků opět plynuly královské komoře v Bergenu.³⁴⁵

---

³³⁸ V tomto ujednání spatřuje např. J. Jóhannesson či B. Ólsen snahu koruny o monopolizaci norskooislandského obchodu. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 125.

³³⁹ Roku 1319 Islandčané odmítli novému králi (třiletému) Magnúsovi VII. Eiríkssonovi (1316-1374, 1319-1355) složit slib věrnosti, dokud se jeho jménem regentská vláda nezavázala k obnovení *Staré smlouvy*. Od té doby měly z Norska připlouvat lodě na ostrov každé léto.

³⁴⁰ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388.

³⁴¹ Černá smrt zasáhla Norsko roku 1350 a měla velký dopad na islandsko-norské kontakty, které byly poté podstatně zredukovány.

³⁴² Tato praxe byla spojena s vládou Magnúse VII. Eiríkssona (1319-1355) a především Hákona VI. Eiríkssona (1343-1380) po roce 1350.

³⁴³ *Leigu-hirðstjóri* je úřad místodržícího „v pronájmu“.

³⁴⁴ *Islandske Annaler indtil 1578*. (Ed.) G. Storm. Christiania 1888, s. 359.

³⁴⁵ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 391.

Roku 1382 dochází k personální unii Dánska a Norska a islandské dějiny jsou pak po následující více jak půl tisíciletí spojeny s dánskou korunou.³⁴⁶ Další vážné neshody se ke slovu opět přihlásily s nástupem Kalmarské unie (1397), kdy dochází k novým reformám islandské správy. Tyto změny vyvolaly konflikt mezi islandskou nobilitou a královskou mocí, jež se přirozeně promítly do sporů s dosazovanými úředníky. Za vlády Erika Pomořanského (1389-1442) byl roku 1425 vydán nový zákon, který zakazoval Islandu obchodovat s cizinci.³⁴⁷ Ostrované pokus o monopolizaci islandského obchodu ze strany krále ignorovali a nový konflikt na sebe nenechal dlouho čekat. Rozepře vyvrcholily únosem jednoho z královských místodržících Hannise Pálssona, jenž skončil v anglickém zajetí. O vztahu ostrovanů k cizímu úřednickému aparátu svědčí i dovětek v islandských análech, kde analista otevřeně přiznává, že tohoto incidentu *litoval málokdo*.³⁴⁸

Od 15. století – díky konfliktům s královskou mocí – si můžeme v rétorice oficiálních dokumentů povšimnout snahy Islandců zdůrazňovat panovníkům skutečnost, kterou podle jejich mínění stále opomíjeli. A sice poddaní ostrova jsou svému králi povinováni pouze tím, co jim a jejich nástupcům přislíbili předci Islandců ve *Starých smlouvách*.³⁴⁹

Politické zřízení Islandu se po ztrátě samostatnosti samozřejmě výrazně proměnilo. Přijetí královského zákoníku *Járnsíðy* (1271/1273) a poté *Jónsbók* (1281), které vycházely z norského práva, přirozeně vedlo ke změnám, jež měly za cíl přiblížit správu nové tributární země Norsku. Dánsko-norská personální unie (1382-1397, 1536-1814) či Kalmarská unie (1397-1523) výrazné proměny politického zřízení Islandu nepřinesly. Zaměříme se tedy hlavně na změny, které proběhly na ostrově v několika následujících dekádách po ztrátě nezávislosti.

V době, kdy se Island stává tributární zemí norského království a skládá hold Hákonovi IV. Hákonarsonovi a poté Magnúsovi VI. Hákonarsonovi, byl trůn sv. Óláfa již dědičný a nástupnictví respektovalo pravidla primogenitury. Legislativní reformy norského zvykového práva, na které se zaměřil král Magnús VI. Zákonodárce, zároveň

---

³⁴⁶ 1536-1814, Island pak zůstal součástí Dánska až do roku 1918.

³⁴⁷ *Diplomatarium Islandicum: Íslenskt fornbréfasafn IV.* (Eds.) J. Sigurðsson – J. Þorkelsson. Copenhagen 1897, s. 321-24.

³⁴⁸ *Lögmanns-annáll (Eb) 1423-1428.* In: *Islandske Annaler indtil 1578.* (Ed.) G. Storm. Christiania 1888, s. 294.

³⁴⁹ Zůstává však otázkou, zda byly tyto smlouvy skutečně produktem 13. století, nebo až 15. století, jak se domnívá P. Boulhosa. Viz Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts.* Leiden, Boston 2006, s. 149.

ukazují posun ve vnímání královské osoby a její autority vůči církevní moci i poddaným. Osobní vztah panovníka s bohem z něj činil nejvyššího zástupce světské moci v království nezávislého na církvi, jemuž jsou jeho poddaní povinováni láskou a poslušností. Připojení Islandu samozřejmě mělo na vnitřní záležitosti norského království a na principy, které ze zde začaly prosazovat od 2. poloviny 12. století, pramalý dopad.³⁵⁰

Island v královské době měl být v politické sféře oficiálně zastupován jarlem. I když se na ostrově v průběhu doby mohlo sporadicky honosit tímto titulem několik význačných jedinců, pouze královský vyjednaváč Gizurr Þorvalðsson z rodu Haukadalských byl dle obecného povědomí považován za jediného jarla Islandu (1256-1268). Propůjčený titul spolu s dary vyměnil za slib králi Hákonovi IV. Hákonarsonovi, že nastolí na Islandu mír a přesvědčí ostrovní obyvatelstvo, aby se norskému králi zavázalo k placení daní.³⁵¹ Po smrti Gizura Þorvalðssona takto významnou pozici pak již nikdo jiný na ostrově nezastával. Nadto od roku 1308, kdy byl titul jarla vyhrazen synovi krále,³⁵² se ustanovení stalo napříště bezpředmětným.

V době islandské proto-republiky požívalo veškeré svobodné obyvatelstvo rovnocenný právní status. Tato situace se samozřejmě s královskou érou změnila. Z islandské nobility, která ovládala významné instituce nezávislého ostrova a přivedla v mocensko-politických bojích proto-republiku k jejímu zániku, se stala nová šlechta. Každá rodina, která v dřívějších dobách spravovala jeden ze starobylých *goðorðů*, získala (popř. si podržela) privilegované postavení a její členové se stali součástí královské družiny (*hirð*). Rody, jejichž předkové zastávali v minulosti prestižní úřad zákonopравce, si pak mohly nárokovat status vyšší šlechty.³⁵³

V norském království dochází roku 1277 k úpravě v titulatuře šlechty, která se taktéž dotkla i nové islandské aristokracie. Členové nejvyšší vrstvy královské družiny (*hirð*) – tj. baroni (*barúnar* či *lendir menn*)³⁵⁴ a rytíři (sg. *riddari*, starší forma *ríðari*)³⁵⁵ – získali

---

³⁵⁰ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 177.

³⁵¹ *Hákonar saga gamla Hákonarsonar*. In: *Icelandic Sagas and Other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. II. Hakonar saga and a fragment of Magnus saga*. (Ed.) G. Vigfusson. London 1887, s. 305.

³⁵² Ovšem s výjimkou pro Orkneje.

³⁵³ Sigurðsson, J.: *The Icelandic Aristocracy after the Fall of the Free State*. *Scandinavian Journal of History*, 20, 1995, s. 153-166.

³⁵⁴ V preskriptivních pramenech se setkáme s oběma výrazy, ale *lendir menn* jsou častější.

³⁵⁵ Baroni a rytíři jsou společně označováni jako *hirðmenn*. O složení *hirðu*, který se z vojenské družiny krále postupně mění na jeho radu nás blíže informují dva prameny 13. století: *Hirðskrá* a *Královské*

právo být oslovováni titulem *herra* (Pán).³⁵⁶ Spolu s titulem jarla se však napříště zapovídalo všem užívat i titul barona. Samozřejmě s výjimkou těch šlechticů, kteří jej již obdrželi.³⁵⁷

V obecném měřítku můžeme říci, že islandská šlechta byla vůči norské koruně loajální, ale bedlivě si střežila privilegia, která si na panovníkovi postupně vydobyla. Díky *Staré smlouvě* z roku 1302 si např. na Hákonovi V. Magnússonovi vymohla ustanovení, že pouze její členové³⁵⁸ mohou napříště zastávat významné úřady v zemi jako byli posty *sýslumannů* (*sýslumaðr*, pl. *sýslumenn*)³⁵⁹ a částečně *lōgmannů* (*lōgmaðr*, pl. *lōgmenn*).³⁶⁰ Je však třeba zmínit, že s nástupem *Norské éry* na Islandu ohrožoval zájmy tamní šlechty jiný mocensko-politický element, jímž nebyl ani panovník ani norská nobilita. O slovo se opět přihlásila církev a její zájmy, které taktéž sehrály svoji roli při zániku Islandského svobodného státu.³⁶¹ S nástupem Árna Þorlákssona (1269-1298) na skálholtskou stolicí se po dlouhé době vrací na ostrov nejen biskup domácího původu, ale s ním i nová vlna bojů o patronátní právo.³⁶² Konečné vítězství duchovenstva znamenalo oslabení moci části šlechty, která na základě dohody s církví ztratila k bohatým dvorcům s patronátními kostely (*staðir*) vlastnická práva. A přirozeně růst významu té světské vrstvy, jež si práva i nadále podržela. (Podrobněji ke sporům o patronátní právo viz kapitola o christianizaci Islandu).

S politickým a legislativním vývojem Islandu přichází po ztrátě samostatnosti přirozeně i řada změn, především v administrativním zřízení. O období mezi léty 1264-1271 příliš mnoho informací nemáme. Až do ratifikace *Járnsíðy* roku 1273³⁶³ *Alþingem*

---

zrcadlo (*Konungs skuggsjá*). *Hirð* k roku cca 1270 byl tvořen 3 stupni: 1) *hirðmenn* 2) *gestir* 3) *kertisveinar* (poslové). *Jónsbók*, s. 144. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 195.

³⁵⁶ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388.

³⁵⁷ *NGL III, nr. 25, 74-81. Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 427.

³⁵⁸ Ustanovení se ovšem týkalo pouze těch rodin, které se vzdaly někdejších *goðorðů*.

³⁵⁹ *Sýsla* (pl. *sýslur*) v překladu znamená úkol, pověření, kterého se měla zhostit daná osoba ve jménu panovníka. V odborné literatuře se můžeme setkat s ekvivalentem šerif, prefekt apod. Tento typ úředníků zastával výkonné i soudní pravomoci ve svém přiděleném administrativním obvodu (*sýsla*).

³⁶⁰ Předsedající členové soudního dvora, tj. v královské době *Lōgréttu*. První Norové se v úřadě objevují cca na konci 13. a počátku 14. století. Na základě dohody z roku 1302 však pouze jeden z *Lōgmannů* musel být Islandčan, druhý post zastávali Norové. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 123-124. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 389.

³⁶¹ I když není pochyb o tom, že emancipace církve a její zájmy sehrály svoji roli při zániku proto-republiky, není zcela zřejmé, do jaké míry se na pádu nezávislého státu podílely. Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. Constitutional Political Economy IV, 1, 1993, s. 122.

³⁶² Biskupa Árna podporoval v jeho úsilí i arcibiskup Jón z Níðarosu, nicméně ten byl královskou radou za Eiríka II. Magnússona (1268-1299) donucen odejít do exilu, kde také zemřel.

³⁶³ Resp. do roku 1271, kdy byla schválena první část *Járnsíðy*. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 90.

fungoval Island pravděpodobně dle zaběhnutého systému, jaký na ostrově panoval před zánikem svobodného státu. Díky královským kodifikacím a citelným úpravám nejen v oblasti sněmovních nařízení však dochází k výrazným proměnám ostrovní správy i soudního systému. Jelikož *Járnsíða* a v menším měřítku pak i *Jónsbók* byly pod vlivem norského práva, přebírá Island za vzor norský model správy. Z pohledu panovníka se jistě jednalo o logický krok na cestě sblížení obou zemí. Nicméně v právní rovině díky oddělené islandské a norské legislativně, které v královské době koexistovaly i nadále vedle sebe jako dva samostatné systémy, se tento záměr nikdy nemohl uskutečnit. I přesto však ostrovní společnost jakékoli legislativní změny nevnímala pozitivně, jak se ostatně projevilo i na zdoluhavém procesu schvalování *Járnsíðy*. Dodatečné úpravy mladší *Jónsbók*, které si Islandčané na norských panovnících postupně vymohli v průběhu následujícího půlstoletí od její ratifikace, mluví také za vše.³⁶⁴

Faktická právní dvoukolejnost Islandu a Norska, potažmo Dánska až do roku 1662, kdy byl nastolen absolutismus, přivedla některé odborníky k myšlence, že ostrov od samého počátku tvořil s norským královstvím pouze personální unii.³⁶⁵ Což ale popírá samotné označování Islandu jako tributární země. Ani *Staré smlouvy* nenaznačují, že by obě země spojovala pouze osoba panovníka, nemluvě o volbě krále, která jak napovídá norský nástupnický řád, Islandčany a jejich případné mínění v této záležitosti ani nezohledňovala.³⁶⁶ Norské království v době, kdy se Island připojuje jako tributární země, již fungovalo na principu dědičné monarchie uznávající primogenituru. Královská poslušnost, jakož i pravidla volby nového krále v případě vymření dynastie, byla přesně daná a participace ostrovanů se zde omezovala pouze na dodatečné složení holdu novému králi. Kdyby se opravdu jednalo o personální unii obou zemí, tato skutečnost by se jistě projevila v nástupnickém řádu *Jónsbók*.

Někdejší význam *Alþingu* a jeho institucí po „rekonstrukci“ ztratil přirozeně na své váze. Svrchovaná moc přešla do rukou panovníka, nejvyššího světského zástupce boha na zemi. Nicméně legislativní pravomoci mezi norskou korunou a islandským *obecným sněmem* nebyly přesně definovány. Zákonem bylo to, co stálo v právních knihách. Normy novelizoval král sám či na žádost *Alþingu*. Avšak i *obecný sněm* vydával vlastní

---

³⁶⁴ Především dědičné právo, které přejalo norský model, znamenalo velký zásah do islandské legislativy.

³⁶⁵ Propagováno např. Jónem V. Sigurðssonem. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 152-153.

³⁶⁶ *Konunga erfða tal* je celý přejetý z norského práva. *Jónsbók*, s. 20-30. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 447-459.

ustanovení (*dómar*),³⁶⁷ která panovník dodatečně potvrdil, či přešel mlčením, což v praktické rovině platilo za souhlas.³⁶⁸ Právo Islandců na vlastní zákony, které ostrovanům zaručil údajně již Hákon IV. Hákonarson ve *Staré smlouvě*, neznamenal tedy pouze právní dvojkolejnost středověkého norského království, ale později (v 19. století) byl tento královský ústupek vůči Islandcům interpretován jako oprávněný nárok ostrova na vlastní legislativní orgán, tak jak tomu bylo ve středověku.

Každoroční shromáždění *Alþingu* zůstala zachována, změnilo se však datum jeho svolávání. Místo pohyblivého data závislého na nepraktickém propočtu přestupných let, tj. západ slunce pátého dne po uplynutí deseti letních týdnů (18.-24. června),³⁶⁹ se sněmovní zasedání pravidelně zahajovala v předvečer svátku svatého Petra (28. června).³⁷⁰ Zde si můžeme povšimnout přímého vlivu norských zákonů *Gulathingu*, na základě jejichž reformy iniciované králem Magnúsem V. Erlingssonem (1161-1184)³⁷¹ z roku 1164 bylo stanoveno zahajování sněmu Guly právě na toto datum.³⁷² Ujednacením zasedání nejvýznamnějších (*lögÞingů*) království panovník bezpochyby sledoval vidinu efektivnějšího prosazování královské vůle. I když se jednalo o formální záležitost, nově přijaté zákony či jejich úpravy musely být schváleny příslušným sněmem, což se nezměnilo ani s posílením královské moci.

Místem, kde se každoroční zasedání *obecného sněmu* a jeho zástupců odehrávalo, zůstala i nadále *Sněmovní pláň*, u řeky *Øxerá*. V obou Magnúsových kodifikacích se můžeme setkat s označení *Óxará Þing*, původním *Alþingi*, ale i *lögÞing* dle norského vzoru. I když toto pojmenování nalezneme již v *Šedé huse*, nebylo pro ni zcela typické.

Rozdělení Islandu na čtyři administrativní čtvrti zůstalo zachováno.³⁷³ Jelikož již ale neexistovaly *goðorðy*, nominace na *Alþing*, který nyní reprezentoval nejvyšší autoritu

---

³⁶⁷ *Dómr* v éře svobodného státu znamenal soud i soudní verdikt, význam slova se však v královské době rozšiřuje i na nařízení.

³⁶⁸ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 91.

³⁶⁹ Islandský rok měl původně 364 dnů, nezbytné úpravy byly učiněny ve 40. letech 10. století, za nimiž stál Þorsteinn *surtr* Hallsteinsson. Jednou za 5 či 6 let se k letním týdnům přidal jeden týden navíc. Po formálním přijetí křesťanství (999/1000) se pod vlivem juliánského kalendáře a slavení Velikonoc přidal každý 4. rok i přestupný den. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 112.

³⁷⁰ Svátek svatého Petra (a Pavla) vychází na 29. června.

³⁷¹ Magnús V. Erlingsson byl první korunovaný norský král. Kdy přesně proběhla korunovace není jisté; uvádí se rok 1163 nebo 1164.

³⁷² V 11. a raném 12. století se sněm scházel každoročně ve čtvrtek po Velikonocích. *Gulatingsslovi*. (Ed.) K. Robberstad. Oslo 1969, s. 16. *Eyrathing* se scházel každoročně v předvečer svátku svatého Jana, kolem 10. června, popř. pár dní poté. *Frostatingslova*. (Eds.) J. Hagland – J. Sandnes. Oslo 1994, s. 224. *The Earliest Norwegian Laws, Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. (Ed.) L. Larson. New York 1935, s. 38.

³⁷³ *Jónsbók*, s. 32-33. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 31.

delegované vlády,³⁷⁴ probíhaly na základě příslušnosti k dvanácti sněmovním obvodům, které kdysi tvořily *jarní sněmy*, popř. kopírovaly hranice *ríki*.³⁷⁵ Po někdejších *jarních sněmech* také převzaly své označení. Zatímco *Járnsíða* stanovila počet nominovaných sedláků ze všech staronově ustavených dvanácti hlavních sněmů na celkových 160 osob, o dekádu později mladší *Jónsbók* snížila tento počet na pouhých 90 zástupců. Během jediného desetiletí se tedy zredukoval počet delegátů o téměř 44% (viz tabulka 1). Je třeba však připočítat i královské zmocněnce, v jejichž případě nebyla účast podmíněna nominací a zástupce duchovenstva. Minimální počet povinných účastníků během zasedání *Alþingu* v době proto-republiky se hypoteticky mohl pohybovat kolem necelých šesti set osob. Pokud budeme vycházet z výše uvedených čísel o počtu sedláků na jednoho předáka (100-125) a povinné účasti pouze každého devátého sněmovníka,³⁷⁶ což byla nejnižší povolená účast dle *Šedé husy*, pak kromě delegátů, dorazilo na sněm minimálně 11 sněmovníků každého předáka; tj. 48 *goðar*, 528 sněmovníků, 1 zákonopravce a 2 biskupové (579). Z původního počtu sedláků tak zůstala zachována povinnost účasti cca 3,3% na základě *Járnsíðy* a pouze cca 1,9% sedláků v *Jónsbók*.

Pod vlivem norského zvykového práva se taktéž mění označení příslušných skupin aktivně se podílejících na zasedání. Zatímco *Járnsíða* stále ještě nazývá participanty jako sněmovníky (*þingmenn*), *Jónsbók* dává po vzoru norského práva přednost výrazu nominování (*nefndarmenn*).

Tabulka 1

Sněm	Počet delegátů dle <i>JS</i>	Počet delegátů dle <i>JB</i>
<i>Múla þing</i>	6	6
<i>Skaptafells þing</i>	6	6
<i>Rangár þing</i>	15	8
<i>Árness þing</i>	20	12
<i>Kjalarness þing</i>	25	9
<i>Þverár þing</i>	25	8
<i>Þórsness þing</i>	12	6
<i>Þorskafjarðar þing</i>	8	5
<i>Húnavatz þing</i>	10	6

³⁷⁴ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 176.

³⁷⁵ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 219-20.

³⁷⁶ Solvason, B.: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. *Constitutional Political Economy* IV, 1, 1993, s. 109.

<i>Hegraness þing</i>	15	8
<i>Voðla þing</i>	12	6
<i>Þingeyjar þing</i>	6	4

Lōgrétta na rozdíl od úřadu zákonopravce, *Pátého* i *čtvrťových soudů* zůstala jako instituce zachována, ale ztratila svoji neomezenou zákonodárnou moc. Proměnila se v apelační soud dle norského vzoru, k němuž se odvolávaly strany nespokojené se závěry soudních tribunálů nižší instance. Fungovala jako soudní dvůr, který tvořilo 36 (popř. 12 či 6) porotců podle závažnosti projednávaných případů.³⁷⁷ V královské době však dochází k jedné zcela zásadní změně. V *Lōgréttě* nyní zasedali sedláci, nominovaní jejím předsedajícím členem, *lōgmennem* a *sýslumanny*, v počtu tří zástupců z každého z 12 sněmů. Nahradili tak pozice svých někdejších předáků.

Úřad zákonopravce zanikl, jeho soudní pravomoci přešel *lōgmáðr*, předsedající člen *Lōgrétty*. Od roku cca 1283³⁷⁸ tuto nejvyšší soudní pozici zastávali dva *lōgmanni* (pl. *lōgmenn*).³⁷⁹ Každý z nich řešil soudnictví ve své přidělené polovině, tj. ostrov byl rozdělen na dva justiční obvody: severo-západní a jiho-východní část.³⁸⁰

Proměňuje se i struktura lokálních sněmů. Kromě 4 konkrétních shromáždění již nebyla účast sedláků povinná. Museli se dostavit na každý sněm, na němž se předčítal králův výnos, na sněm, který řešil násilnou smrt poddaného norské koruny (*manndrápsþing*), sněmy konané na jaře (*manntalsþing*)³⁸¹ a shromáždění svolávaná příslušným *hreppem*.³⁸² Jestliže sedláka nevázaly k jinému sněmu žádné konkrétní povinnosti, jeho přítomnost nebyla vyžadována. Jediný typ sněmů, které si zhruba zachovaly své jméno i funkci, zůstaly *podzimní sněmy* (*leiðir*, *leiðarþing*), na nichž královští zmocněnci (zpravidla *sýslumanni*) informovali o průběhu a výsledcích letního zasedání *Alþingu*.³⁸³

Zásadní povinností, která v královské době přibyla svobodnému obyvatelstvu, bylo samozřejmě placení daní. Berně a sněmovní poplatky se vztahovaly především na všechny majetné sedláky. Stejná podmínka, která dříve opravňovala jednotlivé členy

³⁷⁷ *Járnsíða eðr Hákonarbók*. (Ed.) Þ. Sveinbjörnsson. Havníæ 1847, s. 4. (Dále jen *Járnsíða*). *Jónsbók*, s. 8. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 13. Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 88.

³⁷⁸ Jón Sigurðsson uvádí již rok 1277. Viz Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 177.

³⁷⁹ *Járnsíða eðr Hákonarbók*, s. 2, 4. *Jónsbók*, s. 6-9. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 11.

³⁸⁰ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 94.

³⁸¹ V Norsku obvykle spojené s placením daní.

³⁸² *Jónsbók*, s. 113. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 151.

³⁸³ *Jónsbók*, s. 12. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 19.

této sociální skupiny k aktivní účasti na *obecném sněmu*, nyní zavazovala k placení berní. Tj. majetek plátce musel dosahovat takové výše, aby na jednoho člena připadla jedna kráva, popř. její hodnota, loď či síť, aby tak usedlost mohla být ekonomicky soběstačná. Z takovéto domácnosti pak každý sedlák platil 20 loktů *vaðmálu*. Neprovdaní jedinci, kteří vlastnili pouze movitý majetek v minimální hodnotě deseti stovek a neměli vyživovací povinnosti k jiným osobám, taktéž nebyli vyvázáni z povinnosti platit daně. Zpravidla se odváděly jedenkrát za rok, což ale záviselo na dohodě mezi sedláky a výběřčími. Jediné období, které královské zákony k placení daní vylučovaly, představovala doba od 28. června (zasedání *Alþingu*) do 8. září (narození blahoslavené Panny Marie). Toto omezení patrně vycházelo vstříc všem sněmovníkům (plátcům i výběřčím), kteří se účastnili *obecného sněmu*. Polovina vybraných daní připadla králi, druhá pak osobě, kterou určil panovník. Zpravidla se jednalo o členy úřednického aparátu.³⁸⁴

Sedlákům však zůstal zachován systém *hreppů*, které se teprve s nástupem královské doby mění na skutečně nezávislá uskupení ovládaná a spravovaná pouze jeho členy. I zde však dochází k dílčím změnám. Pět předsedajících členů se již nemuselo každoročně obměňovat a mohli tak zastávat své funkce po neomezeně dlouhou dobu. Na druhé straně se *hreppy* již neřídily svými vlastními vnitřními pravidly, ale všechna práva a povinnosti byly stanoveny všeobecně platnými zákony.³⁸⁵

Moc někdejších předáků nahradili královští zmocněnci, *Járnsíðou* nazývaní jako *valdsmanni*, mladší *Jónsbók* jsou již označováni norským výrazem *sýslumanni*. Královští pověřenci, kteří disponovali soudní³⁸⁶ i výkonnou mocí. K jejich hlavním úkolům (tj. *sýsla*) kromě výběru daní a pokut, z nichž si část ponechávali, patřilo především dbát na dodržování zákonů a trestat jejich porušování. K jejich povinnostem také patřilo udržovat stočlennou posádku pro případné potřeby panovníka, popř. k plnění úkolů samotných. Správním obvodem každého *sýslumanna* byla tzv. *sýsla* (pl. *sýslur*), jejich počet postupně narostl až na 20 správních obvodů s přesnějším

---

³⁸⁴ *Jónsbók*, s. 31-32. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 29.

³⁸⁵ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 180.

³⁸⁶ Každý *sýslumaðr* měl k dispozici zpravidla 4 žalobce (*sóknarmenn*). *Jónsbók*, s. 6-7. *NGL III, nr. 25, 74-84. Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 9-11, 427-433. Tento úřad existoval na Islandu až do 90. let 20. století, kdy byl zrušen kvůli rozporu s evropským právem (soudní a výkonné pravomoci v rukách jedné osoby). Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 94.

teritoriálním vymezením.³⁸⁷ Jeden *sýslumaðr* však dokonce mohl spravovat celou jednu administrativní čtvrt'. Tento úřední post se dědil, ale pouze pokud byly povinnosti řádně vykonávány.³⁸⁸ Královská doba počínaje *Járnsíðou* tak přináší další významnou změnu: vytvoření skutečné výkonné moci na nadregionální úrovni a – což bylo mnohem zásadnější – svěřeni tohoto úkolu do rukou profesionálních úředníků, kteří byli odměňováni částečnými příděly z vybraných daní a pokut. Vymáhání práva, až na některé výjimky,³⁸⁹ tak přestalo být záležitostí soukromých osob, což byl především v trestně-právní rovině významný posun.

Úřady zakotvené v královských zákonících (hlavně *sýslumanni*, částečně i *lögmanni*) byly na základě vynucených dodatků *Jónsbók* obsazovány Island'any z předních rodin.³⁹⁰ Na pozicích královských místodržících (sg. *hirðstjóri*, pl. *hirðstjórar*),³⁹¹ kteří cca od počátku 20. let 14. století stáli v čele královského úřednického aparátu, nalezneme však i cizince. Jejich funkce byla především reprezentativního charakteru.³⁹² Centrem královské správy byl od 14. století královský dvorec Bessastaðir, nedaleko dnešního Reykjavíku, který byl držen norskou korunou již od počátku 40. let 13. století.³⁹³

Zásadní změnu, která zasáhla politické zřízení středověkého Islandu po ztrátě samostatnosti, představuje posun mocenské základny. Zatímco v éře svobodného státu, obzvláště pak v poslední etapě proto-republiky, přichází tamto moc „zdola“, od majetných sedláků, kteří prostřednictvím své volby propůjčují vliv jednotlivým předákům, po roce 1262/1264 náleží nejvyšší zákonodárná, výkonná i soudní moc panovníkovi, který ji částečně deleguje na své zástupce. Osobní vazby mezi předáky a

---

³⁸⁷ Roku 1311 existovalo na Islandu 9 berních obvodů. Jelikož každý *sýslumaðr* vybíral na základě nařízení *Jónsbók* daně ve vlastním okrsku, lze předpokládat, že i *sýslumennu* bylo v této době již 9. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 389.

³⁸⁸ *NGL III, nr. 25, 74-81. Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 9-11, 429. Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history: representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 177.

³⁸⁹ Vyjma krevní msty kvůli cti ženských příbuzných a pronásledování spravedlnosti unikajících pachatelů.

³⁹⁰ Na základě královského dodatku z roku 1308, kdy byla v podstatě přiznána dědičnost úřadů, se vstup do královských služeb zpřísnil. Ale pro osoby bez šlechtického titulu, pokud měly „dobrou pověst“, vlivné ekonomické zázemí a doporučení, nepředstavovala tato norma zásadní překážku.

³⁹¹ „Ten, kdo stojí v čele *hirðu*“. H. Kadečková překládá přibližně jako úřad maršálka. Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 136. Později v éře dánsko-norské personální unie (1536-1814) stál v čele Islandu tzv. *höfuðsmaðr*, v jeho nepřítomnosti jej zastupoval *fogéti* (fojt).

³⁹² *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388. Další islandské královské úřady viz např. *kancellario*, *féhirði* (ochránce pokladu), *merkismaðr* (nositel královské zástavy). *NGL III, nr. 25, 74-84. Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 427.

³⁹³ Po násilné smrti Snorriho Sturlusona jej panovník prohlásil za svůj majetek.

sedláky založené na příbuzenských a přátelských vztazích (nejen ve 13. století upevňovaných výměnou darů ale i uzavíráním konkubinátů mezi spojenci) se v královské době vytrácí. Nová islandská šlechta se orientuje na panovníka a částečně formuje jeho mocenskou základnu ostrova. Zároveň, což je další významná změna, se tato staronová sociální skupina stmeluje a tvoří přirozenou opozici církvi a jejím nárokům, jakož i cizímu úřednickému aparátu.

Jistým překvapením však zůstává skutečnost, že i přes dlouhé období bojů v době Islandského svobodného státu a, přiznejme si, i faktického bezpráví, se podařilo na ostrově udržet sněmovní systém, byť jeho efektivnost může být diskutabilní otázkou.

Kapitola III

CHRISTIANIZACE ISLANDU

Christianizace Islandu, která představuje nejvýznamnější mezník středověkých dějin „ledového ostrova“, si bezpochyby zaslouží bližší ohlédnutí v samostatné kapitole. Zaměříme se zde především na její formu a průběh tak, jak je prostřednictvím narativních pramenů zachytila a prezentuje islandská tradice. Raně středověké christianizační úsilí nejzazší periferie tehdejšího známého světa na západě³⁹⁴ má v případě Islandu natolik osobitý ráz, že si bezpochyby zaslouží bližší nástin v samostatné studii.

Přijetí křesťanství na Islandu, byť svou formou zcela unikátní, nepatří k prvním církevním úspěchům misijních aktivit směřujících na sever. Po Willibrordově konverzi Frísů a násilné christianizaci Sasů Karlem Velikým se věrozvěstům otevírá na severních hranicích obnoveného Imperia Romana nové pole působnosti. První skandinávskou zemí, na kterou se zaměřilo církevní úsilí, se přirozeně stalo Dánsko. Oficiální přijetí kříže je zde spjato s králem Haraldem Gormssonem zvaným *Blátönn* (tj. Modrozub/Černozub), který svému lidu přináší novou víru kolem roku 965.³⁹⁵ Od smrti „Apoštola severu“, tj. svatého Ansgara, jež je s christianizací Skandinávie tradičně spojován, tak uplynulo více jak celé století, než tohoto prvního vítězství hambursko-brémská arcidiecéze dosáhla. Norsko, byť se již před dánskou konverzí mohlo prokázat prvním křesťanským králem na trůně,³⁹⁶ si však na vítězství kříže muselo ještě nějaký čas počkat,³⁹⁷ o Švédsku, které, pokud jde o šíření křesťanství, zaostávalo i za vzdáleným Islandem a Grónskem, ani nemluvě.³⁹⁸

---

³⁹⁴ Grónsko bylo objeveno Seveřany cca 985/986. Viz např. *Sága o Erikovi Zrzavém*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 17-34. Opomeňme nyní objevení a dočasnou kolonizaci či spíše pokus o trvalé osídlení předkolumbovské Ameriky grónskými vikiny. Dugmore, A. a kol.: *The Norse landnám on the North Atlantic islands: An environmental impact assessment*. Polar Record 41, 2005, s. 21-37. Jones, G.: *The Norse Atlantic Saga: Being the Norse Voyages of Discovery and Settlement to Iceland, Greenland, and North America*. Oxford 1986.

³⁹⁵ Jak je zaznamenáno na jednom z runových kamenů v královském pohřebním komplexu v Jellingu.

³⁹⁶ Hákon *Aðalsteinsfóstri* (cca 930-960?), jehož přízvisko taktéž znělo *den Gode* (tj. Dobrý) byl synem Haralda Krásnovlasého a, jak napovídá Hákonův přídomek, schovancem anglosaského krále Æthelstana. Jeho jméno však není spojeno s aktivní propagací křesťanství v Norsku, jako spíše s koexistencí křesťanství a pohanství. Je křesťanským králem, který dle oslavné básně *Hákonarmál* končí v pohanské Valhalle.

³⁹⁷ Christianizace Norska je spojena s králem Olafem Tryggvasonem (995-1000) a Olafem II. Haraldssonem, tj. svatým Olafem (1015-1028).

³⁹⁸ K problematice christianizace Skandinávie podrobněji viz např. *Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus C. 900-1200*. (Ed.) N. Berend. Cambridge 2007. Bednaříková, J.: *Ansgar a problémy misíí na evropském severu*. In: *Křesťanstvo v časech sv. Vojtech*. (Eds.) R. Kožiak – J. Nemeš. Kraków 2009, s. 85-103. Polách, V.: *Několik poznámek k rané*

Mezi nejdůležitější prameny, poskytující informace k islandské christianizaci z pohledu domácích zdrojů, na něž jsme v tomto případě předně odkázáni, patří nejstarší historiografická díla *Íslendingabók* Ariho Þorgilssona a *Landnámabók*, z narativních materiálů pak především *Kristni saga*, *Kristni þáttur*³⁹⁹ ze *Ságy o Njálovi* a královská *Sága o Óláfu Tryggvasonovi* ze Snorriho *Heimskringly*.⁴⁰⁰ Mimoskandinávské písemné prameny ponechme prozatím stranou, stejně jako *Historia de antiquitate regum Norwagensium* Theodorica Monacha, dílo svojí formou a obsahem pro severskou (v tomto případě tedy konkrétně norskou) historiografii poměrně atypické a v otázkách christianizace Islandu svými stručnými zmínkami spíše marginální.⁴⁰¹

*Toto jest počátek zákonů našich, že každý člověk má býti křesťanem v této zemi a věřit v jednoho Boha otce a syna a ducha svatého.*⁴⁰² Těmito úvodními slovy zákoníku Islandského svobodného státu, jimiž jsou zahájeny počáteční odstavce první kapitoly *Šedé husy*,⁴⁰³ se obyvatelstvo nezávislé islandské proto-republiky veřejně hlásilo ke křesťanskému společenství. Za tímto prostým zákonem se však skrývá poměrně trnitá cesta, kterou museli misionáři od prvních nejistých krůčků křesťanství až k oficiální konverzi „ledového ostrova“ podniknout.

V čem spočívala ona osobitost misionářských aktivit, jež přiměly Islandčany zavrhnout tradiční pohanskou víru předků a zanechaly po svém odchodu ostrov formálně obrácený ke křesťanským ideálům? Domácí prameny přicházejí v tomto bodě s jasnou odpovědí. V případě christianizace Islandu se nesetkáme s násilím, které např. zvolil Karel Veliký ve snaze o definitivní podmanění rebelujících Sasů, nenajdeme zde ani žádného tradičně zobrazovaného mučedníka, jež by byl svému bohem pověřenému úkolu oddán natolik, aby při jeho naplňování ochotně položil život, dokonce ani slova a zázračné činy, jež neodmyslitelně provázely hlasatele křesťanské víry, neměly na

---

christianizaci Norska. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica, 11, Ostrava 2004, s. 123-136.

³⁹⁹ *Þáttur* (pl. *þættir*), tj. povídka/příběh.

⁴⁰⁰ Další verze této ságy viz Snorrason, O.: *Saga Óláfs Tryggvasonar*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932. *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*.

⁴⁰¹ Neměli bychom zapomínat ani na *Þáttur Þorvalds ens víðförla*; další zmínky o misionáři Þorvaldovi Koðránssonovi pak nalezneme ve *Vatnsdæla saga*.

⁴⁰² [„*Pat er upphaf laga vara, at allir menn scole kristnir vera a landi her, oc trua a ein Guð foður oc son, ok anda helgan.*“]. *Kristina laga þáttur*. In: *Grágás. Konungsbók I*. (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 3-37. (Dále jen *Grágás. Konungsbók I*). *Kristina laga þáttur*. In: *Grágás. Staðarhólsbók*. (Ed.) V. Finsen. Kjöbenhavn 1879, s. 1-62. *Kristina laga þáttur* (tj. oddíl o křesťanských nařízeních).

⁴⁰³ Podrobněji ke středověkému souboru zákonů islandské proto-republiky viz Kadečková, H.: *Islandské středověké zákony v tzv. Šedé huse*. Dějiny a současnost, 4, 1998, s. 2-6.

ostrově valný vliv na přijetí kříže.⁴⁰⁴ Prostším, ale zároveň i na první pohled těžko pochopitelným skutkem se pak jeví jednomyslně odsouhlasené přijetí nové víry...a sice zákonem. Připomeňme si zde slova Adama Brémského: *U nich není král, leč toliko zákon.*⁴⁰⁵ K této tradici se hlásí i narativní prameny.

Severská tradice, ať již narativní, historiografická či hagiografická, přisuzuje rozhodující podíl úspěšné christianizace Islandu norskému králi Óláfu Tryggvasonovi (995-1000), z jehož podnětu se misijní aktivity neomezily pouze na samotné Norsko, ale zasáhly i nejvzdálenější ostrovy v severním Atlantiku. Nativní prameny s většími či menšími odlišnostmi v detailech vykreslují obdobný „příběh“ konverze Islandu, jež si zaslouží být alespoň ve stručnosti zmíněn.

Po prvním neúspěšném pokusu kněze Þangbranda, který se s nepořízenou vrací z převážně pohanského Islandu zpět ke králi Óláfovi Tryggvasonovi, se potomek Haralda *hárfagri* (tj. Krásnovlasého) v hněvu obrací proti ostrovanům pobývajících na území jeho království. Mezi zajatci se tak ocitla čtveřice Island'anů,⁴⁰⁶ jejichž životy byly vykoupeny až příslibem dvou významných krajanů Hjaltiho Skeggjasona a Gizura zvaného *hvíti* (tj. Bílý) Teitssona,⁴⁰⁷ úspěšných plodů Þangbrandovy první misie, kteří se nabídli králi jako prostředníci v řešení krizové situace. Slib pomoci při obracení obyvatel Islandu na křesťanskou víru zajistil propuštění zajatců z Óláfova nuceného pohostinství. Nyní bylo na Hjaltim Skeggjasonovi a Gizurovi Bílému Teitssonovi, aby splnili část vlastního závazku. A tak se spolu s nově pověřeným misionářem Þormóðrem a s Óláfovým požehnáním vydávají zpět na rodný ostrov. Pro Hjaltiho Skeggjasona návrat do vlasti, aby mohl splnit slib, kterým se zavázal norskému králi, znamenal nelehký úkol, neboť sám byl v té době psancem, odsouzeným na *Alþingu* za rouhání se pohanským bohům k tzv. *mírnějšímu vyhnanství* (tj. tříletému).⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁴ Prameny uvádějí např. sopečné erupce jako projevy boží nelibosti, ordály soubojem či pohanské čáry, jejichž nástrahám misionáři úspěšně čelí díky boží pomoci apod.

⁴⁰⁵ *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum. Hannoverae, Lipsiae 1917, s. 273. *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela*. (Ed.) L. Hrabová. Praha 2009, s. 219.

⁴⁰⁶ Každý z nich reprezentoval rukojmí jedné ze čtyř islandských správních čtvrtí.

⁴⁰⁷ Otec budoucího prvního islandského biskupa Ísleifa Gizurarsona ze Skálholtu.

⁴⁰⁸ V preskriptivních pramenech viz termín *ffjörbaugsgarðr*. Slova, za něž byl Hjalti odsouzen k vyhnanství, jsou taktéž hojně citována: [„*Vil ek eigi goð geysja;| grey þykki mér Freysja.*“]. [*Nebudu se rouhat bohům/ nebudu štěkat na bohy, Freysja se mi jeví jako děvka.*] *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 15. V *Sáze o Njálovi* je však Hjalti odsouzen za jiné verše: [„*Bozi k smíchu budou.| Bestie je Freya.| Odin jako osel| okolo ní hýká.*“]. Český překlad přejat od L. Hegera Viz *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 456. [„*Spari eg eigi goð geysja.| Grey þykir mér Freysja.| Æ mun annað tveggja| Óðinn grey eða Freysja.*“]. [*Ušetřím se rouhat bohům.| Děvkou se mi jeví Freysja.| Ať si oba jsou| Odin bestii i Freysja.*] *Brennu-Njáls Saga*, s. 123.

Předčasným návratem domů se tedy vystavoval reálné hrozbě smrti.⁴⁰⁹ Z tohoto důvodu se také sněmování *obecného sněmu* osobně nezúčastnil. Vyjednávání s pohany tak zůstalo v rukách Gizura Bílého a jeho doprovodu, který se s blížícím se letním slunovratem (tj. obdobím zasedání *Alþingu*) neustále rozrůstal o další a další přívržence podporující nové náboženství, jež Gizurr a jeho následovatelé přišli na sněm nekompromisně prosazovat. Situace na *Skále zákonů*, kde jednání probíhala, dospěla nakonec po vášnivých debatách do bodu, kdy proti sobě stály dva nesmiřitelné vzájemně se osočující tábory, jeden podporující nové náboženství, druhý zarputile lpící na tradicích předků. Jak tuto patovou situaci ohrožující mír a sounáležitost celého ostrova vyřešit? Po islandském způsobu, tj. pragmaticky. (Pravda, na základě narativních pramenů, tj. řečí ság a kratších povídek (*þattir*), „po islandském způsobem“ a „pragmaticky“ spíše znamenalo řešení nejrychlejší, tedy zpravidla krvavou cestou, nikoli však v tomto případě.). Rýsující se hrozba válečného konfliktu (*Sága o Óláfu Tryggvasonovi* připouští i boje či spíše potyčky mezi vyznavači obou náboženství na sněmu), ohrožující tehdy ještě křehkou politickou stabilitu svobodného státu, vedla zainteresované předáky k hledání praktického pokud možno nekrvavého řešení, které se také záhy našlo. Pohané i křesťané svěřili svoji budoucnost do rukou nejpovolanější osoby – zákonopravce – a nechali jej, aby, tak jako v předchozích letech, rozsoudil jejich při. Tehdy zastával tento nejvyšší úřad v zemi Þorgeirr Þorkelsson (985-1001) *goði* z Ljósvatnu, sám se hlásící k pohanským tradicím. Prameny popisují, jak Þorgeirr, vyhýbající se unáhlenému rozhodnutí, odešel poté do svého stanu, kde nikým nerušen po zbytek sněmovního dne a následující noci, zahalen pláštěm rozjímal o osudu vlastního národa, netrpělivě venku čekajícího na vynesení definitivního verdiktu.

Nechme nyní promluvit otce islandské historiografie Ariho Þorgilssona, jenž ve své *Knize o Island'anech* vkládá do úst zákonopravce Þorgeira ona historická slova, na jejichž základě ostrované přijímají novou víru: *Nadto se mi nyní jeví žádoucí...abychom nedovolili intrikovat těm, kteří nejvíce chtějí bojovat, a nechť rozsoudíme mezi nimi, aby každá strana měla v něčem své, a nechť máme všichni jedno právo a jednu víru. Prokáže se, že pokud rozpoltíme právo, rozpoltíme také mír.*⁴¹⁰ Tato řeč, jíž předcházelo

⁴⁰⁹ Podle *Ságy o Njálovi* však Hjalti o svém odsouzení před návratem na Island nevěděl.

⁴¹⁰ [„En nú þíkkir mér þát ráð“...“at vér látím ok eigi þá ráða, es mest vilja í gegn gangask, ok miðlum svá mál á miðli þeira, at hváirtveggju hafí nakkvat síns máls, ok höfum allir ein lög ok ein síð. Þat mon verða satt, es vér slítum í sundr lögin, at vér monum slíta ok friðinn.“]. *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 17. Obdobně pak viz *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka.* Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 42.

Þorgeirovo memento v podobě připomenutí vyčerpávajících bojů mezi dánským a norským králem v minulosti,⁴¹¹ jež bylo nakonec ukončeno unaveným lidem obou zemí bez ohledu na vůli obou panovníků, pak okamžitě vstoupila v platnost jako zákon, neboť byla vyřčena nejuznávanější legislativní autoritou v zemi. Islandřané se tedy vzdávají staré víry a hromadně přijímají křest. Nicméně uctívání pohanských bohů a přinášení obětí po starém způsobu (pohanské obětování, *blót*, bylo spojeno s požíváním koňského masa)⁴¹² bylo i nadále islandským právem tolerováno, spolu s infanticitidou, pokud se vše odehrávalo striktně v soukromí. V opačném případě se nediskrétní uctíváč staré víry vystavoval hrozbě menšího vyhnanství.⁴¹³ Avšak o pár let později, jak dokládá Ari Þorgilsson, *Kristni saga*, *Sága o Óláfu Tryggvasonovi* či *Sága o Njálovi*, mizí na Islandu i tato skrytá rezidua pohanství, nemluvě o faktu, že ostrovní stát zastává mezi severskými zeměmi prvenství v pravidelném odevzdávání desátků (tzv. Petrova penízu) papežské kurii.⁴¹⁴

Výše převyprávěná nejvýznamnější historická událost středověkých dějin Islandu tak, jak ji ve svém podání zachytil Ari Þorgilsson a v jeho duchu pokračující následovníci, může být pro některé pouhým líbivým příběhem, který se mohl, ale také nemusel ve skutečnosti odehrát. Příběhem, za nímž se skrývá upozaděné historické jádro původně postrádající onu příznačnou dramatickост a dynamičnost, jež mohly být dodatečně inkorporovány k oživení, aby čtenáře a posluchače opakovaně přitahovaly a jeho odkaz tak v povědomí přežil a neupadl v zapomnění.

V pozdějších písemných pramenech vracejících se k enigmatickým událostem roku 999/1000⁴¹⁵ nicméně nenalezneme žádnou kontradikci, jež by v souvislosti s přijetím křesťanství vedla ke zpochybnění hodnověrnosti prvního dochovaného historiografického díla *Íslendingabók*, ani jejího autora. Naopak. Arim Þorgilssonem zachycené události zakořenily v následujících staletích v povědomí islandské společnosti jako nezpochybnitelná tradice, opírající se o věrohodnost svého zdroje, jež

---

⁴¹¹ Blíže neznámý dánský král Dagr a norský Tryggvi.

⁴¹² Pohanská oběť byla spojená s oslavami, které se konaly na začátku zimy (říjen), uprostřed zimy (leden/únor) a na začátku léta (duben). K problematice vnímání a kvantifikování času Islandřany viz Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 17-48. Podrobněji k *blótu* viz Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 70. K pohanským obětem viz dále Phillpotts, B.: *Temple-administration and chieftainship in pre-Christian Norway and Iceland*. In: *Saga-Book of the Viking Society*, VIII. London 1913-1914, s. 266-268.

⁴¹³ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 17.

⁴¹⁴ Od roku 1096/1097. *Íslandske Annaler indtil 1578*. (Ed.) G. Storm. Christiania 1888, s. 19, 59, 472. *Diplomatarium Islandicum: Íslenskt fornbréfasafn I*. (Eds.) J. Sigurðsson – J. Þorkelsson. Copenhagen 1857, s. 70-155.

⁴¹⁵ K problematice Ariho datace viz Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 17-49.

se, stejně jako křesťanská dogmata, nikdy nedočkal ze strany věřících znevážení, natož pak rouhačského odmítnutí.

Christianizace Islandu, na jejímž úspěchu měl dle tradice zásadní podíl norský král Óláfr Tryggvason a jím vyslaní misionáři, si samozřejmě ve skutečnosti žádala dlouhodobější časový horizont, byť výše parafrázovaný průběh a forma zdárného završení nemusely být, a patrně také ani nebyly, daleko od pravdy. Nadto se tímto formálním krokem ve skutečnosti završila pouze jedna z fází christianizačního procesu. Ta obtížnější část měla teprve přijít.

Na základě pramenů *Íslendingabók* a *Landnámabók*, jejichž slova ve svém starším díle *De mensura orbis terræ* potvrzuje i irský vzdělanec Dicuil,⁴¹⁶ byl však Island od samého počátku osídlení spojen právě s křesťanskou vírou. Na vzdáleném „ledovém ostrově“ se totiž jako první usadili nikoli pohanští Seveřané, ale právě křesťané. Šlo o mnichy z irských klášterů hledající poklidné místo, kde by se mohli věnovat poustevnickému životu a osamělou kontemplací se tak ještě více přiblížit ke svému bohu. Neobydlený ostrov na západě, kam dopluli na svých vratkých plavidlech, tehdy představoval pro hrstku hledajících mučeníků ideální útočiště. Tedy alespoň do doby, než byl objeven⁴¹⁷ a následně osidlován pohany. Podle Ariho slov⁴¹⁸ se po příchodu nových osadníků synové Krista odmítli dělit o kdysi poklidné místo s nevěřícími a raději Island opustili.

Archeologické závěry, jež mohou podpořit Dicuilovo a Ariho tvrzení, však nejsou v tomto případě i přes objevené nálezy (irské mnišské berly, krucifixy, knihy, zvonce atd.), jež sice mohly pocházet z doby před prvním *landnámem* (tj. zábořem),⁴¹⁹ avšak stejně tak se mohly na ostrov dostat jako pozdější import, zcela konklusivní. Přítomnost irských eremitů v zemi ještě před oficiálním zábořem má však silný argument i v řadě lokálních názvů nově objeveného ostrova, především ve východní části Islandu.⁴²⁰

Po dobrovolném odchodu prvních irských křesťanů až do Þormóðrovy úspěšné misijní cesty 999/1000 máme o christianizačních aktivitách na ostrově spíše torzovité

---

⁴¹⁶ 8./9. století.

⁴¹⁷ Počátek 70. let 9. století. Kadečková, H.: *Dějiny Islandu*. Praha 2001, s. 27.

⁴¹⁸ [„Þá váru hér menn kristnir, þeir es Norðmenn kalla papa, en þeir fóru síðan á braut, af því at þeir vildu eigi vesa hér við heiðna menn, ok létu eptir bækr írskar ok bjöllur ok bagla; af því mátti skilja, at þeir váru menn ískir.“]. [Byli zde křesťané, které Seveřané nazývají Papar, ale později odešli, protože si nepřáli žít zde s pohany, a zanechali po sobě irské knihy, zvony a berly; proto lze usuzovat, že byli Irové.]. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 5. Parafráze v *Landnámabók* viz *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 31-32.

⁴¹⁹ Fáze záboru Islandu trvala od jeho objevení Seveřany až do založení *Alþingu* (930).

⁴²⁰ Např. *Papey*, *Papóss*, *Papýli*, *Papafjörðr*.

informace. Avšak o kontaktech s křesťanstvím i po irském exodu, nemluvě o samotné přítomnosti vyznavačů Krista (kromě pozdějších věrozvěstů samotných) na Islandu není pochyb. *Landnámabók* nám poskytuje jména konkrétních záborců⁴²¹ z doby prvního osidlování, kteří se prokazatelně hlásili ke křesťanským ideálům. Většina z těchto prvních záborců pocházela nikoli ze Skandinávie, ale z atlantských ostrovů, předně z Irska a Hebrid. Spojení těchto rodin s náboženstvím svatého Patrika a Kolumbána Staršího není tedy žádným velkým překvapením. Do jaké míry však u těchto Seveřanů, kteří nové náboženství v přechodné domovině adoptovali, můžeme skutečně mluvit o pravověrných křesťanech? To je poněkud komplikovanější otázka. Např. o Helgim *magri* (tj. Hubený) Eyvindarsonovi praví *Landnámabók*, že věřil v Krista, ale na svých cestách, v těžkých časech a v otázkách *landnámu* vzýval Tóra a žádal jej o radu či znamení.⁴²² Helgiho matoucí jednání není zdaleka ojedinělou ukázkou náboženské ambivalence u Seveřanů. Jsou nám známy i další případy, kdy pokřtění vikingové, měli-li pevnou půdu pod nohama, praktikovali křesťanství, ale jakmile se ocitli na moři, odevzdávali se po vzoru svých předků Tórově ochraně.⁴²³

Hrstka těchto prvních křesťanských záborců, s nimiž se ale do nového domova nevydal žádný pastýř, jenž by se o spirituální potřeby svého početně skromného stáda mohl řádně postarat, však měla v tomto (nikoli nově importovanému náboženství nepřátelském, jako spíše lhostejném) prostředí již od samého počátku mizivé šance na přežití.⁴²⁴ A tak není divu, že poslední kapitola *Landnámabók* je věnována osudu těchto křesťanů: *Tak praví vědoucí lidé, že někteří ze záborců byli pokřtěni... a někteří z nich setrvali u křesťanství až do smrti. To ale v rodinách nevytrvalo, pro některé jejich syny postavili chrámy a konali oběti, ale země byla zcela pohanská téměř sto [následujících] zim [tj. 120 let].*⁴²⁵

Podle *Ságy o Njálovi*, která se zmiňuje o Surtovi Ásbjarnarsonovi, pravnukovi Ketila Blázna, však v tomto významném rodě zůstala křesťanská víra zděděná po předcích zachována. Misijní cesta posledního neúspěšného misionáře Þangbranda na Surtův

---

⁴²¹ Auð *djúpauðga* (Hlubokomyslná), Helgi Bjóla, Helgi *magri* (Hubený), Jörundur *kristni* Křesťan, Ketill *þjflski* (Blázen), Örlyg *gamli* (Starý). Většinou se jedná o potomky nebo příbuzné Ketila *flatnefr* (Tlustonosý/Nosek).

⁴²² *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 250.

⁴²³ Polách, V.: *Několik poznámek k rané christianizaci Norska.* Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica, 11, Ostrava 2004, s. 129-130.

⁴²⁴ Hood, J.: *Icelandic Church saga.* Westport 1981, s. 18.

⁴²⁵ [„*Svá segja vitirir menn, at nokkurir landnámsmenn hafi skírðir verit...ok heldu þeir sumir vel kristni til daudaðags. En þat gekk óvíða í ættir, því at synir þeira sumra reistu hof ok blótuðu, en land var alheiðit nær hundraði vetra.*“]. Viz *Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 396. Islandský svobodný stát užíval dvanáctkovou soustavu.

dvorec tak byla pouhou bezpředmětnou formalitou a jednou z mála cest, během níž saský kněz nedostál při naplňování poslání své násilnické pověsti.⁴²⁶ Kterému prameni lze v tomto tvrzení dát za pravdu? Historiografické práci, na jejíž tvorbu v 1. polovině 12. století dohlížel s největší pravděpodobností sám otec islandského dějepisce Ari Þorgilsson, či dokonce se na jejím sepsování i aktivně podílel, nebo anonymní sáze, jež patří k vrcholu narativní tvorby, nicméně až z konce 13. století? Ari *fróði* Þorgilsson se odvolává na svůj zdroj a sice odkazuje na Teita Ísleifssona, vnuka Gizura Bílého, který sehrál rozhodující roli v případě samotné christianizace Islandu, zároveň i syna prvního islandského biskupa Ísleifa Gizurarsona ze Skálholtu a taktéž bratra v pořadí druhého v úřadu Gizura Ísleifssona ze Skálholtu. *Sága o Njálovi* se podrobněji o potomcích Ketila Blázna nezmiňuje, pouze konstatuje, že vyznávali křesťanství, a to nikoli Þangbrandovým přičiněním. Nemůžeme tedy vyloučit pravdivost obou zdrojů. Je zcela možné, že, jak uvádí *Landnámabók*, křesťanství skutečně nepřežilo, nicméně náboženství slavných předků mohlo zůstat zasutou vzpomínkou, již mohla rodina Surta Ásbjarnarsona při prvních záchvěvech christianizační aktivity na Islandu oprášit a myšlenku na návrat ke spirituálnímu dědictví zakladatelů rodu posléze následovat. Je více než nepravděpodobné, že by křesťanství v tak malém počtu věřících, nadto bez duchovního vedení, o jehož absenci na ostrově s jistotou víme, dokázalo, nepovšimnuto pozdějšími prameny či orální tradicí, přežít až do doby oficiální akceptace kříže. Ostatně, jak bylo tehdy v počátcích osídlování svobodného státu nahlíženo na nové vyznání, dokládá i samotné přízvisko Ketila, neboť *fíflski*, tj. Blázen, nezpochybňovalo primárně jeho mentální způsobilost, ale odkazovalo na Ketilovu dobrovolnou konverzi ke křesťanství, jak poznamenávají prameny.⁴²⁷

I když si nová víra na Islandu v ranných dobách formování svobodného státu ještě nedokázala z pochopitelných důvodů udržet své pozice, kontakty mezi oběma světy nebyly přetřhány. Naopak. S počátky a následnou citelnou eskalací vikingských nájezdů (terorizujících většinu pobřežní a díky vodním tokům často i vnitrozemské Evropy, včetně samotné Skandinávie) se úzce pojí extenzivní obchod otroky, křesťanskými i pohanskými, z nichž se bezpochyby jistá část dostává, ať již jako kořist nebo komerční artikl, na „ledový ostrov“. Díky vikingským nájezdům či obchodování, aktivitám u Seveřanů mnohdy snadno zaměnitelným (podle nastalé situace a podbízející se příležitosti), se ostrované dostávají do přímého kontaktu s křesťany, reprezentujícími

⁴²⁶ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 454.

⁴²⁷ Hood, J.: *Icelandic Church saga*. Westport 1981, s. 17.

někdy obchodovatelnou komoditu, jindy pro změnu obchodního partnera dávno před oficiální konverzí.⁴²⁸

Christianizační aktivity Islandu přicházely ze dvou hlavních směrů. Jeden uskutečněný pod záštitou hambursko-brémské arcidiecéze, druhý pod patronací Norska. Ovšem ani jedno z poselstev, ať již vyslané arcibiskupem Adaldagem nebo norským králem Óláfem Tryggvasonem, se nesetkalo u ostrovanů s předpokládanou odezvou. Naopak obě misionářské skupiny po přehmatech horlivců z jejich řad byly donuceny ostrov urychleně opustit. Z povídky o Þorvaldovi, která v otázkách christianizace parafrázuje *Kristni saga*, se dozvídáme o cestě biskupa Friðreka a Þorvalda Koðránsóna z let 981-984. Toto úsilí sice misionářům nepřineslo předpokládané výsledky, ale na rozdíl od následující výpravy uskutečněné pod vedením islandského rodáka Stefniho Þorgilssóna roku 996 nedopadlo tak katastroficky. Stefnir, potomek jednoho z prvních záborců Helgiho Bjólý, a tedy znalý domácího prostředí, si svým nezodpovědným jednáním (ničení pohanských obětíšť a model) popudil proti sobě obyvatelstvo natolik, že byl vzápětí *Alþingem* přijat nový zákon⁴²⁹ na ochranu rodinné cti. Nařízení mělo chránit dobrou pověst rodiny před jejími „černými ovce“, tj. v tomto případě před křesťanskými příbuznými. Na základě nově přijatého zákona pak „*Onoho léta [tj. na zasedání Alþingu] byl Stefnir žalován kvůli tomu, že byl křesťan;*“⁴³⁰ shledán vinným z porušení zemského práva a posléze vyhoštěn. Island se tak díky pružně reagující legislativě zbavil dalšího ze svých problematických věrozvěstů, avšak jen aby do země vpustil záhy dalšího.

Poslední fázi neúspěšných misionářských aktivit před formálním přijetím nové víry završuje další z vyslanců norského krále Þangbrandr, svou horlivostí a popudlivostí kráčejíci ve Stefniho stopách. S jeho jménem a činy jsou spojena misionářská léta 997-999, v jejichž závěru čekal na tohoto saského duchovního stejný díl trpkého neúspěchu jako na jeho příliš horlivé předchůdce.

---

⁴²⁸ V souvislosti s obchodními aktivitami je třeba zmínit běžně užívanou praktiku: aby mohli pohané uzavírat obchodní transakce s křesťany, přijímali často tzv. *prima signatio*, předstupeň křtu, s nímž se křesťanští obchodníci spokojili jako s dostatečným překonáním náboženských překážek mezi oběma skupinami.

⁴²⁹ Tzv. *frændaskömm*. Na základě tohoto zákona k ochraně rodinné cti měli vzdálení příbuzní (tj. od čtvrtého stupně příbuzenství a bratrance z druhého kolena) povinnost vést soudní při proti příbuznému praktikujícímu křesťanství. Na rodinné příslušníky bližšího stupně spřízněnosti se toto právo nevztahovalo. *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka. Altnordische Saga-bibliothek 11.* (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 18-19. K problematice příbuzenství viz Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 70-104.

⁴³⁰ [„*Þat sumar var Stefnir sóttur um kristni;*“]. *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka. Altnordische Saga-bibliothek 11.* (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 18-19.

Nicméně výše uvedené misionářské cesty, byť jsou svými diskutabilními metodami nejviditelnější, neměly výsadní podíl na christianizačních aktivitách působících na ostrově. Není pochyb, že zde působila řada dalších věrozvěstů, o jejichž činnosti, jménech, původu či výsledcích snažení se do dnešních dnů nedochovaly žádné, popř. pouze torzovité zprávy. Z písemných pramenů se dozvídáme, byť velice mlhavě (záznamy Ariho Þorgilssona, *Hungrvaka*) či zprostředkovaně (*Šedá husa*), i o pozdějším působení východní misie/misií.⁴³¹ Odkud však tito misionáři přesně přicházeli, není dodnes spolehlivě dořešeno. Patrně se však nejednalo o pravoslavné duchovní z řeckého kulturního okruhu, ale z Kyjevské Rusi, s nimiž Skandinávie udržovala čilé obchodní styky.⁴³²

Pozastavme se nyní u graduující fáze christianizačního úsilí, které konečně roku 999/1000 korunovalo misijní snahy Óláfa Tryggvasona úspěchem. A sice je třeba podrobnější náhled na Þangbrandovo působení na Islandu. Proč zůstává islandská populace k nově hlásanému náboženství lhostejná a úsilí tohoto saského kněze přicházejícího s Óláfovým požehnáním tak připomíná předem prohranou bitvu? Zvláště když vezmeme v úvahu skutečnost, že mezi Þangbrandovou rezignací nad zatvrzelými pohany, vrcholící nakonec jeho odjezdem z ostrova, a příchodem Þormóðra provázeného Gizurem Teitssonem a Hjaltim Skeggjasonem nedošlo k téměř žádné výrazné časové prodlevě. Co změnilo za tak krátkou dobu přístup Islandců k nové víře? Faktorů nalezneme samozřejmě několik.

Na prvním místě stojí za zmínku osobnost samotného kněze Þangbranda, který si svým zpupným násilnickým chováním sotva mohl získat u ostrovanů důvěru, zvláště pak užíval-li k hlášení nové víry, jak jsme informováni z různých zdrojů, vlastní meč stejně často jako svého ostrého jazyka. Vezmeme-li do úvahy, jak často jej pro duchovní osobu nepřijatelné chování vedlo do konfliktu s místním obyvatelstvem, je překvapivé, že na ostrově vůbec našel někoho, kdo by byl ochotný naslouchat jeho slovům, natož pak nechat se jimi přesvědčit, aby se vzdal staré víry. Ostatně nechme promluvit o silných charakterových vlastnostech tohoto svérázného misionáře samotné prameny: *Když byl král Óláfr Tryggvason dvě zimy králem v Norsku, byl s ním saský*

⁴³¹ Ari uvádí jména třech biskupů (Petrus, Abrahám, Stephánus). *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 18. *Hingrvaka*. In: *Kristnisaga. Þáttir Þorvalds ens víðförla. Þáttir Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 102-104. *Grágás. Konungsbók I*, s. 22.

⁴³² V pramenech viz (*h*)*ermiskir* (arménští) a *girskir* (řečtí). Byla vznesena domněnka, že se mohlo jednat o heretickou sektu paulikiánů z Arménie, ale pravděpodobněji se za tímto označením skrývají pravoslavní z Rusi (*Gerzkr*), nebo z Ermlandu (Varmie) na baltském pobřeží (dnes Polsko). K této problematice podrobněji viz např. Jóhannesson, J.: *A History of the Old Icelandic Commonwealth*. Manitoba 1974.

kněz, který se nazýval Þangbrandr, byl velmi zpupný a bojovný muž, ale byl dobrý klerik a chrabrý člověk...Þangbrandr pobýval dvě zimy na Islandu a zabil tři muže, než odjel do ciziny.⁴³³ Sága se dále netají faktem, že Þangbrandův záměr šířit slovo boží na Islandu král Óláfr Tryggvason od samého počátku jednoznačně podporoval, neboť se ve skutečnosti jednalo o formu trestu, jíž si sám provinilec zvolil za cestu vykoupení svých nemalých hříchů. Þangbrandr totiž zpronevěřil majetek kostela, jež mu byl králem svěřen do péče, a poté si ke splacení dlužné částky zvolil cestu pro severské dlužníky své doby poměrně obvyklou, a sice stal se vikingem, což byl pravda praktický způsob řešení, ale pro kněze naprosto nepřijatelný.

Některým Islandřanům mohlo dokonce i neurvalé chování saského misionáře, stejně jako jeho urozený hraběcí původ,⁴³⁴ imponovat. Však se nejeden narativní pramen zmiňuje o podobných charakterových vlastnostech svých hrdinů, kterým veřejné mínění díky jejich opakovaně prokazované statečnosti, válečnickému umění a dobrému původu dokáže vždy různé prohřešky proti mravům, někdy i proti právu samotnému, velkoryse odpustit.

Můžeme si také položit otázku, jak se na přesvědčovací metody svého horlivého podřízeného dívala hambursko-brémská arcidiecéze, pod jejíž církevně-správní pravomoci spadal i Island. Těžko se Þangbrandovým nadřízeným mohla zamlouvat vizitka, jíž si Sas svým počínáním vydobyl. Světec, který se ohání častěji svou sekyrou, nežli božími slovy a přesvědčuje pohany o pravdivosti nové víry tím, že jim roztíná zatvrzelé hlavy, muselo patrně na nadřízené působit ne-li pohoršujícím, tedy alespoň minimálně rozpačitém dojmem. O málokterém misionáři se můžeme v legendách dočíst, jak „Světec ale silný| sekyrou se rozmách,| hlavu jeho holou| hroznou rozťal ranou.“⁴³⁵ Není se tedy čemu divit, když *Sága o Óláfu Tryggvasonovi* hájí zarputilost Islandřanů vůči nové víře odůvodněním, že se Þangbrandr choval na Islandu stejně zpupně a násilnický jako když pobýval na dvoře norského krále. a kvůli tomu ho lidé nestrpěli.⁴³⁶

---

⁴³³ [„Þá er Óláfr konungr Tryggvason hafði verit II. vetr konungr at Nóregi, var með honum saxneskr prestr, sá er nefndr er Þangbrandr, hann var ofstopamaðr mikill ok vígamaðr, en klerkr góðr ok maðr vaskr...Þangbrandr dvalðisk II. vetr á Íslandi ok varð III manna bani áðr hann fór í brot.“]. Viz Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 155.

⁴³⁴ Dle *Ságy o Njálovi* byl Þangbrandr synem saského hraběte Vilibalda. [„Hann var son Vilbaldús greifa úr Saxlandi.“]. [Byl synem Vilibalda, hraběte ze Saska]. *Brennu-Njáls saga*, s. 120.

⁴³⁵ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 454. [„Siðreynir lét síðan| snjallr morðhamar gjalla| hauðrs í hattar steðja| hjaldrs Vetrliða skaldi.“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 122.

⁴³⁶ [„En Þangbrandr fór þar, sem hér með yðr, með ofstopa ok manndráp, ok þolðu menn honum þar ekki slíkt.“]. Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 163.

Již papež Řehoř Veliký (590-604) nabádá své podřízené k umírněnosti jak ve slovech, tak i činech a výslovně nedoporučuje násilné ničení posvátných míst zasvěcených pohanským božstvům. Ostatně ještě ve 2. polovině 11. století, jak nás informuje Adam Brémský, se ani královská moc ve Švédsku neodvážila vztáhnout ruku na slavné pohanské obětiště ve Staré Uppsale a nedoporučovala tento krok biskupům s varováním, že ani panovník by se jim v takovém případě neodvážil poskytnout ochranu před rozzuřeným lidem.⁴³⁷

Ani Þangbrandr snad ve svých misionářských počátcích na Islandu nezamýšlel zpronevřit se svému kněžskému poslání, ovšem s ohledem na horkokrevné jednání, které jej všudypřítomně provázelo jako věrný stín, bylo stejně předpověditelné jako ranní východ slunce. Na obranu saského misionáře snad jen dodejme, že ne vždy stála chyba na jeho straně. Vedle situací, kdy trestal verbální hanění křesťanské víry se zbraní v ruce, popř. ordálem soubojem dokazoval její pravověrnost, mu bylo taktéž ze strany pohanů nejednou úkladně usilováno o život. S Þangbrandem se na závěr rozloučíme útešnými slovy Gesta Oddleifssona z Hagi, který v *Sáze o Njálovi* předpovídá saskému knězi, že „*Tobě bude patřit největší zásluha o křesťanství v této zemi...i když snad teprve jiným bude dopřáno dosáhnout, aby nová víra byla přijata zákonem. Neboť pravdu má přísloví, že první ranou strom nepadne.*“⁴³⁸

Ostatně Island si na nedostatek prchlivých misionářů rozhodně nemohl stěžovat. I z toho mála, které je nám známo o působení saské misijní činnosti z 80. let 10. století, se dozvídáme o ubití dvou islandských skaldů Þorvaldem Koðránssonem, průvodcem biskupa Friðreka, který tak bezprostředně reagoval na nevybíravé urážky adresované křesťanům. Þorvaldr se svým krvavým činem sice nezpronevřil islandskému právu,⁴³⁹ avšak své víře a jejímu učení rozhodně ano. Jsou uvedené zmínky o prvních islandských misionářích pravdivé, nebo se jedná o prosté literární kliše, které si našlo cestu k domácí islandské tradici, kde postupem doby zakořenilo? Středověké severské narativy, byť se silnými hagiografickými prvky (viz např. *Sága o sv. Olavu* Snorriho

---

⁴³⁷ Jmenovitě se jednalo o švédského krále Stenkila a biskupy Egina ze Skåne a Adalwarda ze Sigtuny. *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum. Hannoveræ, Lipsiæ 1917, s. 262. *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela*. (Ed.) L. Hrabová. Praha 2009, s. 211.

⁴³⁸ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 457. [„Þó hefir þú mest að gert...þó að öðrum verði auðið í lög að leiða. En það er sem mælt er að eigi fellur tré við hið fyrsta högg.“]. *Brennu-Njals saga*, s. 125.

⁴³⁹ Tzv. *níð*, tj. verbální urážka často narážející na nevhodné sexuální chování (v tomto případě byli křesťané na základě jedné z interpretací nařčení z homosexuality), mohla být vykoupena krevní mstou. Viz Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 181.

Sturlusona), naznačují, jak velký význam přikládali pisatelé i jejich publikum svým hrdinům v otázkách osobních kvalit, kde byla vyzdvihována především statečnost. Pokud ani nejvýznamnějšímu skandinávskému světcí neupírali životopisci i přes auru pozdější svatosti účast na vikingských výpravách, proč by měla ostrovní historie zamlčovat krvavé činy domácích misionářů, kteří tak činili ve jménu nové víry?

O nekompromisní taktice, již Óláfr Tryggvason zvolil v případě druhé christianizační mise na Island, lze uvažovat jako o dalším z důvodů, proč se na rozdíl od prvního neúspěchu mohla nová cesta pochlubit očekávanými výsledky. Zadržování rukojmích (Kjartan Ólafsson, Hallðór Guðmundarson, Kolbein Þórðarson a Sverting Runólfsson.) a hrozba jejich poprav, jež měla být zpočátku spíše odvetou za odmítnutí, kterého se Þangbrandr dočkal na Islandu, poskytla králi Óláfovi ideální pozici pro další kolo vyjednávání se vzpurnými pohany. Tímto politickým tahem si zajistil plnou pozornost Islandu, nadto pro své záměry získal spolupráci významných předáků, bez jejichž pomoci by se nikdy neobešel. Právě prostřednictvím Gizura Bílého Teitssona a Hjaltiho Skeggjasona si zajistil, že jeho hlasu prosazujícího nové náboženství bude na *Alþingu* nasloucháno s dostatečnou pozorností.

Ochota Óláfa Tryggvason propustit islandské zajatce výměnou za pouhý příslib pomoci rozhodně stojí za lehké zamyšlení. Zadržování rukojmích, jejichž životy závisely na úspěšném naplnění dohod, patřila ve středověku k regulérním formám diplomaticko-politického vyjednávání jako pojistka plnění předem dohodnutých závazků zainteresovanými stranami. Norský král však na hmatatelné pojistce, jíž by si do budoucna zajistil spolupráci předních Island'anů, netrval. Jeho jednání naznačuje, že si byl buď ostrovanů a jejich odpovědí předem jistý, popř. se jednalo o gesto, jímž vyjádřil svoji dobrou vůli a důvěru ve vyjednávání. Na druhé straně se prostě mohl spokojit s čestným slovem, které dali křesťané křesťanskému králi a které mělo v pohanské i křesťanské době pro Island'any váhu jako kterýkoli právní závazek. Umírněný postup krále vůči ostrovanům ale taktéž mohl být projevem neschopnosti prosadit své záměry násilnou cestou, pokud by diplomacie selhala. Óláfr Tryggvason mohl na území svého království postupovat vůči pohanům odmítajících přijmout jím prosazovanou novou víru nekompromisně, jak dosvědčují prameny,⁴⁴⁰ je však otázkou, zda si stejné chování mohl dovolit i v případě váhajících Island'anů.

---

⁴⁴⁰ [„...at kristna alt í Nórég, eða deyja at öðrum kosti...Fór þá konungr norðr í Víkina ok bauð öllum mönnum at taka við kristni, en þeir er í móti mæltu, veitti hann stórar refsingar, drap suma, suma lét hann hamla, suma rak hann af landi á brot.“]. [...že všichni v Norsku (budou) pokřtěni, nebo zemřou

Byly hrozby invaze ze strany norských králů v případě neúspěšné konverze reálné? Na konci 10. století, přihlédneme-li k Óláfově zahraničně politické situaci v dané době, bude znít odpověď na tuto otázku negativně. Zformování dánsko-švédské opozice, která tradičně nacházela u severonorských spojenců z Trøndelagu (jarlové z Hlaðy) kladnou odezvu,⁴⁴¹ jistě tehdy plně zaměstnávala Óláfovou pozornost i jeho vojenské síly. Norský král si jen těžko mohl v této kritické době dovolit další otevřený konflikt se vzdáleným vzdorujícím Islandem, nad nímž neměl jiné páky nežli nenaplnitelné verbální hrozby.

Islandané si jistě museli být bezzubosti těchto výhružek vědomi, příčiny konečného úspěchu konverze je tedy třeba hledat v jiných skutečnostech. Island nebyl v reálu oním vzdáleným izolovaným ostrovem, jak by se mohlo na první pohled jevit. Díky čilým kontaktům s evropskou pevninou, ať již v podobě vikingských výprav či obchodních aktivit, nemluvě o úzkých příbuzenských vazbách především k Norsku, měli ostrované poměrně dobrý přehled o současném dění na kontinentě. Nové náboženství, které postupně nabývalo převahy, a i díky nekompromisní politice Óláfa Tryggvasona zakořeňující i na atlantských ostrovech a v Evropě vzdálenému Grónsku, začínalo pomalu ale jistě doléhat v různých podobách i na pilíře tradiční islandské společnosti.

Skryté nebezpečí v podobě dvou protichůdných náboženství, obavy z izolace, ale i pragmatický kalkul lze brát do úvahy jako pádné argumenty, podílející se významnou měrou na vývoji událostí z konce tisíciletí. Dvojvěří ohrožující jednotu dosud neukotveného státu, jakožto zárodek potenciálních náboženských konfliktů, představovalo pro mladou proto-republiku vážnou hrozbu, při jejímž vyhocení by její křehká existence sotva dokázala obstát. Příklon k tehdy ještě menšinovému náboženství na ostrově mohl zapříčinit jednak vnější tlak, a to nejen ze strany Norska, jehož angažovanost v severním Atlantiku nelze přehlížet, ale i z podnětu dalších misijních aktivit přicházejících bezprostředně pod záštitou hambursko-brémské arcidiecéze, o střetávání Islandanů na obchodních a loupeživých výpravách s křesťanským kulturním okruhem nemluvě. Nátlak okolního světa však nedosahoval takové síly, aby mohl adekvátním způsobem ovlivnit dění uvnitř samotného státu. Ani Þangbrandr, jemuž bylo povoleno na *Alþingu* v závěru misijního působení přednést apologii ve jménu své

---

v druhé volbě...Kráľ jel na sever do Víku a pobídl všechny muže k přijetí křesťanství, ale ty, kteří oponovali, přísně potrestal, zabil některé, některé dal zmrzačit, některé vyhnal do zahraničí.]. Sturluson, S.: Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 144-145.

⁴⁴¹ Koalice dánského krále Svena *tjúguskegg* (Vidli vous), jeho nevlastního syna švédského krále Óláfa Sköttkonungr a jarla Eiríka. Rezistence královské autority v Trøndelagu (jarlové z Hlaðy), významném centru pohanství, je spojováno s odmítáním nové víry propagované norským králem. Jde však pouze o tradici, jež má vyzvednout christianizační zásluhy Óláfa Tryggvasona.

víry, se nesetkal s kýženou odezvou. O tom, že si Islandčané nenechají mluvit do vnitřních záležitostí, svědčí i úspěch samotné konverze, jež je sice zaštitěna jménem misionáře Þormóða, ale za skutečnou realizaci christianizačního úsilí Óláfa Tryggvasona stál významný předák Gizurr Teitsson podporovaný vlastními příznivci.

K přijetí nové víry mohly nahrávat i obavy z izolace, v níž se mohl pohanský Island sevřený křesťany obývanými ostrovy dříve či později ocitnout. Rodová společnost si nemohla v náročných životních podmínkách, jaké „ledový ostrov“ svým obyvatelům mnohdy macešsky skýtal, dovolit postávat na okraji *kringla heims*,⁴⁴² tj. okruhu světa obývaného lidmi. Zvláště, když byli ve svých potřebách odkázáni na udržování kontaktů se zámořím.

Vedle hrozby nedobrovolné izolace mohl sehrát svoji roli i ekonomický kalkul. Seveřané se nejednou na obchodních cestách setkali s přezíravým postojem ze strany křesťanských kupců, kteří odmítali uzavírat platné transakce s pohany. V takovém případě bylo snadné vyhovět jejich požadavkům a přijmout *prima signatio/primum signum*, znamení kříže jako předstupně samotného křtu. Pro pohany nezávazný úkon, který jim zpřístupnil obchodování s křesťanskými kupci, ale zároveň na straně druhé k víře nových obchodních partnerů nepoutal. Někteří z těchto severských obchodníků mohli nalézt v Kristově učení zalíbení a odnést si jej s sebou do vlasti, jiní pro změnu našli zalíbení v bílém rouchu, který katechumeni obdrželi při následném křtu, a tak si, jak nás informuje Saxo Grammaticus, přišli pro nový oděv „zdarma“ ještě několikrát. Většina však od křesťanství odpadla, popř. setrvala pouze u předstupně „prvního znamení“ a trojjediného boha (tzv. Bílého Krista, jak byl v severní Evropě označován) pouze inkorporovala do svého pohanského pantheonu. Ať již křesťanství přichází na Island před rokem 999/1000 v jakékoli podobě, ekonomický faktor, mající vliv na konverzi, nelze rozhodně podceňovat.

Mohla by být vznesena námitka, že na Islandu před oficiálním přijetím křesťanství toto náboženství společnosti již patrně stejně dominovalo a přijetí zákona tak bylo jen formálním zpečetěním již existujícího faktu. Zveličovaný konflikt a jeho následné enigmatické řešení, by se tedy ve skutečnosti nikdy neodehrály. Alespoň ne v tak dramatické podobě, jak je líčeno prameny. O převaze křesťanství na Islandu však nemáme žádné přesvědčivé důkazy. Naopak s jistotou můžeme tvrdit, že v politické

---

⁴⁴² Zde jsem si vypůjčila známá úvodní slova ze *Ságy o Ynglingách (Ynglinga saga)*, jež dala pojmenování celému kompendiu královských ság Sorriho Sturlusona (tj. *Heimskringla*). Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 4.

rovině byla jejich autorita s ohledem na nepočetné zastoupení ve veřejně-správních funkcích⁴⁴³ limitovaná. Pouze omezené procento předáků, kteří měli díky svému faktickému podílu na zákonodárné, výkonné a soudní moci na sněmovních zasedáních možnost ovlivňovat dění na ostrově, se podle nám dostupných informací hlásilo ke křesťanskému vyznání otevřeně.⁴⁴⁴ Politickou slabost nové víry naznačuje i tolerantní či spíše nedůsledný postoj vůči skrytě praktikovanému pohanství ukotvený v zákonech již od samého počátku, tj. po roce 999/1000. Neschopnost definitivního vytěsnění starých praktik od prvních okamžiků veřejně deklarované konverze Islandu dává tušit křehké pozice nového náboženství nemajícího v počátcích potenciál se cele prosadit.

Jak si lze tedy vysvětlit enigmatické přijetí křesťanství, kterého jsme na přelomu let 999/1000 svědky, obzvláště krátce po přijetí zákona na ochranu rodinné cti před křesťanskými příbuznými? Za ochotou podřídit se v otázkách náboženství rozhodnutí autority, a tudíž nenásilného přijetí nové víry, bezpochyby můžeme spatřovat kumulaci všech výše zmíněných faktorů, pohanství na ústupu, které patrně nemohlo již svou spiritualitou více nabídnout, nevyjímaje. Nemalý podíl úspěchu můžeme spatřovat i v hlavních nositelích nového náboženství, předně v Gizurovi Bílému Teitssonovi a Hjaltimu Skeggjasonovi, významných předácích, kteří při prosazování nové víry zastínili svou horlivostí i misionáře Þormóðra. I když jsou výše jmenovaní vyzdvihozáni v souvislosti s rozhodujícím okamžikem islandských středověkých dějin, neměli bychom zapomínat na ostatní zástupce sedláků, kteří v rámci bojů o nové a staré náboženství hráli vlastní politickou hru, bez ohledu na stranu, jíž se rozhodli podpořit.

Dříve než se zaměříme na poslední fázi christianizace Islandu, je třeba se vrátit k průběhu oficiální konverze a alespoň ve stručnosti zmínit epizodu, jíž *Kristni saga* váže k oběma výše uvedeným osobnostem a na níž si můžeme prezentovat ambivalentní přístup Islandanů k čerstvě adoptovanému křesťanství. Podle *Kristni ságy* dospěla situace na zasedání *Alþingu* v onom osudném roce 999/1000 do bodu, kdy počáteční neochota ke kompromisu zapříčinila separaci obou náboženských táborů a faktické rozpolcení práva. Zatímco zákonopравce Þorgeirr Þorkelsson osamocen ve svém stanu rozhodoval o osudu celého ostrova, pohané se v mezičase na vlastním sněmu rozhodli podpořit své vítězství vykonáním lidské oběti (*mannblót*). V tomto okamžiku se však o

---

⁴⁴³ Byť výkonná moc na celozemské úrovni po dobu existence islandské proto-republiky byla pouhou iluzí, viz kapitola II.

⁴⁴⁴ Ari Þorgilsson v *Íslendingabók* identifikuje tři z *goðu* (pramen užívá synonymum *höfðingjar*, sg. *höfðingi*), a sice Halla Þorsteinssona ze Síðy, Hjaltiho Skeggjasona z Þjósárðalu a Gizura Bílého Teitssona. Dále uvádí, že mnoho dalších přijalo křesťanství, nicméně většina setrvala u pohanství. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 14.

slovo přihlásili i křesťané, jmenovitě právě Gizurr a Hjalti, kteří nejen že se nesnažili oponentům v lidských obětech ve jménu své víry zabránit, jak bychom od pravověrných následovníků Kristova učení očekávali, ale naopak se rozhodli podpořit úspěšné prosazení svého náboženství stejným způsobem. Jediné, co křesťané v této souvislosti vytýkali pohanům, byla skutečnost, že se rozhodli obětovat dva z nejhorších lidí z každé čtvrti, kdežto Kristus si na rozdíl od pohanských božstev zaslouží obětování těch nejlepších. Oba předáci pak k tomuto rituálu nabídli sami sebe.⁴⁴⁵

Fakt, že se noví konvertité nepokusili krvavému holdu pohanským bohům zabránit, je svým způsobem logické. Menšinové náboženství, od časů Stefniho Þorgilssona v nemilosti, si nemohlo dovolit podobné excesy, jakých se v předchozích letech neuvážlivě dopouštěli misionáři. Útočení na tradiční pilíře společnosti, k nimž pohanská víra předků stále ještě patřila, jak ostatně ukázaly důsledky Stefniho jednání, by pro Kristovy následovníky znamenalo v lepším případě politickou sebevraždu, v horším doživotní vyhnanství. V obou by ale vždy trátila nová víra. Ochota křesťanů dokazovat pravdivost Kristova učení lidskými oběťmi po pohanském vzoru však zůstává bezesporu šokující skutečností. Na jedné straně můžeme Gizurovo a Hjaltiho jednání chrápat jako neschopnost oprostít se cele od pohanské minulosti, kdy její pluralitu nahradil pouze nový bůh ve své trojjediné podstatě, nebo můžeme tento skutek omlouvat jako záchvěvy pokřivených mučednických tendencí.⁴⁴⁶ Ať již křesťany přiměla k účasti na tomto krvavém soupeření jakákoli motivace, nebyla zde na místě. Naštěstí krajně vyhrocenou situaci zachránil na druhý den zákonopравce Þorgeirr vynesením zákona o konverzi.

Nyní se vydáme po stopách poslední a zároveň i nejdelší a nejproblematictější fáze christianizace Islandu, tj. konsolidace církve. Misionářské aktivity, včetně samotného aktu konverze se nemohou ani zdaleka vyrovnat komplikovanému průběhu, který svým závěrečným partem zastínil krvavé skutky některých misionářů a eufemicky řečeno si tak bohatě vynahrátil původní diplomatické řešení, jímž netradičně skončilo hromadné přijetí křtu Islandů. Jak už to však bývá, náboženská problematika hrála v tomto závěrečném období formování církevní správy pouze zástupnou roli, resp. svou

---

⁴⁴⁵ *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka. Altnordische Saga-bibliothek 11.* (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 40.

⁴⁴⁶ Teoreticky by se mohlo jednat o jednu z pohanských forem vázící se k trestnímu právu, kdy trestem byla smrt svržením z útesů. Tento způsob však není na Islandu archeologicky doložen. *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion.* Viking Society for Northern Research. Text Series XVIII. (Eds.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006, s. 69. Turville-Peter, G.: *Myth and Religion of the North: The Religion of Ancient Scandinavia.* London 1964, s. 252-255.

nedůsledností zajistila bohaté semeniště pozdějším domácím bojům o půdu a s ní neodmyslitelně spojený vliv a moc.

Avšak nahlédněme za oponu vývoje křesťanského Islandu v chronologickém pořadí. Prameny k této problematice⁴⁴⁷ jsou k počátkům poměrně skoupé, nicméně můžeme se z nich dozvědět jména prvních misijních biskupů přicházejících ze zahraničí pečovat o spásu duší čerstvě získaných konvertitů.⁴⁴⁸ Mnohem větší pozornost si však samozřejmě získává až první islandský misijní biskup Ísleifr Gizurarson (1055-1080), syn Gizura *hvíti* Teitssona a otec v pořadí druhého biskupa Gizura Ísleifssona (1082-1106). Rod těchto *Haukdælir* (Haukadalští)⁴⁴⁹ stojí nejen u zrodu úspěchu islandské konverze, jak již bylo zmiňováno v souvislosti s nezanedbatelným podílem Gizura *hvíti*, ale je také už spjat s prvním ostrovním biskupstvím ve Skálholti, jehož založení se datuje k roku 1082.

Ísleifr Gizurarson⁴⁵⁰ byl pro dráhu nejvyššího islandského duchovního připravován v jednom ze saských konventů již od dětského věku.⁴⁵¹ Je otázkou, zda cílená výchova syna z třetího manželství byla soukromou volbou prozíravého otce, nebo za přáním zajistit chlapci evropské vzdělání a zvýšit tak jeho šance v duchovní kariéře nestál obecný zájem a touha Islandců po duchovním, který by vzešel z domácího prostředí a nemusel se tak s ním teprve sžívat, potažmo v odlišných postojích rovnou střetávat. V motivech Gizurovy iniciativy nelze spatřovat snahu o životní zajištění jednoho ze synů nucenou volbou církevní dráhy. Nasvědčují tomu jednak nemalé výdaje vynaložené na chlapcovo zahraniční vzdělání, Gizurova angažovanost v propagaci křesťanství od samých počátků jeho vlastní konverze, ale především nestandardní forma, jakou byl Ísleifr Gizurarson roku 1056 prosazen do úřadu. Všechny tyto faktory odhalují, že se Ísleifův otec rozhodně nehodlal smířovat s žádnou průměrnou rolí, jíž by měl jeho syn v církevní sféře sehrát, a jak je patrné, podařilo se mu pro svůj záměr nalézt podporu nejen na domácí půdě. V případě prvního domácího misijního biskupa

---

⁴⁴⁷ Ariho *Íslendingabók*, *Hungrvaka*, *Historia hammaburgensis ecclesiae pontificum* Adama Brémského. K vývoji církevní správy cca do 20. let 11. století nám podávají podrobnější, byť stále kusé, informace hlavně narativní prameny.

⁴⁴⁸ Friðrekr (přichází ještě před konverzí), Bjarnharðr *bókvísi* (tj. Znalý knihy), Kolr, Hróðolfr, Jóhan *írski* (tj. Ir), Bjarnharðr, Heinrekr, Örnolfr, Goðiskolkr (tito dva se dle Ariho sami označovali za biskupy), Petrus, Abrahám, Stephánus. *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 18.

⁴⁴⁹ I když jsou v pramenech známí spíše jako Haukadalští, jejich správné označení od předka Ketilbjörna *gamli* (tj. Starý) až po biskupa Gizura Ísleifssona (1106-1118) zní *Mosfellingar* (Mosfelští), neboť teprve od Gizurova bratra Teita Ísleifssona (umírá r. 1110) sídlili na Mosfellu, nikoli v Haukadalu.

⁴⁵⁰ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 20-21.

⁴⁵¹ Narodil se pár let po islandské konverzi, cca roku 1002 a patrně od 14 let studoval v Herfordu ve Vestfáslku. Viz *Hingrvaka*. In: *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 45.

totiž Islandané obešli pravomoci hambursko-brémské arcidiecéze a Ísleifovo schválení nejdříve projednali s římským císařem Jindřichem III. a papežem Lvem IX., jenž pak dodatečně nařídil arcibiskupovi Adalbertovi nového biskupa konsekrovat.⁴⁵²

V případě významného rodu Haukadalských a jejich úzkého napojení na církevní organizaci nesmíme opomenout zmínit zásluhy druhého biskupa Gizura Ísleifssona, dle Ariho Þorgilssona nejoblíbenějšího představitele biskupského stolce ve Skálholti, kde byla za jeho úřadování nejstarší islandská diecéze zřízena.⁴⁵³ Gizurr odkazuje po smrti matky své dědictví biskupství, a stojí tak u zrodu jeho pozemkového bohatství. Kromě toho se roku 1096⁴⁵⁴ spolu se zákonopřevcem Magnúsem Skeggjasonem (1084-1107) a knězem Sæmundem *fróði* (tj. Moudrý) zasazuje o přijetí zákonů o desátcích.⁴⁵⁵

Prameny 11. století, především první poloviny, nám příliš informací k utváření církevní administrativy a sžívání se obyvatel „ledového ostrova“ s nově přijatou vírou neposkytují. Vůči kusým zmíenkám o prvních misijních biskupech a jejich doprovodu mají písemné materiály nemalý dluh. Ani archeologické nálezy (s výjimkou identifikace několika kostelů a pohřebního ritu)⁴⁵⁶ nám neposkytují dostatečné zázemí k přesnější rekonstrukci pokračující christianizace 11. století. S jistotou můžeme pouze konstatovat její pomalý vývoj, zapříčiněný předně nedostatkem kněží, kteří by mohli pečovat o své stádo. Není nadsázkou, budeme-li tvrdit, že nově postavených kostelů bylo na Islandu více, nežli duchovních schopných postarat se o jednotlivé kongregace. Dokonce jsme narativními prameny informováni, že se mše v důsledku nedostatku kněží v kostelech nekonaly.⁴⁵⁷ Takto bezútěšně vylíčená situace, patrně lehce nadsazená, se však bezpochyby vztahovala pouze k prvnímu období po veřejné konverzi, kdy dochází k budování kostelů, neohlížející se na přítomnost dostatečného množství duchovenstva schopného zajistit jejich řádné fungování. S příchodem misijních biskupů a jejich doprovodu se nedostatek kněží stával bezpochyby méně palčivým problémem, byť

---

⁴⁵² Papežské bréve ale obdržel až od Viktora II., bývalého Jindřichova kancléře. Viz *Islandske Annaler indtil 1578*. (Ed.) G. Storm. Christiania 1888, s. 18, 58, 470. *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*. Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Rerum Germanicarum. Hannoverae, Lipsiae 1917, s. 224. *Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela*. (Ed.) L. Hrabová. Praha 2009, s. 187. *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 91. Ari Þorgilsson se o diskutabilním způsobu volby nezmiňuje.

⁴⁵³ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 21-26.

⁴⁵⁴ Podle Orriho Vésteinssona jde správně o rok 1097. Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999, s. 67.

⁴⁵⁵ *Um tíundargjald*. In: *Grágás. Konungsbók I*, s. 205-218. *Um tíundargjald* (tj. O desátcích).

⁴⁵⁶ Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999, s. 45-57.

⁴⁵⁷ *Eyrbyggja saga*, s. 56-57.

jeho řešení zatím zůstávalo v nedohledu. Jakým způsobem se Islandané vyrovnávali s nedostatkem duchovního vedení naznačuje i Orri Vésteinsson.⁴⁵⁸

Vedle nedostatečně zajištěné duchovní péče můžeme spatřovat další důvod pomalého vývoje církevní správy v atypičnosti samotného svobodného státu. Na rozdíl od jiných případů christianizace, kde zřizování diecézí, od jejich nejvyšší po nejnižší správní instanci, jde ruku v ruce s upevňováním politických struktur panovnické moci, islandská církevní správa nebyla využita jako upevňující element svobodného státu, neboť ten využíval jiné mechanismy.⁴⁵⁹

Specifické formování církevní organizace se projevilo i v další významné skutečnosti. Po celou dobu existence Islandského svobodného státu bylo důsledně zachovááno, aby se ostrovní obyvatelstvo řídilo pouze jediným právem – zemským – a nenastal tak legislativní rozkol. Personalita práva typická pro středověk tedy neměla na Islandu své místo. Veškeré obyvatelstvo bez ohledu na společenský status podléhalo pouze světské autoritě, tj. i církve a její představitelé podléhali rozhodnutí *Alþingu*. Žádné duchovní autoritě tedy nepříslušelo právo libovolně trestat prohřešky proti křesťanské víře. Tato bezzubost kléru, ale neznamenala, že by bylo duchovenstvo zbaveno všech rozhodovacích pravomocí nejen v náboženských otázkách. Oba dva biskupové měli právo zasedat v nejvyšší zákonodárné instituci *Lōgrétta* a svým plnohodnotným hlasem se podílet na výsledcích jednání,⁴⁶⁰ nadto jim světská moc neupírala právo na pokutách plynoucích z porušení křesťanských nařízení. Absence soudních (částečně) a exekutivních pravomocí kléru v případě porušení křesťanských nařízení se projevovala i ve volbě nového biskupa, která opět vybočuje z evropského standardu.⁴⁶¹ Nejvyšší islandští duchovní byli schvalováni nejprve *obecným sněmem*⁴⁶² a teprve poté konsekrováni příslušným arcibiskupstvím.⁴⁶³ Jelikož se však v praxi stolec skálholtského biskupa v podstatě „dědil“ v rodové linii Haukadalských, podle přejaté tradice od časů Ísleifa Gizurarsona navrhoval *Alþingu*, resp. lidu z pozice své uznávané

---

⁴⁵⁸ Viz Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999, s. 27.

⁴⁵⁹ Viz kapitola II.

⁴⁶⁰ Pravda, z celkového počtu 147 osob se jejich dva hlasy nejeví jako významný rozhodovací potenciál, ale jejich hlas i přesto mohl být rozhodující, viz např. volba nového zákonoporce.

⁴⁶¹ Je však nutné připustit, že „evropský standard“ v investituře nového biskupa byl v řadě případů pouhým zbožným přáním a málokde bylo sboru duchovních při kapitule dovoleno volit bez zásahu světské moci či vyšší církevní autority nástupce v biskupském úřadě.

⁴⁶² [„..., ok valinn til biskups af allir alþýðu á Íslandi.“]. [...a zvolen biskupem vším lidem na Islandu.]. *Hungrvaka*. In: *Kristnisaga. Þáttir Þorvalds ens víðförla. Þáttir Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 91.

⁴⁶³ Tzn. nejprve hambursko-brémským, od r. 1103 lundským a od r. 1152/3 níðarósským/trondheimským. Roku 1237/1238 však toto právo Island ztrácí.

autority nového nástupce sám umírající metropolita.⁴⁶⁴ Nezávislost církve na světské moci, proces, který se duchovenstvu dařilo v rámci emancipace postupně prosazovat na kontinentě, se však v době ostrovní nezávislosti prosadit nepodařilo. O nereálnosti tohoto kroku se přesvědčil i skálholtský biskup Guðmundr Arason, který na prosazování církevních práv sám tvrdě dopltil. Na větší míru nezávislosti si musela církev počkat až na královskou dobu a velkorysé ústupky Magnúse VI. Hákonarsona (konkordát v Tønsbergu roku 1277).

„Zlatým věkem“ plodů islandské christianizace je označováno pozdní 12. a rané 13. století. Ovšem již počátek 12. století dává Islandu prvního domácího světce, a sice biskupa Jóna *helgi* (tj. Svatý) Ögmundarsona z Hólů (1106-1121), v jehož činech jej následuje svatý Þorlákr Þórhallsson (1174/78-1193) ze Skálholtu.⁴⁶⁵ První stojí u zrodu druhého islandského biskupství v Hólech (1106) a nese podíl na nekompromisním boji proti pohanským reziduím,⁴⁶⁶ druhému jsou přiznávány zásluhy na kodifikaci křesťanských zákonů (*Kristina laga þáttur*)⁴⁶⁷ a nadto se zasazoval o emancipaci církve, byť v jeho době ještě bez viditelných výsledků.

Reformní tendence v církvi a jejich úsilí o nápravu některých „nešvarů“ se sice objevují a šíří Evropou již od 10. století,⁴⁶⁸ ale na Island, který tehdy k *societas Christi* ještě nenáležel, se jeho hlavní myšlenky dostávají až se značným zpožděním. S ohledem na výše zmiňovaný „lenivý postup“ christianizace 11. století, kdy se teprve církev a její organizace postupně utvářely, nebylo v podstatě zatím co reformovat, byť právě v této době leží zárodky pozdějšího vleklého konfliktu. Myšlenky na emancipaci církve se začínají polehoučku hlásit o slovo právě až za budoucího svatého Þorláka a v následujících stoletích nabobtnají do podoby krvavých domácích střetů. Nejcitelněji se projeví v oblasti církevní (samo)správy, tj. v souvislosti s patronátním právem, kde duchovenstvo naráželo na nedotknutelná vlastnická práva k rodové půdě a mocí s ní

---

⁴⁶⁴ Schvalování biskupa *Alþingem* je doložitelné i v Hólech. Viz *Jóns saga helga*. In: *Biskupa sögur*. (Eds.) J. Sigurdsson – G. Vigfússon. Christiania 1858, s. 158.

⁴⁶⁵ Sv. Þorlákr byl zvolen do úřadu roku 1174, ale konsekrován v Níðarósu až r. 1177. Viz *Jóns saga helga, Þorláks biskups saga* Viz *Biskupa sögur*. (Eds.) J. Sigurdsson – G. Vigfússon. Christiania 1858. *Hungrvaka*. In: *Kristnisaga. Þáttur Þorvalds ens víðförla. Þáttur Ísleifs biskups Gizurarsonar. Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 87-126.

⁴⁶⁶ Nařídil užívání nových názvů dnů v týdnu, původně odvozených od jmen pohanských bohů, snažil se vymýtit pohanské přežitky v praktikovaném čarodějnictví a v podobě pověr, taktéž prosazoval důsledné pokutování přečinů vůči křesťanským nařízením (např. nesvěcení nedělí, Vánoc, Velikonoc, půstu apod.) *Grágás. Konungsbók I*, s. 22-32.

⁴⁶⁷ Za přijetím křesťanských zákonů stojí dále biskup Ketill Þorsteinsson z Hólů (1122-1145), Þorlákr Rúnólfsson ze Skálholtu (1118-1133), arcibiskup Özur Svensson z Lundu (1104-1137), kněz Sæmunðr Sigfússon *fródi* (1056-1133) a dle *Grágás* řada dalších moudrých mužů. *Grágás. Konungsbók I*, s. 36.

⁴⁶⁸ Tzv. Clunyjské a gorze-trevíské hnutí.

související. Tzn. další „nešvary“ jako např. manželství uzavíraná kněžími a jejich mnohdy četné potomstvo, jakož i sňatky mezi blízkými příbuznými hráli ve sporech s církví a uvnitř církve jen podružnou či zástupnou roli.⁴⁶⁹

Abychom dokázali pochopit argumentace jednotlivých protistran, a tudíž podstatu neshod mezi duchovní a světskou mocí, je třeba se nejprve vrátit zpět k počátkům formování církevní správy. Neexistence královské moci na Islandu, která by se mohla zhostit role významného donátora církevního pozemkového vlastnictví, tak jak je nám známo z evropského prostoru, a skutečnost, že veškerá půda byla již dávno zabrána a proklamována více méně jako soukromé rodové vlastnictví, tedy téměř nedotknutelné, ponechává církevní správě úzký manévrovací prostor, jinými slovy je odkázána pouze na získávání pozemků z privátních zdrojů. K problematice „darované“, jak transakci chápala církev, nebo „propůjčené“ půdy, jak převod pozemkového vlastnictví vnímala rodina donátora, je zapotřebí podrobnějšího vysvětlení.

Když byli Islandané po konverzi svými učiteli vyzváni ke stavbě kostelů, vyčlenili významní předáci díl půdy z rodového majetku a dali na něm svatostánky zbudovat. Většina těchto i později postavených kostelů⁴⁷⁰ však byla založena na pozemcích *aðalból*, tzn. na rozdíl od *leiguból*, tj. na půdě určené k pronajímání, se jednalo o rodové vlastnictví, s nímž nešlo libovolně disponovat bez předchozího souhlasu ostatních členů rodiny (*ætt*). Tento typ, resp. základ, dědičné pozemkové držby mohl být příbuznými zastaven, vyměněn, nebo prodán jen v krajní finanční nouzi rodiny. Z tohoto důvodu si donátor a jeho potomci podrželi patronátní práva ke kostelu, který dali z vlastních prostředků a na rodové půdě zbudovat. Tato privilegia (především samozřejmě spor o desátky) však duchovenstvo s příchodem hnutí za reformu církve začíná zpochybňovat a v tzn. století Sturlungů⁴⁷¹ i násilně anihilovat. Krvavé boje o patronátní práva, známé pod označením *staðamál*, skončily nakonec kompromisem,⁴⁷² ale ten ve svých trpkých důsledcích přinesl svým osobitým způsobem porážku každé straně. Tam, kde byla kostelu darována či propůjčena více jak nadpoloviční rozloha půdy *aðalból*, ztrácí rodina donátora k pozemkům všechna vlastnická práva ve prospěch církve, přesněji řečeno duchovenstva kostel obhospodařující. Zbylé sporné majetky zůstaly v rukách původních vlastníků, tj. donátorských rodin.

---

⁴⁶⁹ Ani nemanželský původ nebyl na Islandu překážkou zastávat nejvyšší církevní úřad.

⁴⁷⁰ Tzv. *staðir*, sg. *staðr* (popř. starší forma *staði*).

⁴⁷¹ Kadečková, H.: *Island ve století Sturlungů*. Dějiny a současnost 1, 1996, s. 26-31.

⁴⁷² Toho bylo dosaženo až po zániku islandské samostatnosti (*sættargerð*, tj. dohoda, v Övaldsnesu roku 1297), viz kapitola IV.

V praxi tato nová situace pro jednu stranu znamenala citelné finanční ztráty a pozbytí vlivu, které z pozemkového bohatství a desátků rodině donátora po staletí plynuly,⁴⁷³ na straně druhé posiluje (založením zcela nového typu vlastnictví půdy) ve svobodném státě pozice církve, jakožto nezávislých pozemkových vlastníků. Ale ani duchovenstvo z těchto bojů nevyšlo bez viditelných šrámů. Neuvážlivá forma, s jakou nejvyšší představitelé islandské církve prosazovali v boji své zájmy, a která prakticky vehnala zemi do krvavých konfliktů, oslabilu moc Skálholtu a Hólů natolik, že je prakticky zbavila autority. Sporů využil arcibiskup z Níðarosu, jehož pohár trpělivosti s neutěšenou situací na Islandu nakonec přetekl. Když oba nejvyšší představitelé ostrovní církve krátce po sobě zemřeli (1236-1237),⁴⁷⁴ ignoroval volbu *Alþingu* a dosadil na biskupské stolce ve Skálholtu a Hólech vlastní zástupce.⁴⁷⁵ Islandská proto-republika tímto aktem ztrácí v otázkách volby vrcholných představitelů duchovenstva svoji nezávislost, již už před zánikem samostatnosti nestihla cele vybojovat zpět.

Závěrem zbývá alespoň letmá zmínka k archeologickým závěrům. Ty však k počátkům christianizace Islandského svobodného státu neposkytují pevnější informační zázemí. Z doby prvních dvou fází christianizačního procesu (tj. misionářské aktivity a oficiální přijetí křtu) se nezachovaly žádné pozůstatky nejstarších kostelů, o nichž se dozvídáme z písemných pramenů, nálezy irských liturgických předmětů, jak již bylo řečeno výše, taktéž nepřinášejí spolehlivé závěry. Nejranější archeologické důkazy vážící se k sakrální stavební činnosti křesťanů spadají až do doby etablování církevní správy ve 2. polovině 11. století.⁴⁷⁶ V tomto případě jsme tedy odkázáni pouze na archeologické nálezy hrobů a s nimi spojené poodkrývání pohřebních praktik. Bez ohledu na nejasnou dataci některých nálezů z archeologických výzkumů 30 až 50. let 20. století,⁴⁷⁷ na základě indikace pohřební výbavy, jejíž absence, popř. minimální zastoupení omezující

---

⁴⁷³ Jednalo se především o vůdčí rody spojené s vlastnictvím *goðorðu*, kde ztráta pozemkového majetku předznamenala i ztrátu vlivu předáka, nositele důležitých exekutivní, správních a soudních pravomocí nejen na lokální úrovni.

⁴⁷⁴ Biskup Guðmundr *góði* Arason (1203-1237) z Hólů, který celý konflikt s pozemkovými magnáty vyvolal, byl během čtyřicetiletého působení v úřadu několikrát ze svého sídla vyhnán, dokonce i vyhoštěn z ostrova a poslán do Norska, nakonec umírá jako poražený člověk, který však stihl zemřít dříve, než mohl být ze svého úřadu odvolán. Nicméně jeho úsilí a vykonané zázraky oceňoval především prostý lid, jímž byl přirovnáván k svatému Tomáši Becketovi. Viz ságy *Prestssaga Guðmundar góða*, *Guðmundar saga*; Cíklamini, M.: *Sainthood in the Making: The Arduous Path of Guðmundr of Good*, *Iceland's Uncanonized Saint*. *Alvíssmál*, 11, 2004, s. 55-74. Magnússon, E.: *The Last of the Icelandic Commonwealth I*. In: *Saga-Book of the Viking Club or Society for Northern Research V*. London 1906-1907, s. 308-40. Skálholtský úřad ve stejné době zastával Magnús Gizurarson (1216-1237), jehož laxnost byla přímo úměrná Guðmundově horlivosti.

⁴⁷⁵ Sigvarðr Thétmarsson (1238-1268) ze Skálholtu a Botolfr (1238-1247) z Hólů.

⁴⁷⁶ Významná archeologická oblast Stöng.

⁴⁷⁷ Za všechny uveďme alespoň jméno archeologa Kristjána Eldjárna.

se na znamení kříže je typická právě pro křesťanské hroby,⁴⁷⁸ můžeme s jistotou tvrdit, že její ukládání do hrobů ustalo na Islandu náhle kolem roku 1000, což odpovídá době oficiální konverze ostrova. Mohla by však zaznít otázka, kam, s ohledem na nedostatek kostelů a s nimi spojené posvěcené půdy, byla těla zesnulých v období následujícím po konverzi pohřbívána. S největší pravděpodobností došlo pouze k pozměnění pohřebního ritu (absence pohřební výbavy), ale lokace zůstala stejná (tj. i nadále se pohřbívalo za hranicemi hospodářské usedlosti).⁴⁷⁹

Christianizace Islandu, jak byla alespoň ve stručnosti v této kapitole nastíněna, představuje svou charakteristickou nenapodobitelnou formou a průběhem všech tří vývojových etap zcela unikátní jev evropských dějin křesťanství. Opomeneme-li irské eremity a onen půl tucet „výhonků“ pod vlivem působení iroskotských věrozvěstů v počátcích objevení a osidlování „ledového ostrova“, jejichž tradice a učení však nestihly na nové půdě dostatečně zakořenit, trvalo Kristovým následovníkům téměř 130 let, než se jim podařilo přivést pohanské obyvatelstvo vzdáleného ostrova do lůna matky církve.

Misijní aktivity, ať již vysílané pod patronací hambursko-brémského arcibiskupství, norského krále Óláfa Tryggvasona či, jak je nám známo z Ariho lakonických zmínek, ze vzdálených oblastí východu, díky svým svérázným osobnostem a jejich neotřelému způsobu, s jakým přicházejí na Island nové náboženství prosazovat, poodhalují trnitou cestu prvních kontaktů mezi pohany a křesťany. Ať už je nevyhnutelné násilí, prezentované ságami, pouhým literárním toposem těchto narativních pramenů, kde se hlavní hrdina musí umět ohánět svou zbraní minimálně stejně dobře jako svým jazykem, nebo skutečně odráží realitu tehdejší doby, kdy si podle misionářů zatvrzelost pohanství žádala vymýtit zbraní, lze jen těžko rozhodnout. Pravdou však zůstává, že nám pramenné zdroje podávají o ostatních misijních cestách a jejich věrozvěstech, o jejichž působení na ostrově s jistotou víme, jen fragmentární informace. Patrně jejich „málo dobrodružný až nudný“ či lépe řečeno bezkonfliktní průběh nezapadal do konceptu narativních ani historiografických děl autorů,⁴⁸⁰ obzvláště s přihlédnutím k samotné oficiální konverzi Islandu, která se taktéž obešla téměř bez zápasu.

---

⁴⁷⁸ Určování křesťanských hrobů na základě archeologických nálezů (poloha a míra izolovanosti hrobu, poloha zemřelého atd.) viz Polách, V.: *Několik poznámek k rané christianizaci Norska*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica, 11, Ostrava 2004, s. 131.

⁴⁷⁹ Podrobněji k problematice archeologických nálezů viz Vésteinsson, O.: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999, s. 45-57.

⁴⁸⁰ *Íslendingabók* Ariho Þorgilssona pochází až z 20.-30. let 12. století, mučednická smrt svatého Vojtěcha se tedy mohla promítnout i do ostrovní tradice.

Rok 999/1000 nebyl ani rokem velkých zázraků, díky nimž misionáři dokazovali pravdivost nové víry, této události ani nepředcházela řada katastrof, které by mohly následně podkopat autoritu pohanských kultů. V evropském měřítku bezprecedentní přijetí křesťanství zemským zákonem a odevzdané podřízení se tomuto rozhodnutí nejvyšší autority v zemi působí na první pohled nepochopitelným až enigmatickým dojmem. Přihlédneme-li však ke specifickým islandského svobodného státu, konverze ustanovená zemským právem se jeví jako naprosto logický krok na cestě k prosazení nového oficiálního náboženství. Pragmatické až kalkuluující zavržení pohanství a upřednostnění křesťanství sice nezakládá ideální počátky Kristova následování, rozhodně však nesnižovala váhu tohoto dalekosáhlého rozhodnutí.

Nadto nedostatečně prolitou krev v počátcích christianizace si islandská společnost velkoryse vynahrádila v pozdějších krvavých zápasech mezi světskou a duchovní mocí o konsolidaci církevní samosprávy, kde však Pyrrhovo vítězství církve mělo svými důsledky pro obě strany trpkou příchut'. Za vítěze pak můžeme označit norské království, jemuž znesvářený a rodovými konflikty oslabený svobodný stát v 1. polovině 60. let 13. století spadl do klína, čímž domácí mocensko-politický zápas o ovládnutí „ledového ostrova“ přiživovaný náboženskou problematikou neslavně končí.

Christianizace Islandu, nastíněná ve stručných obrysech, se může díky unikátnímu politickému zřízení „ledového ostrova“ pochlubit neopakovatelnou formou konverze, která nemá v raně středověkém procesu akceptace kříže obdoby. Na rozdíl od ostatních skandinávských zemí, kde šla propagace křesťanství ruku v ruce s prosazováním panovnických ambicí (snad s výjimkou Švédska, jehož vládnoucí královská dynastie byla neodmyslitelně spjata s významným pohanským kultem ve Staré Uppsale),⁴⁸¹ islandský svobodný stát, jehož zákonodárná, výkonná ani soudní moc nebyly zaštitěny osobou panovníka, přijímá křest na základě přijatého zákona a této nejvyšší autoritě v zemi se všichni bez výjimky formálně podřizují. Nově přicházející náboženství představovalo pro mladou proto-republiku v jejích počátcích nikoli prostředek unifikace, jak můžeme pozorovat na případě Dánska či Norska, ale naopak hrozbu narušující jednotu existujícího práva a víry.

Je otázkou, zda ostrovní obyvatelstvo již od samého počátku misionářských aktivit vnímalo náboženskou dvojkolejnost jako hrozbu, která by v budoucnu mohla oslabit

---

⁴⁸¹ Spojení vládnoucího rodu s pohanským obětištěm nebylo výjimečným jevem viz např. Phillpotts, B.: *Temple-administration and chieftainship in pre-Christian Norway and Iceland*. In: *Saga-Book of the Viking Society*, VIII. London 1913-1914, s. 264-284.

stabilitu mladého svobodného státu a která skutečně v důsledku vedla k přechodnému rozštěpení práva, nebo můžeme zápas mezi pohanstvím a křesťanstvím, tak jak je zveličován v pramenech, přisuzovat spíše literární tradici, jejímž prostřednictvím se ostrované snažili vyrovnat se skutečností, že vlastně k žádnému velkému souboji dvou nesmiřitelných stran ani nedošlo.

Kapitola IV

KŘESŤANSKÁ NAŘÍZENÍ

Sekce o křesťanských nařízeních patří k nejproblematictějšímu oddílům *Šedé husy*.⁴⁸² Tato ustanovení reprezentují nejsilnější cizorodý element, který zákonodárci do ostrovní legislativy inkorporovali dodatečně. Původně netvořily součást nejstarší písemné tezaurace islandského práva (*Háflíðihó soupis*, 1117/1118), byly k ní přivtěleny krátce poté, cca ve 20.-30. letech 12. století.⁴⁸³

Křesťanské normy obsažené v obou mladších kodifikacích *Járnsíðe* a *Jónsbók*⁴⁸⁴ pak můžeme označit za nejdiskutabilnější novelizaci legislativního úsilí krále Magnúse VI. Hákonarsona. Ve skutečnosti se totiž nejednalo o jejich revizi, byť ji panovník původně zamýšlel. V úvodu kapitoly je třeba připustit, že tento soubor nelze ani u jednoho z královských zákoníků označit za křesťanské zákony v pravém smyslu, natož pak za přivtělený korpus kanonického práva. Jak napovídá samotný název oddílu (*Kristinsdóms bálkr*), jedná se o formální kapitoly obsahující čistě obecné křesťanské kompendium.⁴⁸⁵

Járnsíða i *Jónsbók* s ohledem na politické pozadí norských dějin 2. poloviny 13. století (viz níže) křesťanské preskripce neobsahují. V obou případech jde spíše o prostou téměř identickou proklamaci náboženského vyznání, prostřednictvím níž se Islandčané veřejně hlásili k *Societas Christi*. U *Járnsíðy* i *Jónsbók* celý křesťanský oddíl ve formě dvou krátkých, víru generalizujících článků v podstatě uvozuje sekci o nástupnických právech a posloupnosti norských králů (*Konunga erfðatal*)⁴⁸⁶ – kapitolu, kterou *Šedá husa* přirozeně zcela postrádala a kterou islandská legislativa v královské době cele přejímá z norského práva.

Absence církevního práva v obou kodifikacích Magnúse VI. Hákonarsona není výsledkem nedopatření či ztráty části rukopisů. Jedná se o záměr, neboť ve snaze

---

⁴⁸² *Kristinna laga þáttur*. In: *Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 3-37. (Dále jen *Grágás. Konungsbók I.*). *Kristinna laga þáttur*. In: *Grágás. Staðarhólsbók.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1879, s. 1-62. (Dále jen *Grágás. Staðarhólsbók.*)

⁴⁸³ *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980, s. 16. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás I.*)

⁴⁸⁴ *Kristins dóms bálkr*. In: *Járnsíða eðr Hákonarbók.* (Ed.) Þ. Sveinbjörnsson. Havníæ 1847, s. 10-18. (Dále jen *Járnsíða.*). *Kristins dóms bálkr*. In: *Jónsbók. Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314.* (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970, s. 17-19. (Dále jen *Jónsbók.*). *Laws of Early Iceland. Grágás I.*, s. 23-51.

⁴⁸⁵ *Staðarhólsbók. The Ancient LawBooks Grágás and Járnsíða.* (Ed.) Ó. Lárússon. Copenhagen 1936, s. 14.

⁴⁸⁶ *Járnsíða*, s. 13-16. *Jónsbók*, s. 17-30.

vyhnout se konfliktu, vyhověl král požadavku arcibiskupa Jóna *raude* (tj. Zrzavý) z Niðarosu (1267/1268-1282) a ve prospěch duchovní autority se revize církevního práva nakonec vzdal.

Křesťanská nařízení *Šedé husy* platila na Islandu po celou dobu trvání svobodného státu. Dokonce přežila i jeho zánik a v některých oblastech setrvala v platnosti až do poloviny 14. století. V letech 1275-1354 existovaly na ostrově paralelně dva oddíly křesťanského práva a každé biskupství (Skálholt i Hóly) se tak řídilo vlastními normami. Skálholtská diecéze, což se týkalo obyvatelstva *západní, jižní* a *východní čtvrti*, totiž přijala roku 1275 nové křesťanské zákony biskupa Árna Þorlákssona ze Skálholtu (1269-1298), který stál u zrodu další fáze bojů za nezávislost islandské církve na světské moci. Biskupství v Hólech, tj. *severní čtvrt'*, se ovšem i nadále řídilo původními nařízeními *Grágás* (označované později jako *Kristinn réttir forni*) a Árního křesťanské zákony akceptovalo na popud krále Hákona VI. Magnússova (1343-1380) teprve až roku 1354.⁴⁸⁷

Kristinn réttir biskupa Árního Þorlákssona sice roku 1275 schválil *Alþing*, ale nebyly potvrzeny panovníkem.⁴⁸⁸ Zda Magnús VI. Zákonodárce Árního nařízení dodatečně akceptoval, není jasné, neboť vztahy norské koruny a církve byly v této době komplikované.⁴⁸⁹ Roku 1273 sice král Magnús a arcibiskup Jón zasedli k jednacímu stolu a na přechodnou dobu došlo v Norsku mezi světskou a duchovní mocí k usmíření a dohodě. Skálholtský biskup Árni Þorláksson též rok podpořil Magnúsův první islandský zákoník *Járnsíðu*, která byla konečně po dvouletých průtazích schválena *Alþingem*. Ovšem konkordát díky dodatečným požadavkům papeže nakonec v platnost nevstoupil a Magnús se tedy předchozími dohodami necítil vázán. I když panovník mohl být skálholtskému biskupovi vděčný za jeho pomoc s ratifikací *Járnsíðy*, schválení nových církevních zákonů z roku 1275 na Islandu bez předchozího královského souhlasu se jeví ze strany biskupa Árního jako málo prozíravý krok. Norský král byl nejvyšším představitelem legislativní moci a i v případě revize církevních zákonů měl právo se na změnách minimálně podílet spolu s biskupem.⁴⁹⁰

---

⁴⁸⁷ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 173. Byock, J.: *Cultural Continuity, the Church, and the Concept of Independent Ages in Medieval Iceland*. *Skandinavistik*, 15, 1, 1985, s. 8. *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388-389.

⁴⁸⁸ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388.

⁴⁸⁹ Karlsson, G.: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000, s. 97.

⁴⁹⁰ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 388.

Árniho křesťanská nařízení, která vycházela z kanonického práva a prosazovala především požadavky církve na nezávislost vůči světské moci, s níž úzce souvisely i majetkové nároky duchovenstva, představovala po smrti Magnúse VI. Zákonomárece důležitý sporný bod mezi Islandem a norskou vládou. *Kristinn réttir* a všechny předchozí ústupky krále vůči církvi,⁴⁹¹ byly regentskou radou nezletilého Magnúsova nástupce Eiríka II. Magnússona (1280-1299) odvolány. A nové spory světské a církevní moci na Islandu na sebe nenechaly dlouho čekat. Jeden ze zástupných projevů tohoto boje se opět projevil v legislativní sféře, a sice na *Alþingu* došlo opět k zablokování ratifikace dalšího Magnúsova zákoníku, *Jónsbók*. Do čela opozice se postavil právě skálholtský biskup Árni. Spory mezi islandskou církví a velmoži se vyřešily až o mnoho let později. Teprve na základě konkordátu z roku 1296/1297 v Ögvaldsnesu došlo mezi oběma stranami k jistému konsenzu, jež můžeme označit za vítězství církve (k tomuto tématu podrobněji viz kapitola III.).

Takto alespoň ve stručném shrnutí o křesťanských nařízeních *Grágás*, *Járnsíðy* a *Jónsbók*, politickém pozadí problematických oddílů královských kodifikací a dvojkoľejnosti církevních norem obou islandských diecézí po ztrátě samostatnosti.

Járnsíða a *Jónsbók* věnují křesťanskému oddílu jen velice omezený prostor (dvě verbálně téměř identické kapitoly),⁴⁹² srovnání s *Grágás* nám tak stěžuje, ne-li spíše vylučuje, nedostatečné množství komparativního materiálu. Ale i přesto lze u trojice zákoníků nalézt alespoň po formální stránce řadu shodných rysů. Především jsou oddíly *Kristinna laga þáttir* (*Grágás*) a *Kristindoms-bálkr* (*Járnsíða*, *Jónsbók*) úvodními kapitolami zákoníků. Technicky sice oběma královským kodifikacím předchází oddíl *Þingfarar-bálkr* (tj. *O cestování na sněm*),⁴⁹³ ale v předmluvě *Jónsbók*,⁴⁹⁴ kde Magnús VI. Hákonarson Islandčany informuje o uspořádání jednotlivých kapitol, panovník vysvětluje, že *Kapitola O cestování na sněm je nyní stejně jako dříve sepsána na začátku než samotná kniha započíná, protože je vhodné nejprve ustavit sněm a dohlédnout na nominace, vybrat členy Lōgrétty, složit přísahy, zjednat gríð*⁴⁹⁵ a vyhlásit

---

⁴⁹¹ Během dočasného smíru světské a duchovní moci nechal Magnús VI. Hákonarson rozhodnout ve sporu o majetek mezi skálholtským biskupem a velmoži arcibiskupa Jóna, který samozřejmě podpořil nároky svého podřízeného.

⁴⁹² *Járnsíða*, s. 10-13. *Jónsbók*, s. 17-19. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. 25-27. (Dále jen *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*.)

⁴⁹³ *Járnsíða*, s. 1-10. *Jónsbók*, s. 5-16. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 7-25.

⁴⁹⁴ *List krále Magnúse In: Jónsbók*, s. 1-4. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 3-7.

⁴⁹⁵ Tj. příměří, resp. garance ochrany.

sněmovní pravidla, protože čím lépe je nasloucháno [právní] knize a vynesným rozsudkům tím je sněm lepší a ukázněný.⁴⁹⁶

Všechny tři islandské zákoníky začínají proklamací křesťanské víry, v níž se hlásí k *jediné pravé víře* v trojjediného Boha, Otce, Syna a Ducha svatého. Oba rukopisy *Grágás* (*Konungsbók* i *Staðarhólsbók*) od tohoto stručného vyznání v úvodu plynule přecházejí k příslušným křesťanským normám. V *Járnsíðe* a *Jónsbók* se však setkáme s detailnějším pojednáním o dogmatech svaté víry, o neposkvrněného početí Panny Marie, zvěstování Ducha svatého, utrpení Ježíše Krista za Pilátovy vlády, o ukřižování, zmrtvýchvstání i nanebevstoupení Syna božího. Nechybějí ani zmínky o Soudném dni, víře v církev a kult svatých, včetně výčtu některých křesťanských svátostí (např. křest, eucharistie atd.). V závěru první kapitoly se objevuje varování pro hříšníky, kteří, pokud se nebudou kát, skončí s ďáblem a jeho přísluhovači v pekle, a naopak příslib lidem konajícím dobro, na něž čeká po boku boha a jeho svatých věčná radost v nebi.⁴⁹⁷

Druhá podkapitola v oddílu o křesťanských nařízeních svým obsahem naznačuje markantní změny v pojmání královské, ale i církevní autority nejen v právní rovině, ale i v obecném povědomí, abychom však zachovali chronologický řád, zaměříme se nejprve na některé křesťanské zákony v *Grágás*.

Oddíl o křesťanských nařízeních v *Šedé huse* lze datovat do let 1122-1133.⁴⁹⁸ Starší písemné pořízení, a sice nařízení o desátcích (*Um tíundar gjalld*), k nimž se vrátíme později, pochází již z konce 11. století (1096/1097) a jak již bylo řečeno v kapitole o christianizaci Islandu (III.), zásluhy o jeho přijetí připisuje historie zaznamenaná perem Ariho Þorgilssona jednomu z nejoblíbenějších islandských biskupů Gizurovi Ísleifssonovi ze Skálhotu (1082-1106).⁴⁹⁹ I když s jistotou víme, že se na sepsání křesťanských norem podílely významnou měrou duchovní osoby, jmenovitě skálholtský biskup Þorlákr Rúnólfsson (1118-1133) a hólský biskup Ketill Þorsteinsson (1122-1145) s podporou lundského arcibiskupa Ózura⁵⁰⁰ Svenssona (1089, od roku 1104-1137 arcibiskup a metropolita skandinávských zemí) a kněze Sæmunða *fróði* (tj. Učený)

---

⁴⁹⁶ [„Þingfarar bálkr er nú sem fyrr at öndverðu ritaðr fyrr en hefi sjálfa bókina, því at áðr hæfir, at skipat sé þingit ok nefndir sé skoðaðar lögréttumenn kosnir, eiðar fluttir, grið sett ok siðsemðum lýst. at því betr verði bókinni hlýtt siðan ok dómum hlítt sem þingit er betr siðat ok stilt.“]. *Jónsbók*, s. 2.

⁴⁹⁷ *Járnsíða*, s. 10-12. *Jónsbók*, s. 17-18. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 25-27.

⁴⁹⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 36. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 5.

⁴⁹⁹ Viz *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 21-26.

⁵⁰⁰ Též Asger nebo Asser.

Sigfússon (1056-1133),⁵⁰¹ na finální podobu dohlížel zákonopravce Magnús Skeggjason (1084-1107) a jeho přímý nástupce v úřadu Guðmundr Þorgeirsson (1123-1134).⁵⁰² Žádné normy islandského svobodného státu totiž nemohly vstoupit v platnost, aniž by byly verifikovány nejvyšší (světskou) autoritou v zemi.⁵⁰³ Z tohoto důvodu je vhodnější užívat pro *Kristinna laga þáttir* v *Šedé huse*, ale i pro *Kristins dóms bálkr* pozdějších královských kodifikací označení křesťanská nařízení, neboť, jak již byla učiněna zmínka výše, ve skutečnosti se nejednalo o přivtělení kanonického práva či jeho části.

Signifikantní znak islandské legislativy svobodného státu můžeme spatřovat v právu světských soudů (*Alþing*)⁵⁰⁴ rozhodovat v církevních záležitostech. Církev si tedy nemohla nárokovat žádné judikativní ani exekutivní pravomoci nezávislé na světské moci, potažmo mimo autoritu zemského práva. A to ani v případě porušování náboženských norem, byť zjednání nápravy bylo ponecháno zpravidla na biskupovi. Vnitřní záležitosti církve, jako např. neposlušnost duchovních vůči nadřízenému, neplnění povinností či dokonce opuštění svěřeného postu apod., nespadaly čistě pod pravomoc biskupa, ale řešily se na *obecném sněmu*, kde pak ovšem v soudcovské porotě zasedalo duchovenstvo. Limitování církevních pravomocí, včetně práva *Alþingu* rozhodovat o volbě biskupa, zajišťovalo zemi právní integritu a bránilo štěpení autority *obecného sněmu*.

Na počátku 13. století však tuto zavedenou islandskou tradici napadl hólský biskup Guðmundr Arason. I když se jeho snahy o emancipaci islandské církve setkaly s kladnou odezvou u nadřízeného v Niðarosu, skálholtský biskup svého kolegu ve sporech mezi světskou a církevní mocí nepodpořil. A to ani na popud samotného arcibiskupa. Guðmundr Arason nejen, že zůstal ve svém boji osamocen, ale nakonec byl i z úřadu sesazen a vyhnán.⁵⁰⁵ Spory biskupa Guðmunda s islandskými velmoži tvoří v právní sféře významný mezník ostrovních dějin. Islandané se totiž poprvé v éře

---

⁵⁰¹ Grágás. *Konungsbók I*, s. 36. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 50.

⁵⁰² Jóhannesson, J.: *A History of the Old Icelandic Commonwealth*. Manitoba 1974, s. 160-162.

⁵⁰³ O schvalování nových zákonů (tzv. *nýmæli*) pojednává poslední preskripce *Kristinna laga þáttir*; aby vstoupily v platnost, musely být přednášeny zákonopravcem každé léto na zasedání *Alþingu* po dobu tří let, pak automaticky nabyly účinnosti.

⁵⁰⁴ Viz *prestadómr*, soud/výrok soudců-kněžích.

⁵⁰⁵ Pohnutý život biskupa Guðmunda Arasona viz Viz ságy *Prestsaga Guðmundar góða*, *Guðmundar saga*. *Árna biskups saga Þorlákssonar*. In: *Biskupa sögur I*. (Eds.) J. Sigurðsson – G. Vigfússon. Christiania 1858, s. 677-786. Ciklamini, M.: *Sainthood in the Making: The Arduous Path of Guðmundr of Good, Iceland's Uncanonized Saint*. *Alvíssmál*, 11, 2004, s. 55-74. Magnússon, E.: *The Last of the Icelandic Commonwealth I*. In: *Saga-Book of the Viking Club or Society for Northern Research V*. London 1906-1907, s. 308-40.

svobodného státu obracejí se svým sporným případem na arcibiskupa. I přesto, že nedošlo k trvalému usmíření a rozhodnutí niðaroské stolice ignoroval i skálholtský biskup, jde o první případ, kdy byly ostrované ochotní podříditi se v právních záležitostech autoritě mimo území samotného Islandu.

Bezpochyby není žádným překvapením, vztahuje-li se první nařízení *Šedé husy* ke svátosti křtu a povinností věřících s ním spojených. Bylo-li třeba s ohledem na nejistý zdravotní stav novorozence s obřadem spěchat, smělo se vedle běžně užívané svěcené vody křtít i slanou vodou a dokonce i sněhem, do něhož se dítě třikrát ponořilo stejným způsobem, jako kdyby se jednalo o vodu v tekutém skupenství. Posvěcení vody probíhalo přirozeně u všech třech případů stejným způsobem.⁵⁰⁶ I když mořská voda a sníh nepatřily v kanonickém právu k běžným formám užívaných při svěcení, nebyla-li tekoucí voda v kritický okamžik dostupná, spása novorozence měla vždy přednost před ne zcela ortodoxními metodami rituálu. Ostatně, pokud dítě i přese všechny nejčernější vyhlídky přežilo, zákony *Šedé husy* doporučovaly knězi, měl-li pochybnosti o řádném průběhu rituálu, vykonat proceduru ještě jednou. Zda ke křtu byla užitá svěcená voda tekoucí, mořská či sníh však duchovní neměl považovat za podstatné. Závažné nedostatky spatřovala islandská legislativa předně v chybně pronesené formulaci a v nestandardně vykonaných symbolických úkonech laiky, kteří svátost křtu udělovali novorozenci v zastoupení za nepřítomného kněze.⁵⁰⁷

Bezpodmínečná nutnost pokřtění novorozence, jak si žádal zákon, nepředstavovala samozřejmě jen právní závazek. Jeho spirituální rozměr a dosah naznačuje celé první ustanovení *Grágás*, které osudu nekřtěňátek předcházelo detailním výčtem pravděpodobných i méně pravděpodobných situací, v nichž se mohla osoba se zákonnou povinností⁵⁰⁸ zajistit dítěti svátost křtu ocitnout, a diktovalo jejich řešení. V souvislosti s křtem si můžeme povšimnout, jakým způsobem se v praktickém každodenním životě ostrovního obyvatelstva projevovaly elementární principy stmelující celou společnost v její ne-pokrevní linii. Vedle rodinných vazeb, jejichž utváření nemohl jedinec ovlivňovat (samozřejmě vyjma sňatkové politiky), byla společnost svázána *gríðem*, jehož garantováním se pán domu zavazoval k ochraně osob, jimž tento právně vymahatelný závazek poskytl (zpravidla formou nabídnutého

---

⁵⁰⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 6. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 24-25.

⁵⁰⁷ Toto druhotné pokřtění však bylo pozdějšími nařízeními zrušeno jako nadbytečné. *Grágás. Konungsbók I*, s. 215. *Laws of Early Iceland. Grágás II*. (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 232. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás II*).

⁵⁰⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 3. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 23.

přístřeší, ať již dočasného či trvalého, pracovní příležitosti apod.). Jelikož pán domu přijal pod svou střechu matku novorozence, automaticky nesl zodpovědnost za materiální i duchovní péči o oba dva. K těmto povinnostem tedy patřilo i zajištění řádného křtu dítěti, pokud tak nemohli učinit nejbližší příbuzní. Pohostinnost ve středověku tedy neměla nic společného s bontonem, nabídnutý a přijatý *gríð* obě strany právně zavazoval k plnění jistých právně vymahatelných povinností.

Jak důsledně brala severská společnost tento právní závazek naznačuje i ukázka z eddické skladby (*Sigurðarkviða Fafnisbana önnur*): Ásové Odin, Loki a Höni neúmyslně zabili Hreidmarova syna Ota (Otr), který byl na rybolovu v přestrojení za vydru. V době, kdy otec zabitého zjistil, co nic netušící Ásové spáchali, však již byla trojice Hreidmarovými hosty. Hostitel a jeho synové nocležníky zajali a požadovali za mrtvého příbuzného odškodnění, na němž se posléze obě strany dohodly. Opomeneme-li nadpřirozené motivy příběhu, právní mechanismy zde mluví samy za sebe: Hostitel, který nabídl Ásům přístřeší, nemohl porušit daný *gríð* bez ohledu na zjištění nových okolností. Krevní msta tedy nepřicházela do úvahy. Odin, Loki a Höni, aby se vykoupili, na oplátku nabídli sedlákovi Hreidmarovi za synovu nešťastnou smrt odměnu v takové výši, jako sám určil. Právo tedy bylo usmířeno náležitým způsobem.⁵⁰⁹

V pohanské době se mohla islandská společnost beztrestně zbavovat nechtěných dětí. S nástupem křesťanství však samozřejmě dochází k nepřímému zákazu infanticidy. Jelikož však tato otázka souvisí s germánským právem otce přijímat nové členy do rodiny, je problematice věnována bližší pozornost v souvislosti s rodinným zázemím (viz kapitola VI).

V křesťanských oddílech *Šedé husy* se taktéž setkáme s jedním z mála dopadů trestně právní odpovědnosti doléhající nejen na osoby nezletilé (tj. mladší 16 let), ale nadto nezletilce s nejnižší věkovou hranicí právní zodpovědnosti vůbec (tj. 12 let). Jednou ze základních povinností každého obyvatele Islandu, jakožto řádného křesťanského věřícího, byla přirozeně znalost křtící formule.⁵¹⁰ Na rozdíl od většiny soudních případů neznalost, opomenutí či zkomolení předepsaných slov a symbolických úkonů během vykonávání výše zmiňovaného rituálu vedly k právnímu postihu již v dětském věku. Hrozící sankci za nesprávně provedený náboženský úkon čelili jedinci, kteří dosáhli minimální věkové hranice 12 let, avšak postih se vztahoval pouze na osoby mužského pohlaví. Kromě skutečnosti, že se nižší věková hranice trestně-právní zodpovědnosti na

⁵⁰⁹ Sturluson, S.: *Edda a Sága o Ynglingzích*. (Překlad) H. Kadečková. Praha 2003, s. 123-124.

⁵¹⁰ *Grágás. Konungsbók I*, s. 6. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 24-25.

nezletilé dívky nevztahovala za žádných okolností, ženy, byť křtící formuli a doprovodný rituál, stejně jako *Credo* a *Pater noster* taktéž musely znát, samotný křest vykonávaly jen v krajní nouzi (tj. pokud se novorozenec ocitl na okraji smrti a nebyl dostupný žádný muž). Neboť ženám nebylo povoleno křtít, a to ani v situaci, kdy jedinou dostupnou osobu mužského pohlaví z přítomných při porodu reprezentoval pouze malý chlapec. V takovém případě pak role křtící osoby připadla dítěti a ženinou úlohou bylo pouze vést chlapcovy ruce při obřadu.⁵¹¹ Stejně tak, jako jí příslušela povinnost poučit o řádném průběhu rituálu muže, jenž měl o jeho správnosti pochybnosti. Všechny tyto výše uvedené případy řešila samozřejmě *Šedá husa* jen v situacích, kdy nekřtěňátku hrozila bezprostřední smrt a nebyl po ruce žádný kněz, který by náboženský rituál řádně vykonal. Takto detailně popsané postupy nabádající Islandčany k řádným právním úkonům v kritických situacích souvisely i se skutečností, že se ostrov po přijetí křesťanství potýkal s nedostatkem duchovenstva, které by se postaralo o všechny spirituální potřeby věřících.

Hrozba nedosažitelného ráje, pohřeb u kostelní zdi na rozhraní posvěcené a neposvěcené půdy, zapovězení zádušní mše a čekání v limbu – k takovému pro křesťana ponurému údělu byla odkázána všechna nekřtěňátka, jimž bližní nestačili poskytnout včasnou záchranu. Nepřekvapí tedy snaha islandských zákonů vyvarovat se tohoto pro křesťana hroživého ortelu. Před údělem nepokřtěných osob nechránilo však ani *prima signatio* (*primum signum*). První znamení kříže (předstupeň samotného křtu, běžně akceptovaný a praktikovaný u severských pohanů v předkřesťanských dobách ve Skandinávii), tvořilo často součást stejného ceremoniálu, který v závěru vrcholil křtem, neměl však stejnou váhu jako udělení svátosti samotné.⁵¹²

Význam křtu a jeho spirituální váha však mohly mít i vedlejší nenávratný dopad na ostatní společenské, předně pak rodinné vazby. Jednalo se o jeden z mála legitimních důvodů iniciování manželského rozvodu, a to i proti vůli samotných manželů. Pokud nastala situace, kdy novorozenci hrozila bezprostřední smrt a v důsledku nepřítomnosti dalších osob při porodu musel dítě pokřtít sám otec, nově vytvořené pouto kmotra a kmotřence/kmotřenky, které se tímto aktem mezi nimi utvořilo a které nicméně nebylo přerušeno ani smrtí novorozence, nepřipouštělo setrvání páru v manželském svazku.

---

⁵¹¹ V *Staðarhólsbók* je věk chlapce stanoven hranicí 7 let. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 5.

⁵¹² Při *prima signatio* bylo katechumenovi uděleno znamení kříže, následoval exorcismus a ochutnání špetky soli, *Grágás. Konungsbók I*, s. 7. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 6. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 25-26.

Neboť spirituální pouto (*guðsifjar, cognatio spiritualis*)⁵¹³ mělo stejnou váhu jako blízký příbuzenský svazek ať již mezi kmotrem-kmotřenkou, ale i mezi kmotrem dítěte a jeho rodiči. Pokud se rodiče nerozvedli, byl na oba uvalen trest *mírnějšího vyhnanství* (tj. tříletého). Nicméně o případném dalším manželském svazku rozvedeného páru pak nerozhodoval biskup, tak jak bylo běžné u rozvodů, ale bývalí manželé každý sám za sebe. Nevyhnutelný rozvod diktovaný *Šedou husou* však zrušila pozdější nařízení ještě v době existujícího Islandského svobodného státu.⁵¹⁴

Stejnou duchovní váhu jako udělení svátosti křtu má pro křesťana i posmrtné nakládání s tělem, jemuž je věnováno další detailní ustanovení *Šedé husy*. V případě pohřbu a povinností pozůstalých, alespoň tedy z hlediska náboženského, platila zcela stejná pravidla jako při zajištění křtu. Na prvním místě se tedy své povinnosti ujímali dědicové zesnulého, v případě jejich nepřítomnosti či neexistence nahradil krevní pouto opět *gríð*, ať již byl zesnulému poskytován pánem domu či ostatními členy společně sdílené domácnosti.

Vedle trestu *mírnějšího vyhnanství* udělovaného v případě nezákonného nakládání s tělem, se v souvislosti s nařízenými o pohřbech setkáme i s dalšími tresty v podobě peněžitých pokut a v jednom konkrétním případě dokonce i s *doživotním vyhnanstvím*. Nad rámec běžně uplatňované finanční penalizace, která mohla nahradit sankci tříletého vyhnanství, se setkáme s dalšími peněžitými tresty, např. pokutou za znesvěcení kostela ve výši 12 *uncí*. Tzn. nepřinesl-li viník do božského domu tělo řádně připravené k obřadu (např. zkrvavené či nezahalené v rubáši), ale i tehdy, znesvětil-li posvátnou půdu přítomností těla zemřelého, jemuž byly církví za života svátosti odepřeny (exkomunikace, *bann*). *Šedá husa* rozeznávala čtyři kategorie těchto osob; jednalo se samozřejmě o 1) nepokřtěného pohana 2) psance, jemuž se dostalo řádného křesťanského pohřbu jen tehdy, byl-li dodatečně vzat na milost biskupem příslušné čtvrti 3) sebevraha, který se již nestihl před smrtí za svůj smrtelný hřích kát (a to i beze slov)⁵¹⁵ ať již v přítomnosti duchovního či laického bližního, a poslední skupina zahrnovala 4) každého, nad nímž jako Damoklův meč visela biskupská klatba.⁵¹⁶ Těla zavržených, jež dle křesťanské víry navždy ztratili naději na věčnou spásu, nemohla samozřejmě spočinout v posvěcené půdě, společnost jim vykázala místa v „zemi nikoho“, tj. uložení k poslednímu spočinutí (samozřejmě bez příslušných náležitostí)

⁵¹³ Vytvořené na základě *prima signatio*, křtu, bířmování, ale i pěstounských závazků.

⁵¹⁴ *Grágás. Konungsbók I*, s. 6. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 25.

⁵¹⁵ U osob, které již nebyly schopné mluvit, ale svými posunky naznačovali kajícnost.

⁵¹⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 12. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 30.

proběhlo ve vzdálenosti ne bližší, než-li na dostřel luku⁵¹⁷ od nejbližšího ohraničení lidského obydlí, kde se nenacházela žádná obdělávaná půda ani pastviny a kudy nevedl potok či řeka protékající níže po proudu položenými obydlenými oblastmi.⁵¹⁸

Doživotní vyhnanství hrozilo každému, kdo inicioval pohřeb, aniž by vyčkal, až tělo náležitě vychladne. Unáhlené uložení do země mohlo mít v době omezených lékařských znalostí nedozírné následky. Pohřbení za živa, ať již úmyslné či neúmyslné, pokud jej takto klasifikovala porota, vedlo k odsouzení netrpělivého pozůstalého z vraždy,⁵¹⁹ a tudíž k následnému trvalému vyhoštění z ostrova. I když se ve skutečnosti nemuselo jednat o vraždu, ale pouze o zbrklé nedopatrění, nedodržení pohřebních náležitostí vnímaly islandské zákony jako pokus o zahlazení protiprávního činu a zabítí se tak rázem překvalifikovalo na vraždu, z níž se nebylo možné vykoupit. (K problematice odlišného vnímání pojmů zabítí a vražda viz kapitola V. trestního práva.)

Šedá husa pamatovala i na situace, kdy bylo nalezeno tělo na „území nikoho“, tzn. k němuž se nikdo nehlásil (ať již v důsledku pokročilé fyzické dekompozice, nebo ve snaze ušetřit za pohřební výdaje). Aby nedošlo k situaci, kdy se všichni zříkali zodpovědnosti vůči neidentifikovanému zesnulému, *Grágás* nařizovala přenést ostatky do kostela, do jehož farnosti se vléval nejbližší vodní zdroj, u něhož se tělo zesnulého nalezlo. Žádnému věřícímu s nárokem na řádný křesťanský pohřeb, tak nemohlo být právo na důstojné spočinutí za žádných okolností upřeno.

Opusťme nyní křesťanská nařízení řešící s minuciózností sobě vlastní problematiku poskytování základních náboženských úkonů a pojďme se zaměřit na specifika islandského svobodného státu a jeho legislativy lavírující mezi pravomocemi světské a církevní autority. Jak již bylo uvedeno výše, záležitosti duchovenstva podléhaly plnému dohledu *Alþingu* a ani volba biskupa nespadala do výhradních kompetencí církve, neboť nového kandidáta si *volil lid*.⁵²⁰ O počátcích skálholtské a hólské diecéze je pojednáno v kapitole o christianizaci Islandu, zde nás tedy budou zajímat spíše práva a povinnosti samotných biskupů a jejich podřízených. Počínaje rokem 1106, kdy byla z popudu biskupa Jóna Ögmundarsona založena druhá diecéze v Hólech, dochází logicky i k rozdělení administrativních čtvrtí ostrova mezi obě biskupství. Skálholt si ponechal

---

⁵¹⁷ Tato jednotka délky odpovídala cca 480 m (tj. 3,5 lokte/ 240 sáhů).

⁵¹⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 12. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 30.

⁵¹⁹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 9. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 27-28.

⁵²⁰ Do sklonku 30. let 13. století, kdy do volby islandských biskupů zasahuje niðarorská arcidiecéze, musel být sice nový biskup potvrzován na *Alþingu*, ale ve skutečnosti volba kandidáta závisela na úzkém okruhu osob.

dohled nad správou všech čtvrtí vyjma nejlidnatější *severní*, která připadla Hólům.⁵²¹ K povinnostem každého biskupa pak patřily pravidelné každoroční vizitace příslušných oblastí, ale s ohledem na rozlohu skálholtské diecéze mohl biskup nejstaršího ostrovního stolce navštěvovat každou čtvrť jedenkrát za tři roky, tzn. každé léto jednu ze správních oblastí.

K důležitému privilegii obou nejvyšších duchovních představitelů islandské církve patřilo právo zasedat v *Lōgréttē*, nejvyšší zákonodárné instituci *Alþingu*. Měli možnost se tak podílet na utváření či zdokonalování zákonodárství svobodného státu a účastnili se volby nového zákonopravce. Jejich hlas mohl v případě nerozhodného hlasování zásadním způsobem ovlivnit i výsledného kandidáta.

Pokud bychom však očekávali, že biskupský úřad automaticky propůjčoval jeho zástupcům přirozenou autoritu, k níž by islandské obyvatelstvo vzhlíželo s respektem, pohnutý život biskupa Guðmunda Arasona, který byl nejednou ze svého stolce vyhnán, mluví za vše. Vliv nejvyšších církevních hodnostářů nadto štěpilo a oslabovalo jejich vzájemné soupeření, nemluvě o skutečnosti, že „*volba lidu*“ později spočívala na úzkém okruhu jedinců z vlivných islandských rodin, resp. rodu, který dané biskupství a jeho majetky ovládal.

Pokud jde o praktické fungování práva mezi světskou a církevní mocí, soudní spory mezi duchovními a laiky se od jiných běžných soudů projednávaných na *Alþingu* nelišily. Kněz kvůli neplnění či zanedbávání svých povinností mohl být svými farníky, popř. majitelem příslušného kostela předvolán k soudu jako kterýkoli jiný Islandčan. Porušování křesťanských norem *Šedé husy* svými podřízenými však měl řešit především biskup. Pokud kněz odmítl poslušnost svému představenému, popř. užíval-li ke své činnosti knih jiných než původně schválených nadřízeným, nebo nedodržel předepsaný úzus kněžského odívání a vzezření (oholená tvář a tonzura),⁵²² byl předvolán na *Alþing*, kde se žaloby ujímal biskup. Jemu příslušelo jmenovat tradiční *porotu dvanácti* tentokrát však nikoli laickou, ale sestavenou pouze z řad duchovenstva. Rozhodnutí o vině (*porotou dvanácti*) a vynesení rozsudku (biskupem-žalobcem a dvěma jmenovanými kněžími) tak zůstalo v rukách církevní autority. Rozsudek samotný však odpovídal porušenému zákonu, tj. formu a výši trestu diktovalo světské právo. Další výjimečností soudního sporu implikujícího pouze duchovenstvo byla skutečnost, že se celý proces obešel bez skládání přísah, bez nichž by automaticky u

⁵²¹ Grágás. *Konungsbók I*, s. 19. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 36.

⁵²² Grágás. *Konungsbók I*, s. 21. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 37.

všech ostatních žalob ztratila soudní pře svoji legitimnost.⁵²³ Jen dodatkem uvedme, že pokud kněz shledaný vinným z výše uvedených žalob nezaplátil pokutu v hodnotě 3 marek, další spor se již řešil na *Alþingu* jako běžný případ nezaplacené pokuty. Pokuty, ať již placené duchovními či laiky, za porušení křesťanských nařízení v *Grágás* ovšem náležely biskupovi.

S kněžskými povinnostmi, resp. s jejich neplněním, je spojena nejvyšší přípustná sankce islandského svobodného státu – *doživotní vyhnanství*. Nevykonával-li duchovní předepsané povinnosti, popř. před jejich plnění přímo dezertoval, postihovaly islandské zákony jeho chování stejně jako by se dopustil např. zabití. Hlavní žaloby se zde však neujímal biskup, ale (protože se kněz nedopouštěl ani tak neposlušnosti vůči nadřízenému, jako především porušoval své závazky vůči komunitě) jednalo se o případ pro nejvyšší soudní instanci, tj. *Pátý soud*. Nejen že byl kněz (a každý, kdo mu nabídl pomoc) prohlášen psancem, ale nadto důležitý dodatek zněl, že „s ním [tj. knězem] má být nakládáno jako s otrokem.“⁵²⁴ Ani kněžský stav tedy nechránil duchovenstvo před nejvyšším trestem Islandského svobodného státu, který mohl v konečném důsledku znamenat i smrt provinilce. Jelikož zmínka o otroctví je na Islandu bezpředmětná cca po roce 1100 (vyjma dlužního otroctví), starší nařízení tak spíše odkazuje na skutečnost, které jsme si v rané fázi formování ostrovní církve vědomi: nedostatku kněžích schopných zabezpečit všechny duchovní potřeby svých farníků.

Šedá husa se taktéž ve stručnosti věnovala problematice cizích kněží, kteří s ohledem na nedostačující církevní zázemí byli na ostrově přijímání poměrně shovívavě.⁵²⁵ Pokud biskup předem schválil jejich knihy a oděv, směli na ostrově profesně působit a měli nárok nechat si za své služby od obyvatel samozřejmě i zaplatit. Toto právo se však nevztahovalo na duchovenstvo východního křesťanského ritu, tj. „ty, kteří nejsou zběhlí v latinském jazyce“⁵²⁶ a dále konkretizuje jejich příslušnost jako *(h)ermskir* a *girskir*.⁵²⁷ R. Cleasby a G. Vigfússon v *ermskir* viděli Armény,⁵²⁸ A. Dennis, P. Foote a R. Perkins v nich spatřují spíše obyvatele jihovýchodního baltského

⁵²³ *Grágás. Konungsbók I*, s. 21. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 37.

⁵²⁴ [„...oc heimta hann sem aðra mans menn.“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 18. *Konungsbók* zde přímo neuvádí výraz *þellar* (otroci), teoreticky *aðra mans menn* by mohl označovat jakékoli osoby v podřízeném služebném či nesvobodném postavení (viz např. kategorie „dlužních otroků“). *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 35. Zde je pojednáno o stejné problematice avšak tentokrát z pohledu *Pátého soudu* a případů jím projednávaných, kde se již výraz *þellar* objevuje. *Grágás. Konungsbók I*, s. 78. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 84.

⁵²⁵ *Grágás. Konungsbók I*, s. 22. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 38.

⁵²⁶ [„Þeir er eigi eru lærþir, a latinu tungu.“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 22.

⁵²⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 22. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 38.

⁵²⁸ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 133, 258.

pobřeží (z oblasti *Ermlandu/Varmie* mezi Pomořany a Mazovskem).⁵²⁹ *Girskir* označuje dle Cleasbyho a Vugfússona jak Řeky, tj. Byzantince, tak i obyvatele *Garðaru*, tj. Rusi (psáno spíše jako *gerzkir*).⁵³⁰ Dennis, Foote a Perkins dávají přednost překladu „Rusové“.

Opomeneme-li nyní skutečnou národnost těchto zahraničních kněží, lidé jim mohli svobodně popřávat sluchu, ovšem nemohli na ostrově vykonávat všechny náboženské úkony. Jedinou výjimku představoval křest nemocného novorozence, neboť v takovém případě *Šedá husa* uznávala, aby bylo dítě raději pokřtěno knězem východního ritu, než-li laickou osobou.

V kapitole o christianizaci Islandu se již objevila zmínka o autoritami tise „trpěném“ ve skrytu praktikovaném pohanství. Přehlížení v ústraní přežívajícího starého náboženství dle psaného svědectví Ariho Þorgilssona, nemělo dlouhého trvání, neboť rezidua pohanství se brzy poté sama začala z ostrova vytrácet. Zákonodárství poměrně mladého křesťanského státu však svými normami podhaluje, že to s přežitky starého náboženství, resp. jejich tichým vymizením nebylo zase tak jednoduché, jak Ari Moudrý Þorgilsson v *Íslendingabók* naznačoval a jak si ostatně můžeme povšimnout i v ságách. *Šedá husa* bojovala s přežívajícími projevy pohanství v jeho nejrůznějších podobách všemi dostupnými nástroji, které jí legislativa propůjčovala, tj. *mírnějším vyhnanstvím* spojeným s pokutami a *doživotním vyhnanstvím*. Sankce *tříletého vyhnanství* hrozila každému jedinci oddávajícímu se zapovězeným praktikám, za něž bylo považováno obětování nadpřirozeným stvořením, provádění kouzel či čarodějnictví, výuka nebo praktikování magie, upadnutí do „bojovného transu“ berserků a přiživování pověr v sílu magických předmětů (konkrétně jsou zmiňovány kameny a nenarozený dobytek).⁵³¹ V případě užívání černé magie připadal v úvahu pouze nejvyšší trest, a sice *doživotní vyhnanství z ostrova*.⁵³²

Žaloby následující po odhalení výše uvedených projevů reziduálního pohanství nespadaly do kompetence duchovenstva, ale zůstaly v rukách světské moci. Dokonce se neprojednávaly jako závažné případy porušení práva na *Alþingu*, ale k odsouzení dostačoval verdikt *poroty dvanácti* na lokálním sněmu. S výjimkou vzývání zapovězených božstev či nadpřirozených stvoření, které sice ohrožovaly nesmrtelnou duši křesťana, ale samo osobě bylo vůči ostatním neškodným aktem (samozřejmě ne

⁵²⁹ *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 38.

⁵³⁰ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 201.

⁵³¹ Patrně přivedený na svět císařským řezem a záměrně neocejchovaný majitelovou značkou.

⁵³² *Grágás. Konungsbók I*, s. 22-23. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 38-39.

pro středověkého člověka), všechny další formy pohanství však více či méně ohrožovaly majetek, zdraví, ba dokonce v souvislosti s černou magií i životy lidí. Neboť z podstaty jejich definice vyplývala primární role těchto nekřesťanských praktik, jímž bylo škodit druhým. Jelikož šlo tedy o útoky vůči komunitě samotné, bez ohledu na náboženský podtext nezákonných aktivit, musela je řešit světská autorita.

K povinnostem každého křesťana patřilo svěcení nedělí a všech dalších náboženských svátků. Nicméně *Šedá husa* připouštěla za určitých podmínek řadu výjimek. Můžeme si zde povšimnout, jak nelehké ekonomické poměry „ledového ostrova“ dokázaly flexibilně ohýbat křesťanská nařízení *Grágás*.⁵³³ Vedle zápolení s přírodními živly a katastrofami ohrožujícími lidský majetek (požár, záplavy, vichřice, sesuvy půdy a sněhové laviny), směli ostrované v posvěcené dny taktéž vyhánět a zahánět dobytek na pastvu, dojit, přepravovat mléko a dohlížet i na výsledné mléčné produkty, v případě nemoci zvíře o něj pečovat nebo jej směli rovnou porazit. Bylo povoleno i cestování, ať již ze sněmu či na sněm, z obchodních důvodů, na svatbu a ze svatby nebo z hor, byť pouze s určitým váhovým limitem,⁵³⁴ a za předpokladu, že do sobotního podvečera⁵³⁵ nedorazili k žádnému lidskému obydlí. Dokonce i převážení dřeva, a to i stavebního materiálu a dřevěného uhlí zákony připouštěly, pokud na osobu nepřípadl náklad větší, než který uvezl jeden kůň. Islandčané se překvapivě mohli v posvěcené dny věnovat i obchodování, jestliže za jejich jednáním stál nedostatek času. Svoji roli zde jistě sehrála závislost na přílivu a odlivu v případě vodní dopravy, odlehlost až izolovanost jednotlivých farem i neschůdný terén centrální části ostrova. Stejně tak mohla o nedělích probíhat soudní jednání na *Alþingu*, pokud si zákonodárci přáli. K výjimkám, jímž se mohli ostrované v posvěcené dny beztrestně věnovat, patřil i sběr naplaveného dřeva, ať již na břehu nebo ještě z lodi při pobřeží (na souši dřevo patřilo automaticky majiteli pozemku). Nedostatek kvalitního stavebního materiálu, s nímž se Island neustále potýkal (i když ve středověku pokrýval lesní porost cca 1/4 z celkové rozlohy ostrova),⁵³⁶ bezpochyby vedl k obměkčení náboženských pravidel. U této výjimky pak ale připadl každý pátý díl darem církvi, nejednalo se ani tak o usmíření, jako spíše o formu poděkování za boží milosti, která na ostrov dopravila nedostatkové zboží.

---

⁵³³ *Grágás. Konungsbók I*, s. 23-36. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 39-50.

⁵³⁴ Tj. cca 20 kg na osobu.

⁵³⁵ Svěcení neděle začínalo již od sobotního tzv. eykt (tj. doba, kdy zapadajícímu slunci zbývalo urazit ještě 1/3 jihozápadní osminy oblohy. Přesná definice viz *Grágás. Konungsbók I*, s. 26. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 41.

⁵³⁶ Dnes jde cca o 1% rozlohy.

Pátý díl patřil bohu i v případě lovu a rybolovu (ale pouze vlastníma rukama!) během patnácti nejvýznamnějších svátků v roce.⁵³⁷ V těchto dnech směli Islandčané pořádat i lov na mrože, velryby a lovit polární medvědy. V případě polárního medvěda měly zákony *Šedé husy* na zřeteli primárně ochranu lidských životů a majetku, neboť jediný způsob, jakým se mohlo zvíře na ostrov dostat, bylo na ledové kře. Jediná obrana před vyhladovělým medvědem bylo jeho včasné zneškodnění. Velryby, které však středověcí Islandčané nelovili na moři, ale pouze dobýjeli na břehu, naopak představovaly významný zdroj potravy. Ekonomický potenciál mrožů především pro jejich kly, nahrazující až do 13. století nedostatečně uspokojovanou poptávku Evropanů po slonovině, byl taktéž neoddiskutovatelný.

Pod vlivem severského zvykového práva nezahrnula *Šedá husa* do sekce křesťanských nařízení jednu ze základních křesťanských svátostí – manželství. *Grágás* se této problematice věnovala v samostatném oddílu (sekce o zásnubách, *Festa þátrr*), kde se ale vedle církevních nařízení ohledně sňatků zabývá převážně ekonomickými aspekty manželského soužití.

Výjimku tvořilo tzv. *nýmæli* (tj. nové právo/zákony), nařízení dodatečně zahrnutá pod hlavičku křesťanských nařízení, jichž se manželská tematika dotýkala okrajově (§2). S ohledem na závěry čtvrtého lateránského koncilu (1215) získali Islandčané právo uzavírat manželství mezi pokrevními a sňatkem spřízněnými příbuznými již od pátého stupně. Jelikož islandská legislativa v *Šedé huse* (*Festa þátrr*), *Járnsíðe* (*Kvennagiptingar*) i *Jónsbók* (*Hér hefr kvennagiptingar með almenniligum erfðum*) řešila manželskou problematiku nezávisle na sekci o křesťanských zákonech a jelikož úzce souvisí s právem dědickým, i my budeme respektovat toto uspořádání v samostatném oddílu (viz kapitola VI.).

Závažným proviněním bylo samozřejmě nošení zbraní do kostela. Za porušení tohoto práva se považovalo již i pouhé opření zbraní o zdi ohraničující posvěcený prostor. Stejný status nedotknutelnosti měla však i další posvátná místa, tj. sněmy a veřejná shromáždění obecně. Narušitel práva se trestal *mírnějším vyhnanstvím*, pokuta však v tomto případě byla dvojnásobná. Viník si ale mohl zvolit i výjimečnou formu právního narovnání, biskupskou arbitráž. Verdikt biskupa-arbitra však nebylo možné na

---

⁵³⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 32. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 47.

rozdíl od běžných arbitráží dodatečně odmítnout.⁵³⁸ Možná právě z tohoto důvodu tvořily arbitráže, v nichž figuroval biskup jako arbitr, zanedbatelné procento.⁵³⁹

K právním praktikám, které plně spadaly do kompetence duchovní autority, patřily přirozeně ordály. I když čtvrtý lateránský koncil boží soudy jako důkazní prostředky zapovídal a ve Skandinávii se z podnětu papeže Inocence IV. (1243-1254) prostřednictvím papežského legáta Viléma ze Sabiny (1184-1251)⁵⁴⁰ podařilo prosadit oficiální zákaz ordálu žhavým železem roku 1247, v *Šedé huse* se stále můžeme setkat, jak s nošením rozžhaveného železa (*járnburðr*), tak i nošením rukou do vařící vody (*ketil*).⁵⁴¹ První způsob vyhrazovaly zákony převážně mužům, druhý typ ženám. Boží soud soubojem islandské zákony nepopisovaly.⁵⁴² Užití ordálů však mělo na Islandu striktní pravidla, resp. bylo vyhrazeno jen úzkému okruhu právních sporů. Zda tomu tak bylo od samého počátku osidlování ostrova, nebo šlo o důsledek postupného vytěšňování tohoto pro nás iracionálního důkazního prostředku z právních zvyklostí, lze jen těžko posoudit. Zajímavé je i sledovat, u jakých typů soudních pří zůstaly ordály přípustné, ne-li přímo jediným prostředkem dokazování. Za typický příklad uveďme určování otcovství. Zde žena podstoupením božího soudu dokazovala pravdivost svých slov, na jejichž základě označila otce svého dítěte, muž naopak ordálem podezření vyvracel. Dnes lze spor o otcovství rozhodnout genetickými testy, ve středověku musel muž, pokud se odmítal hlásit k vlastnímu potomkovi, přivést k zodpovědnosti sám bůh, který by nedopustil, aby zákonný dědic trpěl bezprávným zacházením ze strany liknavého otce.

Před božím soudem se taktéž hájili z nařčení z nepřipustného (tj. příliš blízkého) pokrevního svazku manželé a každý, kdo si byl takového nedovoleného spojení mezi nimi vědom, ale veřejně o něm neinformoval. Zdá se tedy, že ordály, jakožto hlavní, popř. jediný, dokazovací prostředek, zůstaly vyhrazeny doméně příbuzenských vztahů, kdy si zákony žádaly jejich vyvrácení či potvrzení. Verdikt měl přirozeně zásadní dopad

---

⁵³⁸ Grágás. *Konungsbók Ib.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1852, s. 216. (Dále jen Grágás. *Konungsbók Ib.*). *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 232-233.

⁵³⁹ Biskupská arbitráž se vztahovala i na případy porušení pohostinnosti a péče o závislé osoby (*ómagar*) v rámci správní jednotky – *hreppu*, jejichž povinností bylo pečovat o nemajetné. Grágás. *Konungsbók Ib* 178-179. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 191-192.

⁵⁴⁰ Též Vilém z Modeny, popř. Savojský atd.

⁵⁴¹ Grágás. *Staðarhólsbók*, s. 206. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 233. K typům ordálu podrobněji viz kapitola trestního práva (V.).

⁵⁴² Prosazování právního nároku soubojem (*holmganga, einvígi*) se někdy považují za severské ordály soubojem. K této hypotéze viz taktéž kapitola V.

na majetkové a dědické nároky dítěte. Ale také rozhodoval o odškodnění matky a jejího zákonného zástupce a ukládal otci a jeho rodině vyživovací povinnost vůči dítěti.

IV.1. Desátky

V souvislosti s křesťanskými nařízeními nelze opominout jeden z nejdůležitějších aspektů – a sice problematiku desátků. O formě a přerozdělování této významné ekonomické položky plynoucí církvi i světské moci, ve stručnosti pojednává nejen první kapitola *Šedé husy*,⁵⁴³ ale s podrobnějším rozpracováním se můžeme blíže seznámit i v samostatném oddílu.⁵⁴⁴

Šedá husa rozlišovala dva základní typy desátků: hlavní desátek (*meiri tíund*) a zákonný desátek (*lōgtíund*).⁵⁴⁵ Zatímco zákonný desátek odpovídal cca hodnotě jedné setiny z dluhy nezatíženého majetku a platil se každoročně, druhý (jednorázový) typ sloužil ke spáse duše. Dar církvi, který měl napomáhat k věčnému spasení, dosahoval výše jedné desetiny z celkového vlastnictví. Desetiný podíl z vlastnictví směl být s ohledem na ochranu majetkových nároků zákonných dědiců donátora předán bohu pouze jedenkrát za život. Pokud by si Islandan přál naklonit si boží milost hlavním desátkem častěji, než-li připouštěly ostrovní zákony, musel pro své záměry získat souhlas zákonných dědiců. V opačném případě by se jednalo o útok na jejich legitimní vlastnické nároky. Je třeba však dodat, že se odvádění hlavního desátku týkalo pouze části ostrovního obyvatelstva, a sice sedláků, kteří byli schopni platit sněmovní poplatky (*þingfararkaup*). Na odvádění hlavního církevního desátku, kdy zákony *Šedé husy* jednoznačně podpořily dědická práva rodinných příslušníků a daly jim přednost i před spirituálními potřebami jedince, si lze povšimnout neotřesitelného postavení, které majetkové vazby v rámci rodiny zaujímaly. I přesto si však normy zajišťující církvi dary našly v *Šedé huse* své místo. Placení hlavního desátku však nemuselo mít pouze podobu dobrovolného církevního daru. Mohlo se jednat i o formu sankce, jak bylo zmíněno již výše v souvislosti se zakázaným příbuzenským stupněm mezi manželi, kteří se tak vykupovali z vědomě či nevědomě spáchaného hříchu.

---

⁵⁴³ Grágás. *Konungsbók I*, s. 14-15. *Laws of Early Iceland. Grágás I*. (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 221-231.

⁵⁴⁴ *Um tíundar gjalld (O placení desátků)*. In: Grágás. *Konungsbók Ib205-218. Staðarhólsbók* včlenila pojednání o desátcích do první kapitoly. *Kristinna laga þáttir*. In: Grágás. *Staðarhólsbók*, s. 1-62.

⁵⁴⁵ *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 25.

Na rozdíl od desátku hlavního, zákonný desátek zavazoval ke každoročnímu placení každého dospělého majetného muže či ženu. Tato povinnost se vztahovala i na cizince trvale žijící na Islandu, avšak po dobu prvních tří let pobytu v nové zemi po nich nebyl díl z jejich majetku náležející bohu vymáhán. Kromě cizinců osvobozovala *Šedá husa* od placení církevního podílu i ty Island'any, kteří pečovali o závislé osob a jejich majetek tak nebyl dostačující.

Grágás rozdělovala plátce církevních desátků do několika kategorií, přirozeně na základě výše jejich odhadovaného majetku. Horní hranice byla vymezena částkou 100 uncí dluhy nezatíženého vlastnictví, 10 uncí tvořilo naopak nejspodnější limit zavazující k odvádění církevního podílu. Mezi nejvyšší a nejnižší kategorií se nacházely další čtyři stupně plátců.⁵⁴⁶ Jen pro představu o jak vysoké částky se jednalo: 100 uncí odpovídalo zhruba hodnotě 12, 5 marek, tj. cca necelých 280g zlata či stříbra, jednalo se tedy o více jak čtyřnásobnou výši běžně uvalované pokuty v případě *mírnějšího vyhnanství*. Za tuto částku bylo možné koupit cca 600 loktů *vaðmálu* (podomácku tkané látky).⁵⁴⁷ 10 uncí lehce přesahovalo částku jedné marky (1 a ¼ marky).

S rostoucím majetkem se plátce přirozeně posouval do vyšších kategorií, až dosáhl na horní limit, tj. 100 uncí. Pokud u plátce této nejvyšší kategorie během roku nedošlo k nárůstu majetku o dvojnásobek, nemusel své vlastnictví pro potřeby odvodu opětovně evaluovat. Všichni obyvatelé, jejichž majetek nedosahoval nejspodnější hranice 10 uncí, popř. měl tuto hodnotu, ale majitel zodpovídal za výživu závislých osob, církevní desátky neodváděly.

Celkový výčet majetku, jeho ohodnocení a vyčlenění církevního podílu zůstalo v pravomoci každého vlastníka. Ten pak přísahou na Bibli nebo kříž stvrzoval poctivou hodnotu odváděného podílu.⁵⁴⁸ Za včasné shromáždění a přerozdělení zákonných desátků zodpovídal každý *hreppr* (samosprávná jednotka, viz kapitola II.). Vedle dohledu nad přísahami a vedením žalob v případě zpožděného, nedostatečného či dokonce odmítnutého desátku, komunitě příslušela povinnost nashromážděné odvody rozdělit na předem stanovené čtvrtiny a ty pak dopravit osobám, jimž ze zákona náležely. První čtvrtina každoročně odváděného desátku náležela nemajetným, o jejichž materiální potřeby zodpovíдали členové příslušného *hreppu*. Pouze se souhlasem všech

⁵⁴⁶ Majetek odhadovaný na 80, 60, 40 a 20 uncí. *Grágás. Konungsbók Ib205. Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 221.

⁵⁴⁷ Islandský loket cca 49-53 cm.

⁵⁴⁸ Dle *Konungsbók* se přísaha opakovala jednou za tři roky, dle *Staðarhólsbók* každý rok (v křesťanských nařízeních biskupa Árna ze Skálholtu roku 1275 nebyla každoroční přísaha nahrazena trojroční). *Grágás. Konungsbók Ib206-207. Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 222-223.

členů se mohly desátky vyčleněné chudým postoupit i obyvatelům nad rámec vlastní komunity. Druhou čtvrtinu si nárokoval biskup (*byskopstíund*) a zbylé dvě připadly plátcí biskupem určenému kostelu (*kirkjutíund*) a příslušnému duchovnímu (*prestatíund*), resp. celou druhou polovinu získal majitel kostela. V jeho pravomoci pak bylo zabezpečit kněze a potřeby svatostánku.

Nezanedbatelná část desátků tedy končila v rukách světských donátorů a jejich potomků.⁵⁴⁹ Není tedy divu, že spor o nemalé zisky z církevních daní přerostl ve 13. století ve vážné boje mezi církevní a světskou mocí (podrobněji viz kapitola III.). Tak jako se neodváděly desátky z movitého a nemovitého majetku, z něhož měl již bůh nějakým způsobem užitek, neměla se církevní daň uvalovat ani na *goðorðy*, neboť, i když mohly být v pozdější době prodány, darovány či děděny, *nejednalo se o majetek*.⁵⁵⁰

V souvislosti s desátkami se v *Šedé huse* setkáváme i s nejvyšší možnou pokutou, která mohla být na viníka uvalena.⁵⁵¹ Zatímco v případě nezaplaceného či opožděného desátku se provinilec vystavoval pokutě dvojnásobné (tj. 6 marek),⁵⁵² než činilo vykoupení se z tříletého vyhnanství, odmítl-li plátcé desátku složit přísahu, byl dokonce odsouzen k finanční sankci až 12 (!) marek (tj. 96 uncí).⁵⁵³ Pro srovnání: tato částka představovala horní hranici ročního honoráře kněze, která mohla být navýšena pouze v případě, že vykonával povinnosti duchovního ve vzdáleném, popř. špatně dostupném správním obvodu a biskupským povolením si vymohl nárok na navýšení jakožto kompenzaci za obtíže spojené s dopravou.⁵⁵⁴ Za 12 marek stříbra bylo možné koupit kolem roku 1100 cca 2304 metrů domácího plátna.⁵⁵⁵

V královské době se církevní desátky a systém jejich vybírání nemění. I nadále za jejich správnou výši, výběr i dodatečné přerozdělení zodpovídal příslušný *hreppr*, resp. jeho pětičlenná skupina zástupců.⁵⁵⁶ Systém placení desátků byl sice upraven arcibiskupem *Jónem raude*, ale výběr církevních daní se řídil starými křesťanskými

---

⁵⁴⁹ S výjimkou desátku v hodnotě menší než 1 unce, kdy se částka s ohledem na její nízkou hodnotu nedělila na čtvrtiny, ale celá připadla nemajetným, popř. z rozhodnutí biskupa určitému kostelu.

⁵⁵⁰ [„...er þat enn eigi fe.“]. *Grágás. Konungsbók Ib206*.

⁵⁵¹ Samozřejmě s výjimkou pokuty v podobě hlavního desátku, kde desetina z viníkovy majetku mohla čistě hypoteticky překročit částku 12 marek.

⁵⁵² *Grágás. Konungsbók I*, s. 14-15. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 31-33.

⁵⁵³ *Grágás. Konungsbók Ib207. Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 223.

⁵⁵⁴ *Grágás. Konungsbók I*, s. 21. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 37.

⁵⁵⁵ O století dříve cca 864 metrů a kolem roku 1200 cca 2160 metrů *vaðmálu*.

⁵⁵⁶ *Jónsbók*, s. 109-110, 114. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 143, 145.

nařízenými s ohledem na konflikt mezi světskou a duchovní mocí (viz konkordát z Tønsbergu, o němž je pojednáno níže).

IV.2. Královský nástupnický řád

Jak již bylo zmíněno na počátku této kapitoly, *Járnsíða* ani *Jónsbók* křesťanské zákony v pravém smyslu slova neobsahovaly. O první podkapitole, která připomíná spíše stručný výčet křesťanské věrouky byla zmínka již výše, nyní nás bude zajímat druhá podkapitola křesťanského oddílu a především nástupnický řád norských králů.

Křesťanské oddíly v *Járnsíðe* a *Jónsbók* uvozují hlavní téma celé kapitoly, která se věnuje problematice královské moci na Islandu, definování práv a povinností panovníka vůči poddaným a naopak, jakož i vztahu světské a církevní moci v rámci norského království. Připomeneme-li si tzv. *Óláfovy zákony v Šedé huse*, které Islandané údajně přijali ve 20. letech 11. století jako výraz respektu vůči (svatému) Óláfovi II. Haraldssonovi (podrobněji viz kapitola II.), nařízení vztahující se ke královské autoritě si našly své místo i v islandské legislativě již dávno před zánikem svobodného státu.⁵⁵⁷

I při letmém pohledu na obsah kapitoly *O panství krále a biskupa* (*Um völd konungs ok biskups*)⁵⁵⁸ si můžeme povšimnout rétoriky, jež musela být obyvatelům kdysi svobodné proto-republiky vzdálená. Hned v úvodu je zdůrazněna skutečnost, že moc panovníka i biskupa pramení od boha a oba jsou titulováni jako jeho služebníci a zástupci. Králi je propůjčena světská vláda nad světským dominiem, biskup má na starosti správu duchovních záležitostí nad duchovním dominiem. Oba jsou zde nabádáni k vzájemné podpoře v záležitostech druhého, jde-li o spravedlivou věc, a upomínáni, že jejich autorita pramení od boha, nikoli od nich samých. Poté následují důvody, proč jich má být lid poslušen a naopak jaké povinnosti padají na hlavu korunované a mitrou osazené hlavy. Zákony operují s faktem, že veškeré uspořádání vychází z boží vůle, a tudíž jsou král a biskup, jakožto jeho přímí zástupci na zemi nedotknutelní a nepostradatelní. Naopak lid, o něhož světská i duchovní autorita pečují a za nějž přebírají zodpovědnost před bohem, je jim povinován naprostou láskou a lojalitou.

---

⁵⁵⁷ Viz např. práva norského krále na Islandu (*Fra rétt noregs konungs á Íslandi*, §247), dědické nároky Norů na Islandu (*Um Austmanna arf*, §249). *Grágás. Konungsbók Ib195*, 197-199. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 210-211. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Mediaeval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2005, s. 55- 60.

⁵⁵⁸ *Járnsíða*, s. 12-13. *Jónsbók*, s. 19. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 27.

Závěr podkapitoly, s ohledem na dosti negativní pohled na původní předáky,⁵⁵⁹ který bezpochyby nepřímo odkazuje na pohnuté události tzv. *Století Sturlungů* a jejich boje o moc, vyzdvihuje roli krále a biskupa jakožto ochránců utiskovaného lidu. Jak zde stojí, pokud budou islandští velmožové dbalí zákonů, nebudou moci svojí nadměrnou chamtivostí zotročovat a utiskovat lid, který jim nedokáže díky své nevědomosti či krátkozraké pošetilosti odepřít loajalitu.⁵⁶⁰

Ve výše zmiňované argumentaci si můžeme povšimnout změny ve vnímání královské autority, kterou již Magnús VI. Hákonarson zakomponoval do norského a islandského zákonodárství během novelizace příslušných zákoníků.

Nástupnický řád norských králů (*Konunga erfðatal*) tvoří v *Járnsíðe* i *Jónsbók* nedílnou součást oddílu o křesťanství. Obě podkapitoly jsou reprezentovány samostatnými sekcemi doprovázenými pojednáním o přísahách panovníkovi.⁵⁶¹ V předmluvě, která nástupnický řád obou Magnúsových kodifikací uvozuje,⁵⁶² zdůrazňuje panovník především nutnost dodržování královské posloupnosti s ohledem na dlouhodobé nepokoje bující v zemi. Vyzdvihuje primárně dlouholeté období válečných konfliktů, v nichž dle vlastních slov Magnúse VI. Hákonarsona netrpěla jiná země tak, jako právě norské království, kdy bylo králi povoláno mnoho dobrých mužů navzdory legitimnímu nástupci trůnu i právu patrona svatého Óláfa II. Haraldssona. Kritika dopadala i na ty, kteří byli pozvednuti nad svůj stav, byť by za normálních okolností měli sloužit lidem z dobrého rodu a ne naopak. O ztrátě dědičné půdy (*óðal*)⁵⁶³ a jejich nezákonných převodech do nepovoláných rukou ani nemluvě. Panovník zde narážel na dlouhé období trvajících bojů, které štěpily celé království mezi jednotlivé spolukrále, či přímo uzurpátory koruny a utápěly Norsko ve vnitřních válečných konfliktech, do nichž se zaplétali samozřejmě i nejvyšší církevní představitelé. Nástupnický řád měl těmto neduhům minulosti napříště, alespoň tedy v otázce legitimity nového krále, předcházet.

Járnsíða připisuje zásluhy za sepsání prvního nástupnického řádu Magnúsově otci Hákonovi IV. Hákonarsonovi. Příslušný oddíl v *Jónsbók* je již spojen přímo se samotným Magnúsem VI. Zákonodárcem. Nicméně iniciátorem prvního nástupnického

---

⁵⁵⁹ V *Járnsíðe* a *Jónsbók* užíván shodný termín *höfðingjar*.

⁵⁶⁰ *Járnsíða*, s. 13. *Jónsbók*, s. 19. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 27.

⁵⁶¹ *Járnsíða*, s. 13-18. *Jónsbók*, s. 20-30. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 447-259.

⁵⁶² *Járnsíða*, s. 13-14. *Jónsbók*, s. 20. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 27.

⁵⁶³ Allodium.

řádu, včetně ustanovení primogenitury, je připisováno již Magnúsovi V. Erlingssonovi, prvnímu korunovanému králi Norska (1163/1164).⁵⁶⁴

Poněkud úsměvným dojmem, přihlédneme-li k odsuzování vzdorokráľů a uzurpátorů trůnu Magnúsem VI. Hákonarsonem v úvodu předmluvy, působí i stručný výčet jeho samotných předchůdců. V *Járnsíðe* je totiž zmiňován i děd Hákona IV. Hákonarsona, kterým nebyl nikdo jiný, než král Sverri Sigurðsson (1177-1202), kněz z Faerských ostrovů, který si činil nárok na norský trůn jako údajný potomek krále Sigurða *munnr* Haraldssona (1135-1155).⁵⁶⁵

Nástupnický řád islandských královských kodifikací byl přejatý z norského práva, na což nás odkazuje i předmluva, jež je adresována norskému obyvatelstvu, nikoli Islandřanům. Ostrovany oslovuje jen jedenkrát, nadto nepřímě, a sice pouze v prvním nástupnickém okruhu *Jónsbók*, kde je můžeme nalézt spolu s ostatními tributárními zeměmi norského království (*skattland*). Magnúsova předmluva naznačuje, že Islandřanům vměšování do nástupnických práv nového krále nepříslušelo. Pouze *Frostaping*⁵⁶⁶ reprezentoval jediný zákonodárný sněm, kterému příslušelo rozhodovat o volbě nového panovníka.

Právo participovat na volbě nového krále příslušelo pouze dvěma Islandřanům, a sice skálholtskému a hólskému biskupovi. Ve skutečnosti se však nemuselo jednat o Islandřany, neboť od 30. let 13. století byli do obou úřadů dosazováni i cizinci, které preferoval niðaroský arcibiskup. Islandským biskupům stejně jako všem biskupům podřízeným norskému arcibiskupství náleželo právo rozhodujícího hlasu při volbě nového krále, pokud vymřela vládnoucí dynastie. Dokonce na základě konkordátu z Tønsbergu z roku 1277 (viz níže), v případě nezletilosti panovníka přebírali spolu s ostatními církevními hodnostáři zodpovědnost nad správou země. Své schopnosti v řízení a spravování království si teoreticky mohli skálholtský a hólský biskup, jmenovitě Árni Þorláksson ze Skálholtu (1269 – 1298)⁵⁶⁷ a Jörundr Þorsteinsson z Hólů (1267-1313), prověřit krátce poté, neboť roku 1280 po smrti dvaadvacetiletého krále Magnúse VI. Hákonarsona na trůn nastupuje jeho dvanáctiletý syn Eiríkr II. Magnússon

---

⁵⁶⁴ Jedná se o zákony z roku 1164 podpořené arcibiskupem Eysteinem Erlendssonem. Viz *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1846, s. 3. (Dále jen NgL I.). *Gulatingsslovi.* (Ed.) K. Robberstad. Oslo 1969, s. 14-15. (Dále jen *Gulatingsslovi.*). *The Earliest Norwegian Laws, Being the Gulathing Law and the Frostathing Law.* (Ed.) L. Larson. New York 1935, s. 35. (Dále jen *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law.*)

⁵⁶⁵ Hákon IV. Hákonarson a Magnús VI. Hákonarson jsou potomky nelegitimní linie Sverriho Sigurðssona.

⁵⁶⁶ V *Jónsbók* je uvedeno starší označení *Eyrapping*.

⁵⁶⁷ Před ním zastával úřad Nor Sigvarður Þéttmarsson (1238-1268).

(1280-1299). Přídomek, jež tomuto mladému králi přiřkla historie (byť neprávem) – *prestahatari*, tj. „ten, který nenávidí kněze“, však spíše odkazuje na boje mezi světskými zástupci regentské rady a církevními představiteli, než-li panovníkovu osobní zaujatost.⁵⁶⁸

Na základě rozboru podrobnějšího textu *Járnsíðy* lze nástupnický řád i přesněji datovat. Jelikož je připisován Hákonovi *gamli* Hákonarsonovi (1216-1263) a schválen arcibiskupem Einarem/Æinarem *sm(j)þrbak* Gunnarssonem (1255-1263) musel být logicky sepsán již před rokem 1263. Srovnáme-li nástupnický řád Magnúse V. Erlingssona s islandskými zákoníky, můžeme posloupnost králů u mladších kodifikací označit za jeho podrobněji rozpracovaný derivát. Jelikož však ostrované do volby nového panovníka, s výjimkou nejvyšších církevních představitelů, nezasahovali, téma zde opustíme. Za zmínku však stojí pokuty za porušení či složení přísahy novému králi, které byly posuzovány jako vlastizrada. Vedle ztráty veškerých práv byl zrádce uvržen i do církevní klatby. Pokuta v *Járnsíðe* činila závratnou výši 40 marek (!), v *Jónsbók* již pouze 8 uncí⁵⁶⁹ a dalších 13 marek stříbra jako královský *wergeld*.⁵⁷⁰ Opět pro srovnání: za 40 marek, tj. 320 uncí, bylo možné kolem roku 1300 koupit cca 5760 metrů metrového domácího plátna.⁵⁷¹

IV.3. Konkordát z Tønsbergu

Jak již bylo naznačeno v úvodu této kapitoly, komplikované politické pozadí norských dějin 2. poloviny 13. století se citelně dotkly i legislativního úsilí krále Magnúse VI. Hákonarsona a zanechaly šrám na jeho celoživotním zákonodárném díle.

Krátce po ztrátě islandské samostatnosti připadl post nejvyšší duchovní autority v zemi, arcibiskupský stolec v Niðarosu, Jónovi *raude*, který vešel do dějin též pod přízviskem „*staðfasti*“, tj. „ten, který lpí na svých principech“. Během více jak čtrnáctiletého působení v úřadu, jež zastával v letech 1268-1282, rozpoutal arcibiskup nebezpečnou politickou hru, díky níž a své neústupné tvrdošijnosti narušil vztahy mezi

---

⁵⁶⁸ Willson, T.: *History and the Church and State in Norway. From the Tenth to the Sixteenth Century*. Westminster, London, Tonbridge 1903, s. 217.

⁵⁶⁹ Zde přejato i norské označení měnové jednotky, tj. 8 *þrtogar* (uncí).

⁵⁷⁰ Stejná částka 40 marek je ale zachována v rukopisu AM 351 fol. Viz *Jónsbók*, s. 25. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 457.

⁵⁷¹ Původně bylo možné za 1 unci stříbra nakoupit pouze 6 loktů *vaðmálu* (plátno), ale kolem roku 1300 činil poměr již 6:1; tj. za 1 unci stříbra bylo možné pořídít 36 loktů *vaðmálu*. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 253. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 13, 673.

církvi a norskou korunou na dlouhá léta.⁵⁷² Vleklé spory se světskou mocí sice arcibiskupovi přinesly v jeho zarytém boji jisté dílčí úspěchy, nicméně utržil i ne jeden ponižující diplomatický políček. Soudě podle Jónova neslavného konce (zemřel ve švédském vyhnanství ve Skaře), politické neúspěchy nakonec převážily nad efemérními vítězstvími.

Jaké neshody byly předmětem sporu mezi králem Magnúsem VI. Zákonodárcem a arcibiskupem Jónem? Napjaté vztahy mezi korunou a představiteli duchovenstva souvisely přirozeně s probíhajícím bojem církve za nezávislost na světské moci. V Norsku se v rámci tohoto boje snažil arcibiskup o vzkříšení starobylých, ale tehdy již pouze iluzorních práv, které byly kdysi ustanoveny mezi světskou a duchovní mocí. Jón *raude* se pokoušel se stoletým zpožděním probudit k životu dávno opomenutá církevní privilegia a panovníkovy snahy o komplexní revizi norského, potažmo islandského práva, se mu staly vítanou záminkou při realizaci těchto záměrů.

V 60. letech 12. století bylo církvi, resp. nejvyššímu představiteli norského duchovenstva, niðarorskému arcibiskupovi povýšenému nedlouho předtím (1152/1153), právně potvrzena pravomoc rozhodujícího hlasu v případě volby nového krále na uprázdněném trůnu svatého Óláfa.⁵⁷³ A právě toto starobylé právo, vedle problematiky zasahování profánní moci do vnitřních záležitostí emancipující se církve nejen na poli justičních pravomocí, které se Jón *raude* pokoušel za vlády Magnúse VI. Hákonarsona znovu oživit, se přirozeně staly nejpalcivějšími spornými body mezi nejvyšší světskou a duchovní mocí v zemi. Arcibiskupovi vítaným, ale pouze zástupným předmětem sporu mezi korunou a církvi vzájemně soupeřících o své současné, předně pak budoucí postavení v rámci norského království, se stala Magnúsova novelizace křesťanských zákonů. Dříve, než mohla být revize vůbec provedena, vzkázal arcibiskup Jón panovníkovi, ať reviduje zemské zákony, ale ať se neopovazuje rozšiřovat své legislativní ambice dále, než-li mu přísluší, tj. do oblasti církevního práva, výsadní sféry arcibiskupovy autority.⁵⁷⁴ Ve snaze vyhnout se hrozícímu konfliktu tedy Magnús VI. Zákonodárce zpočátku ustoupil a na čas od další modernizace práva upustil.⁵⁷⁵

---

⁵⁷² Willson, T.: *History and the Church and State in Norway. From the Tenth to the Sixteenth Century*. Westminster, London, Tonbridge 1903, s. 219.

⁵⁷³ *Gulatingslovi*, s. 14-15.

⁵⁷⁴ Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabœtir (le législateur): 1274-1281*. In: Federico II Legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento: Per una storia comparata delle codificazioni europee. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 442-444.

⁵⁷⁵ Tehdy se konkrétně jednalo o revizi regionálního práva *Frostapingu*, tj. oblasti spadající pod duchovní autoritu niðarorského arcibiskupa.

Rozhodujícím rokem, který vnesl do sporu „evropský rozměr“, přinesl rok 1274, kdy byl papežem Řehořem X. (1271-1276) svolán na 1. srpna koncil do Lyonu. Arcibiskupovy horečné přípravy k účasti se mimo jiné projeví již v předcházejícím roce, kdy dal sepsat vlastní verzi křesťanského práva,⁵⁷⁶ a dále pak vyvíjel nové úsilí ve snaze vyřešit spor s korunou ještě před odjezdem do Francie. Oba oponenti nakonec usedli k jednacímu stolu v Bergenu v letních měsících roku 1273. Výsledná jednání byla korunována přijatou dohodou (z 1. srpna 1273), kompromisem, na jehož základě se církev vzdala privilegia rozhodujícího hlasu při volbě nového krále na uprázdněném trůně a panovník se naopak zavázal nevměšovat se do vnitřních záležitostí církve v oblasti soudnictví a opětovně potvrdil starobylé právo církve ve sporech mezi obžalovanými kleriky a žalujícími laiky.⁵⁷⁷ Dohodu krátce poté ve svém listu schválil panovník a záhy na to i papež.⁵⁷⁸

Nicméně tímto kompromisním aktem se spory mezi norskou církví a korunou zdaleka nevyřešily. Naopak. Když arcibiskup Jón přijel osobně na lyonský koncil a předal originál dohody papeži ke schválení, svatý otec se nechal slyšet, že kompromis dosažený v Bergenu předcházejícího roku definitivně podpoří jen tehdy, pokud Magnús VI. Hákonarson uzná ve své zemi nadřazenost církve nad královskou mocí, tj. obnoví status quo z 60. let 12. století. Podmínky diktované papežem – především svěření regentské vlády v případě nezletilosti panovníka do rukou církve – byly samozřejmě pro norského krále, obzvláště za situace, kdy měl pouze dva nezletilé dědice, nepřijatelné.⁵⁷⁹

Politická situace však tehdy Magnúsovi VI. Zákonodárci nahrávala přímo do karet (nepřítomnost arcibiskupa, souhlasný postoj sněmů k legislativnímu úsilí krále), a proto se neohlížel na požadavky svatého otce a bergenské dohody v daném okamžiku přestal považovat za platné. Dříve než se arcibiskup stačil navrátit z Francie, dal král Magnús na zasedání *Gulapingu* schválit dlouho připravovaný zákoník *Landslov*, který měl napříště *platit pro celé království a navždy*.⁵⁸⁰ Tímto úspěšným legislativním krokem předešel Magnús VI. Zákonodárce dalšímu bezcílnému vyjednávání s církví a, jelikož vynechal revizi křesťanského práva, uzmul arcibiskupovi případné budoucí argumenty,

---

⁵⁷⁶ Viz NgL I, s. 339-386.

⁵⁷⁷ Opačný případ, kdy klerikové žalovali laiky, dohoda vůbec neuváděla.

⁵⁷⁸ Viz *Norges gamle Love indtil 1387, II.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1848, s. 461.

⁵⁷⁹ Magnús měl dva nezletilé syny; Eiríka (narozeného roku 1268), budoucího Eiríka II. Magnússona a Hákona (narozeného roku 1270), budoucího Hákona V. Magnússona. Willson, T.: *History and the Church and State in Norway. From the Tenth to the Sixteenth Century.* Westminster, London, Tonbridge 1903, s. 212.

⁵⁸⁰ *Magnus Lagabøters Landslov.* (Ed.) A. Taranger. Oslo, Bergen, Tromsø 1970, s. 194.

jež by církvi mohly později posloužit jako nová záminka atakující zemský zákoník a nutící panovníka k novému vyjednávání.

Na počátku slibně se rozvíjejícího jednání v Bergenu roku 1273 tedy vystupuje arcibiskup Jón *raude* jako úspěšný vyjednaváč s korunou, který následující rok získal v Lyonu pro své záměry i jednoznačnou papežskou podporu. O to byl však jeho podzimní návrat z Francie do vlasti bolestnější. Od nešťastného ztroskotání na moři u královského Bergenu, kde se pak nešťastníka a jeho přeživší suity ujal panovník, se na arcibiskupovu hlavu valila jedna diplomatická pohroma za druhou. Pro Jóna následovala trpká doba, kdy se všechny naděje vkládané do bergenských dohod náhle rozplynuly. Nejen že se Magnúsovi VI. Hákonarsonovi podařilo v arcibiskupově nepřítomnosti prosadit schválení revidovaného zemského práva, ale v následujícím období přiměl i svého oponenta, aby trpně asistoval i při proklamaci zákonů ve vlastní niðaroské arcidiecézi.⁵⁸¹

Jón *raude* však zůstal věrný svému dalšímu přízvisku *staðfasti* a svých záměrů se do budoucna nezříkal. Naopak v následujícím osudovém roce 1277 zahájil s králem nové kolo vyjednávání. Magnús VI. Zákonodárce již na legislativním poli dosáhl svých cílů, mohl si tedy dovolit určitou dávku vstřícné velkorysosti a ukázat arcibiskupovi shovívavou tvář. Výsledkem příznivých politických okolností nakonec došlo 9. srpna 1277 v Tønsbergu za přítomnosti většiny nejvýznamnějších světských i církevních hodnostářů norského království k uzavření konkordátu.

Jelikož se jednalo o první⁵⁸² konkordát v dějinách Norska, který alespoň na čas urovnal vztahy mezi korunou a církví, stručné ohlédnutí za tímto dokumentem⁵⁸³ je nevyhnutelné, obzvláště stal-li se po smrti jednoho z hlavních iniciátorů hlavním tématem staronových sporů. Konkordát byl jmenovitě dohodou mezi králem Magnúsem a arcibiskupem Jónem. Na prvním místě se musel nejvyšší představitel norské církve vzdát všech svých nároků, jež kdysi niðaroské arcidiecézi příslušelo v oblasti volby nového krále. Nicméně, pokud by došlo k uprázdění trůnu a neexistoval vhodný kandidát, duchovenstvu náležel mezi voliteli první a nejdůležitější hlas, jež jim nikdo neměl napříště upírat, pokud se přísahami zavázali vyhledat mezi kandidáty nejpovolanějšího následníka trůnu.

---

⁵⁸¹ Roku 1275 na zasedání *Frostapingu*, v případě Trondheimu/Niðarosu přesný rok veřejné proklamace neznáme.

⁵⁸² Dohody z Bergenu 1273, které nikdy nevstoupily v platnost, jsou taktéž někdy označovány jako konkordát (*Bergenskonkordatet*). Taranger, A.: *Udsigt overden norske retshistorie: forelæsninger*. Christiania 1904, s. 177.

⁵⁸³ Viz *Norges gamle Love indtil 1387, II.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1848, s. 462-480.

Panovník se naopak vzdal práva zasahovat do církevních záležitostí, a to i v případech, které se částečně týkali i laiků. Garantoval tak duchovenstvu neomezené pravomoci v oblasti manželství, křtu novorozenců, desátků, závětí, skládání svatých přísah a slibů, patronátních práv, cizoložství, konkubinátu, incestu, herezí, simonie, ochrany poutníků, lichvy, rouhání, porušení svatých slibů a všech ostatních sfér, které by měly být považovány za oblast duchovní sféry vlivu. S jedinou výjimkou. A sice část pokut za porušování křesťanských norem, které dle starobylého práva náležely králi, zůstaly i nadále jeho zákonným nárokem.

Dále je podrobněji rozpracována problematika patronátního práva, s nímž mohli libovolně nakládat pouze biskupové. V případě svatostánku založeného králem měla církev automaticky vůči těmto fundacím patronátní práva, aniž by jejich rozhodnutí musel panovník dodatečně formálně potvrdit.

Norský král se zříkal práva na investituru biskupů a opatů či jakéhokoli ovlivňování v těchto vnitřních církevních záležitostech. Na druhé straně měl právo znát jména nominovaných předem, aby vůči nim mohl vznášet případné námitky.

Žádný duchovní se neměl podílet na *leidangu* (tj. branná zemská hotovost všech svobodných mužů, tzn. formou vojenské služby nebo finanční částkou, jíž se jedinec z této povinnosti králi vykupoval), ale biskupové mohli ve výjimečných situacích zvážit a udělit duchovenstvu výjimku související s těmito platebními povinnostmi, od nichž byli za jiných okolností panovníkem osvobozeni.

Králi nepříslušelo právo měnit zemské právo a pokuty v případě, že by na jejich základě trčila církev.

Arcibiskup měl právo kupovat sokoly.⁵⁸⁴

Král měl platit desátky ze svého pozemkového vlastnictví dle kanonických regulí.

Arcibiskupovi patřil díl z mouky dovážené na Island.⁵⁸⁵

Stejně tak měl Niðaros jedenkrát ročně nárok na podíl z cla připadajícího na jednu loď přivázející zboží z Islandu.

Každý poutník měl právo na ochranu a ti, kteří toto právo porušili a poutníkům způsobili újmu, měli být souzeni duchovenstvem.

Sto mužů v arcibiskupových službách mělo být zproštěno od povinnosti královské vojenské služby, účasti na sněmech i lodního cla.

---

⁵⁸⁴ Jednalo se o významnou islandskou komoditu, která byla žádána (nejen) na evropských panovnických dvorech.

⁵⁸⁵ Ve výši 30 *lesterů* (sg. *lest*), jedná se o objemovou míru, 11 *lest* zpravidla odpovídal 12 sudům.

Každý z biskupů sídlících v norském vnitrozemí si směl výsadu zproštění od povinnosti *leidang* nárokovat pro 40 svých mužů.

Každý kněz usazený na faře měl být osvobozen od placení *leidangu* a kněží měli právo od této povinnosti zprostit dva své služebníky a jednoho z královské vojenské služby.

Pokud některý ze 100 mužů v arcibiskupových službách zranil druhého na pozemcích patřící Niðarosu, rozsudek spadal plně do kompetence jejich pána. Pokud se tak stalo mimo arcibiskupovy pravomoci, žalovaný měl právo si zvolit, zda podstoupí soud světský či církevní, ale pokuta připadla dílem jak králi, tak i arcibiskupovi.

Na duchovenstvo se nevztahovalo obchodní embargo.

Arcibiskupovi bylo přiznáno právo razit vlastní mince.

Jak si můžeme v několika výše nastíněných člancích povšimnout, konkordát vycházel vstříc požadavkům duchovenstva a jeho úsilí o nezávislost na světské moci. Dokonce se zdá, jakoby panovník všechny své snahy diplomatického vyjednávání vyčerpал již na prosazení prvního článku. Církev, jelikož se neochotně zřekla svého výsostného postavení v království, které ovšem dávno neodpovídalo realitě, si tak nahradit svoji domnělou ztrátu dalšími ústupky ze strany koruny.

Společné dělení pokut mezi krále a arcibiskupa nebylo ústupkem, neboť tento stav potvrzoval již Magnúsův zemský zákoník pro Norsko (*Lanslov*) i obě islandské kodifikace *Járnsíða* a *Jónsbók*. Prominutí vojenské služby i celních poplatků a podílu na dováženém zboží se daly jako ústupky ze strany panovníka pochopit, resp. nebyly ničím výjimečné. Nicméně zřeknutí se práva na investituru a patronátního práva spolu s garancí kompletní soudní autonomie a to i v případě soudních sporů mezi laiky na jedné a duchovními na straně druhé byla věc zcela jiná. Dle Thomase Willsona Magnús VI. Hákonarson ustoupil duchovní autoritě tak, jako žádný jiný panovník tehdejší Evropy.⁵⁸⁶

Ostatně řada článků dojednaného konkordátu byla po Magnúsově brzké smrti norskou nobilitou napadnuta a neústupnost na obou stranách rozpoutala nové kolo bojů, v jejichž závěru musel dokonce mladý král zasáhnout na obranu samotného osiřelého arcibiskupství. Dříve, než-li se ale zaměříme na důsledky smrti Magnúse VI. Hákonarsona (roku 1280) a dalších osudů konkordátu z Tønsbergu, je třeba se zamyslet na skutečnost, proč monarcha, jehož pozice v roce 1277 vůči církvi byla více než

---

⁵⁸⁶ Willson, T.: *History and the Church and State in Norway. From the Tenth to the Sixteenth Century*. Westminster, London, Tonbridge 1903, s. 214.

politicky příznivá, ustoupil církevním požadavkům a to i na úkor dlouhodobých zájmů královské moci.

Není pochyb o Magnúsově zbožnosti. Nicméně v roce 1274 nereagoval na požadavky papeže a niðarorského metropolitu v politické sféře taktéž otevřeně ignoroval. Proč tedy panovník o pár let později změnil svůj názor a vyšel svému rivalovi velkoryse vstříc? Možná se jednalo o únavu z vleklých bojů, snad Magnús tušil, že arcibiskup Jón ve svém boji nepoleví, dokud nedosáhne cíle, který si předsevzal. Ostatně král si v této době mohl dovolit vstřícné gesto vůči církvi, neboť jeho novelizační snahy byly úspěšně završeny, revize práva přijata a schválena sněmy. Ustavení zemského zákoníku pro celou zemi, které si Magnús vytkl za svoji hlavní metu, neslo své plody. Svoji roli mohla sehrát i skutečnost, že – jak se ostatně projevilo v případě jeho legislativních snah na Islandu – církev, jakožto důležitého spojence při prosazování vlastních záměrů, potřeboval. Pocit viny za to, jakým způsobem v době arcibiskupovy nepřítomnosti vytěsnil církev z důležitých politických jednání, taktéž mohlo mít vliv na královo jednání. Na Magnúsovu obranu snad jen dodejme, že nebýt této účinné diplomatické strategie, Norsko by se patrně svého prvního zemského zákoníku nedočkalo. Nadto od samého počátku Magnúsovy samostatné vlády se projevovaly jeho snahy o konsolidaci země, v čemž se jeho politické záměry od dobovačné politiky jeho otce Hákona IV. Hákonarsona odlišovaly. Ústupky církve tak odpovídaly Magnúsovým politickým tendencím.

Konkordát z roku 1277 nebyl potvrzen papežem, norská církev se dokonce zřekla požadavků svatého otce, které vznesl roku 1273 výměnou za schválení bergenských dohod. I přesto však církev získala konkordátem velkou moc a především nezávislost, o kterou usiloval arcibiskup Jón *raude* (dle Willsona dokonce získala vliv, který duchovenstvo nikde jinde v Evropě nemělo). Velmožové konkordát přijali neradi, ale v zájmu míru jej akceptovali.

Smrt Magnúse VI. Zákonodárce o pár let později však tuto situaci změnila. Duchovenstvo zasedající v regentské vládě nezletilého krále Eiríka II. Magnússona se sice snažilo udržet konkordát z Tønsbergu v platnosti, ale nemělo dostatečné politické nástroje, jakými by mohli neutralizovat ty regenty (Bjarni Erlingsson, Bjarni Lodinsson), kteří se otevřeně stavěli proti dohodě z roku 1277. Ani církevní klatba neměla na zástupce světské opozice žádný účinek. Zákaz ražby arcibiskupských mincí byl jeden z prvních kroků otevřeně namířených vůči církevní autoritě. Zatýkání a konfiskování majetku osob blízkých Jónovi nakonec vyvrcholilo jeho včasným útekem

ze země. Spolu s biskupem Andreasem z Osla a Þorfinnem z Hamaru skončili ve švédském exilu, kde Jón *raude* roku 1282 ve Skaře zemřel. Ani jeho ostatkům nebylo dovoleno dodatečně spočinout na půdě niðarorského arcibiskupství. Majetky opuštěných diecézí se staly snadnou kořistí norské šlechty. Teprve roku 1283 se na obranu církve postavil mladý král Eiríkr II. Magnúson, nicméně situace v zemi se již nevrátila k pořádkům, které panovaly za jeho otce Magnúse VI. Zákonodárce. Nový systém desátků prosazovaný křesťanským právem arcibiskupa Jóna *raude* nevstoupil v platnost, resp. obyvatelstvo jej ignorovalo a i nadále se při výběrů církevních daní řídilo starými pravidly. Ani Eiríkr II. Magnússon do této situace po nástupu na trůn nezasahoval. Pozdější vztahy mezi norskou korunou a církví však můžeme označit za pozitivní.⁵⁸⁷

---

⁵⁸⁷ Sandvik, G.: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: Federico II Legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento: Per una storia comparata delle codificazioni europee. (Ed.) A. Romano. Rome 1997, s. 446.

KAPITOLA V

TRESTNĚPRÁVNÍ PROBLEMATIKA

Vedle jedinečného politického zřízení Islandského svobodného státu (viz kapitola II.) přitahovalo od počátků historického vědeckého bádání zásadní pozornost odborné i laické veřejnosti trestní právo.⁵⁸⁸ Tato skutečnost bezpochyby souvisí především s bohatou ságovou produkcí středověké éry, díky níž se nám do dnešních dnů dochovaly uvěřitelné i méně uvěřitelné příběhy zachycující s mistrným vypravěčským uměním rozmanité osudy středověkých obyvatel Islandu. Většina těchto narativů stavěla na vzájemné nevráživosti a konfliktech mezi jednotlivci i celými rody, kde zásadní roli hrála krevní msta reprezentující adekvátní formu právního vyrovnání i tradiční obranu rodinné cti. Zcela nezastřeně zachycované násilí v ságách přitahovalo k tomuto tradičnímu severskému literárnímu žánru čtenáře od středověku až po nynější dobu, ať již s pozitivními či naopak negativními ohlasy.

Především ságy rodové (ságy o Islandčanech) – tzv. *íslendinga sögur* – a ságy o současnosti – tzv. *samtíða sögur* – barvitě líčí, jak snadno se mohly nicotné rozepře mezi jednotlivci proměnit v otevřený konflikt vymykající se kontrole a ochromující do té doby poklidně plynoucí dění samotného ostrova. Alianční vazby posilované mezi jednotlivými rody příbuzenskými vazbami, sňatkovou politikou či na Islandu oblíbeným pěstounstvím vytvářely spojenecké sítě prostupující napříč celým ostrovem. Pokud se tato potenciální síla zapojila do existujícího konfliktu, zpravidla řešeného bludným kruhem krvavé vendety, mohlo to v konečném důsledku vést i k politické destabilizaci

---

⁵⁸⁸ Viz např. Bax, M. – Padmos, T.: *Two Types of Verbal Dueling in Old Icelandic: The International Structure of the Senna and the Mannjafnaðr in Hárbarðsljóð*. *Scandinavian Studies*, 55, 1983, s. 149-174. Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel*. *Medieval Scandinavia*, 2. Odense 1969, s. 132-148. Ciklamini, M.: *The Old Icelandic Duel*. *Scandinavian Studies*, 35/3, 1963, s. 175-194. Miller, W.: *Avoiding Legal Judgment: The Submission of Disputes to Arbitration in Medieval Iceland*. *The American Journal of Legal History*, 28, 1984, s. 95-134. Colman, R.: *Reason and Unreason in Early Medieval Law*. *Journal of Interdisciplinary History*, IV/4, 1974, s. 571-591. Felstiner, W.: *Influences of Social Organization on Dispute Processing*. *Law and Society Review*, 9, 1974, s. 63-94. Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990. Miller, W.: *Choosing the Avenger: Some Aspects of the Bloodfeud in Medieval Iceland and England*. *Law and History Review*, I, 1983, s. 159-204. Miller, W.: *Justifying Skarphedinn: Of Pretext and Politics in the Icelandic Bloodfeud*. *Scandinavian Studies*, 55, 1983, s. 316-344. Miller, W.: *Ordeal in Iceland*. *Scandinavian Studies*, 60, 1988, s. 189-218. Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history: representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 173-187.

svobodného státu (viz např. mocenské boje v závěrečné fázi Islandského svobodného státu v tzv. *Století Sturlungů*).⁵⁸⁹

Takovýto obraz islandské středověké společnosti nám podhaluje severská písemná tradice. A právě různým formám, jakož i důsledkům právního jednání, tak jak je prezentují v nepřeborném množství případů (převážně) anonymní narativní a preskriptivní prameny, je věnována značná pozornost.

K ságám, do nedávné doby zcela zavrhanému typu historického pramene,⁵⁹⁰ se opět vrací pozornost odborníků. A i když metody a míra jejich využívání přilévají čerstvý olej do stále otevřené diskuze, v kombinaci s dalším typem pramenů – především normativními – jsou s výstrahou více méně odbornými kruhy tolerovány.

V této kapitole, postavené na několika samostatných oddílech *Grágás*, *Járnsíða* a *Jónsbók*,⁵⁹¹ jsou narativní prameny, konkrétně rodové ságy a ságy o současnosti, využívány jako názorné ukázky toho, jak islandská středověká legislativa, justice a exekutiva fungovala či naopak nefungovala v praktické rovině. Do jaké míry normativní prameny korespondují s každodenní realitou „ledového ostrova“, tak jak ji zachytily, byť s jistým zpožděním, narativy,⁵⁹² je další otázka, na kterou budeme hledat odpověď.

V trestně právní problematice středověkého Islandu nalezneme po ztrátě samostatnosti, resp. po roce 1273, kdy s definitivní platností došlo na *Alþingu* k ratifikaci starší královské kodifikace *Járnsíða*, řadu zásadních změn. Nová autorita v zemi byla samozřejmě logickým důvodem k legislativním úpravám.

Nicméně je třeba mít na paměti, že dávno před tím, než se tento „nový“ element definitivně prosadil v islandské legislativě, sehrála panovnická moc na Islandu důležitou

---

⁵⁸⁹ Viz *The Saga of the Icelanders*. In: *Sturlunga saga I*. (Ed.) J. McGrew. New York 1970, s. 115-447. *Íslendinga saga*. In: *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works. Volume I-II*. (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 189-409.

⁵⁹⁰ Cca v 80. letech a počátkem 90. let 20. století dochází pod vlivem zahraničních historiků a antropologů (viz např. Jesse Byock, Peter Foote, William I. Miller, David Wilson) k jisté rehabilitaci rodových ság i ze strany islandských historiků (viz např. Helgi Þorláksson). *Nordic Historiography in the 20th Century*. (Eds.) F. Meyer – J. E. Myhre. Oslo 2000, s. 274-275.

⁵⁹¹ Viz *Grágás. Konungsbók I*. (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 46-207. (Dále jen *Grágás. Konungsbók I*). *Grágás. Konungsbók Ib*. (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1852, s. 47-59. (Dále jen *Grágás. Konungsbók Ib*). *Járnsíða eðr Hákonarbók*. (Ed.) Þ. Sveinbjörnsson. Havnæ 1847, s. 18-58, 128-136. (Dále jen *Járnsíða*). *Jónsbók. Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314*. (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970, s. 35-69, 75-77, 264-287. (Dále jen *Jónsbók*). *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 59-186. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás I*). *Laws of Early Iceland. Grágás II*. (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 69-79, 219. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás II*). *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*. Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. 13-25, 31-84, 93-94, 331-361. (Dále jen *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*).

⁵⁹² *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965. V originálním znění viz on-line Icelandic Saga Database, http://sagadb.org/index_az.

roli již dávno před rokem 1262/1264, kdy ostrovany formálně připravila o samostatnost: *Na sklonku Islandského svobodného státu, ovládalo celou zemi šest rodin. Nicméně jejich mocenská pozice byla převážně spojena s jejich blízkým vztahem k norskému králi. Nejběžnějším způsobem, jak si v mocenských bojích zajistit kontrolu nad goðorðem v průběhu 11. století bylo získat ji skrze titul. Předákům pak bylo postoupeno právo ke goðorðu. Toto byla formální a nezbytná procedura, jak získat plnou kontrolu nad územím, kterému goðar vládli. Během těchto mocenských bojů na ostrově, hledali islandští předáci podporu u krále. S ním za zády byli silnější. Ve snaze dostat Island pod svoji nadvládu král Hákon Hákonarson využil vůči ostrovním předákům promyšlenou strategii. Jeho politickým záměrem bylo připoutat co nejvíce předáků ke královské družině jako své vazaly. Tak jim mohl rozkazovat, jak se mu zlíbilo. Pro předáky bylo důležité, aby s norským králem navázali dobré vztahy. Neboť panovnická podpora znamenala větší prestiž vůči rivalům a, což bylo důležitější, nepřímou ochranu. Aby si předáci v mocenských bojích zajistili královskou podporu, podřídili své goðorðy a tituly, které měli, králi. Jinými slovy, goðar delegovali svoji moc na panovníka a poté ji od něj obdrželi zpět.*⁵⁹³

I když ostrovní tradice ústy otce islandského dějepisce Ariho Þorgilssona, zdůrazňuje, že k hromadnému exodu z Norska na Island došlo kvůli svobodomyšlné povaze prvních záborců, kteří se odmítali podříditi jhu krále Haralda Krásnovlasého,⁵⁹⁴ pravda takto zjednodušenému obrazu bezpochyby neodpovídala. Měla jednoznačně mnohem složitější příčiny. Nicméně ekonomická nutnost donutila ostrovní obyvatelstvo, aby s někdejší domovinou, z níž odešla většina islandských předků, udržovalo stále živé kontakty. Pro rozvoj mladého svobodného státu byla tato vazba na norské království výhodným bonusem, později s citelným úbytkem plavidel, bezpodmínečnou otázkou přežití. Vliv Norska nelze od samého počátku Islandského svobodného státu přehlédnout v ekonomické, náboženské ani právní rovině. Sílicí politický vliv norského krále byl pak logickým důsledkem, který konečně přinesl na počátku 60. let 13. století kýžené ovoce.

---

⁵⁹³ Sigurðsson, J.V.: *The Icelandic Aristocracy after the Fall of the Free State*. Scandinavian Journal of History, 20, 1995, s. 154.

⁵⁹⁴ *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 5.

V.1. Věková hranice trestně-právní zodpovědnosti

Jednou z mála skutečností, která zůstala na Islandu zachována i poté, kdy se ostrov stal jednou z tributárních zemí norského království, byla hranice dosažené zletilosti. V době Islandského svobodného státu nabývali ostrované plné právní způsobilosti v 16 letech. Tento věkový limit se však týkal především chlapců a vdaných žen. Svobodné dívky si na plnou způsobilost k právním úkonům musely zpravidla počkat až do svého 20. roku života. Teprve poté jim zákony přiznaly právo plné kontroly i nad vlastním majetkem, samozřejmě pouze po dobu, kdy zůstávaly neprovdané. Po vstupu do manželství přecházela část správy majetku do rukou jejich zákonného partnera, který nicméně i nadále potřeboval souhlas manželky, aby mohl volně nakládat s vlastnictvím pod společnou správou (k této problematice podrobněji viz následující kapitola VI.).

U žen byla situace z hlediska právní způsobilosti obecně komplikovanější. Každá Island'anka, bez ohledu na společenské postavení, věk či rodinný stav, musela mít svého zákonného zástupce (*lõgráðandi*); u neprovdané dívky jím byl zpravidla otec, v případě osiření bratr, u vdané ženy samozřejmě manžel, u vdovy či rozvedené ženy její nejbližší příbuzní, resp. dědicové, tj. legitimní syn či u bezdětné opět otec nebo bratr atd. Podstatou funkce zákonného zástupce nebylo omezovat ženy v jejich právních aktivitách, což ale na druhé straně neznamená, že k těmto situacím nedocházelo, šlo spíše o snahu zákonů *Šedé husy* zajistit Island'ankám adekvátní právní ochranu či podporu, pokud si tak přály. Ženy mohly osobně zastávat role sněmovníků, žalobců, porotců, svědků atd., ale stejně tak mohly delegovat své právní povinnosti na další osobu podle vlastního uvážení.⁵⁹⁵ Pokud se však nikdo nechtěl jejich záležitost ujmout, bylo povinností zákonného zástupce, aby tak v jejich jméně učinil.

Tak, jak se u neprovdaných dívek prodlužovala věková hranice způsobilosti na 20 let, tak se naopak u nezletilých chlapců můžeme v právní rovině setkat s opačným jevem. A sice chlapci mladší 16 let (minimální věkový limit pak činil většinou 12 let, ale někdy i méně) se mohli ujímat vedení soudního sporu, obzvláště pokud se jednalo o žalobu za násilnou smrt otce, ale i předčasné převzetí dědictví apod.⁵⁹⁶ Vedle těchto jistých výhod zde ale naopak existovaly i právní povinnosti, kterých se nemohli zříkat.

---

⁵⁹⁵ I svědecká výpověď mohla být soudu přednesena osobou v zastoupení, což platilo jak pro muže, tak i pro ženy.

⁵⁹⁶ Naopak pokud byl nezletilý umístěn do pěstounské péče nezákonně, dědictví si mohl nárokovat až po dosažení 20. roku života. Teoreticky tak byl pěstoun kompenzován na úkor schovance a jeho rodiny, která se zřekla svých povinností vůči dítěti. *Járníða*, s. 80. *Jónsbók*, s. 104. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 137.

Např. poskytování svědectví, kdy za nepravdivou výpověď mohli být potrestáni jako kterýkoli jiný zletilý křivopřísežník. Stejně tak čelili právnímu postihu za chybně pronesenou křtící formuli apod. Nejnižší věkový limit k právním úkonům byl dán podmínkou, aby nedospělý jedinec chápal právní kroky a případné důsledky, které by pro něj v případě protizákonného jednání vyplývaly.

V souvislosti s plnou právní zodpovědností je zde třeba upozornit na zajímavou skutečnost. V éře proto-republiky nenáležela práva a povinnosti pouze Islandcům. Za jistých okolností se mohl i cizinec plnohodnotně podílet na ostrovních záležitostech, které se jinak týkaly pouze domácího obyvatelstva. *Šedá husa* přiznávala všechna práva včetně aktivní účasti na *Alþingu* a zasedání v porotách a soudních tribunálech všem cizincům, kteří byli trvale usazeni na ostrově po minimální dobu tří uplynulých let a dobře ovládali domácí jazyk (tj. *dönsk tunga*).⁵⁹⁷

Jedinou překážku k převzetí plné právní zodpovědnosti (samozřejmě vedle ztráty osobních práv zaviněné protiprávním jednáním či mentální nezpůsobilostí) představovalo pro svobodného zletilého Islandana či Islandanku, jakož i cizince, pozbytí trvalého bydliště (tzv. *gríð*). Každá osoba se musela prokazovat rezidenčním místem, aby bylo jasné, ke které domácnosti, pod kterého *bónða*,⁵⁹⁸ potažmo *goða* a *hreppr*⁵⁹⁹ jedinec spadal, resp. ke kterému z lokálních sněmů a ostrovní čtvrti administrativně patřil. Neschopnost prokázat se touto základní informací znamenalo diskvalifikaci ze všech právních aktivit. Kromě toho bezcílnou potulku a žebráky sankcionovala *Grágás*, stejně jako později *Járnsíða* a *Jónsbók*, velice přísně,⁶⁰⁰ jakož i milosrdné filantropy, kteří měli tendenci protivit se těmto přísným zákonům poskytováním materiální podpory lidem bez domova.⁶⁰¹ (Odlišný přístup *Šedé husy* a *ság* k sociálním skupinám na samotném okraji společnosti v dobách Islandského svobodného státu poskytuje názornou ukázkou ambivalence mezi teoretickými

---

⁵⁹⁷ Tj. *dánský jazyk*, jak svoji mateřtinu označovali Islandané v 11. a 12. století. Během 13. a 14. století, v době již pouze hypotetické politické nadvlády Dánska ve skandinávské oblasti, pak již převládlo označování domácího jazyka jako *norræna*, tj. západoseverština. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 96. *Grágás. Konungsbók I*, s. 38. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 53.

⁵⁹⁸ Starší forma *búandi*, *bóandi*.

⁵⁹⁹ Základní administrativní jednotka Islandského svobodného státu tvořená minimálně 20 sedláky.

⁶⁰⁰ Žebráci např. neměli ani právo na *wergeld*. Tedy kromě případů cizoložství; žebrák měl právo přijmout kompenzaci za svoji manželku. Svobodná žebračka pouze v případě, že se jí podařilo prokázat otcovství svého dítěte, které počala s mužem, jenž jí dočasně poskytl střechu nad hlavou. Pouze tehdy měla nárok na osobní kompenzaci. *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 48-49. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 71. *Járnsíða*, s. 46-47. *Jónsbók*. (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970, s. 67-68. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 81.

⁶⁰¹ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 224-225. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 7-8.

preskriptivními prameny a bezprostřednějšími narativy. Zatímco ustanovení *Grágás* dobrovolnou potulku zavrhovala jako perverzní asociální chování, majoritní společnost v ságách nastavovala žebrákům pod vlivem křesťanských ideálů milosrdnější tvář.⁶⁰² Otázkou je, který z modelů sociálně-právního chování u islandské středověké společnosti v dané době převažoval. Respektování platných zákonů nebo naopak morálního étosu posilovaného křesťanskými zásadami?).

Každý svobodný Islandan měl právo trvalé bydliště měnit, ale pouze ve stanovených dnech (tzv. *fardagar*).⁶⁰³ Během této přechodné doby, pokud možno v co nejkratším termínu, si musel najít nového sedláka, který byl ochotný poskytnout nově příchozímu i jeho rodině místo ve své domácnosti spojené se zárukou právní a materiální ochrany (*gríð*).⁶⁰⁴

V době, kdy se Island podřídil norské koruně a spadl do kategorie tributárních zemí (*skattland*), zůstal 16. rok významným mezníkem v životě každého Islandana. U neprovdaných Islandanek platila i nadále věková hranice 20 let.⁶⁰⁵

Zajímavé je sledovat bližší definování samotné věkové hranice, která se u jednotlivých zákoníků lišila. Zatímco *Šedá husa* specifikuje pouze XVI zim,⁶⁰⁶ *Járnsíða* již upřesňuje XVI zim nebo jar⁶⁰⁷ a pozdější dodatky Magnúsovy mladší kodifikace *Jónsbók* dokonce kromě výčtu zim upřesňují, že se muselo jednat přímo o počet prožitých nocí Narození Páně.⁶⁰⁸

Zatímco na Islandu se mezník dosažení zletilosti s přijetím nové kodifikace nezměnil, za vlády Magnúse Hákonarsona Zákonodárce se v samotném Norsku posunul z původních 15 let na 20, bez ohledu na pohlaví.⁶⁰⁹ Islandské a norské zákony v této dvojkolejnosti právní zletilosti fakticky koexistovaly až do roku 1314, kdy na základě dodatku krále Hákona V. Magnússona (1299 – 1319) došlo ke sjednocení věkové

---

⁶⁰² *Sága o Njálvi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 378.

⁶⁰³ Čtyři stanovené dny (čtvrtek-neděle) na konci května. V těchto dnech se většinou uzavíraly, rušily či měnily nájemní smlouvy mezi majitelem usedlosti a nájemci. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 143-144.

⁶⁰⁴ *Gríð* v singuláru znamenal domov, v plurálu označoval právo právní a materiální ochrany poskytované jednotlivcům pánem domu. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 214-215.

⁶⁰⁵ *Járnsíða*, s. 61, 84. *Jónsbók*, s. 72. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 89.

⁶⁰⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 168-169. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 157. Pokud se jedinec narodil v zimě, byl na jejím počátku, počítala se až následující. *Grágás. Konungsbók I*, s. 35. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 49.

⁶⁰⁷ *Járnsíða*, s. 84.

⁶⁰⁸ [jólanætr]. *Jónsbók*, s. 296. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 421.

⁶⁰⁹ *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. (Ed.) L. Larson. New York 1935, s. 420. (Dále jen *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*.).

hranice plné právní zodpovědnosti. Na Islandu se taktéž zletilost posunula na 20. rok života.⁶¹⁰ Právo na kompenzaci, jakož i možnost legálně poskytovat svědecké výpovědi bylo ale garantováno nezletilým chlapcům již od 15 let.⁶¹¹

Před rokem 1314 se na Islandu objevovaly u věkové hranice právní způsobilosti jisté výjimky, závislé v *Jónsbók* na typu právních úkonů. Zpravidla se týkaly mužské populace. Tak např. muž, který měl právo zaslíbit ženu jinému muži (tzv. *giptingarmaðr*) a který byl zároveň i jejím nejbližším dědicem, musel nejprve sám dosáhnout minimálně 20 let.⁶¹² A naopak jedinec, který se dožil 80 let, nemohl od této doby bez souhlasu svých zákonných dědiců libovolně odprodávat či darovat půdu.⁶¹³ Zákony tak chránily zájmy celé rodiny, nikoli jednotlivce. Obdobné ustanovení lze nalézt již v *Šedé huse*.⁶¹⁴

V.2. Královská moc a trestně-právní legislativa

Autorita krále, v jehož osobě se nyní spojovala nejvyšší moc zákonodárná, výkonná i soudní, měla pochopitelně nezanedbatelný dopad na změny v trestních zákonech ostrova. Avšak tyto nové úpravy nenabýly v legislativní rovině tak zásadního charakteru, jak bychom s oficiálním nástupem nové mocenské pozice na Islandu – panovnické moci – patrně očekávali.⁶¹⁵

Pojímání královské autority a její postupné proměny, ke kterým docházelo nejen na kontinentu, severní Evropu nevyjímaje, se z logických důvodů Islandského svobodného státu nedotkly. Opomeneme-li nyní několik článků *Grágás* zaručujících výsadní postavení norskému království, jeho vládcům i poddaným na ostrově,⁶¹⁶ chybí nám k této problematice srovnání. Jelikož však změny norského zákonodárství zpětně ovlivnily i islandskou legislativu, je zde na místě uvést případ Norska. Zatímco norské

---

⁶¹⁰ *Jónsbók*, s. 296. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 421.

⁶¹¹ *Jónsbók*, s. 298. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 425.

⁶¹² *Jónsbók*, s. 71. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 85.

⁶¹³ *Jónsbók*, s. 119. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 157.

⁶¹⁴ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 224. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 7.

⁶¹⁵ Mocenské zájmy či spíše vměšování se norských králů do vnitřních záležitostí Islandského svobodného státu však nebyly před rokem 1273 v ostrovní politice ničím ojedinělým. Viz např. Sigurðsson, J.: *The Icelandic Aristocracy after the Fall of the Free State*. *Scandinavian Journal of History*, 20, 1995, s. 153-166.

⁶¹⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 226, 250. *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 25. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 8, 28, 49. Vzájemně výhodné islandsko-norské vztahy taktéž upevňovala dohoda mezi Islandany a norským králem Ólafem Haraldssonem (1015-1030). Byock, J.: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. In *Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North*. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 5.

zvykové právo (čtyř základních právních okruhů (*Gulapingu*, *Frostapingu*, *Borgarþingu* a *Eidsívaþingu*) vnímalo krále ještě jako „prvního mezi rovnými“, tzn. stejně jako všichni ostatní podléhal jednotným zákonům schvalovaných na nejvýznamnějších sněmech a vztahovalo se na něj vyplácení odškodnění, pokud porušil zákon, jakož i vyhnanství a dokonce i potupná smrt psance,⁶¹⁷ v nové éře legislativních změn, jež pak bezprostředně zasáhly i ostrovní obyvatelstvo, stála panovnická moc již nad samotnými zákony. Nové pojetí královské autority, kdy panovník – s titulem *vicarius dei* – stál, jakožto iniciátor a tvůrce legislativních norem, již nad samotným zákonem, se odrazilo i v dikci legislativních úprav během realizace Magnúsových vrcholných kodifikací (*Landslov* pro Norsko, *Jónsbók* pro Island).⁶¹⁸

Akceptace norské nadvlády znamenala pro ostrovní legislativu v oblasti trestně právní problematiky po ztrátě nezávislosti citelné změny. Ty však nesouvisely bezprostředně s osobou panovníka. Na královský majestát byla v podstatě převedena veškerá práva, která byla v době Islandského svobodného státu vyhrazena zákonopřavci a *Lōgrétte*, tzn. přenesení pravomocí z kdysi nejmocnějších institucí proto-republiky na novou autoritu znamenalo u obou mladších islandských kodifikací v řeči práva spíše kosmetické úpravy.

Královská autorita však měla zásadní dopad v jiné, než legislativní rovině. Její vliv se projevil především na fungování, či lépe řečeno zformování výkonné moci. Exekutiva Islandského svobodného státu bezpochyby představovala Achillovu patu celého justičního systému. Každý žalobce, jenž vyhrál soudní spor, se musel sám postarat o naplnění rozsudku vyneseného v jeho prospěch. Neexistence centrální výkonné moci v době samostatnosti, která by dohlížela na naplnění soudního rozhodnutí, znamenala v praxi jediné, a sice právo silnějšího.

Z tohoto úhlu pohledu pak systém aliančních vazeb propojující svobodnou islandskou společnost napříč celým ostrovem skrze příbuzenství, sňatky a pěstounskou péči (popř. kmotrovství), nám poodhaluje zcela nový rozměr. Prosazování legálních nároků na sněmovních soudech i po vynesení kladného verdiktu poroty byl bez záštity spojenců na straně méně movitého a mocensky slabšího vítěze často nereálný a výhra soudního sporu tak spíše hypotetická. Nyní však v čele výkonné moci stanul panovník,

---

⁶¹⁷ *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1846, s. 172-173. (Dále jen NgL I.). *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 278.

⁶¹⁸ Především v tituluře krále („panovník z boží milosti“) a jeho pravomocí. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. xi.

který skrze své pověřence (sg. *umbóðsmadr*,⁶¹⁹ nejčastěji se jednalo o *sýslumanny*) zformoval první fungující síť exekutivy na nadregionální úrovni. Z tohoto hlediska přineslo etablování panovnické moci na Islandu po ztrátě samostatnosti výrazný pokrok kupředu a zajistilo obyvatelstvu větší justiční jistoty i politickou stabilitu ostrova.

Vedle šerifů,⁶²⁰ kteří absorbovali někdejší pravomoci předáků, *goðar*,⁶²¹ nyní však reprezentující prodlouženou ruku krále, však nemuseli být jedinými vykonavateli výkonné moci. Tuto roli mohl na ostrově zastat na přechodnou dobu každý jedinec. Dočasným delegátem, který měl zákonnou povinnost přijmout roli vykonavatele exekutivy, ať již v době islandské proto-republiky či po ztrátě samostatnosti, se mohl stát kdokoli, kdo byl zplnomocněn předákem či později šerifem. Zpravidla se delegování vztahovalo např. na pronásledování spravedlnosti unikajícího pachatele. Odmítnout účast na dopadení viníka bylo protizákonné, ledaže se osoba prokázala příbuzenskými vazbami k pronásledovanému (do 4. stupně pokrevního příbuzenství po roce 1273)⁶²² nebo spřízněním sňatkem.⁶²³ Každý takto pověřený jedinec měl však pouze přispět k chycení pachatele, předání viníka soudu bylo již povinností reprezentanta exekutivy, tj. v dobách samostatnosti *goða*, po ztrátě samostatnosti šerifa.

Převedení nejvyšší legislativní a soudní moci na panovníka znamenaly automaticky ztrátu některých pravomocí v těchto sférách pro zákonopravce a *Lōgréttu*, do té doby nejvyšší autority. Kdysi nejprestižnější instituce ostrova se transformovaly do podoby pouhých zástupných orgánů plnících vůli panovníka. K oslabení jejich někdejší moci přispěla i citelná redukce členů *Lōgrétty* i rozštěpení úřadu zákonopravce mezi dva královské úředníky, později nazývané *lōgmanni* (sg. *lōgmaðr*). Do těchto prestižních funkcí nadto dosazoval panovník zpravidla Nory, což přirozeně vyvolávalo nevoli Island'anů.

V.3. Sankce

Nastolení královské autority v zemi nemělo na ostrovní právo zdaleka takový dopad, jako snahy Magnúse Hákonarsona o vzájemné sblížení islandské a norské legislativy.

---

⁶¹⁹ Tj. *umbóð*, zplnomocnění. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 650.

⁶²⁰ V *Járnsíðe* viz termín *valldzmaðr*. *Járnsíða*, s. 2.

⁶²¹ Mladší kodifikace dávaly přednost synonymu *höfðingjar*, sg. *höfðingi*.

⁶²² *Jónsbók*, s. 43. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 45. V době Islandského svobodného státu se nesmělo jednat o 2. bratrance pokrevně spřízněné a 3. bratrance sňatkem spřízněné. *Grágás. Konungsbók I*, s. 47. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 60.

⁶²³ *Jónsbók*, s. 53. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 59.

Významné zásahy do sféry trestního práva se tak projeví především u poměrně širokého spektra jednotlivých sankcí. Přímých vlivů norského zvykového práva, především západonorského okruhu (*Gulapingu*), si zde nelze nepovšimnout. Zatímco islandská proto-republika rozpoznávala pouze dva⁶²⁴ základní typy trestů – *mírnější*⁶²⁵ a *doživotní vyhnanství* – s nástupem norské nadvlády přibýlo do seznamu možných sankcí i několik dalších, které do té doby islandské právo nepřipouštělo. Na prvním místě uveďme trest smrti a fyzické postihy,⁶²⁶ mezi něž zákony po roce 1273 zahrnuly bičování i různé formy mrzačení.

Uplatňování trestu smrti jakožto jednoho ze zákonných prostředků zjednání nápravy práva Islandského svobodného státu však není otázkou zcela bez komplikací. I když ortel smrti nemáme v *Šedé huse* doložený, v jiných typech pramenů existují důkazy o jeho existenci i praktickém využívání v pohanské době nejen na Islandu před rokem 999/1000, ale i v celé Skandinávii. O existenci trestu smrti však vypovídají pouze písemné materiály. Archeologickými nálezy jej doložit nelze.⁶²⁷ Dle *Kristni sagy* osoba, která propadla trestu smrti, se stala lidskou obětí pohanskému božstvu a mohla být svržena z útesu do moře (což by mohlo vysvětlovat nedostatek archeologických důkazů): *Pohané obětují nejhorší lidi, svrhávají je z útesů...*⁶²⁸ Avšak např. *Sága o lidech z Eyru* jedno z těchto obětních míst na Islandu zmiňuje v souvislosti se sněmem Západní čtvrtě: „*Dosud je tam možno vidět kruh soudu, v němž byli lidé souzeni k oběti smrti. V tom kruhu stojí Tórův kámen, na němž byla lidem odsouzeným k obětování lámána páteř, a dosud je na kameni vidět stopy po krvi.*“⁶²⁹

---

⁶²⁴ Resp. tři typy, podrobněji viz níže.

⁶²⁵ Ságy užívají výraz *mírné vyhnanství*. Viz např. *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 395.

⁶²⁶ Kromě případů, kdy neprovdaná žena odmítala prozradit jméno otce svého nelegitimního dítěte. Zde zákony připouštěly, aby její zákonný zástupce užil přiměřeného fyzického nátlaku za přítomnosti pětičlenné sousedské poroty a získal tak jméno viníka. *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 58. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 79.

⁶²⁷ *Kristni Saga* viz *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion*. Viking Society for Northern Research, Text Series XVIII. (Eds.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006, s. 99.

⁶²⁸ [„*Heiðingjar blóta enum verstum mönnum ok hrinda þeim fyrir björg...*“]. *Kristnisaga – Þátr Þorvalds ens víðförla – Þátr Ísleifs biskups Gizurarsonar – Hungrvaka*. Altnordische Saga-bibliothek 11. (Ed.) B. Kahle. Halle 1905, s. 40. *Kristni Saga* viz *Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion*. Viking Society for Northern Research, Text Series XVIII. (Eds.) A. Faulkes – A. Finlay. London 2006, s. 49.

⁶²⁹ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 44. [„*Þar sér enn dómhring þann er menn voru dæmdir í til blóts. Í þeim hring stendur Þórs steinn er þeir menn voru brotnir um er til blóta voru hafðir og sér enn blóðslitinn á steininum.*“]. *Eyrbyggja saga*, s. 6.

Stejně tak nelze jako rozsudek smrti kvalifikovat beztrestné zabití psance⁶³⁰ či krevní mstu, neboť smrt viníka je třeba v tomto případě vnímat jako následek protiprávního jednání samotného pachatele (spáchání násilného trestného činu, setrvávání na ostrově po ztrátě osobní imunity). Nejednalo se tedy o soudní rozhodnutí. Zákony naopak dávaly vždy přednost nekrvavé dohodě mezi pachatelem a poškozeným, popř. jeho pozůstalými, ať již formou mimosoudního vyrovnání či ochotou podrobit se ostrovnímu právu a přijmout tak jednu ze zákonných forem urovnání sporu. Ta často, v zájmu předcházení krevní mstě, zahrnovala vykoupení vlastního života⁶³¹ uspokojivou částkou pro oběť či její rodinu a následně akceptaci časově vymezeného či doživotního exilu (podrobněji viz podkapitola wergeld).

Doživotní vyhnanství,⁶³² z něhož se odsouzený zpravidla nemohl vykoupit zaplacením pokuty a odškodněním, znamenalo pro vyhnance (*skóggarmaðr*, *skóggangsmaðr*) konfiskaci veškerého majetku, ale především ztrátu osobní imunity, tj. právo na život a ochranu, které svým členům garantovala rodina i společnost. Ten, kdo se stal doživotním psancem (*verða úheilagr*), ztratil právo na osobní imunitu (*fríðhelgi*) a to i za hranicemi země. Tzn. pokud byl zabit, příbuzní neměli právo nárokovat si za jeho smrt odškodnění a samozřejmě naopak osoba, která ukončila jeho život, nemohla být pohnána před soud.

Běžné byly případy, kdy se za hlavu psance vypisovala finanční odměna.⁶³³ Např. v *Sáze o Gíslim Súrssonovi* (*Gísla saga Súrssonar*) nabízí Eyjolf Auðovi za Gíslího hlavu tři sta ve stříbře.⁶³⁴ Patrně nejznámější případ „ceny za hlavu“ nalezneme v *Sáze o Egilovi, synu Skallagrímově*, kde si slavný islandský *skáld* Egil Skallagrímsson vykupuje svůj život slavnou básní *Výkup hlavy* (*Höfudlausn*)⁶³⁵ složenou na počest vikingského krále Eiríka Krvavé sekery, za niž mu pak panovník daroval život, nicméně s výstrahou do budoucna: „*Báseň byla výborně přednesena, a nyní jsem uvážil, Arinbjörne [Egilův přítel], jak se má skončiti má záležitost s Egilem. Ty jsi se ujímal*

⁶³⁰ Bez trestné pouze pokud psancem nebyla těhotná žena, neboť její nenarozené dítě i přes matčino nezákonné jednání mělo na osobní imunitu nárok. *Grágás. Konungsbók I*, s. 170-171. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 159.

⁶³¹ Tzv. *fjörbaugr* ve výši 1 marky, 1/8 z této částky tzv. *alaðsfestr* (v nominální hodnotě 1 *eyrir*) měl po vyplacení zajistit plátcí záruku bezpečnosti.

⁶³² *Skóggangr*; *skógr*, m. – tj. les, *ganga* – jít, tj. odejít do lesa, v němž se psanec mohl ukrývat před zákonem.

⁶³³ Cena za psancovu hlavu byla v závažných trestných činech stanovena na 3 marky; pachatel se provinil vraždou, upálením oběti v domě, zabitím na *Alþingu*, nebo se jednalo o otroka, který zavraždil svého pána nebo jeho příbuzného. V ostatních případech činila výše odměny 1 marku. *Grágás. Konungsbók I*, s. 164, 178, 189-190. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 164, 171-172.

⁶³⁴ *Gísla saga Súrssonar*, s. 22.

⁶³⁵ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, s. 137-139. *Egils saga Skalla-Grímssonar*, s. 75-78.

věci Egilovy s velikou horlivostí, když prohlašuješ, že jsi hotov znesvářit se se mnou. Nyní učiním kvůli tobě, jak jsi žádal, že Egil má odsud odejítí zdrav a beze škody. Ty pak, Egile, zaříd' své cesty tak, abys od té chvíle, kdy vyjdeš pryč z této jizby, již nikdy nepřišel ani mně ani synům mým na oči, a nepřicházel již nikdy do cesty ani mně ani mým lidem. Já pak ti daruji tentokrát tvou hlavu proto, že jsi se mi vydal do moci, i nechci se na tobě dopustiti nízkosti; ale to věz pravdivě, že toto není žádné narovnání se mnou ani se syny mými a s žádnými příbuznými našimi, kteří by chtěli vyhledávati dostiučinění.“⁶³⁶

Pokud bylo odsouzení k doživotnímu vyhnanství výsledkem mimosoudní dohody, mohl být na základě předchozího ujednání obou stran časově i lokálně limitovaný. Jednalo se tedy o jakousi mírnější formu exilu. Takovouto podobu mimosoudního vyrovnání např. přijali v *Sáze o Víga-Glúmovi* (*Víga-Glúms saga*) i příbuzní a přátelé hlavního hrdiny Glúma, aby ho tak uchránili před doživotním vyhoštěním z Islandu. Kromě ztráty půdy, vyplacení wergeldu Ketilovi Þorvaldssonovi (synovi oběti) byl protagonista Glúm vypovězen z Hörgárdalu a musel se zaručit, že se do tohoto severoislandského kraje (*hérað*) nikdy nevrátí.⁶³⁷

Soukromé dohody patřily k nejčastějším způsobům, jakým se spory mezi jednotlivci řešily (podrobněji viz níže). Nelehkou úlohu mediátora či arbitra zpravidla v proto-republice zastávali *goðar*, zákona znalé či společností respektované osoby, později *sýslumanni*. Předáči se této role ujímali většinou dobrovolně, i když se od nich očekávalo, že se do sporů vlastních sněmovníků jako prostředníci zapojí automaticky. Šerifové měli smírným soukromým dohodám napomáhat již z podstaty svého úřadu, teprve v případě jejich neúspěšného vyjednávání měl být spor postoupen soudu.⁶³⁸

Po ztrátě samostatnosti bylo možné zmírnění či odvolání doživotního vyhnanství ve dvou případech. Za prvé, pokud se psanec vrátil na ostrov s varovnou zprávou o chystané invazi, o níž do té doby neexistovalo obecné povědomí, trest mu mohl být

---

⁶³⁶ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímovē*. (Překlad) K. Vrátný. Praha 1926, s. 139-140. [„*Besta er kvæðið fram flutt, en nú hefí eg hugsað, Arinbjörn, um mál vort Egils, hvar koma skal. Þú hefir flutt mál Egils með ákafa miklum, er þú býður að etja vandræðum við mig; nú skal það gera fyrir þínar sakar, sem þú hefir beðið, að Egill skal fara frá mínum fundi heill og ósakaður. En þú, Egill, háttu svo ferðum þínum, að síðan, er þú kemur frá mínum fundi af þessi stofu, þá kom þú aldregi í augsýn mér og sonum mínum og verð aldri fyrir mér né mínu liði. En eg gef þér nú höfuð þitt að sinni; fyrir þá sök, er þú gekkst á mitt vald, þá vil eg eigi gera niðingsverk á þér, en vita skaltu það til sanns, að þetta er engi sætt við mig né sonu mína og enga frændur vora, þá sem réttar vilja reka.*“]. *Egils saga Skalla-Grímssonar*, s. 78.

⁶³⁷ *Víga-Glúms saga*, s. 36. Obdobný případ viz též *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 479. *Brennu-Njáls saga*, s. 144.

⁶³⁸ *Jónsbók*, s. 33. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 31.

panovníkem prominut.⁶³⁹ Tuto výjimku nalezneme již v nejstarších norských zákonech.⁶⁴⁰ V druhém případě se z psance mohl stát pronásledovatel těch, kteří s ním sdíleli stejný osud bezprávných. Zabíjením ostatních se tak mohl vykoupit z vlastního ortelu. Tuto druhou možnost prominutého trestu znala a připouštěla již *Šedá husa*.⁶⁴¹

Za mezistupeň mezi *doživotním* a *mírnějším vyhnanstvím* můžeme označit zvláštní typ *mírnějšího vyhnanství* s doložkou, že se pachatel nesměl nikdy na ostrov vrátit. Tento typ trestu většinou v praxi znamenal doživotní vyhoštění ze země, ale s garancí bezpečného odchodu z ostrova. Zpravidla se tento hybridní typ vyhnanství udílel v případě soukromého řešení sporu, ale zmírnění trestu musela povolit *Lōgrétta*.⁶⁴² Zachování či ztráta osobní imunity vyhnance mimo ostrov není zmiňována, je však možné, že mu byla garantována i v cizině, neboť *Šedá husa* tento trest definuje jako *mírnější vyhnanství* bez práva návratu, nikoli jako doživotní exil s výjimkou, kde by byla ztráta imunity samozřejmostí. S touto formou hybridního vyhnanství se můžeme setkat např. opět v *Sáze o Njálovi*, kde se ale nejedná o soukromé narovnání sporu.⁶⁴³

*Mírnější vyhnanství*⁶⁴⁴ postihovalo viníka tříletým exilem. Pokud po tuto dobu pobýval mimo ostrov, požíval za hranicemi plné právní imunity. V případě napadení směl tedy vymáhat na útočnickovi plné odškodnění a v případě zabití měla jeho rodina nárok na finanční náhradu za život svého příbuzného. Pachatel odsouzený k tříletému vyhnanství byl postižen především ztrátou části majetku. Ta kromě vypláceného wergeldu oběti či pozůstalým zahrnovala i zákonné pokuty (soudu a *goðovi*). Pokud však nebyl schopný dostát svým finančním závazkům, trest doživotního vyhnanství nad ním visel jako Damoklův meč. Po splacení dluhu a uplynutí tříleté lhůty se mohl viník beztrestně vrátit zpět do vlasti a navázat na život, který předtím vedl a svým vlastním neuváženým jednáním zkomplikoval.

Tak tomu bylo např. i v případě Eiríka Zrzavého, jenž musel díky své horkokrevné povaze dvakrát opustit kvůli několika ubitím domov. Nejprve byl vyhoštěn z norského Jadaru, odkud odešel do exilu na Island. A poté, když se i zde, ve své nové vlasti, dostal

---

⁶³⁹ *Jónsbók*, s. 36. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 35.

⁶⁴⁰ *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 137. *Gulatingsslovi*. (Ed.) K. Robberstad. Oslo 1969, s. 186. (Dále jen *Gulatingsslovi*.)

⁶⁴¹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 164, 178, 189-190. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 164, 171-172.

⁶⁴² *Šedá husa* označuje tento typ vyhoštění jako formu *mírnějšího vyhnanství*, i když lépe odpovídá definici doživotního vyhoštění. *Grágás. Konungsbók I*, s. 95, 109, 122. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 8, 98, 110, 120.

⁶⁴³ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 479. *Brennu-Njáls saga*, s. 144.

⁶⁴⁴ *Fjörbaugsgarðr; fjör, n. – tj. život*.

do rozporu se zákonem a byl odsouzen k dalšímu tříletému vyhnanství, vydal se osídlit nedávno objevené Grónsko.⁶⁴⁵

Mírnější vyhnanství však automaticky neznamenalo vypovězení z ostrova. Pokud měl pachatel dostatečné finanční prostředky, mohl se z trestu vykoupit, a to např. tak elegantně jako Gunnar Hámundarson v *Sáze o Njálovi*.⁶⁴⁶ Ne každý hrdina se však mohl v právních nesnázích opřít o moudré rady Njála tak, jako Gunnar. Nicméně, po následující tři roky nesměl odsouzený „v podmínce“ spáchat další trestný čin, který byl sankcionován opět *mírnějším vyhnanstvím*. Takové přestoupení práva nevedlo k obnovení původního trestu tříletého vyhoštění, ale zpříšňovalo sankci na *doživotní vyhnanství*.⁶⁴⁷ Stejně pravidlo platilo i tehdy, jestliže se odsouzený vyhýbal odchodu a po tři léta se před zákonem skrýval na ostrově.⁶⁴⁸

V královské době, vyjma těch nejzávažnějších trestných činů sankcionovaných smrtí, vyhnanstvím (*útlægð*),⁶⁴⁹ ztrátou končetiny, konfiskací veškerého majetku – potažmo kumulací některých výše uvedených postihů – uvalovaly islandské zákony zpravidla nemalé pokuty. Výše peněžité kompenzace závisela přirozeně na závažnosti spáchaného zločinu a na míře recidivního chování. Tj. opakované porušení téže normy nakonec nevedlo ke znásobování pokuty, ale již k fyzickým postihům. Většinou se jednalo o bičování, ale v úvahu připadalo taktéž i mrzačení. Nenapravitelný zločinec opětovně chycený při činu – více jak třikrát – pak mohl počítat s trestem smrti.

Na naplnění a samotný průběh fyzických trestů dohlížel *sýslumáðr*, který mohl zplnomocnit kteréhokoli z přítomných sněmovníků, aby odsouzeného potrestal. Na *Alþingu* bylo pro vykonání hrdelních trestů vymezeno speciální místo, ale popravu mohl královský zmocněnec nařídít v podstatě kdekoli.

U méně vážných trestných činů, týkajících se především fyzického napadení, se můžeme po ztrátě samostatnosti setkat s dalšími sankcemi atypickými pro Islandský svobodný stát. Jednalo se o odplatu „oko za oko, zub za zub“.⁶⁵⁰ Pokud se chtěl totiž pachatel vyhnout vyhnanství, mohl podstoupit stejné utrpení, které způsobil své oběti. Trest nevykonávala oběť samotná, ale králův zmocněnec, zpravidla tedy opět

⁶⁴⁵ *Sága o Erikovi Zrzavém*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 17-34.

⁶⁴⁶ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 395.

⁶⁴⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 89. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 93.

⁶⁴⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 90-91. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 94-95.

⁶⁴⁹ V mladších kodifikacích se již nerozlišuje mezi *doživotním* a *mírnějším vyhnanstvím*, terminologie je přejata z norského zvykového práva. Možnost vykoupení se z exilu, ale byla zachována.

⁶⁵⁰ Tento postih *Grágás* sice připouštěla, ale pouze u již odsouzených bezprávných psanců. *Grágás. Konungsbók I*, s. 188-189. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 171.

sýslumaðr. Pokud útočník napadeného např. bodl, musel se na svolaném sněmu podvolit zcela stejnému zranění. V případě, kdy pachatel oběť pokousal, se z vyhnanství vykupoval vyražením předních zubů. Přísnější postih zde byl patrně dán skutečností, že kousnutí bylo vnímáno jako pro člověka nedůstojné jednání.⁶⁵¹ Na rozdíl od ostatních případů ale pro změnu nemusel viník platit královskou pokutu, ta mu byla s ohledem na již způsobenou újmu odpuštěna. Sankci „oko za oko, zub za zub“ připouštěly islandské zákony pouze v případě, že oběť následkům napadení nepodlehla. Neboť následná smrt oběti samozřejmě překvalifikovala trestný čin a pachatel tak rázem čelil nikoli obvinění z napadení, ale zabití – a tedy i přísnějšímu právnímu postihu.

V.4. Přísahy

Věnujme nyní alespoň stručnou pozornost základním typům ostrovních přísah, bez nichž se právo neobešlo. Přísahy jsou zajímavou prezentací toho, jak se islandské zákony své severské předloze (preskripcím západonorského *Gulapingu*) postupně vzdálily a zároveň jak si původní mechanismy zvykového práva našly po ztrátě samostatnosti a nahrazení *Šedé husy* mladšími kodifikacemi částečně cestu zpět na ostrov. Uzavírání přísah samozřejmě nebylo spojeno pouze s případy trestně-právní povahy, žádala si je nutnost každodenního soukromého života např. při uzavírání obchodů, sňatků atd.

Dokazování či popírání viny, podávání svědectví, vynášení verdiktu či prosté hledání pravdy v severském právu znamenalo pro svobodného plnoprávného jedince podstoupit přísahu. Systém přísah a jejich skládání měly svá přesně stanovená pravidla, jejich porušení znamenalo selhání přísahy, a tudíž ztrátu pře ve prospěch protistrany, usvědčení z obvinění, označení výpovědi za nepravdivé svědectví či vynesení neplatného soudního rozhodnutí apod.

Systém přísah při dokazování trestného činu byl u severského zvykového práva založen převážně na spolupřísežnících (*fangaváttar*, sg. *fangaváttir*), tj. věrohodných komunitou respektovaných osobách, které se před soudem přísahou zaručovaly za pravdomluvnost či bezúhonnost obžalovaného. Podle závažnosti obvinění, z něhož byl pachatel nařčen, pak zákony stanovovaly počet přísah, které bylo nutné veřejně složit jako důkaz nevin. Od požadovaného množství přísah se odvíjel i počet

---

⁶⁵¹ *Jónsbók*, s. 59.

spolupřísahajících, jež si musel žalobce i obžalovaný při projednávání svého soudního sporu u soudu k obžalobě či obhajobě zajistit.

Nejzávažnější trestné činy (zrada, vražda, porušení mírové přísahy – *trygðamál*) si vyžadovaly složení dvanácteronásobné přísahy (*tylftareidr*). Tzn. právo si vynucovalo, aby se k projednávanému soudnímu procesu dostavilo 11 spolupřísahajících ochotných zavázat se přísahou za pravdomluvnost či bezúhonnost žalobce či obžalovaného. Pouze část z nich však mohl nominovat přímo přísahající, z poloviny se tedy mohlo teoreticky jednat o náhodný výběr osob přítomných na sněmu, kde soudy probíhaly. V případě, kdy chyběly usvědčující důkazy a „očítí“ svědkové, reprezentovaly přísahy mnohdy jediný typ důkazu předložený porotě v celém soudním sporu. Zákony vylučovaly spolupřísežnictví příbuzných (max. 1 reprezentant), nezletilých, bezprávných a pochopitelně těch, kteří se již v minulosti dopustili křivopřísežnictví.

O očistných přísahách jakožto legální obraně před nařčením z trestného činu nás informuje např. *Sága o Grettim*, kde se dvanácteronásobnou přísahou v přítomnosti biskupa hájila Spes, kterou žárlivý manžel Sigurd obvinil z cizoložství. Její bezúhonnost podpořil i předepsaný počet žen, jak ostatně Spes předpokládala: „*Věřím,“ pravila, „že je dost žen, které mi přísahou potvrdí pravdu v této při.*“⁶⁵² Tato událost se odehrála uvnitř varjažské komunity v Miklagarðu (Konstantinopoli), kde za cizoložství hrozil ženám v případě prokázání viny, na rozdíl od islandského práva, trest smrti. Dvanácteronásobná přísaha, jelikož se jednalo o závažné obvinění, byla tedy nevyhnutelná.⁶⁵³

Méně závažné trestné činy byly v severském právu spojeny se skládáním sedmeronásobné (*grímueidr*)⁶⁵⁴ a šesteronásobné (*séttareidr*)⁶⁵⁵ spolupřísahy, byť se stále jednalo o vážné právní delikty. Zcela běžnými typy pak byly trojnásobné spolupřísahy (*lýrittareidr*). Ve výjimečných případech, kde pokuta nepřesáhla hodnotu jedné unce (*eyrir*), se zákony spokojily pouze s přísahou samotného pachatele (*eineiði* či *einseiði*), spolupřísežnictví tedy nebylo vyžadováno.⁶⁵⁶

⁶⁵² *Sága o Grettim*. (Překlad) L. Heger. Praha 1957, s. 236. [„...*“trúi eg,“ sagði Spes, “að mér verði gott til eiðakvenna um þetta mál.”“*]. *Grettis saga*, s. 119.

⁶⁵³ *Sága o Grettim*. (Překlad) L. Heger. Praha 1957, s. 236-237.

⁶⁵⁴ Jde o poměrně vzácný typ přísahy; ani jedna ze šesti osob, které skládaly spolupřísahu, nebyly vybrány přísahajícím. NgL I, s. 56.

⁶⁵⁵ Za typ šesteronásobné přísahy bývá označována i tzv. *grímueidr*, která si však žádala složení sedmi přísah a byla vyhrazena vážným zločinům, které by si jinak žádaly šesteronásobnou přísahu, tj. u případů krádeže a zhářství, kde pachateli v případě prokázání viny hrozilo *doživotní vyhnanství*, nikoli *mírnější* jako u ostatních případů popíraných šesteronásobnými přísahami. NgL I, s. 56. *Gulatingslovi*, s. 121.

⁶⁵⁶ Dalšími typy přísah v severském právu byly např. očistná přísaha (*dular*), jíž pachatel popíral svoji vinu, a přísaha *jafnaðar*, kterou provinilec skládal při placení pokuty.

Alespoň stručné upřesnění si zaslouží pojetí „očitého“ svědka. Ten stejně jako spolupřísežník (očistník) nemusel být ve skutečnosti přítomný u trestného činu, podmínka pouze vyžadovala, aby bydlel v okolí místa činu a stačilo tak, aby u soudu dodatečně dosvědčil rozsah zranění oběti, popř. co předpokládal, že se ve skutečnosti na inkriminovaném místě odehrálo.

Zákony Islandského svobodného státu spolupřísežnictví jako způsob dokazování či odmítání viny v praxi nevyužívaly. Starý systém spolupřísah, jak byl popsán výše, nahradil na ostrově verdikt laických, tj. sousedských porot, které rozhodovaly o tom, zda skutečně došlo k porušení práva.⁶⁵⁷ Při kladném verdiktu poroty měl pak poškozený nárok domáhat se svých práv u soudu. Poroty však nevynášely verdikt o samotné vině či nevině obžalovaného, jejich úkolem bylo podat soudu důkaz. Rozhodující slovo pak spočívalo na porotě soudců nominovaných na sněmovních zasedáních předáky. Porota soudců nicméně vynášela pouze verdikt vinen či nevinen, ale nikoli trest, neboť ten byl již předem stanoven definicí zákona. Obdobně jako spolupřísahy v severském právu, islandské poroty se taktéž lišily počtem rozhodujících členů podle závažnosti posuzovaného provinění. Jednalo se nejčastěji o pěti a devítičlenné sousedské poroty⁶⁵⁸ tvořené porotci rekrutovanými zpravidla z nejbližších sousedů obviněného či bydlících nejbližší místa spáchaného činu.⁶⁵⁹ Ve výjimečných případech se můžeme setkat s porotou dvanácti⁶⁶⁰ (*tólftarkvíðr*, též někdy *goðakvíðr*) jmenovanou příslušným předákem, zde se jednalo o předáka obviněného.⁶⁶¹

Islandský trestní systém se samozřejmě neobešel bez přísah. *Grágás* však upřednostňovala přísahy jednotlivců, kteří se před soudem *zavázali splnit svoji povinnost dle platných zákonů a práva*.⁶⁶² *Šedá husa* rozlišovala mezi několika typy

---

⁶⁵⁷ K problematice sousedských porot, jejíž členové se pohybovali na pomezí mezi sousedem-svědkiem a sousedem-porotcem, a kde byly osobní vazby k případu nezbytností podrobněji viz Mitnic, J.: *From Neighbor-Witness to Judge of Proofs: The Transformation of the English Civil Juror*. *The American Journal of Legal History*, 32/3, 1988, s. 203.

⁶⁵⁸ V případě, kdy zákony vyžadovaly verdikt devítičlenné poroty, se sice k soudu museli dostavit všichni členové, ale obžalovaný z nich poté vybral pouze 5, kteří před soudem vynesli verdikt. *Grágás. Konungsbók I*, s. 69. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 77.

⁶⁵⁹ Zpravidla se porotcem stával *bóndi*, ale funkci mohl zastat kdokoli ze svobodných obyvatel blízkého domu. Počet porotců záležel na konkrétním typu případu.

⁶⁶⁰ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 363. Např. při obvinění z čarodějnictví, v záležitostech revokace sněmovníkovy příslušnosti ke stávajícímu sněmu, resp. *goðovi*. Porota 12 byla jmenována i v případě, kdy souzeným měl být předák. Ten si sám jmenoval jedenáctičlennou porotu, ale předsedajícím se stal *goði*, který příslušel ke stejnému *jarnímu sněmu* jako obžalovaný. *Grágás. Konungsbók I*, s. 23, 41, 67. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 39, 55, 76.

⁶⁶¹ Zvláštním typem starobylé severské instituce, která na Islandu přežívala až do roku 1271/1273, byla tzv. *egningarkvíðr*. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 364. *Grágás. Konungsbók I*, s. 65. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 75.

⁶⁶² *Grágás. Konungsbók I*, s. 80, 85. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 85, 90.

přísah. Za základní typ můžeme označit *zákonnou přísahu (lōgeidr)*, která byla požadována při běžných legálních úkonech, např. při podávání svědectví, odhadování výše majetku či odvádění desátků.

Zákonnou přísahu taktéž skládali *goðové* za propuštěné otroky, když opouštěli sféru nejistého právního šera – vyhrazenou nesvobodným. Propuštěnci z rukou pánova předáka přijímali nový legální status a právě jeho přísahou tak byli uvedeni do společnosti. Ta jim nyní poskytovala větší právní ochranu,⁶⁶³ ale zároveň je i svazovala novými povinnostmi (především k bývalému majiteli). Toto ustanovení,⁶⁶⁴ kdy *goði* přijímal bývalého otroka do společnosti plnoprávných a zákony jim garantovaly část práv svobodných obyvatel, vždy budil řadu dosud nezodpovězených otázek. V *Šedé huse* totiž následuje matoucí právní dovětek, který zajišťoval propuštěnci nárok na poloviční kompenzaci, pokud spravoval pozemky jarla, a plnou kompenzaci v případě zástupné držby královských pozemků. V jakém časovém rozmezí a za jakých okolností se tento jednoznačný import norského práva ocitl v *Šedé huse* zůstává nejasné. Otroctví na Islandu mizí kolem roku 1100, avšak v Norsku je doložitelné i v následujícím 12. století, kde pracovní síla tvořená otroky a propuštěnci nebyla především na královských pozemcích a statcích žádnou výjimkou.⁶⁶⁵ I když toto ustanovení není domácího původu, lze se zde dopátrat možného logického vysvětlení, proč jej nalzáme mezi zákony Islandského svobodného státu. Ostrovní pozemky v držbě norského krále, ať již spravované vazaly či pouhými správci korunního majetku, nebyly na Islandu zvláště s pomalu se přibližujícím pádem proto-republiky výjimkou. Naopak získávání pozemků na ostrově byl jedním z prozíravých prostředků, jakým si zde norský panovník postupně upevňoval svůj vliv a autoritu. Snaha prosadit větší právní ochranu islandské legislativy správcům a ostatním lidem v královských službách se jeví jako další logický krok na cestě těsnějšího připoutávání obou zemí. Nadto nikterak obtížný, když uvážíme již existující privilegovaný status norského krále a jeho poddaných na ostrově garantovaných zákony *Šedé husy*.⁶⁶⁶ Vždyť i Islandané samotní požívali ještě v dobách

---

⁶⁶³ Islandská proto-republika přiznávala otrokům jistá práva; kompenzaci, dokonce i právo krevní msty. *Grágás. Konungsbók I*, s. 190-192, 202. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 172-174, 181-182.

⁶⁶⁴ *Grágás. Konungsbók I*, s. 192. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 174.

⁶⁶⁵ *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 13.

⁶⁶⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 195-197, 205, 239. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 184. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 19, 210-213.

nezávislosti výsadního postavení v Norsku, kde jim západonorské zákony garantovaly právo na osobní kompenzace.⁶⁶⁷

Další typy přísah nesly většinou označení podle osoby, která ji skládala, či příležitosti, při níž byla skládána.⁶⁶⁸ Přisahající mohl skládat přísahu na kříž či svatou knihu, u závažnějších případů dávaly zákony vždy přednost přísaze na knihu.⁶⁶⁹

Očistné přísahy, jimiž obviněný popíral svoji vinu, nebyly pro Island typické. *Šedá husa* i zde dávala přednost spíše „očistnému verdiktu“ sousedských porot. Chtěl-li se obžalovaný zbavit nařčení ze spáchání trestného činu, musel požádat porotu, aby nad ním vynesla tento „očistný verdikt“. Stanul-li kvůli méně závažnému provinění před pětičlennou sousedskou porotou, potřeboval kladné stanovisko od všech porotců, pokud předstupoval před devítičlenný sbor, musela být o jeho nevině přesvědčena nadpoloviční většina, tj. 5 sousedů.⁶⁷⁰

Systém přísah se však po zániku Islandského svobodného státu s přijetím nové kodifikace *Járnsíðy* a mladší *Jónsbók* změnil. Své místo si v ostrovním soudnictví definitivně našla typická severská právní praxe - spolupřísežnictví. Můžeme si zde však povšimnout snahy tento typ starobylé právní tradice alespoň částečně omezit, zvláště v případech, kdy se spolupřísežníci zaručovali svým slovem za skutečnost, jejíž okolnosti znali jen zprostředkovaně.⁶⁷¹

Po roce 1273 se v islandském právu, v sekci o krádežích, objevily pouze základní typy spolupřísaň; dvanácteronásobné, šesteronásobné a trojnásobné vyžadované podle závažnosti trestného činu. Měly však svůj specifický ostrovní charakter.

U dvanácteronásobného spolupřísežnictví, vyžadovaného u nejzávažnějších případů (zrada, vražda), se po obou stranách hlavního přísahajícího postavilo vždy šest a šest vybraných spolupřísežníků. Ti s ním museli zastávat rovnocenné společenské postavení, zároveň se jednalo o jeho nejbližší a o případu dobře informované sousedy. Spolupřísežníky diskvalifikovalo pokrevní příbuzenství i sňatková spřízněnost. Muselo

---

⁶⁶⁷ *Gulatingsslovi*, s. 198. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 145.

⁶⁶⁸ *Baugeiðr*, *ringeiðr*, *bókeiðr* (přísaha na knihu), přísaha obžalovaného (*varnareiðr/vörneiðr*), *véfangseiðr* – skládána porotci v případě nerozhodného verdiktu, přísaha Pátého soudu (*fimtar doms eiðr*).

⁶⁶⁹ Jón Jóhannesson se domnívá, že přísaha na knihu byla norským importem, který se na Islandu objevuje až s přijetím *Járnsíðy*. *Grágás* však znala obě formy, přísahu na kříž i knihu. Boulhosa, P.: *Icelanders and the Kings of Norway: Medieval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2006, s. 114. *Grágás. Konungsbók I*, s. 76. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 82.

⁶⁷⁰ *Grágás. Konungsbók I*, s. 64-65. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 52, 74.

⁶⁷¹ *Hákonarbók*, kap. 49. In: *NgL I*, s. 276.

se jednat o osobu zletilou, bezúhonnou, jakož i nezaujatou. Pouze čtyři osoby z celého dvanáctičlenného sboru byly vybrány přímo hlavním přísahajícím, volbu sedmi zbylých nemohl ovlivnit. Hlavní aktér pak skládal plnou přísahu a spolupřísežníci přísahali, že to, co nyní vyslechli, je podle jejich nejlepšího vědomí a svědomí pravda.⁶⁷²

Šesteronásobné spolupřísežnictví bylo spojeno s případy, kde hrozila za porušení práva pokuta ve výši 13 a 10 marek. Taktéž se skládala u obvinění z krádeže. Zde si hlavní přísahající sám volil již dva spolupřísežníky. Na rozdíl od dvanácteronásobné přísahy, kde na nadpoloviční většinu přísahajících neměl obviněný žádný přímý vliv, zde se jeho šance již zvýšili na rovných 50%.⁶⁷³

Trojnásobná přísaha, vyhrazená případům s hrozbou pokuty 5 a 4 marky, byla pro hlavního přísahajícího nejjednodušší. Jelikož měl právo jednoho z přísahajících opět nominovat sám, měl dvoutřetinovou kontrolu nad průběhem skládaných přísah. Musel doufat, že se nalezne alespoň jeden nezávislý člověk ochotný se zavázat za jeho bezúhonnost, což zaručovalo, oproti počtu sedmi osob vyžadovaných u dvanácteronásobných přísah, vysokou šanci na prokázání nevinu.⁶⁷⁴

Usvědčení z křivopřísežnictví znamenalo tříleté vyhnanství, které si pachatel odpykával v Norsku, a pokutu ve výši 4 marek panovníkovi, včetně 6 uncí každému spolupřísežníkovi, kteří se přísahy účastnili s ním, samozřejmě pokud ti o jeho protiprávním jednání nevěděli. Svým křivopřísežnictvím přirozeně pozbyl veškerou důvěryhodnost a napříště mu bylo skládání přísah i poskytování svědectví zapovězeno.

Neměli bychom opomenout dva důležité a zcela specifické typy přísah: slib příměří (*gríða mál*) a věčného míru (*trygða mál*). Skládaly se u příležitostí spojených s vyplácením wergeldu, tj. finančního odškodnění za zranění či zabití příbuzného. Výměnou za finanční narovnání se obě protistrany daným slovem zavázaly neřešit napříště vzájemné spory krvavou cestou. Bezprostředně tedy souvisely s krevní mstou, či spíše se snahou zákonodárců nevypočitatelné rodové vendetě raději předcházet.

Obě přísahy zavazovaly k dodržování příměří a míru nejen toho, který je před svědky závazně stvrdil. Automaticky se vztahovaly i na jeho dědice, ale i na všechny osoby, za než nesl zodpovědnost. Do této kategorie tedy zákony nezahrnovaly pouze příbuzné, k nimž měl ze zákona vyživovací povinnost, ale taktéž všechny osoby, jimž nabídl *gríð*, právní i materiální ochranu jdoucí ruku v ruce s poskytováním zákonného

---

⁶⁷² *Járnsíða*, s. 134-135. *Jónsbók*, s. 278. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 355.

⁶⁷³ *Járnsíða*, s. 135. *Jónsbók*, s. 278. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 355.

⁶⁷⁴ *Járnsíða*, s. 135-136. *Jónsbók*, s. 279. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 357.

bydliště.⁶⁷⁵ Tuto formu legální ochrany mohl udělit pouze *bóndi*. Osoba s právem poskytovat *gríð* se tedy vždy zavazovala k dodržování příměří za sebe i své lidi.

Uzavření příměří zpravidla napomáhala třetí strana, jejímž úkolem bylo přinutit obě znesvářené rodiny zasednout k jednacímu stolu a vyhnout se tak dalšímu krveprolití. Příměří mohlo být dočasné, tj. omezené časovým intervalem, na kterém se strany předem dohodly, anebo zavazovalo k dodržování míru do okamžiku, kdy byl spor mezi oběma rody vyřešen, tj. zpravidla došlo k předání předem dojednaného finančního obnosu výměnou za slib věčného míru a přátelství. Jak napovídají ságy, *gríð* byl ovšem často přerušen novou vlnou krvavých bojů. Následující ukázka ze *Ságy o lidech z Eyru* je toho ostatně dostatečně výmluvným důkazem:

„V té chvíli přijeli k bojišti Áslák a jeho syn Illugi Silný s třiceti muži a začali zprostředkovávat. Žádali Snorriho, aby zastavil krveprolití, a Snorri vyzval muže z Eyru, aby přistoupili na příměří. Áslák pak požádal Steintóra, aby přijal příměří za svou stranu. Steintór požádal Snorriho, aby mu podal ruku, a Snorri tak učinil. Vtom napráhl Steintór meč a sekl jím Snorrimu po ruce, až to zařinčelo. Meč totiž zasáhl kruh přísahy, který měl Snorri na ruce jako náramek, takže ho Steintór málem rozťal. Ale Snorriho nezranil.

Tu zvolal Torbrandův syn Tórodd: „Nechtějí příměří. A neustaneme nyní, dokud všichni Torlákovi synové nebudou ubiti.“

„Velký neklid bude v kraji, budou-li ubiti všichni Torlákovi synové. Proto raději dodržíme příměří, chce-li Steintór, podle toho, jak bylo domluveno,“ odpověděl Snorri.

Všichni naléhali na Steintóra, aby příměří přijal. Nakonec bylo příměří sjednáno a mělo platit, dokud by se všichni nevrátili do svých domovů.“⁶⁷⁶

A jak se celá situace vyvinula dále? Jak již bylo naznačeno výše, *„obě strany si navzájem vyhrožovaly, jak se dalo čekat, protože ve chvíli, kdy se vrátili domů, příměří*

⁶⁷⁵ (Að) hafa gríð znamenalo poskytnout ochranu domova, trvalé bydliště. V plurálu pak samotné příměří, kterým se zaručoval pán domu.

⁶⁷⁶ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 100. [„Í þenna tíma komu þeir að feðgar úr Langadal, Áslákur og Illugi hinn rammi sonur hans, og leituðu meðalgöngu. Þeir höfðu þrjá tigu manna. Gekk þá Vermundur hinn mjóvi í lið með þeim. Beiddu þeir þá Snorra goða að hann léti stöðvast manndrápin. Snorri bað Eyrbyggja þá ganga til gríða. Þá báðu þeir Steinþór taka gríð handa sínum mönnum. Steinþór bað Snorra þá rétta fram höndina og svo gerði hann. Þá reiddi Steinþór upp sverðið og hjó á hönd Snorra goða og varð þar við brestur mikill. Kom höggið í stallahringinn og tók hann mjög svo í sundur en Snorri varð eigi sár. Þá kallar Þóroddur Þorbrandsson: "Engi gríð vilja þeir halda og létum nú eigi fyrr en drepnir eru allir Þorlákssynir." Þá svarar Snorri goði: "Agasamt mun þá verða í héraðinu ef allir Þorlákssynir eru drepnir og skulu haldast gríð ef Steinþór vill eftir því sem áður var mælt." Þá báðu allir Steinþór taka gríðin. Fór þetta þá fram að gríð voru sett með mönnum þar til að hver kæmi til síns heima.“]. *Eyrbyggja saga*, s. 51.

pozbylo platnosti.“⁶⁷⁷ Krvavé léto a zimu nakonec vystřídalo smírnější jaro a za pomoci třetí strany, v jejímž čele nyní stanul Vermund Štíhlý, došlo k definitivnímu urovnání sváru. Ubití na obou stranách se vzájemně vyvážila, zbylým zraněným byla přiznána kompenzace a „*Tak se rozešli muži ze sněmu usmíření a smír byl dodržován po celou dobu, co žili Steintór a godi Snorii.*“⁶⁷⁸

Obě přísahy si nyní zaslouží bližší přiblížení, neboť jsou svou specifickou formou značně atypické. Při skládání přísahy příměří měli být ručiteli přísahajícího a jeho daného slova *bůh, všichni svatí, jakož i posvátné relikvie, papež i patriarcha,*⁶⁷⁹ *náš král*⁶⁸⁰ *a biskupové, veškeré duchovenstvo i křesťanstvo.*⁶⁸¹ Příklad se skládala v přítomnosti 24 mužů, polovinu z nich jmenoval přísahající z každé strany. Slib příměří byl platný po celé zemi, *limitovaný hranicemi nebe a rudého oceánu.*⁶⁸² Osoba, která svůj slib porušila (tzv. *gríðbíttr/gríðníðingr*), na sebe uvalovala těžké břemeno, z něhož se neměla nikdy vymanit. Kdo porušil své slovo dané bohu se nemohl dovolávat božského milosrdenství, ale mohl čekat pouze jeho tvrdou odplatu. Ostatně samotná přísaha končila příslibem i varováním všem přísahajícím: *necht' všem, kdož řádně dodržují příměří, se dostane božské milosti a přímluvy všech svatých u všemocného boha v jejich potřebách, necht' je bůh milostiv k tomu, kdo příměří dodržuje, ale přísný k tomu, kdo jej porušuje...*⁶⁸³ Za porušení daného slova hrozila viníkovi na ostrově pokuta ve výši 6 marek. Obnos připadl jako osobní kompenzace 12 mužům nominovaných přísahajícím, kteří byli kdysi jeho slibu přítomni.

Šedá husa však zmiňuje nejen, jak mělo být naloženo s viníkem na Islandu, ale odvolává se i na právní praxi v Norsku⁶⁸⁴ a v zemích, *kde se taktéž mluvilo dánským*

---

⁶⁷⁷ *Sága o lídech z Eyru.* In: *Staroislandské ságy.* (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 101. [„...voru hinar mestu dylgjur sem von var er allt var gríðalaust með mönnum þegar er menn voru heim komnir frá fundinum.“]. *Eyrbyggja saga*, s. 52.

⁶⁷⁸ *Sága o lídech z Eyru.* In: *Staroislandské ságy.* (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 105. [„...skildust menn sáttir á þinginu og hélt sú sætt vel meðan þeir lifðu báðir, Steinhórn og Snorri goði.“]. *Eyrbyggja saga*, s. 55.

⁶⁷⁹ Dle editorů *Laws of Early Iceland.* Grágás byl zde patrně míněn jeruzalémský patriarcha. Logický by však byl i konstantinopolský díky blízkým vazbám na Kyjevskou Rus a Byzantskou říši. *Laws of Early Iceland.* Grágás I, s. 183.

⁶⁸⁰ Římský.

⁶⁸¹ [„En nu er guð sialfr þeirra fyrstr er baztr er oc allir hælgrir menn oc allr heilagr domr. Pave at rome oc patriarche, konungr vár oc byscopar orir oc bóklærðir menn allir, oc allt cristit folc.“]. Grágás. *Konungsbók I*, s. 204. *Laws of Early Iceland.* Grágás I, s. 183.

⁶⁸² Rudý oceán, tj. nekonečný, který obklopoval známý svět.

⁶⁸³ [„En þeir menn allir hafé guðs miscun er gríðom halda vel oc allra heilagra arnaðar orð til allrar þurptar sínar við almatkan guð. se guð hollr þeim er heldr gríðom. en gramr þeim er gríð rýfr hollr þeim er helldr...“]. Grágás. *Konungsbók I*, s. 205. *Laws of Early Iceland.* Grágás I, s. 184.

⁶⁸⁴ NgL I, 20, 178. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 51, 60, 284-285.

jazykem [tj. staroseverštinou].⁶⁸⁵ Zde byl narušitel příměří odsouzen k doživotnímu vyhnání a konfiskaci veškerého movitého i nemovitého majetku. Jelikož ale severské zvykové právo dávalo přednost spolupřísežnictví i při závazku příměří, na rozdíl od Islandu se trest v Norsku vztahoval nejen na osobu, která slib porušila, ale rovněž na všechny jeho spolupřísežníky, zpravidla s viníkem pokrevně spřízněnými. V případě porušení příměří se tedy setkáváme se dvěma odlišnými právními postihy, které mohly za stejný zločin dopadnout na Island'any. Jde o jeden z mála případů, kde se do právní praxe takto konkrétně promítly blízké islandsko-norské vazby.

Járnsíða i *Jónsbók* za porušení *gríðu* uvalovaly trest ztráty veškerých práv, majetku a míru.⁶⁸⁶ Závazek věčného míru, *trygða mál*, představoval závěrečný krok k urovnání sporu mezi oběma zneprátelenými rodinami. Tento slib se uzavíral poté, kdy se protistrany dohodly na konečném materiálním vyrovnání, a provázel jej symbolický rituál. Při skládání slibu se oba přísahající dotýkali téže (svaté) knihy, na které spočívala předávaná finanční kompenzace a výměnou za ni skládal zástupce odškodňované strany slib věčného míru za sebe i svého dědice, *at' již narozeného či nenarozeného, počatého či nepočatého, pojmenovaného či nepojmenovaného. Mír má trvat tak dlouho, dokud země je a lidé žijí*. Po předání finančního odškodnění si oba přísahající měli podat ruce, což byl typický symbolický akt při uzavírání dohod,⁶⁸⁷ a napříště se k sobě chovat jako *otec a syn, syn a otec*. A opět je na narušitele míru svoláván hněv boží a na toho, kdo věrně drží své slovo, boží milost.

Všechny přísahy měly přesně stanovenou formální podobu. I sebenepatrnějším odchýlením se od ní znamenalo zásadní selhání a neodvratitelnou ztrátu pře. Slib příměří i záruka trvalého míru však vykazují mnohem obřadnější charakter, než bylo u tradičních přísah běžné. Nadto se právní rétorika v obou případech střízlivému až strohému stylu *Šedé husy* výrazně vzdaluje. Což ale, pravda, u všech závazných právních formulí pronášených před svědky nebylo zase až tak neobvyklé s ohledem na jejich předpokládanou starobylost, tj. původ v orální tradici. I přesto však vzletné až poetické projevy⁶⁸⁸ v jednotlivých pasážích působí u islandského práva cizorodým dojmem. Obzvláště v případě, kdy *Šedá husa* nabádala oba přísahající: *...budete schopni*

⁶⁸⁵ [„...oc alla dansca tungo...“]. Grágás. *Konungsbók I*, s. 205. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 184. I když by zde mohla být míněna celá Skandinávie, zákony měly patrně na mysli pouze državy norského krále, kde jím mohlo být ustanovení právně vynucováno.

⁶⁸⁶ *Járnsíða*, s. 8-9. *Jónsbók*, s. 13. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 8, 21.

⁶⁸⁷ [„...alin oc o borin. getin oc ogetin. nefndan oc onefndan...þrygðir scolo halldaz meþan molld er oc menn lifa.“]. Grágás. *Konungsbók I*, s. 206. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 185.

⁶⁸⁸ Může se jednat o výpůjčky z eddické tvorby, viz Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 178.

činit jeden druhému společnost u pití a stravy, na sněmu, shromaždišti, kostele, příbytku krále a kdekoli, kde se lidé scházejí jako by mezi vámi nikdy k žádným neshodám nedošlo...dělte se o nůž i kousky masa a všechny věci stejně jako se dělí příbuzní...a když mezi vás vstoupí spory...penězi je řešte, nikoli kopím...a pokud jeden z vás věčný mír poruší, necht' je s ním nakládáno jako s opovrhovaným psancem a necht' je hnán tak daleko, jak lidé kdy takové muže hnali. Křesťané chodí do kostela, pohané světi blót [pohanská oběť], oheň hoří, země plodí, hoch volá matku, matka rodí potomka, lidé rozdělávají ohně, lodě plují, štíty se blýskají, slunce svítí, sníh padá, peří se snáší, jedle roste, jestřáb létá v jarním dni s větrem pod oběma křídly, obloha se točí, svět je zabydlen, vítr hučí, vody plynou do moře, lidé sázejí obilí. [Viník] se má vyhýbat kostelům a křesťanům, příbytku božím i lidí, každému domu kromě pekla...⁶⁸⁹

Zapojení třetí neutrální strany, která měla oběma nepřátelům k narovnání dopomoci, vysvětluje kombinování Ich-formy, Du-formy i Er-formy v textu, tedy za předpokladu, že přímou řeč pronášeli svědkové, nikoli zástupci usmiřovaných stran.

Gríða mál a trygða mál, jak ostatně naznačují i pasáže uvedené výše, mají své kořeny hluboko v pohanské době. Dodatky týkající se křesťanské víry napovídají mnohé. Jak však probíhala rituální přísaha v pohanských dobách? Podrobnosti nám přibližuje např. *Sága o Víga-Glúmovi (Víga-Glúms saga)*, kde hlavní hrdina Glúm Eyjólffsson skládal očištnou přísahu, aby před pěti svědky vyvrátil obvinění na účasti vraždy Þorvalda, syna Þoriho, který byl zástupně vybrán z několika obětí padlých u Hrístateigu, aby za jeho smrt zaplatila protistrana odškodnění:

*Ráno poté dal Glúm poslat pro Þorarina [Þorvaldova bratra], aby přijel do Djúpadalu nejpozději před uplynutím poloviny jitra [tj. před šestou hodinou ranní] vyslechnout si jeho přísahu...Þorarin...shromáždil stovku [tj. 120] mužů a když dorazili k chrámu, šest mužů vešlo dovnitř, Glúm, Gissur, Ásgrím, Þórarin, Einar a Hlenni Starý. Kdokoli, kdo měl složit chrámovou přísahu, měl v rukách podržet stříbrný kruh potřísněný krví obětovaného dobytka, který neměl vážit méně než tři unce.*⁶⁹⁰

⁶⁸⁹ [„Þit scolot vera...samværir at öldri oc at átte, aþingi oc aþjódstefno at kirkna sóck oc í konungshúse. oc huervetna þess er manna fundir verða þa scolot þit sva samsáttir sem aldregi höfiz þetta yckar at meðal. Þit scolot deila kníf oc kiotstykke. oc alla lute yckar imille sem frændr...Ef sacar geraz siþan amille þeirra...Þat scal fe bota en eigi rióða. En sa yckar er...vegr aveittar trygðir, þa scal hann sva viða vargr rækr oc rekin sem menn viðazt varga reka. Cristnir menn kirkior sokia, heidnir menn hof blóta, elldr upp brenr, iorð grør, mögr moðor callar, oc moþir mög föðir, alldir ellda kynda, scip scriðr, scildir blicia, sol scin, snæ legr, fiðr scriðr fura vex, valr flygr várlangan dag, stendr honom byr bein undir báða vængi, himin huerfr heimr er bygðr, vindr þytr, vötn til sævar falla, karlar korne sá, hann scal firaz kirkior oc cristna menn, Guðs hus oc guma, heim huern nema hælвите.“]. Grágás. Konungsbók I, s. 206.

⁶⁹⁰ [„En um morguninn eftir sendi Glúmur eftir Þórarini og bað hann koma í Djúpadal eigi síðar en að miðjum morgni að heyra eiðana. Þórarinn...fékk hundrað manna. En er þeir komu til hofsins þá gengu

Poté měla následovat samotná přísaha, jejíž slova závisela na formě obvinění, které přísahající popíral, či svědectví, které v chrámu stvrzoval. Příklad přísaha byla určena pohanskému božstvu (jednomu z Ásů). Glúm spolu s Ásgrímem a Gissurem, Glúmovými spolupřísežníky, podstoupili očištnou přísahu, jejíž verbální forma však nebyla pronesena předepsaným způsobem. I když se ostatní shodli, že nikdy neslyšeli skládat přísahu v takovéto podobě, byla Þorarinem a jeho lidmi přijata. Ostatně zazněla z Glúmových úst slovo od slova i na islandském sněmu v Þverá i v Gnúpafellu.⁶⁹¹

V.5. Trestné činy

Islandské právo kategorizovalo trestné činy dle jejich závažnosti do různých skupin a každé z těchto tříd odpovídala příslušná zákonem vyměřená sankce, včetně přesně stanoveného postupu při dokazování viny žalobcem či popírání viny obžalovaným. Tento systém, typický pro severské právo obecně, se zachoval po celou dobu středověku a díky *Jónsbók* platil i v raném novověku. Nicméně mezi islandskou proto-republikou a tributární zemí norské koruny existovaly, jak v kategorizaci trestných činů, tak i v jejich odstrašujícím či odvetném sankcionování, značné rozdíly způsobené především vlivy norského zvykového práva (*Gulaping*, *Frostaping*).

Za nejzávažnější trestné činy považovalo právo Islandského svobodného státu případy, kdy došlo k násilnému porušení míru na místech pod zvláštní ochranou práva, tj. pod ochranou *gríðu* či *trygðu*. První z nich poskytoval *bóndi* za sebe a všechny jedince, za které nesl legální i materiální zodpovědnost. Druhý právní termín označoval dočasné příměří, klid zbraní, k jehož dodržování se zavazovaly nepřátelené strany do doby, než se spor urovnal a byl mezi nimi nastolen trvalý mír. Jednalo se o období církevního azylu, avšak poskytovanou světskými autoritami, které měly právo garantovat tento typ ochrany za sebe a za všechny osoby na nich závislé. Tak jako byly tyto formy právní ochrany neporušitelné v každé domácnosti, kde pán domu garantoval ochranu všem jejím stálým členům i dočasným hostům, platily pak dvojnásobně na místech či při příležitostech, které měly pro komunitu zvláštní význam. Jakékoli fyzické napadení, popř. pozvednutí zbraní v kostele, na *Alþingu* či jiném sněmu nižší

---

sex menn í hofið, með Glúmi Gissur og Ásgrímur en með Þorarni Einar og Hlenni hinn gamli. Sá maður er hofseið skyldi vinna tók silfurbaug í hönd sér þann er roðinn var í nautsblóði þess er til blóta væri haft og skyldi eigi minna standa en þrjá aura.“]. Víga-Glúms saga, s. 35.

⁶⁹¹ *Víga-Glúms saga, s. 35-36.*

instance,⁶⁹² útok spáchaný v obytném prostoru nebo jeho bezprostřední blízkosti, zvláště pak formou upálení obyvatel v domě, ale i krvavé narušení oslav na zásnubních či svatebních hostinách se svou závažností vyrovnalo spáchání vraždy. Dokonce ji, co do obecného opovržení, i převyšovalo. Jak např. vysvětluje norskému králi Haraldovi III. Krutému (*Hárðraði*) Island'an Halli, když se ho panovník zeptal, proč opustil svoji zemi, aniž by pomstil smrt svého otce: *...byl jsem ještě dítě, když byl můj otec zabit. Moji příbuzní se za mě ujali pře a dojednali úmluvu. A v naší zemi pojmenování gríðníðingr [ten, kdo porušil dohodu] je považováno za nepěkné jméno.*⁶⁹³ Ostatně W. Miller vysvětluje označení *gríðníðingr* jako *nejpřízemnější z přízemních.*⁶⁹⁴

V případě vraždy se viník dopustil „pouze“ toho, že se odmítl před zákonem hlásit k zodpovědnosti za svůj čin, tj. odmítl právní narovnání náležející rodině oběti. Avšak samotným znevážením práva, byť i na první pohled méně závažným přestupkem, na místech požívajících zvláštní právní ochrany (kostely, veřejná shromaždiště, domovy) útočil na samotné základy celého právního systému Islandského svobodného státu, ať již v pohanské či křesťanské době. V tomto případě se nejednalo jen o narušení práva samotného, ale je třeba vnímat i hlubší náboženský aspekt celého problému. Garance příměří, míru a složení přísahy nebyly pouze lidmi ustanovenými nástroji zvykového práva. Všechny tři právní úkony zavazovaly jedince k dodržování závazku či pravdomluvnosti před bohem (ať již původně pohanským či později křesťanským), jemuž posvátná slova skládali, resp. jejich formálním vykonáním sami na sebe uvalovali božskou klatbu, pokud by se někdy opovážili svůj slib či přísahu znehodnotit.⁶⁹⁵ Vraždu tedy mohl pachatel, přijal-li za ni zodpovědnost, dodatečně odčinit. Porušení posvátného slibu před bohem nikoli.

Za spáchání nejzávažnějších zločinů – porušení závazku a vražda – hrozil pachateli nejpřísnější trest, tj. doživotní vyhnanství. Stejná sankce jako u případů zabití a trestných činů, jejichž oběťmi se staly ženy (únos, znásilnění, ale i cizoložství, podrobněji viz samostatná podkapitola), byla taktéž vyhrazena pro napadení s jakýmikoli fyzickými následky pro oběť. Nicméně v tomto případě nebylo vypovězení

---

⁶⁹² O napadení na sněmu (*Porsnesþingi*) nás např. informuje *Landnámabók*. Obětí útoku se stal Þórðr blígr kvůli urážce jiného sněmovníka. Ovšem Þórólfr refr (*Lyška*) byl dokonce při jiném zasedání téhož sněmu zabit. Viz *Íslendingabók. Landnámabók*. (Eds.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 128, 145. *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 47, 55.

⁶⁹³ [„...“*að eg var barn að aldri er faðir minn var veginn og tóku frændur málið og sættust á fyrir mína hönd. En það þykir illt nafn á voru landi að heita gríðníðingur.*“]. *Sneglu-Halla þáttur*, s. 8.

⁶⁹⁴ Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990, s. 280.

⁶⁹⁵ Grágás. *Konungsbók I*, s. 205. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 184.

z ostrova provázeno takovým všeobecným společenským znechucením jako u případů nejzávažnějších. Snad jen s výjimkou napadení, které přineslo oběti zmrzačení s doživotními následky. Na tyto pachatele pohlížely zákony *Šedé husy* s krajním opovržením. K nejohavnějším útokům s trvalými následky fyzického zohavení, kam islandské zákony řadily urážení jazyka, ucha, nosu, vyražení zubů, vypíchnutí oka a kastraci, patřil i případ, kdy byla oběť dehonestována plácnutím po hýždích. Jedná se tedy o útoky především cíleně útočící na osobní čest jedince. Obzvláště ztráta nosu a uší, která byla v norském právu typickým trestem pro nenapravitelné zlodějky.⁶⁹⁶

Za stejně závažný zločin jako fyzické napadení považovaly zákony Islandského svobodného státu i verbální útok. Obzvláště narážky s nemístným sexuálním podtextem osočujícím adresáta z deviantního chování považovala *Grágás* za nepřijatelný útok na osobní čest poškozeného, který mohl smýt pohanu svého jména krví pachatele.⁶⁹⁷ Viz např. *Sága o Njálovi*, kde se jednomu z protagonistů děti vysmívaly, neboť se s ním žena rozváděla kvůli jeho údajné impotenci: „*Chlapci byli povídaví a protože ještě neměli rozum, vyžvanili, co kde zaslechli. Jeden z nich řekl: „Já jsem Mörd [otec ženy] a prohlašuji, že se tvá žena s tebou rozvádí, a jako důvod uvádím, že jsi ji nikdy nepomiloval.“*“⁶⁹⁸ Kdyby byl nerozumný mluvka dospělý, jistě by nezůstalo pouze u výprasku, jakého se mu od Höskulda, nevlastního bratra hanobeného hrdiny, dostalo. Ani by od milosrdného Hrúta neobdržel prsten jako odškodnění za bratrovu rozzuřenou reakci. (Podrobněji viz podkapitola o krevní mstě).

Mnohem hůře pak Njálův syn Skarphedin urazil Flosiho, syna Tóroda, kterého počastoval „...nevěstou svínfellského trolla, který každou devátou noc dělá z tebe ženu...“⁶⁹⁹ Tato urážka by bezpochyby stála Skarphedina život, ale jelikož je pronesl na sněmu krátce po uzavření příměří, pro Flosiho byl prostořeký mluvka nedotknutelný. Tórdův syn ale odmítl převzít odevzdanou pokutu a s přísahou pomsty na rtech sněm opustil.

Obdobně pak i případ transvestitismu, kdy nošení ženských šatů muži a naopak mužských šatů ženami považovala *Šedá husa* za vážný prohřešek vůči mravnímu

---

⁶⁹⁶ *Jónsbók*, s. 36, 41. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 37, 43.

⁶⁹⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 147-148. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 141.

⁶⁹⁸ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 334. [„*Þeir voru málgir mjög því að þeir voru óvitirir. Annar þeirra mælti: "Eg skal þér Mördur vera og stefna þér af konunni og finna það til foráttu að þú hafir eigi sorðið hana."*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 12.

⁶⁹⁹ *Sága o Njálvi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 481. [„...*brúður Svínfellsáss...er hverja hina níundu nótt og geri hann þig að konu.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 146.

úzu.⁷⁰⁰ Nemluvě o společenském posměchu a opovržení, kterého se stigmatizovanému jedinci dostávalo, jak výstižně komentuje bůh Tór v eddické *Písni o Trymovi*, když je nucen obléknout se do svatebních šatů a vydávat se za nevěstu, nedobrovolně využívajíc ženské přestrojení jako formu válečné lsti:

„*Babou mě budou
bohové zvát,
nechám-li si navléci
nevěsty úbor.*“⁷⁰¹

Nejzávažnějším trestným činem po roce 1273, kterého se mohl dopustit poddaný norské koruny, byl tzv. *úbótamál*, tj. porušení práva, z něhož se viník nemohl vykoupit, protože spáchal zavrženíhodný zločin (*skemdarvík, nídingsverk*)⁷⁰² nehodný jedince, který si vážil své cti. S nástupem královských kodifikací se nemění pouze právní terminologie, ale spolu s ní i sankce. Zatímco v době svobodného státu by byl pachatel (*úbótamaðr*) v případě nevykoupitelného zločinu odsouzen k doživotnímu vyhnanství, v královské éře již automaticky ztrácel právo na život. Za nejzavrženíhodnější trestný čin v této kategorii pak byla považována zrada. Konfiskace majetku pachatele, jenž se pokoušel zbavit krále jeho země a poddaných, kráčela přirozeně ruku v ruce s trestem smrti. Avšak zákony chránily práva dědiců pachatele, polovina majetku jim tedy zůstala zachována, polovina připadla koruně. Mezi další nejopovrženíhodnější trestné činy, z nichž se nebylo možné vykoupit, i nadále patřilo zabití osoby pod ochranou *tryðu*, *gríðu*, jakož i církevního azylu, upálení jedince v domě, zabití nejvyššího představitele soudní moci na ostrově (*lögmaðr*) za rozsudek, který vynesl, vražda, krevní msta zloděje a pachatele, který ztratil osobní imunitu, úmyslné zmrzačení, zabití příbuzného,⁷⁰³ jakož i manžela či manželky. K nejzávažnějším zločinům taktéž patřil útěk s ženou jiného muže, ale i opakované krádeže a pirátství. Smrt ovšem hrozila i za

⁷⁰⁰ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 47.

⁷⁰¹ *Píseň o Trymovi*. Edda 1962, s. 151. [„...mik munu æsir| argan kalla| ef bindask lætk| brúðar líni.“]. *Prymskvíða*. In: *De Gamle Eddadigte*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932, s. 117. S obdobnou ukázkou se můžeme setkat např. i v *Dějínách a místopisu Irska* od Geralda z Walesu, kde stejnou taktiku využívají Irové vůči normanským dobyvatelům. Keltové tak úspěšně porážejí své nepřátele válečnou lstí známou např. ze severské mytologie. Gerald z Walesu: *Dějiny a místopis Irska*. Překlad P. Šourek. Praha 1998, s. 143.

⁷⁰² *Skemdarvík* je definován jako předem naplánovaný úmyslný zločin, *skōmm* – komplot. *Nídingsverk* je zločin páchaný několikanásobným recidivistou. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 544, 565.

⁷⁰³ Na prvním místě je uveden otcovrah, dále pak zabití bratra, syna, matky, dcery a sestry.

praktikování čarodějnictví, věštění a pohanství. Tyto případy dokonce stály co do závažnosti i nad nájemnými vraždami. Ve výčtu zločinů, za něž zaplatil pachatel vlastním životem, figurovaly v závěru útoky spáchané na ženy (únos, znásilnění, držení ženy jako válečné kořisti) a přečiny vůči královské autoritě, resp. její zneužívání a znevažování, tj. padělání panovnických insignií (pečeti, writu), oběživa. Zvláštní status byl přiznáván královským pověřencům, jejich zabití tedy taktéž spadalo mezi nejzávažnější zločiny.

Zabití *lōgmanna* za vynesení pro pachatele nepříznivého rozsudku považovaly zákony za hanebný zločin, nikoli protože tím viník znevážil nález prvního královského úředníka s nejvyššími soudními pravomocemi v zemi, a tím tedy útočil nepřímo na královskou autoritu, ale islandské zákony definovaly tento krok jako útok na samotnou *spravedlnost lidu*, protože *lōgmaðr* byl *nestranný a soudil chudé i bohaté stejným metrem*.⁷⁰⁴

Pod vlivem nově přijatého norského práva museli všichni Islandčané obvinění z výše uvedených trestných činů dokazovat svoji nevinu skládáním nejvyšší možné očistné přísahy, tj. dvanácteronásobné.⁷⁰⁵

Nabízí se zde zmínit jeden případ, kdy *úbótamaðr*, zločinec, který ztratil právo na vykoupení se z trestu kvůli svému hanebnému jednání, nemohl podstoupit dvanácteronásobnou přísahu – a sice se jednalo o sebevraha. Sebevražda totiž taktéž spadala do kategorie nejzavrženějších trestných činů a pro pachatele platila stejná pravidla, neboť vzal lidský život.⁷⁰⁶ Sebevrah z logických důvodů nemohl podstupovat přísahu, aby očistil své jméno od obvinění, zákony ale tuto problematiku dále nerozvádějí. V tomto případě by teoreticky mohl provést očistnou přísahu nejbližší dědic sebevraha a, hypoteticky, kdyby se mu podařilo prokázat, že se ve skutečnosti nejednalo o sebevraždu ale pokus o zamaskování zabití či vraždy, dědic by nemusel odevzdávat polovinu zděděného majetku jako pokutu králi.

Jedinou výjimku, kdy se pachatel nařčený z jedné z výše uvedených protiprávních aktivit mohl vyhnout trestu smrti, představoval případ šílenství. Ani *Šedá husa* nepostihovala prokazatelně nesvéprávné jedince. Aby však pachatel spadl do této kategorie, muselo být o něm známo, že si sám v minulosti způsobil zranění, která

---

⁷⁰⁴ *Járnsíða*, s. 21-22. *Jónsbók*, s. 37. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 37.

⁷⁰⁵ *Járnsíða*, s. 24. *Jónsbók*, s. 45-48, 67. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 49, 53, 81.

⁷⁰⁶ *Jónsbók*, s. 41. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 43.

bezprostředně ohrozila jeho život, pak byl teprve prohlášen za nesvéprávného.⁷⁰⁷ Ovšem oběť či její příbuzní měli samozřejmě nárok na plnou kompenzaci (*réttur*), vyplácenou z šílencova osobního majetku. Po ztrátě samostatnosti Islandu se trestné činy spáchané nesvéprávnými osobami taktéž nepostihovaly přísně. Nadto, kromě povinné kompenzace oběti, byl viník osvobozen od placení královské pokuty.⁷⁰⁸

Do další kategorie méně závažných protiprávních činů, byť stále sankcionovaných trestem vyhnanství, řadily zákony *Šedé husy* zabití a některá méně závažná fyzická napadení bez trvalých následků, včetně pokusu o napadení. Tyto případy nenesly nálepkou dehonestujícího protiprávního jednání jako u nejzávažnějších zločinů, proto pro ně platil pouze trest tříletého vyhnanství, z něhož se bylo možné vyplatit. V pozdější době tyto trestné činy sankcionovaly královské kodifikace vysokými pokutami (*bót*), též označovanými jako *wergeld* králi (nejčastěji v hodnotě 13 a 10 marek). Tato částka však nezahrnovala odškodnění vyplácené oběti či pozůstalým, které mělo chránit pachatele, ať jím byl muž či žena, před pomstou příbuzných.

Jediný, kdo mohl zmírnit osud vyhnance, byl panovník. Do jeho pravomocí spadalo právo udělit provinilcům milost.⁷⁰⁹ V době Islandského svobodného státu mohla zmírnit trest pachateli *Lōgrétta*, popř. udělit i u závažných případů povolení k mimosoudnímu vyrovnání.

O udělení milosti mohl vyhnanec požádat krále osobně, nebo prostřednictvím předáků, *höfðingjar*, či dalších ve společnosti vážených mužů, kteří za něj přišli k panovníkovi orodovat. Udělení královské milosti však bylo podmíněno splacením dluhu rodině pachatele, pokud odškodnění nebylo již uhrazeno před odchodem do vyhnanství, ale taktéž koupením si míru z rukou krále. Za původně nespecifikovaný finanční obnos, jehož výše závisela na králově milostivosti, si vyhnanec mohl koupit královskou ochranu, *gríð*. Pokud všechny staré soudní spory dovedl ke zdárnému konci a uspokojil oprávněné nároky protistrany, mohl se bez obav o svůj život vrátit domů a zbytek trestu ve vyhnanství mu byl odpuštěn. Stejně tak obdržel zpět majetek, který po jeho odchodu do exilu přešel pod správu nejbližších zákonných dědiců.

Pro srovnání: v dodatcích *Jónsbók* Hákona V. Magnússona z roku 1308, které se však na rozdíl od ostatních novelizací vztahovaly pouze k Norsku samotnému, byly stanoveny částky např. za udělení královského listu, kterým panovník garantoval

---

⁷⁰⁷ *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 167. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 156. *Jónsbók*, s. 44-45. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 47-49.

⁷⁰⁸ *Jónsbók*, s. 44-45. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 47-49.

⁷⁰⁹ *Járnsíða*, s. 19-20. *Jónsbók*, s. 35-36. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 35.

zločinci dočasnou právní ochranu, na dvě a půl unce.⁷¹⁰ Královskou milost zajišťující bezpečný návrat do vlasti si mohl odsouzený psanec koupit za 9 uncí.⁷¹¹ Tato maximální částka se snižovala v závislosti na tom, zda si odsouzený již koupil od panovníka mír a zaplatil kompenzaci za králova poddaného (tj. oběť).⁷¹²

U většiny trestných činů definovaných islandskými zákony jako zavrženíhodné a u všech případů napadení (fyzického ale i verbálního) mohla oběť v éře proto-republiky uplatnit své právo na krevní mstu. Jednalo se o typický způsob, jakým islandská středověká společnost řešila své spory.

Mezi závažnými trestnými činy figurovalo v éře Islandského svobodného státu, ale i v době královské, byť ne s tak přísným následným právním postihem, cizoložství. *Šedá husa* garantovala poškozenému manželovi, nebo – pokud se jednalo o neprovdanou ženu – jejím nejbližším dědicům právo na krvavou odplatu. Ostatně tuto satisfakci si dle Ságy o *Víga-Glúmovi* dopřál i Arngrím Þorgrímsson, který zabil svého bratrance a blízkého přítele Steinólfa Arnórsson, když jej ráno našel ve svém domě se skříňkou, jež patřila Arngrímově ženě. Ta poté manžela opustila a do společné domácnosti se již nikdy nevrátila.⁷¹³

Stejný osud jako Steinólfa Arnórsson stihl i Hrolleifa Arnaldsson zvaného Vysoký, jak nám jeho osud přibližuje *Landnámabók*. Hrolleifr nedlouho po svém příchodu na Island svedl Hrodny, dceru Uniho z Unadalu, za což nakonec zaplatil vlastním životem. Nicméně ještě předtím než přišel o svoji troufalou hlavu, ubil Hrodnina bratra Odda, který se neúspěšně pokusil očistit sestřinu čest krví jejího svůdce.⁷¹⁴

V jedné ze skladeb *Starší Eddy, Písní o Völundovi*,⁷¹⁵ se však setkáme s opačným vývojem odsouzeníhodných událostí: hrdina Völund zde zneužívá Bdvild, dceru svého zapřisáhlého nepřítele Nídada, jejíž důvěřivost mu posloužila jakožto nástroj pomsty vůči dívčině otci:

---

⁷¹⁰ Dvě unce náležely kancléři a ½ unce notáři.

⁷¹¹ Jedna marka (tj. 8 uncí) náležela kancléři, 1 unce notáři.

⁷¹² Dodatky krále Hákona (*Réttarbætr Hákonar konungs IV*) viz *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 433.

⁷¹³ *Víga-Glúms saga*, s. 27.

⁷¹⁴ *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 85-86. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) J. Sleenstrup. København og Kristiania 1921, s. 94-95.

⁷¹⁵ Opomeňme nyní odlišný charakter pramene, kterým *Píseň o Völundovi* je. Ve *Starší Eddě* lze i se zřetelem na mytologické motivy nalézt řadu starobylých germánských právních forem krevní msty či wergeldu apod.

*„Pivem ji opil
proradný rek;
na židli usedla
a upadla v spánek.*

Völund:

*„Nyní jsem pomstil
potupu svoji
na kletém knížeti
všechnu krom jedné.*

...

*Se smíchem se Völund
do výše vznesl,
s pláčem se dívka
vracela v palác.
bála se pro útěk
milého Bödvild,
úzkost měla
z otcovy zlosti.*

...

Völund [k Nídadovi]:

...

*„Nyní Bödvild
pod srdcem nosí,
vás dvou dcera.“*

...

Nídad k Bödvild:

*„Je pravda to,
co pravil mi Völund,
že vy dva spolu jste
seděli v dílně?“*

Bödvild:

*„Je pravda to, otče,
co pravil ti Völund:
my dva jsme spolu
seděli v dílně.
Věčně tu chvíli
si vyčítat budu.*

*Bránit se mu
bylo těžké,
bránit se mu
bylo marné.*⁷¹⁶

Většina článků týkajících se manželčiny nevěry, popř. svedení neprovdané dívky se nenacházela v sekci o osobních právech,⁷¹⁷ ale byla řešena především v souvislosti se zasnubami a dědickými nároky.⁷¹⁸ Prvně jmenovaný oddíl se zabýval především legálním vyrovnáním mezi zákonným zástupcem ženy (manžel, příbuzný) a jejím svůdcem, ať již formou krevní msty či finanční dohodou. Pokud došlo k urovnání nenásilnou cestou, kompenzaci za ženu přijímal zpravidla její manžel či nejbližší dědic. Mimosoudní dohody bylo sice možné uzavírat, tak jako u jiných trestných činů, zde však nevydávala povolení *Lōgrétta*, jak bylo běžné, ale biskup.⁷¹⁹ V sekcích věnujících se rodinnému právu (oddíl o zasnubách a dědickém právu) nalezneme ustanovení, která řešila majetková práva cizoložné ženy.

Ženin svůdce se zpravidla odsuzoval k doživotnímu vyhnanství. Trest však nemusel být vždy takto přísný. Okolnost, která mohla zmírnit ortel z exilu na peněžitou pokutu, zpravidla závisela na společenském postavení ženy. Výši sankce však zcela zásadním způsobem ovlivňovala skutečnost, zda měla žena svobodného legitimního syna. V takovém případě totiž zákony chránily v první řadě zájmy jejího dědice.

Pokud muž svedl svobodnou ženu, která patřila k členům jakékoli domácnosti (tj. nežila potulným životem), z doživotního vyhnanství se nemohl vykoupit. Jestliže se jeho obětí stala otrokyně v dlužním otroctví či žena propuštěnce, sankce odpovídala *mírnějšímu vyhnanství, doživotnímu*, pokud měly svobodného legitimního potomka mužského rodu. Pokud muž cizoložil s otrokyní, platil pouze třímarkovou pokutu. Žebračka bez trvalého domova zůstala bez nároku na kompenzaci, ledaže ji svůdce

---

⁷¹⁶ *Edda*. (Překlad) L. Heger. Praha 1962, s. 220-224. [„*Bar hann hána bjóri| þvíat hann þetr kunní,| svát hón í sessi| of sofnaði.| Nú hefjk hefnt| harma minna| allra nema einna| íviðgjörnum. | ...| Hlaejandi Völundr| hófsk at lopti,| grátandi Bōðvildr| gekk ór eyju. | tregði fōr friðils| ok fōður reiði. | ...| nú gengr Bōðvildr| barni aukin,| eingadóttir| ykkur þeggja. | ...| s þat satt Bōðvildr| es sōgðu mér,| sótuð it Völundr| saman í holmi?| Sótum vít Völundr| saman í holmi| eina ögurstund,| æva skyldi,| ek vætr hónum| vinna kunnak| ek vætr hónum| vinna máttak.“]. *Völundarkviða*. In: *De Gamle Eddadigte*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932, s. 128-130.*

⁷¹⁷ *Vígslóði*. In: *Grágás. Konungsbók I*, s. 144-192. *Mannhelgi*. In: *Járnsíða*, s. 18-58. *Mannhelgi*. In: *Jónsbók*, s. 35-69.

⁷¹⁸ *Arfa-þátr*. In: *Grágás. Konungsbók I*, s. 218-250. *Festa-þátr*. In: *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 29-75. *Kvenna-giptingar, Erfðatal*. In: *Járnsíða*, s. 58-83. *Kvennagiptingar, Erfðatal*. In: *Jónsbók*, s. 70-116.

⁷¹⁹ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 59. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 80.

přivedl do jiného stavu.⁷²⁰ Všechny tyto případy, kromě těch, v nichž figurovaly otrokyně, spadaly do pravomocí devíticelenných sousedských porot. Otrokyně v dlužním otroctví byla zpravidla svobodně narozená žena, která upadla do dlužního otroctví kvůli finanční insolvenční. Její práva se tedy od „běžné“ otrokyně lišila a nesvobodný status po splacení dlužné částky automaticky zanikal. Proto tedy přísnější trest pro pachatele. Zároveň se také jedná o jediný případ, kdy wergeld za ženu nenáležel manželovi či příbuzným, ale věřiteli.⁷²¹ Zvláštní místo v hierarchii žen pak zaujímaly řeholnice. Jejich svůdci hrozilo takéž doživotní vyhnanství.⁷²²

Jestliže v případě odhaleného cizoložství – ať již spáchaného na ostrově či v cizině – musel Islandan počítat s případnou krevní mstou, vyhnanstvím a zaplacením kompenzace, jak k záletné ženě přistupovaly zákony? Preskripce *Šedé husy* překvapivě pachatelovu milenkou nepovažovaly za komplice, ale za oběť. Wergeld byl tedy vyplácen za ni, ale přebíraly její osoby, jež za ženu nesly právní i materiální zodpovědnost. To však neznamená, že by nevěrné manželky a dívky pokleslých mravů zůstaly zcela bez potrestání. V mnoha ohledech se zde jednalo o sankci přísnější, neboť ztrácely nároky na dědictví, a tím tedy i na podstatné materiální zajištění.⁷²³ Podle *Nového práva* pak *Šedá husa* garantovala osobě, která se ujala žaloby za cizoložství, náhradu ve výši 48 uncí a to z majetku ženy. Pokud nebyla cizoložnice schopná kompenzaci zaplatit, upadla do dlužního otroctví.⁷²⁴

Šedá husa výslovně uvádí, že wergeld v případě cizoložství náležel pouze mužským příbuzným, i kdyby dědicem byla žena.⁷²⁵ Toto prosté pravidlo finančního kompenzování příbuzných mělo obecně závaznou platnost, nevztahovalo se pouze na případy cizoložství. Ovšem výjimka se nevztahovala na matky, které si za zabití legitimních dětí mohly nárokovat třetinový podíl (viz podkapitola o wergeldu níže).⁷²⁶ Rozpor a jistá právní diskriminace zde ovšem nastala v okamžiku, kdy se cizoložnice odmítla ujmout vlastní soudní pře a jejím nejbližším dědicem byla matka. Ta totiž patřila do seznamu žalobců, kteří byli ze zákona povinováni se této roli zhostit.⁷²⁷ V této posloupnosti figurovala až na šestém místě, tzn. smrt či prostá neexistence eliminovala v roli žalobce manžela, otce, legitimního dospělého syna, zetě i bratra téhož

⁷²⁰ Pak bylo jeho povinností postarat se o tulačku v těhotenství, a poté i o narozené dítě a jeho potřeby.

⁷²¹ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 48-49. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 70-71.

⁷²² Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 55. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 77.

⁷²³ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 58. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 79.

⁷²⁴ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 53. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 75.

⁷²⁵ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 48. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 70.

⁷²⁶ Grágás. *Konungsbók I*, s. 171. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 159.

⁷²⁷ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 48. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 70.

otce (příbuzenský poměr je uveden ve vztahu k cizoložné ženě). Pokud se tedy matka musela ujmout dceřiny soudní pře a vymoci na jejím milenci odškodnění, znamenalo to, že nemohla být, jakožto nejbližší dědička, příjemcem této částky. Odškodnění přeskočilo i šestý dědický okruh, neboť ten pro změnu patřil sestřám cizoložnice, s níž měly společného otce, a připadlo až sedmému stupni – bratrům, s nimiž sdílela stejnou matku, zde tedy žalobkyni. (Pro snadnější orientaci viz příloha k dědickým okruhům). Matka cizoložné ženy tedy nesla tíži veškerých nákladů spojených s vedením soudní pře, ale nedočkala se za své úsilí žádné adekvátní náhrady.

Zákony *Grágás* se taktéž vyjadřovaly k méně závažným morálním prohřeškům, které, byť byly sankcionovány většinou pouze peněžitou kompenzací, stavěly na roveň cizoložství. Jejich závažnost zdůrazňovala opět podmínka projednávání před devítičlennými sousedskými porotami. Šlo o případy, kdy muž v soukromí políbil ženu. Bez ohledu na to, zda s jejím souhlasem či bez něj, hrozila mu třímanková pokuta. Jestliže však políbil ženu jiného muže, nebo požádal ženu, aby s ním sdílela lože, sankce odpovídala *mírnějšímu vyhnanství*.⁷²⁸

Mladší kodifikace trestaly cizoložství pouze finančním vyrovnáním mezi zákonným zástupcem ženy a jejím milencem. Vážnější sankce hrozila viníkovi pouze tehdy, pokud se s manželem dohodl na odškodnění, uzavřel s ním příměří, avšak poté jej porušil pokračujícími tajnými návštěvami nevěrné manželky. Takovéto jednání již zákony nepovažovaly za cizoložství, ale za porušení příměří, kde trest odpovídal konfiskaci veškerého movitého i nemovitého majetku a doživotnímu vyhnanství.⁷²⁹

Výše wergeldu za ženu, která i zde, tak jako v éře Islandského svobodného státu, figuruje pouze jako oběť, nebyla jednotná, závisela případ od případu na verdiktu dvanáctičlenné poroty.⁷³⁰ Nejnižší částka zpravidla činila 12 uncí. Minimální kompenzaci přebírali příbuzní svedené ženy pouze tehdy, pokud se nepodíleli na jejích právních a především materiálních záležitostech (zastupování v soudních sporech, přispívání na věno). Pokud zákonný zástupce skutečně pečoval o potřeby své schovanky, měl nárok na plný wergeld tak, jak jeho hodnotu stanovila dvanáctičlenná porota.⁷³¹ Oběť opět ztrácela právo na dědictví, ledaže jí zůstavitel odpustil.⁷³² Ve všech případech, kde byl pachatel ochotný k finančnímu narovnání, zákony krevní mstu, či

⁷²⁸ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 47. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 69.

⁷²⁹ *Jónsbók*, s. 67. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 81.

⁷³⁰ *Jónsbók*, s. 67. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 81.

⁷³¹ *Járnsíða*, s. 56-57. *Jónsbók*, s. 68. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 83.

⁷³² *Jónsbók*, s. 78-79. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 97.

jakoukoli jinou násilnou formu satisfakce nepřipouštěly pod hrozbou obvinění z napadení.⁷³³

Méně závažné trestné činy postihoval Islandský svobodný stát *mírnějším vyhnanstvím*, královské kodifikace peněžitou kompenzací. Ta se zpravidla pohybovala v rozmezí od poloviny marky až po 6 marek. Podle závažnosti případu mohl pachatel podstoupit šesteronásobnou nebo trojnásobnou přísahu. Do této kategorie spadaly především nehody, krádeže (podrobněji viz samostatná podkapitola o majetkových deliktech níže) a nepříliš vážná napadení bez prolití kapky krve, jakož i popáleniny. U nehod, a to dokonce i s následkem smrti, dokazoval obviněný šesteronásobnou přísahou, že se nejednalo o úmyslné zavinění. Naopak u např. špatně provedených kauterizací se pro změnu hájil před soudem dobře míněným úmyslem. Pokud prokázal svoji nevinu, platil oběti či pozůstalým pouze čtvrtinové odškodnění, které by za jiných okolností poškozené straně náleželo v plné výši. Na poloviční wergeld měla oběť nárok, pokud se jednalo o „nehodu z nedbalosti“, kde se zpravidla jednalo o zranění způsobené necíleně vystřelenými zbraněmi či vrhnutými předměty za perimetr viníkovy viditelnosti. Mezi méně závažná napadení spadalo ovšem i tzv. *argafas*, útok, který se ale ve své podstatě neuskutečnil, protože se pachatel zbaběle stáhl dříve, než k záměru vůbec došlo.⁷³⁴ Zbabělci nezbyvalo, než se očistit z nařčení trojnásobnou přísahou, jinak platil jako u ostatních případů pokutu 6 marek.

V.6. Majetkové delikty

Krádeže⁷³⁵ či nezákonné nakládání s cizím majetkem posuzovaly islandské zákony obzvláště přísně. Zcizení předmětu, jehož hodnota byla vyšší než 1 *penningr*,⁷³⁶ se za časů Islandského svobodného státu trestalo dvojnásobným odškodněním okradeného a třímarekovanou pokutou za asistence pětičlenné sousedské poroty. Pokud hodnota majetku činila minimálně polovinu unce (1/16 marky), jednalo se již o krádež a za takto závažný zločin byl vyměřen trest doživotního vyhnanství.⁷³⁷ *Šedá husa* striktně rozlišovala mezi

---

⁷³³ *Jónsbók*, s. 78-79. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 97.

⁷³⁴ *Jónsbók*, s. 82. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 73.

⁷³⁵ Krádežím je v mladších kodifikacích věnována samostatná kapitola. *Járnsíða*, s. 128-136. *Jónsbók*, s. 263-280.

⁷³⁶ Tj. 1/60 unce dle *Grágás. Konungsbók I*, s. 500. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 186; 1/30 unce dle *NgL I*, s. 225; 1/10 unce dle *Grágás. Konungsbók I*, s. 357. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 476. $\frac{3}{4}$ jednoho lokte *vaðmalu*. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 177.

⁷³⁷ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 162. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 177.

krádeží a nezákonným nakládáním se zcizeným majetkem, kdy se pachatel nesnažil svůj zločin ani ukradený objekt skrýt. V obou případech se sice jednalo o jinou definici trestného činu, ale výsledný právní efekt zůstal stejný, tj. doživotní vyhnanství pro pachatele. Jelikož však islandské zákony kvalifikovaly krádež jako závažnější zločin, verdikt musela vynést porota dvanácti na Třetinovém sněmu.⁷³⁸

Doživotní vyhnanství bylo možné u odsouzení za krádež za jistých okolností⁷³⁹ nahradit otroctvím. S odsouzeným zlodějem se pak nakládalo, jako kdyby oba jeho rodiče pocházeli z nesvobodného stavu. Do otroctví však neupadl pouze pachatel. Stejný osud se týkal i všech osob, které byly na zloději (právně i ekonomicky) závislé. Na ty mohl okradený, pokud si tak přál, uvalit dlužní otroctví. Tzn. po splacení dlužné částky se vykoupili k plné svobodě. Pokud však věřitelé udělili svobodu i samotnému zloději, ten svého někdejšího plnoprávného postavení již nikdy nedosáhl. Stal se propuštěncem a zůstal ke svému bývalému pánovi a jeho rodině trvale připoután.⁷⁴⁰

K méně závažným případům krádeže patřilo i znehodnocování závaží a vah. Bez ohledu na to, zda vážilo více či méně, trest dosahoval třímарkové pokuty. Pokud se však lišilo od standardní normy o více jak 5%,⁷⁴¹ sankce již odpovídala *mírnějšímu vyhnanství*.⁷⁴²

Mezi články, které se vztahovaly ke krádežím, se ale objevuje i hra v kostky a jakékoli hry či sázky o peníze.⁷⁴³ Nejenže si vítěz nemohl nárokovat peněžitou výhru, ale místo odměny mu hrozilo *mírnější vyhnanství*.

Na rozdíl od *Šedé husy*, v níž byla krádež jakéhokoli množství jídla považována za trestný čin a sankce pro pachatele činila doživotní vyhnanství,⁷⁴⁴ mladší kodifikace přihlížely k okolnostem hladovějícího viníka, a pokud ukradl jídlo, protože mu nikdo nebyl ochotný dát práci, za niž by si jinak zajistil obživu, zákony jej netrestaly.⁷⁴⁵

Stejně jako v *Grágás*, i v nové éře mladších kodifikací závisely sankce na hodnotě ukradeného majetku. Po ztrátě samostatnosti byla nejnižší cena ukradeného předmětu stanovena do výše jedné unce (sg. *eyrir*, pl. *aurar*). Uváděné drobné předměty jako nůž, opasek, ale i domácí zvířectvo, tj. pes či kočka, byly zahrnuty do kategorie označované

---

⁷³⁸ Tvořen třemi předáky, kteří sněmu předsedali.

⁷³⁹ Krádež majetku v hodnotě vyšší jak 2 unce a k obvinění pachatele muselo dojít během 12 měsíců od krádeže.

⁷⁴⁰ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 165. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 180.

⁷⁴¹ Cca o 1/20 lokte *váðmalu*.

⁷⁴² *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 169. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 183.

⁷⁴³ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 169-170. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 183-184.

⁷⁴⁴ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 165. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 179.

⁷⁴⁵ *Járnsíða*, s. 128. *Jónsbók*, s. 263. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 331.

jako drobné krádeže. Náhrada v hodnotě jedné unce majiteli a dvou uncí jakožto pokuta panovníkovi byly dostatečným trestem. U majetku, který již dosahoval minimální hodnoty jedné unce, záležela sankce na frekvenci, s jakou byla kriminální deviace páchána. Tzn. v případě spáchání první krádeže činila pokuta odváděná panovníkovi 3 marky. Při druhém chycení při činu stoupla částka na dvojnásobek. Pokud se zloděj nemohl vykoupit, zákony nařizovaly bičování, což byl typický postih pro nesvobodné obyvatelstvo, a zohavení v podobě vypáleného znamení klíče na tvář. Třetí krádež znamenala automaticky bičování pachatele a panovník si nárokoval pokutu ve výši 6 marek. Pokud se ani poté zloděj nepoučil, trest smrti ho neminul.

Krádež majetku v hodnotě jedné marky, tj. osminásobku částky předchozí, byla pokutována 13 markami. Jestliže se viník nemohl vykoupit, musel odejít do vyhnanství. Byl-li však již za stejný čin jednou odsouzen, opět připadal do úvahy trest smrti, před nímž nebylo úniku.

Sankce za krádež majetku v hodnotě dvou marek znamenala konfiskaci veškerého zlodějova movitého majetku. Pokud vlastnil půdu, byla pachateli zkonfiskována, ale pouze do výše, která odpovídala pokutě 13 marek. Pak vedle pokuty následoval ještě samotný trest, ten však neurčovaly zákony, ale králův pověřenec. Odpovídající sankce, kromě trestu smrti, závisela plně na jeho rozhodnutí. Trest smrti a konfiskace veškerého majetku připadala do úvahy v případě opětovného chycení při činu.

Napomáhání ke krádeži, vědomé přechovávání, prodávání či kupování kradených předmětů znamenalo stejný trest i pro spolupachatele, což platilo pro všechny tři zákoníky. Avšak mladší kodifikace nepožadovaly, aby spolupachatel platil za svůj prohřešek vlastním životem, tak jako tomu bylo v případě několikanásobně odsouzeného zloděje. Ten, kdo ke krádeži pouze nabádal, platil královskou pokutu ve výši 6 a ½ marky. Pokud však k trestné činnosti ponoukal svého nezletilého svěřence, mělo se s ním nakládat jako se samotným zlodějem. Nezletilí schovanci totiž požívaly částečné právní ochrany (museli platit pouze náhradu škody poškozenému, ale od královských pokut byly osvobozeni), čehož by mohli pěstouni zneužívat.⁷⁴⁶

Stejně jako v době Islandského svobodného státu, i nová éra nepřála hazardu. Hra v kostky a jiné hry o peníze byly pokutovány polovinou marky králi a výhra připadla královskému úředníkovi. Pouze sázky zůstaly bez pokut, neboť jak je psáno v *Jónsbók*: *Když se muži sázejí, hlupáci to jsou a bez pokutování.*⁷⁴⁷

⁷⁴⁶ *Járnsíða*, s. 128-129. *Jónsbók*, s. 263-264. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 332-333.

⁷⁴⁷ [„En eg menn veđja, hafí at engu ok sé sektalaust.“]. *Jónsbók*, s. 277.

Za zmínku také stojí skutečnost, že pokud zloděj oloupil muže, který zajal zloděje či psance, byl před soud pohnán nikoli za krádež, ale rovnou za zradu.⁷⁴⁸ Okrádat muže konající službu společnosti mělo vážnější následky, neboť tyto osoby, i kdyby ke svému jednání neměly přímo zplnomocnění od královských úředníků, stále reprezentovaly prodloužení ruku zákona.

Na rozdíl od jiných případů, zloděj a okradený se dopouštěli protizákonného jednání, pokud se tajně dohodli na mimosoudním vyrovnání a případ krádeže nezveřejnili. V takovémto provinění zákony spatřovaly snahu připravit panovníka o právoplatnou pokutu, resp. odškodnění. Král, jakožto garant zemského práva, jehož povinností bylo chránit království, zodpovídal za *land(h)reinsan/landreinsing*, purifikaci země od všech narušitelů práva. Kdokoli toto právo porušil, musel královským wergeldem odškodnit i garanta. Ostatně zavádění práva panovníka na odškodnění i v případě mimosoudních dohod se objevuje již v norském zvykovém právu.⁷⁴⁹

Járnsíða i *Jónsbók* popisují, jak mělo být nakládáno se zlodějem chyceným při opakovaném činu. Ukradené věci mu byly přivázány na záda, a takto svázaného ho pak dopravili ke královskému zmocněnci, který za zloděje převzal zodpovědnost. Tzn. dopravil jej na sněm a po skončení soudu, zpravidla probíhajícím v místě, kde došlo ke krádeži, vzal odsouzeného na určené místo, kde byl zbaven života osobou, kterou k danému úkolu královský úředník zplnomocnil.⁷⁵⁰

Zajímavé je, že stejným způsobem, jakým se nakládalo s ukradenými věcmi, se postupovalo i v případě otců, kteří se zřekli svých dětí. I potomci měli být přivázáni na otcova záda, a takto si je měl odnést k soudu, kde se zpovídal z porušení vyživovací povinnosti, jíž byl dětem povinován.⁷⁵¹

Za nejzávažnější krádeže považovaly islandské zákony, ať již v éře svobodného státu či po ztrátě samostatnosti, krádeže dobytka a ovcí, tj. nejcennějšího majetku. Proto také, aby se předcházelo sporům mezi majiteli o živý inventář, bylo povinností každého vlastníka si svá hospodářská zvířata pod hrozbou pokuty značkovat.⁷⁵²

---

⁷⁴⁸ *Jónsbók*, s. 265-266. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 335

⁷⁴⁹ *Gulatingslovi*, s. 47, 203. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 59, 148.

⁷⁵⁰ *Járnsíða*, s. 129-130. *Jónsbók*, s. 264-265. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 333-334.

⁷⁵¹ *Jónsbók*, s. 291. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 413.

⁷⁵² *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 154-155. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 168. *Jónsbók*, s. 177-181. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 246-251.

Mladší kodifikace dokonce pití mléka od cizí krávy považovaly za tak závažnou krádež, že ji postihovaly ztrátou osobních práv, bičováním a peněžitou kompenzací.⁷⁵³ Majetkové delikty spojené s pozemkovým vlastnictvím byly samozřejmě taktéž řazeny k nejzávažnějším a byly postihovány přísnými tresty. Islandské kodifikace však této problematice věnovaly samostatnou kapitolu a, jelikož se jednalo o významnou položku rodinného majetku, bude o ní pojednáno v souvislosti s majetkoprávními vztahy v rámci rodiny (viz kapitola VI.).

Spíše zajímavost na závěr: Dobře známým a na evropských panovnických dvorech žádaným obchodním artiklem „ledového ostrova“ byli islandští sokoli. Normy o ochraně vlastnických práv majitelů a chovatelů si našly své místo i v mladších kodifikacích.

V.7. Mimosoudní dohody (*saettir*)⁷⁵⁴

V dobách Islandského svobodného státu reprezentovaly mimosoudní dohody nejtypičtější formu právního vyrovnání. Podmínky závazného usmíření, na kterém se obě strany dohodly, přestože nebyl posvěcen výrokem žádného soudního tribunálu, měl naprosto stejnou váhu a byl vynutitelný zákonem jako jakýkoli jiný verdikt vyneseny soudem. Mimosoudní ujednání mohla mít různou podobu.⁷⁵⁵ O svépomoci a právu silnějšího v dobách neexistující nadregionální exekutivy byla zmínka již výše, krevní mstě a dalším specificky severským formám vymáhání a prosazování práva jsou věnovány závěrečné podkapitoly (VI.9.-10.). Mimosoudní vyrovnání však nemusela mít vždy násilný charakter. V době Islandského svobodného státu využívaly znesvářené strany tři běžné formy řešení sporů soukromou cestou: 1) arbitráž a 2) zprostředkování třetí stranou, kde však mediátoři neměli takovou autoritu jako samotný arbitr. 3) Poslední typ představoval prosté vyjednávání, v němž se oponenti zřekli prostředníka.

Když se na oboustranně uspokojivých podmínkách usmíření dokázaly obě strany dohodnout samy bez cizí pomoci, šlo o ideální příklad mimosoudního vyrovnání. Pokud však nebyly schopné „nalézt společnou řeč“, neboť každá strana trvala na prosazení vlastních podmínek smírného řešení sporu – což byl ostatně mnohem typičtější obraz

---

⁷⁵³ *Jónsbók*, s. 271. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 343.

⁷⁵⁴ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 189-192. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 119-120. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 204-206.

⁷⁵⁵ Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990, s. 261. Heusler, A.: *Das Strafrecht der Isländersagas*. Leipzig 1911, s. 69-97.

podávaný narativními prameny –, mohly zvolit další variantu a nechat se rozsoudit náhodným losem. Podmínky té strany, jejíž los byl vítězně vylosován, pak automaticky vstoupily v platnost a daly základ výsledné dohodě.

Pokud se však sporné strany nedohodly a ani nechtěly podřídit svou při náhodnému losu, mohly svěřit svoji záležitost do rukou prostředníků. Každý oponent měl buď vlastního mediátora (popř. mediátory), který jim dojednal nejlepší možné podmínky, nebo se dohodli na společném arbitrovi, jehož spravedlivému a nezájatému úsudku důvěřovaly obě strany. V ságách roli prostředníků zpravidla přijímali přátelé a příbuzní, když bylo zřejmé, že jednání nevedla k žádnému smírnému řešení a hrozila propuknout nová vlna násilí.

Úloha arbitra zpravidla připadla v narativních pramenech jednomu z předáků, který byl znám svou důvěryhodností a často i dobrou znalostí práva. Do sporu mohlo být zapojeno i více arbitrů najednou. Islandské zákony zde předcházely neshodám jednoduchým pravidlem. A sice rozhodnutí, které podpořila nadpoloviční většina arbitrů, se automaticky stalo základem výsledné mimosoudní dohody. Pokud ale ve sporu figurovali pouze dva arbitři, v případě neshod mezi nimi rozhodoval opět náhodný los. Bylo dokonce i přípustné, aby si samotní arbitři neschopní dospět k jednomyslnému závěru zjednali pro svoji při vlastního arbitra, který měl mezi nimi rozsoudit.

Spor byl zpravidla urovnán zaplacením adekvátního materiálního odškodnění, kterým se narušitel míru vykupoval, nebo viníkovým dobrovolným odchodem do vyhnanství. Kompenzaci mohl za viníka zaplatit kdokoli, nemuselo se jednat pouze o příbuzné.

Cílem mimosoudních dohod samozřejmě bylo co nejlépe uspokojit požadavky obou stran, ale zároveň chránit viníky na obou stranách před vypovězením z ostrova. Obě strany v zásadě vstupovaly do arbitrážního řízení s konkrétními požadavky (především finančními) a doufaly, že arbitr jejich oprávněnost podpoří.⁷⁵⁶

Výsledkem mimosoudní dohody však nemohla být sankce ohrožující pachatelův život, zdraví či osobní majetek (samozřejmě míněno nad rámec vyplacení zákonného odškodnění a pokut). Dohoda očividně uzavřená pod nátlakem neměla žádnou právní váhu a prostředníky, popř. kohokoli, kdo ji pomohl prosadit zákony postihovaly *mírnějším vyhnanstvím*.

---

⁷⁵⁶ Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990, s. 262.

Platnost mimosoudních dohod byla stvrzována přísahou obou zainteresovaných stran. Pokud některý z přísahajících zemřel před naplněním dojednaných podmínek, závazek automaticky přecházel na jeho nejbližší dědice. Pokud arbitr či mediátor nebyli z vážných zdravotních důvodů schopni pokračovat v jednáních, mohli být jednoduše nahrazeni jiným vhodným kandidátem.

Mezi přísahou, jíž se jedinec zavazoval podříditi se dojednaným podmínkám, a faktickou exekucí mimosoudní dohody mohlo uplynout maximálně 12 měsíců. V opačném případě se jednalo o porušení dohodnutého závazku. Čas⁷⁵⁷ a místo, kdy a kde mělo přesně k naplnění dohod dojít, se lišily případ od případu.

Kompenzace stanovené mimosoudními dohodami nesměly být nižší, než jak jejich hodnotu stanovovaly zákony, jinak vyjednávačům hrozila sankce *mírnějšího vyhnanství*.⁷⁵⁸ Toto ustanovení *Šedé husy* naznačuje, proč byly mimosoudní dohody u islandské společnosti tak oblíbené. Nejenže se zainteresovaní jedinci mohli elegantním způsobem vyhnout soudnímu sporu a všem jeho legálním úskalím v podobě závazných procesních formalit, jakož i předepsaným pokutám soudu, ale nadto norma zaručovala poškozené straně, že mimosoudní kompenzace bude minimálně ve stejné výši, jakou předepisoval zákon.

Proč byla soukromá vyrovnání v éře Islandského svobodného státu tak populární? Svoji roli zde bezpochyby sehrálo několik faktorů. Ostrovní společnost byla poměrně izolovaná. O vyšším procentu příbuzenských vazeb mezi sousedy můžeme mluvit jako o faktu, nejen o hypotetickém předpokladu. Důkazem může být i papežské povolení opravňující arcibiskupa z Niðarosu, pod nějž spadala i obě islandská biskupství, světit manželství v bližším příbuzenském stupni, než církev běžně povolovala.⁷⁵⁹ Na druhé straně, pokud zohledníme novější statistiky o počtu sedláků zastupovaných společným předákem (cca 100-125),⁷⁶⁰ nalézt mezi zhruba stovkou sněmovníků porotce, kteří by nebyli diskvalifikováni ze soudního jednání kvůli příbuzenským vazbám, se nejeví jako neproveditelný úkol. Tento důvod tedy patrně nestál za převahou mimosoudních dohod, byť jej nelze opomenout.

---

⁷⁵⁷ Vyjma období půstu.

⁷⁵⁸ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 53. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 75.

⁷⁵⁹ Dispens papeže Klimenta III. Eysteini Erlendssonovi z roku 1180 povoloval uzavírat manželství již v 6. stupni. Jochens, J.: *Consent in Marriage: Old Norse Law, Life, and Literature*. *Scandinavian Studies*, 58/2, 1986, s. 170.

⁷⁶⁰ *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) K. Helle. Cambridge 2003, s. 247. Karlsson, G.: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: *Saga-book of the Viking Society*, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977. s. 366.

Existuje však pravděpodobnější vysvětlení. Neexistence skutečné výkonné moci Islandského svobodného státu znamenala pro vítěze soudního sporu jediné; zajistit si naplnění verdiktu vlastními donucovacími prostředky. Tedy silou popř. účinnou hrozbou mocných spojenců, kteří by zdráhající se stranu přiměli soudní výrok respektovat. Pokud se však obě strany ve sporu rozhodly pro soukromé narovnání a zavázaly se dodržovat předem dohodnuté podmínky, naplňování tohoto závazku se jeví jako snazší krok, než-li podstoupení soudního procesu. Svým způsobem se jednalo i o obcházení zákona samotného, byť jej *Šedá husa* v případě *sættir* takto nevnímala. Do té míry, pokud nevybočovaly z pravidel, které jim islandské zákonodárství vymezilo (jako např. nutné povolení *Lōgrétty* v závažných případech, jestliže dohoda neodpovídala zákonné sankci).

Soukromou dohodou obě strany většinou něco získaly i ztratily, ale porušené právo bylo vždy uspokojeno. Viník se tak mohl vyhnout trestu vyhnanství, čemuž jistě odpovídala i nadstandardní výše pokuty. Toto může být ostatně i důvod, proč se hodnota osobního wergeldu v preskriptivních a narativních pramenech zásadně lišila. Poškozený či jeho rodina byli odškodněni finančním narovnáním, pachatel byl potrestán a obě strany byly s dohodnutými podmínkami smířené natolik, že jejich plnění respektovaly, možná ochotněji, než-li potenciální soudní výrok.

Soukromé dohody bylo možné uzavírat i po roce 1273, ovšem pod podmínkou jejich zveřejnění na *Alþingu*.⁷⁶¹ V opačném případě se jednalo o pokus připravit krále o jeho zákonný podíl na pokutách. Jelikož se však výkonná moc přesouvá do rukou královských úředníků a stává se tak oficiálním nástrojem prosazování zákonodárné i soudní moci, měly tyto dohody již zcela jiný charakter.

V.8. Soudní proces⁷⁶²

Podíváme-li se blíže na to, jakým způsobem a s jakými právními náležitostmi probíhal soudní proces, lze pochopit, proč si mimosoudní vyrovnání, která byla v éře Islandského svobodného státu nejtypičtější formou řešení právních sporů, zajistila v trestně-právní sféře prvenství. Vést soudní při do zdárného konce i pro člověka

---

⁷⁶¹ *Járnstíða*, s. 9-10. *Jónsbók*, s. 9-10. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 15.

⁷⁶² Řada norem týkajících se soudního procesu se nachází v sekci o cestování na sněm, neboť nedílnou součástí sněmovních jednání *Alþingu* tvořily právě soudní spory vedené u *čtvrťových soudů*, které se ale pravděpodobně nesvolávaly pravidelně. *Grágás. Konungsbók I*, s. 39-40. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 54.

s dobrou orientací v islandském právu středověkého svobodného státu znamenalo vypořádat se s řadou mnohdy nesnadných právních úkonů. Zveřejněním trestného činu počínaje, předvoláním pachatele k soudu, uvědoměním *goða*, k němuž obžalovaný patřil, zajištěním svědků a porotců, exekucí soudního výroku konče. Všechny tyto právní formalities musely nadto proběhnout ve stanovených lhůtách, u příslušného sněmu a dle předepsaných postupů. V opačném případě hrozila oběti či pozůstalým ztráta pře, tj. nárok na oprávněné finanční odškodnění, nemluvě o viníkovi, který unikl potrestání.

U závažných trestných činů jako vraždy, zabití, napadení či úmyslného ublížení na zdraví však nebyla mimosoudní dohoda bez předchozího souhlasu *Alþingu* přípustná.⁷⁶³ Za nezákonné usmíření hrozila pachatelům sankce *mírnějšího vyhnanství*. Pokud chtěla většina příbuzenstva se souhlasným stanoviskem sněmu vyřešit spor soukromě, ale jeden ze zákonných žalobců hodlal postupovat soudní cestou, zákony *Šedé husy* podpořily vždy rozhodnutí osoby, která se hodlala ujmout vedení soudního sporu a podřídit se dopředu nejistému verdiktu tribunálu.

Jedním z důvodů, proč dávali Islandčané před formálními procesy přednost mimosoudním dohodám, mohl být vedle vidiny jistého finančního odškodnění fakt, že se jednalo o rychlejší, a tudíž efektivnější způsob urovnání sporu, který vyžadoval méně formálních právních úkonů, jakož i lidského a ekonomického potenciálu.

Prvním krokem, který musel žalobce na nelehké cestě za spravedlností učinit, bylo zveřejnit trestný čin před třetím východem slunce od jeho spáchání. Promeškání časového limitu znamenalo ztrátu soudní pře. Ujmout se soudní pře kýmoli jiným, koho zákony nepovažovaly za zákonného žalobce, taktéž znamenalo ztrátu soudní pře. Některé trestné činy sice nevyžadovaly, aby se sporu ujala konkrétní osoba a žaloby se tak mohl v podstatě ujmout kdokoli, kdo měl k takovému kroku vůli. Závažné případy týkající se smrti či napadení člověka si však více méně žádaly účast celé rodiny, ať již kvůli vyplácení či přijímání *wergeldu*, nebo kvůli poskytování a dodržování *gríðu*. U těchto trestných činů existoval seznam předepsaných osob a jejich pořadí, v jakém se ujímali vůdčí role žalobců. Zpravidla se jednalo o zákonné dědice oběti. Seznam přímo koresponduje se základními dědickými okruhy *Grágás*, ovšem vynechává všechny ženské dědice.⁷⁶⁴ Pokud se oběť nemohla ujmout pře osobně, mohla delegovat svého zástupce, nebo se automaticky této role mohl zhostit nejbližší dědic. Pokud jím byl

---

⁷⁶³ *Grágás. Konungsbók I*, s. 174. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 161.

⁷⁶⁴ Dědičky jsou vyřazeny ze seznamu žalobců soudního sporu, ale nebyly vynechány jako příjemkyně případného odškodnění. Viz seznamy *wergeldu*.

shodou okolností nezletilý chlapec starší 12 let, mohl i on, byť jako nezletilý, přijmout roli hlavního žalobce, jestliže si tak přál učinit.⁷⁶⁵

Mezi jedinými osobami, které nebyly příbuzensky spřízněné s obětí, ale přesto mohly ve sporu reprezentovat žalující stranu, figuroval samozřejmě manžel oběti, ale taktéž i její věřitel. Manžel mohl vystupovat jako spolužalobce spolu se zákonnými dědici své ženy. Věřitel se mohl dokonce ujmout pře sám, pokud se rodina oběti práva zřekla. Pak měl přirozeně nárok ponechat si za svého dlužního otroka v soudním sporu vydobytou kompenzaci, která sloužila k pokrytí původní dlužné částky.⁷⁶⁶

K proklamaci trestného činu muselo dojít minimálně před pěticí sousedů žijících v blízkosti místa trestného činu. Kompletní devítičlenná sousedská porota spojená s vážnějšími zločiny –, které zde využíváme jako modelový příklad – pak musela být, stejně jako obžalovaný, formálně předvolána ke sněmovnímu soudu.⁷⁶⁷ Sousedské poroty zpravidla rozhodovaly o rozsahu zranění, okolnostech činu, resp., zda má vůbec oběť či jeho rodina oprávněný nárok domáhat se u soudu nápravy práva. Nezbytností bylo taktéž informovat *goða*, mezi jehož sněmovníky obviněný patřil, protože právě jeho povinností bylo na zasedání *Alpingu*, kde se nejzávažnější zločiny projednávaly,⁷⁶⁸ nominovat dvanáctičlenný tribunál, který měl rozhodovat o vině či nevině pachatele, popř. dodatečně stanovoval i výši odškodnění pro oběť či pozůstalé.⁷⁶⁹

Členové sousedské poroty spolu se svědky obou stran podávali po zahájení samotného procesu svědecké výpovědi před soudním tribunálem. Vedle svědků figurujících v samotném procesu potřeboval žalobce i minimálně dva další svědky, kteří mu mohli dosvědčit, že všechna formální předvolání – obžalovaného, porotců i svědků – proběhla řádně, zákony předepsaným způsobem. Nikdo z předvolaných aktérů se tak nemohl zříkat právní zodpovědnosti a vyhýbat se účasti u soudu. Soudní proces – zvážíme-li devítičlenné poroty, svědky obou protistran (někteří z nich ale mohli být svědky jak žalobce tak i obžalovaného) a dvanáctičlenné soudní tribunály – kumuloval značný lidský potenciál. Nemluvě o případu, kdy k trestnému činu došlo na určitém místě, ale následná odplata se již uskutečnila jinde, což v právní rovině znamenalo

---

⁷⁶⁵ Grágás. *Konungsbók I*, s. 168. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 157.

⁷⁶⁶ Grágás. *Konungsbók I*, s. 171-172. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 159.

⁷⁶⁷ Členem sousedské poroty mohl být pouze *bondí*, sedlák, který platil sněmovní poplatky, tj. jeho majetek dosahoval takové hodnoty, že na každého člena jeho domácnosti připadala v dané usedlosti 1 kráva, popř. rybářská síť či loď včetně vybavení, bez něhož se fungování samostatného hospodářství neobešlo. Grágás. *Konungsbók I*, s. 158. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 149.

⁷⁶⁸ *Alping* byl taktéž jediným místem, kde se scházely *Čtvrťové sněmy*, tzn. řešily se spory mezi sněmovníky pocházejícími z odlišných administrativních čtvrtí Islandu.

⁷⁶⁹ Grágás. *Konungsbók I*, s. 149-150. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 142-143.

zajistit si pro soudní řízení 9 sousedů, kteří definovali závažnost prvního trestného činu a dalších 9, kteří posoudili rozsah zranění.⁷⁷⁰ Osobně předvolat každého účastníka k soudu za přítomnosti minimálně dvou svědků do stanovené doby, aby se spor dostal k patřičnému projednání na *Skále zákonů*,⁷⁷¹ musel bezpochyby vázat většinu času i ekonomického potenciálu poškozené strany.⁷⁷² Navíc svědci obou stran měli ze zákona právo domáhat se na osobě, která je k soudu předvolala, náhrady za cestovní náklady.

Fakt, že se zákonný žalobce mohl svého práva na osobní vedení soudního sporu zřeknout a převést povinnost na třetí osobu, mohla být snadnějším řešením, ale ani tato právní výhoda patrně neodlehčila břemenu, které na oběti a jeho rodině spočívalo. Nemluvě o tom, že zřeknutí se vedení procesu ve prospěch třetí strany bez pádného důvodu⁷⁷³ mohlo v očích protistrany již od samého počátku vyvolávat dojem slabosti.

Další úskalí spojené s přípravou soudního sporu představovali členové sousedské poroty, neboť v ní nemohl zasedat každý svobodný Island'an. Kromě skutečnosti, že se muselo jednat o *bónða* schopného platit sněmovní poplatky,⁷⁷⁴ nesměl mít k obviněnému blízký příbuzenský vztah (tj. nesměli být bratřanci do druhého kolena), ani sňatkem spřízněný (skrže pachatelovu matku, sestru či dceru) a dokonce i spirituální pouto bylo překážkou (patron u obřadu *prima signatio*, křtu a biřmování).⁷⁷⁵ U případů, kdy se sousedské poroty formovaly z obyvatel žijících nejbližší místa spáchaného trestného činu, nemusel být žádný z těchto tří typů blízkých vazeb překážkou, tedy pokud se trestný čin neodehrál v blízkosti trvalého bydliště samotného obžalovaného. V takovém případě by zajištění nezávislých porotců mohl představovat nelehký úkol, neboť lze v sousedské komunitě předpokládat příbuzenské i obdobně blízké vazby, které by z poroty postupně diskvalifikovaly všechny poblíž žijící sousedy.

Diskvalifikační pravidlo vylučující blízký vztah k žalobci či obžalovanému platilo samozřejmě nejen pro členy poroty, ale pro všechny přímé účastníky sporu, ať se již jednalo o svědky či soudce, jak vypovídá i jeden z případů v *Sáze o lidech z Eyru*:

---

⁷⁷⁰ Grágás. *Konungsbók I*, s. 149. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 142.

⁷⁷¹ Nejzazší datum předvolání pachatele stanovily zákony do konce 7. letního týdne a před uplynutím 8. týdne (4.-10. června) musel žalobce předvolat i porotce, tzn. účastníci soudního sporu byli obeznámeni dva týdny před zasedáním samotného *Alþingu*. (po uplynutí 10. letního týdne, 18.-25. červen). *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 165.

⁷⁷² Svědci měli právo nárokovat si pokrytí všech nákladů spojených s cestou na sněmovní soud u osoby, která je k soudu předvolala.

⁷⁷³ Těmito legitimními důvody mohla být fyzická (nemoc, zranění) či mentální nezpůsobilost dědice, nezletilost (osoba mladší 12 let), popř. prodlévání zákonného žalobce mimo ostrov.

⁷⁷⁴ Tj. muselo se jednat o sněmovníka.

⁷⁷⁵ Grágás. *Konungsbók I*, s. 158. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 149.

Goði Snorri z Helgafellu se v sáze ujímá vedení žaloby za svého švagra Torbjörna a goði Arnkel z Bólstadu, syn Tórolfa Kulhavého, obhajoby své sestry Geirrídy, obviněné Torbjörnem z čarodějnictví, jehož obětí se údajně stal. „Sbor dvanácti měl rozsoudit, ale ani Snorri, ani Arnkel nesměli vynést výrok pro své blízké příbuzenství s žalujícím a žalovaným.“⁷⁷⁶

Pokud se žalobci podařilo zajistit si všechny předepsané aktéry soudního procesu včas a předvolané osoby se řádně dostavily k sněmovnímu soudu, nestálo projednání pře nic v cestě. V době islandské proto-republiky se jednotlivé předem ohlášené spory neprojednávaly postupně podle své důležitosti, resp. závažnosti spáchaného trestného činu, ale jejich pořadí určoval los. Na začátku procesu musel každý účastník skládat zákonnou přísahu, v níž se zavázal vykonat svou povinnost dle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Jako první předstoupil před soudní tribunál žalobce. Jmenoval obviněného a popsal zločin, kterého se údajně dopustil. Poté předvolal svědky a sousedskou porotu, kteří měli soudu podat důkaz o vině.

Zákony Islandského svobodného státu uznávaly tři formální typy důkazních prostředků: 1) svědeckou výpověď 2) verdikt poroty a 3) čestné slovo. (Ordál a očistnou přísahu jako důkaz neviny ponechme nyní stranou, neboť je podstupoval obžalovaný.). Pokud obviněný nedokázal tyto legitimní důkazy během soudního procesu vyvrátit protidůkazem, při ztratil.

Ani žalobce však neměl zdaleka vyhráno. Např. pokud se svědkové neshodli na jednotném znění svých výpovědí, náhodný los určil, čí svědectví bude porotě předneseno jako relevantní.⁷⁷⁷ Kromě práva obžalovaného zpochybnit právo účasti každého jednotlivého člena soudního tribunálu, pokud k tomu měl dostatečně legitimní argument, další problém, který mohl teoreticky vyvstat, se objevil v případě, kdy se členové soudní poroty neshodli na znění verdiktu, tj. rozsudek zůstal nerozhodný. Nebo naopak navzdory předloženým svědectvím zcela protiřečil závěrům, k nimž dospěla sousedská porota. V prvním případě, kdy se soudcové nebyli schopni dohodnout na platném výroku, protože žádná frakce neměla v názoru převahu, se sporné strany musely obrátit k vyšší instanci.⁷⁷⁸ Druhý případ znázorňující podjatost soudců vedl k vetování jejich verdiktu a diskvalifikaci zaujatých členů tribunálu. Zde pak verdikt,

---

⁷⁷⁶ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 50.

⁷⁷⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 54-55. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 66.

⁷⁷⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 75-77. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 82-83.

vynášela sousedská porota, jejíž rozhodnutí korespondovalo se závěrem vystavěným na základě svědeckých výpovědí.

Vynesení rozhodujícího verdiktu ve prospěch žalující strany však byla jedna věc, naplnění pravomocného rozsudku záležitost zcela jiná. I když respektování závazného rozhodnutí mělo být pro všechny zúčastněné pod hrozbou následných sankcí nezpochybnitelné, neexistující exekutiva kladla v době Islandského svobodného státu břemeno naplnění soudního rozhodnutí na bedra vítězné strany.

Příkladem nám může být i případ Mörða řečeného Housle ze *Ságy o Njálovi*. Mörðova dcera Unn opustila svého manžela Hrúta Herjólfssona a Mörðr Housle se pokoušel dceřiným jménem na *čtvrtovém sněmu* vymoci zpět její věno. Zeť však manželčin nárok odmítl a vyzval tchána, že si může Unnino věno vydobýt zpět, tedy pokud má dost sil k boji, což Mörðr s ohledem na Hrútovu pověst zdatného bojovníka a na radu svých přátel odmítl a při tak ztratil. Nemluvě o posměchu, kterým ho následně častovalo okolí za zbabělost.⁷⁷⁹

Pokud byla jedna ze stran nespokojená s vyneseným verdiktem, žalobce mohl při zveřejnit následující rok a v novém procesu doufat v opačný výsledek. Jestliže však byl nález soudního tribunálu stejný, nebylo odhaleno žádné pochybení ze strany justice, nejenže původní rozsudek zůstal v platnosti, ale žalobce musel zaplatit dvojnásobek toho, co soud v loňském sporu přiznal protistraně. Samozřejmě pokud nový tribunál zjistil, že došlo k pochybení; zmanipulování soudního sporu, kdy porotě nebyly řádně předneseny svědecké výpovědi, dvojnásobné odškodnění připadlo pro změnu poškozené straně.

Následující pasáže ze *Ságy o Njálovi* poodhalují komplikovanost jednoho z mnoha soudních sporů, do kterého byl hlavní hrdina, velký znalec zákonů Njál, zatažen tentokráte na obranu svého přítele Gunnara. Ten se již po několikáté ocitl ve sporu se zákonem kvůli své manželce Hallgerdě, která nakonec stála i v pozadí potupné smrti samotného Njála.

Předák Geir Gissurason, Geir *goði*, na nějž připadlo vedení soudní pře proti Gunnarovi Hámundarsonovi losem, vystoupil na *Alþingu* a na *Skále zákonů* přednesl své obvinění, které vypočítávalo všechna (4) ubití, jichž se Gunnar dopustil a za něž byl nyní pohnán k zodpovědnosti...

---

⁷⁷⁹ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 334. *Brennu-Njáls saga*, s. 11-12.

„Geir vyzval Gunnara, aby si poslechl jeho přísahu. Nato vykonal přísahu a přednesl žalobu. Pak dal přednést svědectví, že vyhlášení obvinění bylo učiněno před devíti sousedy, které teď vyzval, aby zaujali svá místa jako porotci. Potom požádal o jejich prověření, načež je vyzval, aby učinili výrok. Tehdy sousedé, kteří byli jmenováni, vstoupili před soud a jmenovali své svědky. Ve věci Audólfově prohlásili, že nemohou učinit výrok, protože ten, kdo podle zákona má vést jeho při, je v Norsku. Potom pronesli výrok v záležitosti Otkelově [jedna z Gunnarových obětí] a prohlásili, že Gunnar je odpovědný za čin, z něhož ho žaloba viní. Potom vyzval Geir Gunnara, aby přednesl námitky, a jmenoval svědky všech náležitostí, které byly vykonány. Gunnar pak vyzval Geira, aby si poslechl jeho přísahu a námitky, které přednese. Potom složil přísahu a pravil:

„Proti tvé žalobě činím tyto námitky: že jsem jmenoval svědky a před sousedy prohlásil Otkela bezprávným, a to pro onu krvavou ránu, kterou mi způsobil svou ostruhou. Vznáším, godi Geire, námitku proti tomu, abys v této záležitosti vznášel žalobu a aby soudcové zde pronášeli rozsudek, a tím mařím celou tvou přípravu pře. Vznáším proti tobě zákonné, nepochybné, plné a pevné námitky, jak mi přísluší vznést je podle ustanovení obecného sněmu a podle zákonů všeho lidu. Řeknu ti také, jak budu dále postupovat,“ pravil Gunnar.

„Vyzveš mě na souboj, jak je to tvým zvykem,“ zeptal se Geir, „a obejdeš zákon?“

„Nikoliv,“ odpověděl Gunnar. „obviním tě na Skále zákonů z toho, že jsi vyzval k výroku ve věci, která sem nepatří, o výroku o Audólfově ubití, a budu pro tebe žádat trest mírného vyhnanství.“⁷⁸⁰

Jak následně Njál upozorňuje obě sporné strany: „...Jak vidím, máš ty [Gunnar] i Geir jistou míru práva na své straně. Za některá ubití nemůžeš být, Gunnare, neuznán

⁷⁸⁰ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 394-395. [“Geir godi býður Gunnari að hlýða til eiðspjalls síns. Síðan vann hann eið. Eftir það sagði hann fram sök. Þá lét hann bera lýsingarvætti. Þá lét hann bjóða búum í setu. Þá bauð hann til ruðningar um kviðinn. Þá beiddi hann framburðar um kviðinn. Þá gengu búar að dómnum þeir er kvaddir höfðu verið og nefndu sér votta og létu það standa fyrir kviðburði um mál Auðólfs að aðili var í Noregi og þeir áttu eigi um að skila málið. Eftir það báru þeir kvið um mál Otkels og báru Gunnar sannan að sökinni. Eftir það bauð Geir godi Gunnari til varna og nefndi votta að öllum gögnum þeim er fram voru komin. Gunnar bauð þá að móti Geiri goða að hlýða til eiðspjalls síns og þeirra varna er hann mundi fram færa um málið. Þá vann hann eið.

Þá mælti Gunnar síðan: “Þá færi eg vörn fram um þetta mál að eg nefndi votta að eg óhelgaði Otkel fyrir búum af þeirri blóðugri ben er Otkell veitti mér áverka með spora sínum. En eg ver þér Geir godi lýriti mál þetta að sækja og svo dómöndum að dæma og ónýti eg með þessu allan þinn málatilbúnað. Ver eg þér lagalýriti, efalausú lýriti, fullu og föstu svo sem eg á að verja að alþingismáli réttu og allsherjarlögum. Eg mun og segja þér aðra meðför mína,” segir Gunnar.

“Munt þú þá skora mér á hólum sem þú ert vanur,” segir Geir, “og þola eigi lög.”

“Eigi skal það,” segir Gunnar. “Eg mun stefna þér að Lögbergi um það er þú kvaddir þess kviðar er eigi átti máli að skipta um víg Auðólfs og telja þig um það sekan fjörbaugsman.”]. *Brennu.Njáls saga*, s. 68.

vinným. Ale také ty jsi vznesl obvinění proti Geirovi, pro které by byl odsouzen. A tobě, godi Geire, musím připomenout, že proti tobě nebyla ještě zavedena žaloba, která ti hrozí trestem vyhnanství. A nebude od ní upuštěno, jestliže neuposlechněš mých slov.“⁷⁸¹

Patová situace, v níž se sporné strany ocitly, byla nakonec vyřešena smírnou cestou:

„Na radu moudrých mužů bylo nakonec sjednáno, aby věc rozhodl smírný soud, který se měl skládat ze šesti mužů. Výrok byl vynesena ještě na sněmu. Bylo určeno, aby za Skamkela [jedna z obětí] nebyla placena pokuta, a Otkelovo ubití mělo vyvážit ránu ostruhou. Za ubití ostatních mužů měla být zaplacená pokuta podle toho, jaké se těšili vážnosti. Příbuzní Gunnarovi přispěli penězi, aby hned na sněmu mohla být zaplacená pokuta za všechny padlé. Godi Geir a Gizur Bílý [, který s Geirem původně losoval o vedení pře] pak přistoupili a odpřisáhli Gunnarovi slib bezpečnosti. Gunnar nato odjel ze sněmu domů. Předtím však poděkoval svým přátelům za prokázanou pomoc a obdaroval je četnými dary. Gunnar se nyní těšil na svém dvoře veliké úctě, neboť jeho vážnost touto pří ještě vzrostla.“⁷⁸²

Jak si můžeme povšimnout výše, chyby, kterých se během soudního procesu Geir godi dopustil, málem stály žalující stranu nejen ztrátu pře, ale taktéž hlavního žalobce mírnější vyhnanství. Pravda, jednalo se o poměrně zásadní právní přehmaty, jichž by se i méně zkušený znalec zákonů neměl dopustit. Označit řádně vykonanou krevní mstu na Otkelovi za ubití i nezákonné převzetí žaloby v případě Audólfovy smrti bychom mohli považovat za školácké chyby. Lze částečně pochopit, jak bylo možné, že Geir předem nevěděl o skutečných důvodech Otkelovy smrti. Ubití psance, kterým se Otkel stal v okamžiku, kdy napadl Gunnara, bylo řešeno lokálně a pře vedená proti mrtvému muži se nemusela ke Geirovým uším donést. Ovšem fakt, že se hlavní žalobce neobtěžoval zajistit si relevantní svědky z místa, kde Otkela dostihla Gunnarova odplata, svědčí minimálně o nedůslednosti, která se mu ovšem zle vymstila. Nezákonné převzetí žaloby

---

⁷⁸¹ *Sága o Njálövi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 395. [„Hafa hér hvorirtveggju mikið til síns máls að því sem mér líst. Eru þau sum víg að þú munt ekki í móti mega mæla að þú munt sekur um verða. Hefir þú og þann málatilbúnað á honum að hann mun og sekur um verða. Skalt þú og það vita Geir godi að enn er eigi upp kastað þeirri skóggangssök er á þér stendur og skal sú eigi niðri liggja ef þú vilt ekki gera fyrir mín orð.“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 68.

⁷⁸² *Sága o Njálövi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 395. [„Urðu þær nú málalyktir með ráði hinna vitrustu manna að málin voru öll lagið í gerð. Skyldi gera um sex menn. Var þá þegar gert um málið á þingi. Var það gert að Skammkell skyldi ógildur en manngjöld skyldu vera jöfn og sporahöggið en bætt voru önnur vígin sem vert þótti og gáfu frændur Gunnars fé til að þegar voru bætt upp öll vígin þar á þinginu. Gengu þeir þá til og veittu Gunnari tryggðir Geir godi og Gissur hvíti. Reið Gunnar heim af þingi og þakkaði mönnum liðveislu og gaf mörgum gjafar og fékk af hina mestu sæmd. Situr Gunnar nú heima í sæmd sinni.“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 68-69.

za Audólfovo ubití však byla otázka zcela jiná. Geir, který nebyl jeho přímým dědicem, ani nebyl, jak vidno, Audólfovým nejbližším příbuzným k žalobě zplnomocněn, musel dobře vědět, že jedná v rozporu se zákonem. A i přesto se pře ujal.

Gunnar vznesením své první legitimní námitky ani nemusel podstupovat druhý krok, a sice zpochybnit důvěryhodnost svědků předvedených v Otkelově případu Geirem. Jelikož se muselo jednat o sousedy žijící poblíž místa, kde ke krevní mstě došlo, bylo krajně nepravděpodobné, aby o skutečném pozadí Otkelovy smrti a Gunnarově vendetě neměli povědomí. Což ovšem spíše naznačuje jistý pokus o zmanipulování soudního procesu...

Přednesení soudní pře na všeobecném sněmu, která se však vinou procedurálních chyb hlavního žalobce ocitla v patové situaci, aby pak byla následně na radu sněmovníků postoupena k mimosoudnímu vyrovnání, zde konkrétně k arbitráži, je další ne zcela typickou ukázkou řešení sporů v éře Islandského svobodného státu.

Jak by se situace vyvíjela dále, kdyby na záchranu Gunnara nepřispěchal Njál? Hámundův syn by byl bezpochyby odsouzen do vyhnanství, tak jako řada jiných hrdinů, kteří se bohužel nemohli opřít o moudré rady Njálovy a jejichž osudy zachytily s barvitostí sobě vlastní jiné ságy.

Jak se ovšem vyvíjela situace pro odsouzence po vynesení verdiktu? Ke slovu se přihlásil Konfiskační soud (*feránsdómr*), kde se mohla oběť či její příbuzní přihlásit o odškodnění. Po zaplacení kompenzace rodině (*fjörbaugr gjald*) a všech zákonných pokut soudu, které chránily viníka před doživotním vyhnanstvím, nastal čas splnit druhou část tříletého trestu, a sice opustit „ledový ostrov“. Po celou dobu – od vynesení verdiktu soudu, během zasedání Konfiskačního soudu⁷⁸³ až po samotný odchod z Islandu – byl pachatel nedotknutelný. Musel se ovšem zdržovat v jakémsi domácím vězení. Mohl se beztrestně pohybovat mezi třemi usedlostmi, které Konfiskačnímu soudu předem nahlásil jako svůj domov. Tato tři obydlí, vzájemně od sebe vzdálená méně než jeden den cesty, mohl odsouzený libovolně střídat, ale pouze jedenkrát za měsíc. Pokud se zdržoval kolem svého obydlí či na cestě k němu vedoucí do vzdálenosti jednoho vrženého kopí, stále požíval plné právní imunity. Tato ochrana se na něj vztahovala i když se vydal na pobřeží, aby si opatřil loď, která ho měla odvést do ciziny. Provázeli jej svědci, kteří mu dosvědčili, že za sebe zaplatil, co byl dlužen. Kapitán lodi a jeho posádka nesměli pod hrozbou třímarkové pokuty odmítnout psanci

---

⁷⁸³ Zpravidla se konal po skončení sněmování.

nalodění. Pokud se tak skutečně stalo a byl odmítnut třemi různými kapitány, mohl se vrátit zpět do „domácího vězení“ a zkusit odplout příští léto. Zákony psanci zajišťovaly osobní imunitu na ostrově po dobu následujících tří let od vynesení verdiktu, pokud byl každý rok odmítnut třemi různými posádkami. V zimě po třech uplynulých létech pak byl ale automaticky prohlášen za psance s trestem doživotního vyhnanství.⁷⁸⁴

Pokud jde o nejzávažnější soudní procesy, které i nadále musely rozhodovat soudní poroty na *Alþingu*, s nástupem nové éry se v zásadních právních postupech i přes řadu nových úprav příliš nezměnilo. Fixní datum příjezdu všech účastníků na nejvýznamnější sněm (v předvečer svátku sv. Petra)⁷⁸⁵ a zahájení soudů na druhý den patřilo sice k méně významným změnám, ale přesto orientace na svátek jednoho z nejvýznamnějších křesťanských patronů na rozdíl od tradičních pohanských oslav letního slunovratu znamenal citelný posun. Jednotlivé pře se však již neprojednávaly v pořadí, jak je na začátku zasedání určil náhodný los. Podle nových pravidel měly přednost nejzávažnější soudní spory, které se zabývaly těmi nejhoršími trestnými činy, tak jak jejich závažnost kategorizovaly mladší kodifikace.⁷⁸⁶ Svě místo v závěru soudních projednávání, které bylo vyhrazeno nejméně závažným případům, měly mimosoudní dohody, jejichž strany zpravidla na sněmu využily přítomných sněmovníků jako svědků vhodných ke zpečetění přísah a uzavření definitivního vyrovnání.⁷⁸⁷

Mezi nominovanými členy poroty i nadále figurovaly sedláci, kteří jsou v mladších kodifikacích označováni jako *umboðsmanni* (sg. *umbotsmaðr*).⁷⁸⁸ Jejich počet byl zredukován, což bylo dáno novým rozvržením nominací podle příslušných *þingů*.⁷⁸⁹ Právo jmenování zodpovědných členů do soudních tribunálů přešlo pod pravomoc šerifa. Po ztrátě samostatnosti se taktéž nově objevuje úřad profesionálního žalobce (sg. *sóknarmáðr*), který mohl jménem krále pohnat k soudu kohokoli, kdo porušil zákon.

Doba předvolání k sněmovnímu soudu, kde žalobce a obžalovaný nepatřili do stejného *hreppu* (*hreppr*), ale pocházeli ze stejného administrativního obvodu (*hérað*), činila minimálně dva týdny. Předvolací lhůta se prodlužovala na 1 měsíc u případů, kdy

---

⁷⁸⁴ Grágás. *Konungsbók I*, s. 92-94. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 95-97.

⁷⁸⁵ 29. června. *Járnsíða*, s. 1. *Jónsbók*, s. 5. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 7.

⁷⁸⁶ U případů, které nebyly v kodifikacích zmiňovány rozhodoval *lögmaðr* spolu s *Lögréttou* a jejich nálezy byly platné, pokud neexistoval opačný názor, který by podpořil i panovník.

⁷⁸⁷ *Járnsíða*, s. 5. *Jónsbók*, s. 9-10. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 15.

⁷⁸⁸ Tj. osoba, která má *umboð*, pověření jednat jménem krále nebo jednat jménem jiné osoby, zpravidla jemu podřízené. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 650.

⁷⁸⁹ *Járnsíða*, s. 2. *Jónsbók*, s. 6. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 9.

protistrany pocházely ze stejné čtvrtě ale odlišného správního okrsku. Účastníci *čtvrťových sněmů* pak museli být obesláni minimálně s dvouměsíčním předstihem.⁷⁹⁰

K vynesení platného verdiktu musel soud vyslechnout minimálně dvě svědecké výpovědi (u nejméně závažných případů), které nebyly zpochybněny žádným důkazem předloženým druhou stranou. Pokuty, které dříve náležely zákonoprávcovi a členům *Lōgréttu*, nyní z poloviny připadly panovníkovi, resp. královským pověřencům, druhá polovina zůstala *lōgmannovi* (popř. *lōgmannum*) a *Lōgréttě*. S výjimkou případů, v nichž figurovaly zástupci královské moci. Tady pak celá částka připadla králi, jakož i všechny pokuty ve výši 13 a více marek, což se jeví jako logický krok, neboť se jednalo o nejzávažnější zločiny vůči koruně a jejím zástupcům.⁷⁹¹

Možnost opakovat soudní spor za účelem vetování původního verdiktu z loňského zasedání *Alpingu* zůstala v islandském právu samozřejmě zachována. Nespokojení ostrované se však napříště mohli obracet přímo ke svému králi. Kromě práva udělovat psancům milost, však mohl panovník dokonce i zvrátit soudní verdikt. Na rozdíl od milosti, kterou mohl udělovat zcela libovolně, nález vyneslý soudním tribunálem mohl panovník vetovat, pokud měl podporu většiny důvěryhodných mužů. A naopak, pokud se většina těchto hodnověrných mužů postavila proti verdiktu *lōgmanna* i celé *Lōgréttu*, jediný způsob, jakým se dal zvrátit výsledek soudního sporu, bylo přesvědčit panovníka o pochybnostech provázejících usnesení soudního tribunálu.

Ovšem i soudcům příslušelo upravovat již vyneslý rozsudek. A sice mohli přihlídnout k přitěžujícím okolnostem pro pachatele a trest ještě nad rámec samotného zákona zpřísnit. Zmírnění sankce však zůstalo v pravomoci pouze panovník. Soudcové byli taktéž nabádáni, aby měli v úctě čtyři sestry: Milost, Pravdu, Spravedlnost a Mír a vyvarovali se jejich nelegitimním dětem: Strachu, Hrabivosti, Nenávisti a Podjatosti.⁷⁹²

Vyhnanství mělo v éře královských kodifikací taktéž nová pravidla. Na rozdíl od psance v době Islandského svobodného státu, který si mohl svůj tříletý trest „odpykávat“ v podstatě kdekoliv, kde se mu zlíbilo, odsouzený poddaný norské koruny měl podle dodatku z roku 1314 prodlévat v Norsku, dokud jej nepřijal král, aby mu sdělil podmínky případného návratu.⁷⁹³

---

⁷⁹⁰ *Jónsbók*, s. 14. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 21-23.

⁷⁹¹ *Jónsbók*, s. 10-11. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 17.

⁷⁹² *Jónsbók*, s. 55-56. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 63. Ole Widding se domnívá, že tato kapitola *Jónsbók* reprezentuje spíše etické, než-li právní normy. Spatřuje zde vlivy Alcuina. Widding, O.: *Alcuin and the Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956*. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 92.

⁷⁹³ *Jónsbók*, s. 58. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 65.

V.9. Krevní msta

Krevní msta byla právem, ale zároveň i morální povinností každého Island'ana. Ambivalentní postoj k této formě právního vyrovnání však nalezneme, jak u pramenů preskriptivních, tak i narativních. Nejlépe vztah středověké islandské společnosti ke krevní mstě vystihuje v *Sáze o Njálovi* sám hlavní hrdina: „...*Ale stává se často, že úsudky lidí o vykonané pomstě se rozcházejí, i když jsme mstou hájili svou čest.*“⁷⁹⁴

I když se tak na první pohled nemuselo jevit, měla přesně stanovená pravidla. Jejich porušením mstitel ztrácel vyhlídky na úspěšné prosazení pře v následném soudním procesu a nemohl si tak nárokovat finanční odškodnění za způsobenou újmu. V případě zabití či napadení ztratil pachatel právo na osobní imunitu, mohl být tedy zabit do 24 hodin⁷⁹⁵ od spáchání zločinu. Odplata náležela v první řadě žalobci, tj. napadenému nebo v případě zabití osobě, která měla právo vést při u soudu za mrtvého, tj. nejbližšímu dědici oběti.⁷⁹⁶ I když zákony přiznávaly přednostní práva na krevní mstu nejbližším osobám oběti, díky ztrátě imunity mohl mrtvého pomstít kdokoli, pokud nepřekročil časový limit stanovený právem. U případů, kde se pozůstali měli právo mstít na více pachatelích, bylo dokonce přípustné, aby byla krevní msta vykonána na jednom viníkovi a ostatní pohnat k soudu.⁷⁹⁷

Pokud násilná smrt rodinného příslušníka zůstala poškozenou rodinou nepotrestána, ani jimi nebyla iniciována žádná jiná forma právního vyrovnání, přiznávali tím pozůstali svoji slabost, ztráceli společenskou prestiž, ale především se vystavovali obecnému pohrdání. Tak jako např. Snorri Þorgrímsson, zvaný Snorri *goði*, který v *Sáze o Njálovi* prorokoval Skarphedinovi, Njálovu synovi, brzký konec, za což se mu dostalo nevybíravé odpovědi: „...*tobě by myslím lépe slušelo, abys pomstil svého otce, než abys mi prorokoval takové proroctví.*“ „*To mi řeklo již více lidí,*“ odpověděl klidně Snorri, „*a tvoje slova mě nemohou popudit.*“⁷⁹⁸

---

⁷⁹⁴ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 379. [„...*Og fer svo um mörg mál þó að menn hafí skapraun af að jafnan orkar tvímælis þó að hefnt sé.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 53.

⁷⁹⁵ [„...*til jafnlengðar anars degr.*“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 147.

⁷⁹⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 147. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 141.

⁷⁹⁷ Miller, W.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990, s. 203.

⁷⁹⁸ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 473. [„...*þó er þér meiri nauðsyn að hefna föður þíns en að spá mér slíkar spár.*“ „*Margir hafa það mælt áður,*“ segir Snorri, „*og mun eg ekki við slíku reiðast.*““]. *Brennu-Njáls saga*, s. 139.

Příbuzní se však nemohli mstít za smrt rodinného příslušníka, který právo na osobní imunitu sám pozbyl svým protiprávním jednáním. Právo, ale zároveň i morální povinnost mstít smrt svých blízkých se v nepočtené a do jisté míry izolované společnosti středověkého Islandu, kde byla vyšší pravděpodobnost nalezení společných předků u dvou náhodně vybraných jedinců v dané komunitě, se mohlo snadno proměnit ve svízelnou situaci. Důkazem nám může být i Arngrím Torgrímsson, zvaný Styr čili Šarvátka.⁷⁹⁹ Během bojů mezi *goðim* Snorrim a Steintórem byl v jedné z nepřehledných bitek, které zachycuje *Sága o lidech z Eyru*, smrtelně zraněn i dvanáctiletý Tórodd, syn Styrový dcery. Styr, jenž o smrti vnuka nevěděl, bojoval na straně chlapcova vraha, Steintóra, neboť byl jeho příbuzným. V následné potyčce, kdy se Snorri mstil za smrt svého syna Tórododa – Snorri byl tedy zároveň i Styrovým zetěm – pravil rozhněvaný otec svému tchánovi:

„Tak mstíš svého vnuka Tórododa, kterého Steintór smrtelně zranil? Je to od tebe hanebné jednání.“

„Za to ti přinesu hned pokutu,“ odpověděl Styr, a obrátiv štít, přešel na Snorriho stranu a ubil hned jiného muže z družiny Steintórový.“⁸⁰⁰

Styr, jelikož mstil smrt svého vnuka, si očividně příliš nelámal hlavu, co na jeho liknavou loajalitu řekne příbuzný Steintór. Otázkou je, zda by Styr takto bezodkladně zaútočil i na samotného Steintóra, kdyby v daný okamžik stál na místě muže, kterého stihla jeho pomsta...

Kromě pokrevně spřízněných osob měl na vendetu samozřejmě nárok i muž, který se mstil za pohaněnou čest své manželky a dále nejbližších ženských příbuzných (dcera, matka, sestra). Do této kategorie ovšem patřily i další ženy, které se mstitelem nespojovalo pouto krve. Tento seznam doplňovala schovanka, kterou muž vychoval a pěstounka, jíž byl naopak on vychován.

Pokud se kdokoli dopustil násilí na šestici těchto žen (kam vedle znásilnění a pokusu o znásilnění řadily islandské zákony i cizoložství) musel počítat s případnou krvavou odvetou ženiných zákonných zástupců a dědiců. Zákony zde nerozlišovaly mezi

---

⁷⁹⁹ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 46.

⁸⁰⁰ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 100. [„*Svo hefnir þú Þórodods, dóttursonar þíns, er Steinþór hefir særðan til ólífis og ertu eigi meðalníðingur.*“ *Styr svarar: "Þetta fæ eg skjótt bætt þér."* *Skípti hann þá um sínum skildi og gekk í lið með Snorra goða og drap annan mann úr liði Steinþórs.*“]. *Eyrbyggja saga*, s. 51.

skutečné spáchaným zločinem a pouhým záměrem, v obou případech následoval stejný trest.⁸⁰¹

Grágás přiznávala právo na vendetu i nesvobodným jedincům. Pokud byla otrokova družka napadena či zabita, mohl ji otrok bez právních následků pomstít smrtí pachatele, bez ohledu na jeho společenský status. Avšak stejné právní zadostiučinění odepřely islandské zákony všem svobodným mužům, kteří by se chtěli mstít za smrt svých otrokyň-družek či dokonce vlastních žen pocházejících z neplnoprávného stavu. V tomto ohledu tedy zaručoval islandský právní systém otrokovi mnohem větší právní jistoty, než svobodně narozenému muži.⁸⁰² Avšak i v tomto rozporuplném zákoně lze nalézt logické vysvětlení. Právo na krevní mstu připouštělo bránit jen blízké příbuzné, dále pak schovance, pěstounské rodiče, zákonné partnery a své majitele. Otrokyň či bývalá otrokyň se nemohla stát plnoprávnou partnerkou svobodného Islandřana. Nepatřila tedy do kategorie osob, jejichž čest mohla být chráněna hrozbou krevní msty. Dva lidé nesvobodného stavu však mohli mezi sebou uzavírat zákonné sňatky, právo krvavé vendety u otroka tedy zůstalo zachováno. Ve vztahu otroka a svobodné ženy mohl teoreticky i otrok uplatnit krevní mstu, ale pouze pokud byla zároveň i jeho paní. V takovém případě tedy nesvobodný muž nehájil čest své družky, ale své majitelky.

Na druhé straně, i násilná smrt nesvobodného jedince mohla být jeho pánem nebo členem pánovy domácnosti pomstěna krví pachatele. Ale pouze za jistých okolností. Za prvé otrok měl v době smrti nárok na právní ochranu, tj. neučinil nic, co by zákony definovaly jako důvod ke ztrátě osobní imunity,⁸⁰³ kterou garantovaly i nesvobodným. Za druhé muselo k zabití otroka dojít v přítomnosti jeho majitele a za třetí, krevní msta musela být vykonána bezprostředně na místě spáchaného trestného činu, tj. pachatel se stále pohyboval v perimetru do vzdálenosti jednoho vystřeleného šípu.⁸⁰⁴

Zákony připouštějící možnost krevní msty za smrt otroka, se mohou jevit jako zbytečně přísné. Avšak i když nesvobodní na Islandu nebyli zcela nesvéprávní, byli pánovým majetkem a krádež či znehodnocení majetku považovalo ostrovní právo vždy za vážný delikt. Nicméně v tomto případě s největší pravděpodobností nebraly islandské zákony v potaz ani tak hodnotu otroka, ale fakt, že bez ohledu na svůj nízký status ve

---

⁸⁰¹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 164. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 154.

⁸⁰² I když příslušné ustanovení *Grágás* uvádí „*hans kona*“, tj. jeho (tedy svobodného muže) žena, pokud pocházela z nesvobodného stavu, nikdy se ve skutečnosti nemohla stát legitimní manželkou, proto tato právní dvojkoľejnost. *Grágás. Konungsbók I*, s. 191. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 173.

⁸⁰³ Pokud se otrok provinil činem, za něj by jinak svobodný platil svobodnému poloviční kompenzaci, ztratil právo na osobní imunitu a mohl být zabit.

⁸⁰⁴ *Grágás. Konungsbók I*, s. 148, 190. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 141-142, 172.

společnosti požíval jako každý člen pánovy domácnosti jeho ochrany, *gríðu*. Pachatel tedy zabitím otroka porušil posvátné právo domu a jeho obyvatel, proto tak přísná sankce.

Dalším přečinem, za nějž mohla následovat krvavá odplata, byly slovní urážky. Neuváženou deklamací výroků jakýmkoli urážlivým způsobem napadajícím čest přítomné či nepřítomné osoby braly islandské zákony smrtelně vážně; jak již bylo zmíněno výše, obzvláště pak pokud měly sexuální podtext.⁸⁰⁵ O závažnosti takového provinění nás např. informuje i *Sága o Njálovi*, kde mstitel Skarpheðinn⁸⁰⁶ vrátil mluvkovi s příliš ostrým jazykem jeho neuvážené slovní urážky zpět, ovšem ostrým své zbraně: „*Vezmi svou zbraň a braň se. Je to teď důležitější než skládat na nás posměšné verše... Podal mu hlavu, kterou usekl Sigmundovi, a řekl mu, aby ji donesl Hallgerdě, že ona už pozná, zda je to hlava, která „složila na nás hanlivé verše.*“⁸⁰⁷

V královské době nemohla po vyřčení verbálních urážek následovat krvavá odplata. *Járnsíða* ale i přesto postihovala dehonestaci přísně, tj. vyhnanstvím.⁸⁰⁸ Jelikož se případy slovního hanobení řešily v *Jónsbók* pouze před šestičlennou porotou, pokuta činila 4 marky a obviněný se očišťoval jen trojnásobnou přísahou, zákony v mladší z obou kodifikací očividně nepřikládaly defamacii zdaleka takovou váhu jako společnost Islandského svobodného státu. O hanobení se nejednalo tehdy, pokud si žalobce ke svému očerňujícímu tvrzení zjednal minimálně 10 dalších osob, které byly ochotné jeho obvinění formálně podpořit. Pouze dva lidé z potřebných deseti pak museli svědčit u soudu. Stačilo však, aby přísahali, že zaslechli to, co uvedl žalobce.⁸⁰⁹ Přímé důkazy či očití svědkové zde tedy nebyli k odsouzení obviněného nutným předpokladem. V pozdější době, díky právnímu dodatku z roku 1314, rozlišovaly zákony *Jónsbók* dva typy defamace, která ale i nadále nespádala do kategorie hrdelních zločinů. Ta nejzávažnější očerňování, mezi něž patřilo označení poddaného norské koruny za zrádce, čaroděje, vraha, zloděje, syna prostitutky či nemanželského potomka, byla

---

⁸⁰⁵ Grágás. *Konungsbók I*, s. 183-184. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 198.

⁸⁰⁶ Miller, W.: *Justifying Skarpheðinn: Of Pretext and Politics in the Icelandic Bloodfeud*. *Scandinavian Studies*, 55, 1983, s. 316-344.

⁸⁰⁷ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislanské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 380. [„*Tak vopn þín og ver þig. Er það nú meiri nauðsyn en kveða flím um oss bræður.*“... *Þá hafði hann höggvið höfuð af Sigmundi. Hann seldi smalamanni í hendur höfuðið og bað hann færa Hallgerði og kvað hana kenna mundu hvort það höfuð hefði kveðið níð um þá.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 54.

⁸⁰⁸ *Járnsíða*, s. 43-44.

⁸⁰⁹ *Jónsbók*, s. 64-65. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 75.

pokutována čtyřmi markami. Za ostatní verbální urážky následoval méně závažný právní postih.⁸¹⁰

Ostatně i milostné verše adresované ženě, ať již vdané či svobodné, dle definice zákonů Islandského svobodného státu spadaly do kategorie dehonestujících výroků a básníkův obdiv k jeho „Múze“ jej tak přivedl do problémů se zákonem („ne-li do konfliktu s případným žárlivým manželem). Jde ostatně o jeden z mála případů, kdy se dospělá žena/dívka měla ujmout vedení vlastní soudní pře, aby bránila svoji dobrou pověst.⁸¹¹ I když záviselo na porotě, do jaké míry se jednalo o urážlivé verše, čemuž pak odpovídala i výše odškodnění, nešlo zde o odplatu krevní mstou. Obdobně pak *Jónsbók* důrazně postihovala verbální dehonestaci ženy. Pokud se muž veřejně chvástal svedením ženy, která však svoji dobrou pověst uhájila podstoupením očištné přísahy, musel za pohanění její cti nejen zaplatit odškodnění, ale takovýto mluvka si zároveň vysloužil přídomek *snápr* – „hlupák, který falešně pošpinil ženinu čest“.⁸¹² Kompenzace samotná se opak nazývala *snápsgjöld*, hlupákova/podvodníková pokuta.⁸¹³

V případě, kdy se oběť, manžel či nejbližší mužský příbuzný oběti rozhodli uplatnit své právo na krevní mstu, po zabití pachatele následoval poslední právní úkon, a sice jeho předvolání k soudu. Tzv. *eptirmál*, dodatečně vedený soudní proces vůči mrtvému viníkovi,⁸¹⁴ se může jevit jako nesmyslné právní jednání. Mělo však svoji logiku. Mstitel před soudem podával svědectví, že mrtvý muž díky svému nezákonnému jednání ztratil právo na osobní ochranu, a jeho smrt tak byla v souladu s pravidly krevní msty, kde vykonavatel vendety zosobňoval nedotknutelnou prodlouženou rukou krvavého zákona.⁸¹⁵

Járnsíða i *Jónsbók* právo na krevní mstu zachovaly. Její podmínky však byly omezené. Muži měli i nadále právo mstit se za smrt či pohaněnou čest svých nejbližších ženských příbuzných, aniž by se museli obávat odplaty krále či rodiny zabitého pachatele. Jediné, co se však změnilo, byl seznam těchto žen. Na prvním místě zůstalo zachováno právo manžela pomstít se za manželku. Druhou a třetí pozici si však vyměnila matka s dcerou. Čtvrté místo zůstalo vyhrazeno sestře, nicméně schovanka i

⁸¹⁰ *Jónsbók*, s. 294-295. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 419.

⁸¹¹ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 54, 184. *Grágás. Staðarhólsbók*. (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1879, s. 393. (Dále jen *Grágás. Staðarhólsbók*.) *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 76, 198.

⁸¹² Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 573-574.

⁸¹³ *Jónsbók*, s. 69.

⁸¹⁴ Jones, G.: *Some Characteristics of the Icelandic „Hólmanga“*. In: J. Eng. and Germanic Philology, 32 (1933), s. 205. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 131.

⁸¹⁵ *Grágás. Konungsbók I*, s. 164-165. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 154-155.

pěstounka ze seznamu zcela vypadly. Naopak pod vlivem severonorského práva *Frostathingu*⁸¹⁶ se na pátém místě nově objevuje nevlastní matka (popř. nevlastní dcera) a šestá pozice byla vyhrazena synově zákonné manželce. Poslední místo patřilo švagrové.⁸¹⁷ Takto konkrétní seznam však nalezneme pouze v *Járnsíðe*, *Jónsbók* ženské příbuzné blíže nespecifikuje.⁸¹⁸

Opět pod vlivem zvykového práva *Frostathingu*⁸¹⁹ se v první královské kodifikaci Islandu objevuje právo na krevní mstu, tentokrát však vykonanou na ženě. Manželku, která zabila svého manžela, aby mohla být s jiným mužem, nebo svého milence k této vraždě navedla, zákony nechránily před krevní mstou příbuzných zavražděného muže. Mstitelé mohli ženu zmrzačit či rovnou zabít, milenec se odsuzoval k doživotnímu vyhnanství. Všem ostatním ženám-vražedkyním, které nebyly za oběť provdané, garantovaly severonorské zákony jistou ochranu před pomstychtivými příbuznými zabitého muže, pokud během stanovené lhůty dobrovolně odešly do vyhnanství.⁸²⁰ Pokud vraždila „černá vdova“ osobně, rodina zavražděného manžela obdržela celou výši wergeldu z jejího osobního vlastnictví. Pokud ale zločin spáchal navedený milenec, patřila pozůstalým pouze poloviční kompenzace. Zbytek ženina movitého i nemovitého majetku konfiskoval panovník. Další změnou, kterou nalezneme v *Járnsíðe*, byl způsob dokazování nevinu. Islandanky již nedokazovaly svoji nevinu ordálem (železem), tak jak tomu bylo v severonorském zvykovém právu dříve, ale tentokrát musely podstoupit dvanácteronásobnou přísahu.⁸²¹

Kromě případů, kdy muž hájil čest svých ženských příbuzných, platila pro Island v královské éře nová pravidla. Krevní msta v této době nestála viníka život, ale stejné zranění, které sám způsobil. Zákony tedy dávaly přednost odplatě „oko za oko, zub za zub“. Avšak pouze v případě, že se oběť sama nedomohla zákonného finančního odškodnění na pachateli, popř. ani skrze úřad šerifa, jehož povinností bylo nápravu poškozenému zjednat. Pokud se oběť pomstila vážnějším zraněním, než jaké sama

---

⁸¹⁶ *Frostatingslova*. (Eds.) J. Hagland – J. Sandnes. Oslo 1994, s. 69-70. (Dále jen *Frostatingslova*.) *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 273. Obdobně pak i zákony *Gulathingu*, kde ale měla švagrová přednost před snachou. *Gulatingslovi*, s. 178-179. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 132.

⁸¹⁷ *Járnsíða*, s. 27-28.

⁸¹⁸ *Jónsbók*, s. 36-38. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 37-38.

⁸¹⁹ *Frostatingslova*, s. 68. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 272.

⁸²⁰ Tj. odešly po vraždě do exilu během 5 dnů v létě nebo během 2 týdnů v zimě. *Frostatingslova*, s. 67. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 271.

⁸²¹ *Járnsíða*, s. 27.

utržila, viník se pro změnu mohl přihlásit o wergeld. Ten byl z poloviny vyplácen obětí, z poloviny liknavým šerifem.⁸²²

S krevní mstou úzce souvisí vyplácení wergeldu (viz závěrečná podkapitola o wergeldu).

V.10. *Hólmganga* a *einvígi*

Krevní msta ovšem nebyla jedinou formou krvavého právního narovnání, které Islandský svobodný stát u soukromých řešení sporů rozpoznával. Obdobné charakteristické rysy měla i tzv. *hólmganga*⁸²³ a *einvígi*.⁸²⁴ V obou případech se jednalo o souboj, jímž vítěz prosazoval svůj zákonný nárok.⁸²⁵ *Hólmganga* se však řídila předem přesně vymezenými pravidly, která do jisté míry patrně určoval vyzývatel sám.⁸²⁶ *Einvígi* na rozdíl od *hólmganga*, představovalo jednoduchý zápas, kde byla pravidla zcela prostá. Jejich porušení u obou typů soubojů znamenalo to samé jako prohra, tj. automatická ztráta nároku. *Einvígi* zároveň představovalo nejstarší a rozšířenější typ skandinávského souboje.⁸²⁷

Již v samotném názvu *hólm-ganga* se odráží podstata souboje; *hólmr* – ostrůvek, *ganga* – jít, tedy „jít na hól“, utkat se na přesně vytyčeném neobydleném místě určeném speciálně pro souboje. Každý sněm měl takovýto specifický prostor. Ani řeka *Øxerá*, kde se každoročně konala zasedání *Alþingu*, nebyla výjimkou.⁸²⁸ *Einvígi*, jak napovídá název; *ein-vígi*, *ein* – jediný/jednoduchý/samotný, *vígi* – souboj, byl prostým duelem.⁸²⁹

Předmětem sporu mohl být majetek, jako tomu bylo např. mezi protagonisty *Ságy o Njálovi Gunnarem* a *Hrútem* či *Hrútem* a jeho tchánem *Mörðem*, kde ale v obou případech na samotný duel nikdy nedošlo, neboť se slabší strana s ohledem na nepříznivé vyhlídky svého nároku (v případě *Mörða* dokonce oprávněného) raději

---

⁸²² *Jónsbók*, s. 60-61. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 69-70.

⁸²³ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 280.

⁸²⁴ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 123.

⁸²⁵ K soubojům obecně viz např. Lea, H. – Howland, A. – Peters, E.: *The Duel and the Oath*. Philadelphia 1974.

⁸²⁶ Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel*. Medieval Scandinavia, 2. Odense 1969, s. 132.

⁸²⁷ Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel*. Medieval Scandinavia, 2. Odense 1969, s. 143, 148.

⁸²⁸ *Grágás. Konungsbók I*, s. 39. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 54.

⁸²⁹ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 123, 715.

zřekla.⁸³⁰ Důvod k souboji ale mohlo vyvolat i usilování o ženinu přízeň, jak nám ukazuje královská *Sága o Óláfu Tryggvasonovi*, kde se budoucí norský král zbavil svého rivala v námluvách, anglosaského bojovníka Alfvina, tím, že mu uštědřil porážku v souboji. Óláfr Tryggvason se poté s „cenou pro vítěze“ - Gydou, sestrou dublinského krále Óláfa Kvarana a vdovou po anglosaském earlovi, oženil.⁸³¹ O ruku ženy byl taktéž sveden souboj v *Sáze o Egilovi, synu Skallagrímově*. Zde však hlavní hrdina, slavný islandský *skáld* Egil, nebojoval o ruku potenciální nevěsty, ale zastupoval v duelu dívčina bratra Fridgeira, který byl vyzván na souboj berserkem Ljótem Bledým, aby si vynutil manželství s nešťastnou dívkou.⁸³² Ostatně pro narativní prameny je typické, že v nich berserkové využívají či lépe řečeno zneužívají práva na souboj, aby se zastrašováním domohli svých diskutabilních nároků. Egil však v této situaci nabídl pomocnou ruku, neboť se tím chtěl rodině odvděčit za velkorysé pohostinství, kterého se mu dostalo. Svůj podíl na záležitosti ale sehrál i faktor společných známých (dívčina matka byla sestra Egilova přítele Arinbjörna) a v neposlední řadě i Egilova horkokrevná a sebejistá povaha. Však si také na počest svého vítězství posléze sám složil oslavné verše, kde se svými pohnutkami k souboji nikterak netajil:

*„Padl muž, jenž proved’
příliš zlého. Skáld mu
přeťal nohu, pomoc
poskyt Fridgeirovi.
Mzdy já nechci míti,
muži, za svůj skutek;
s mužem bít se bledým
bavilo mne dosti.“⁸³³*

Nejen berserkové však v ságách zneužívají své pozice silnějšího. Jak naznačuje pasáž např. ze *Ságy o Njálovi*, na *hólmgangu* mohla společnost někdy pohlížet jako na nevídaný právní nástroj, kterým se někteří v boji zkušeni ostrované chtěli vyhnout soudnímu procesu, neboť situace naznačovalo, že výsledek sporu nebude takový, jaký

⁸³⁰ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 11-12, 353-354.

⁸³¹ Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 126. *King Olaf Trygvason's Saga*. In: *Heimskringla*, kap. 34 viz <http://omac1.org/Heimskringla/tryggvason1.html>.

⁸³² *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. (Překlad) K. Vrátný. Praha 1926, s. 144-148.

⁸³³ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. (Překlad) K. Vrátný. Praha 1926, s. 148. [„*Urðumk leið en ljóta/ landbeiðaðar reiði;/ sígrat gaukr, ef glamma/ gamm veit of sik þramma;/ þar nautk enn sem optar/ arnstalls sjötulbjarnar;/ hnígrat allr, sás holla/ hjalpendr of för gjalpar.*“]. *Egils saga Skalla-Grímssonar*, s. 82.

očekávali. S tohoto záměru očerňuje Gunnara Hámundarsona i jeho oponent Geir Gissurarson známý prostě jako Geir *goði*: „Vyzveš mě na souboj, jak je to tvým zvykem,“ zeptal se Geir, „a obejdeš zákon?“⁸³⁴ Zde patrně užil Geir *goði* příliš silných slov, neboť *hólmanga* rozhodně nebyla islandskou legislativou považována za snahu vyhýbat se zákonnému vyrovnání. Vikingská společnost neupírala silnějšímu a obratnějšímu bojovníkovi nároky, které si dokázal prosadit v regulérním souboji. Právě naopak. Výsledek duelu prokázal, kdo je z obou rivalů v právu, neboť zvítězil „lepší“ z nich.

O využívání *hólmangy* jakožto zákonného prostředku k prosazení vlastních nároků nás však neinformují pouze narativní prameny. *Landnámabók* se zmiňuje např. o Hallkelovi, bratrovi Ketilbjorna Starého, který se rozhodl získat půdu na Islandu v souboji na mocném muži Grimovi z Grimsnesu. Grimr v duelu ztratil nejen svoji půdu, ale i život.⁸³⁵ O něco méně ponuře skončil souboj o půdu mezi Gudlaugem Bohatým a Þorfinnem, synem Selþoreho. Oba zranění duelanti byli nakonec vyléčení a usmířeni zásluhou Þuri(j)dy dcery Tungu-Odda.⁸³⁶ I v dalších případech, které *Landnámabók* uvádí, se jednalo o prosazení nároků na půdu v době *landnámu*,⁸³⁷ ale můžeme se setkat opět se soubojem o ženu, tentokrát o Sigrid, Hroarovu manželku, kterou se proti její vůli pokusil unést berserkr Þrost. Troufalec za svůj čin zaplatil životem.⁸³⁸

Jak nám poodhalují ságy⁸³⁹ i další písemné prameny,⁸⁴⁰ nejčastějším nárokem řešeným prostřednictvím souboje byly spory o ženy, movitý i nemovitý majetek či snaha vyhnout se soudní při s nejistým výsledkem.⁸⁴¹ Pokud pravidla krevní msty,

---

⁸³⁴ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 395. [„*Munt þú þá skora mér á hól sem þú ert vanur, segir Geir, "og þola eigi lög."*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 68.

⁸³⁵ *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 144-145. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* København og Kristiania 1921, s. 26-27.

⁸³⁶ *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 39. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* København og Kristiania 1921, s. 48.

⁸³⁷ *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 47. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* København og Kristiania 1921, s. 57.

⁸³⁸ *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, s. 124. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* København og Kristiania 1921, s. 139-140.

⁸³⁹ Gwyn Jones uvádí na 17 případů *hólmangy* v narativních pramenech a připouští, že se nemusí jednat o konečné číslo. Viz Jones, G.: *Some Characteristics of the Icelandic „Hólmanga“*. In: J. Eng. and Germanic Philology, 32 (1933), s. 203.

⁸⁴⁰ Vedle již zmiňované *Landnámabók* uvedme i *Mladší Eddu*, kde se v oddíle *Gylfiho oblouznění (Gylfaginning)* Snorri Sturluson zmiňuje o *einvígi* v souvislosti s bohem Ullem, jehož doporučuje vyzvat při souboji. Viz Sturluson, S.: *Edda a Sága o Ynglínzích*. (Překlad) H. Kadečková. Praha 2003, s. 64. *Edda Snorra Sturlusonar*. (Ed.) F. Jónsson. København 1931, s. 33.

⁸⁴¹ Bø, O.: *Hólmanga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel*. Medieval Scandinavia, 2. Odense 1969, s. 135.

především zákonná lhůta pro její vykonání, již uplynula, krvavý souboj se jevil jako adekvátní forma náhrady nejen v případě obrany ženiny cti. *Sága o Njálovi* nám připomíná slovy pohanky Steinunn, která se snaží přesvědčit křesťanského kněze Pangbranda, aby odpadl od víry v Bílého Krista, že nejen přízeň ženy, majetek a mimosoudní dohody byly důvodem k souboji: „*Neslyšel jsi o tom, ... že Tór vyzval Krista na souboj [hólmganga] a že Kristus neměl odvahu se s Tórem bít?*“⁸⁴²

Jak zmiňuje Gwyn Jones,⁸⁴³ na rozdíl od krevní msty, jejíž podstata spočívala v angažovanosti blízkých i vzdálenějších rodinných příslušníků, byla *hólmganga*, potažmo *einvígi*, založena naopak na skutečnosti, že se na řešení sporu podíleli pouze jeho přímí aktéři a nikdo další. Což ovšem očividně neplatilo pro anglosaské souboje, jak napovídá *Sága o Óláfu Tryggvasonovi: Čas a místo boje* [zde se jednalo konkrétně opět o *hólmgangu*] *byly určeny a každý z nich [Óláfr Tryggvason a Alfvín] měl mít s sebou dvanáct mužů. Když se setkali, Olaf řekl svým mužům, aby dělali to samé, co dělá on. Měl impozantní sekeru; a když po něm chtěl Alfvín tít svým mečem, vyrazil mu meč z ruky a následující ranou srazil k zemi samotného Alfvína. Poté jej rychle spoutal. Tak se také stalo se všemi Alfvínovými muži. Byli přemoženi, svázáni a dovedeni do Olafova příbytku.*⁸⁴⁴ Po boji pak Óláfr Tryggvason nařídil Alfvínovi opustit zemi bez možnosti návratu, což dále provázela konfiskace veškerého Alfvínova majetku ve prospěch Óláfa.

Důvody, proč musel jeden z účastníků souboje opustit po své prohře zemi, na místo toho, aby se jen zřekl dalšího namlouvání Gydy, vysvětluje lépe *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*, která nám poodhaluje přesná pravidla *hólmgangu*: „*Takové byly soubojové zákony za onoho času, že ten, kdo vyzval jiného člověka na souboj, aby něco získal, a dobyl by vítězství ten, který vyzval, měl ten člověk dostati tu vítěznou cenu, pro niž vyzval na souboj, a kdyby podlehl, měl se vykoupiti takovou cenou, jaká by byla ustanovena. A kdyby padl v souboji, propadl všechen svůj majetek, a ten se měl ujmouti dědictví po něm, kdo ho v souboji skolil. Také to bylo zákonem, že kdyby zemřel cizí*

---

⁸⁴² *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 456. [„*Hefir þú heyrst það, ... er Þór bauð Kristi á hólm og þorði Kristur eigi að berjast við Þór?*“]. *Brennu-Njál saga*, s. 123.

⁸⁴³ Jones, G.: *Some Characteristics of the Icelandic „Hólmganga“*. In: *J. Eng. and Germanic Philology*, 32 (1933), s. 205.

⁸⁴⁴ [„*Þeir leggja með sér stefnulaug til bardaga ok skulu vera xii hvárir. En er þeir finnask, mælir Óláfr svá við sína menn, at þeir geri svá, sem hann gerir; hann hafði mikla øxi. En er Alfvini vildi höggva sverði til hans, þá laust hann sverði ór höndum honum, ok annat högg sjálfan hann, svá at Álfvini fell. Síðan batt Óláfr hann fast; fóru svá allir menn Álfvina, at þeit váru barðir oj bundnir ok leiddir svá heim til herbergja Óláfrs.*“]. *Sturluson, S.: Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 126-127. *King Olaf Trygvason's saga*. In: *Heimskringla*, kap. 34 viz: <http://omacl.org/Heimskringla/tryggvasonl..html>.

člověk, který tam v zemi [patrně norský ostrov Höd v kraji Märi] neměl žádného dědice, tu připadlo dědictví po něm komoře královské.“⁸⁴⁵

Rozdíly mezi jednotlivými typy soubojů, jakož i přesná pravidla *hólmgangy*, zachytila ve svých pasážích i *Sága o Kormákovi (Kormáks saga)*,⁸⁴⁶ kde Bersi, Kormákův v boji znamenitý oponent a zároveň únosce jeho nevěsty, popisuje ve svém proslovu k hlavnímu hrdinovi vzájemné odlišnosti takto: „Ty, Kormáku, jsi mě vyzval na *hólmgang*; namísto toho ti nabízím bojovat v *einvígi*. Jsi muž mladý a málo zkušený, ale *hólmganga* si žádá zručnosti a vychytralosti, na rozdíl od *einvígi*.“⁸⁴⁷ Následující pasáže pak popisují přesný rituál provázející souboj: *Taková byla pravidla hólmgangy, že plášť⁸⁴⁸ měl být dlouhý pět loktů s úchyty v každém rohu, v nichž měly být uchyceny kolíky zakončené hlavicemi nazývané tjōsnur.*⁸⁴⁹ *Ten, který si vše takto připravil, se měl postavit na plášť a to tak, aby bylo možné vidět oblohu mezi jeho nohama a měl pronést předmluvu užívanou při provádění tjōsnuþlótú [forma oběti či ceremonie]⁸⁵⁰ a přitom si držet ušní lalůčky. Kolem pláště měly být vyznačeny tři čtverce, každý z nich na stopu široký. V nejbližších rozích čtverců se měly nacházet čtyři sloupky nazývané hōslur.*⁸⁵¹ *Takto bylo lískové pole (völlur haslaður) připraveno. Každý muž měl mít tři štíty. Pokud ty byly během boje zničeny, měl se postavit na plášť, pokud se z něj vzdálil a tam se svými zbraněmi bránit. První rána měla patřit tomu, který byl vyzván na souboj. Pokud byl jeden z duelantů zraněn a krev kapala na plášť, neměl dále bojovat.*⁸⁵² Zápasníci mohli jednou nohou vystoupit

⁸⁴⁵ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímovi*, s. 147-148. [„*Það voru hólmgöngulög í þann tíma, að sá, er skorar á mann annan til eins hvers hlutar, og fengi sá sigur, er á skoraði, þá skyldi sá hafa sigurmál það, er hann hafði til skorað, en ef hann fengi ósigur, þá skyldi hann leysa sig þvílíku fé, sem ákveðið væri; en ef hann félli á hólminum, þá hafði hann fyrirvegið allri sinni eigu, og skyldi sá taka arf hans, er hann felldi á hólmi. Það voru og lög, ef útlundur maður andaðist, sá er þar í landi átti engan erfingja, þá gekk sá arfur í konungsgarð.*“]. *Egils saga Skalla-Grímssonar*, s. 84.

⁸⁴⁶ Zde jsou zachycené pasáže vztahující se k pravidlům souboje nejpodrobnější ze všech narativních pramenů.

⁸⁴⁷ [„*Þú Kormákur skoraðir á mig til hólmgöngu en þar í mót býð eg þér einvígi. Þú ert maður ungur og lítt reyndur en á hólmgöngu er vandhæfi en alls ekki á einvígi.*“]. *Kormáks saga*, s. 14.

⁸⁴⁸ *Feldur*, na kterém duelant při souboji stál. *Feldur* jako starobylý typ pláště užívá Cleasby a Vigfússon, nemuselo se však jednat konkrétně o plášť.

⁸⁴⁹ Magnus Olsen na základě etymologického rozboru přisoudil *tjōsnur* falický symbol, v *hólmganze* tak spatřoval rezidua starobylého skandinávského kultu plodnosti, což se ve svém článku snaží vyvrátit Olav Bø. Viz Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel. Medieval Scandinavia*, 2. Odense 1969, s. 132-148.

⁸⁵⁰ Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel. Medieval Scandinavia*, 2. Odense 1969, s. 135. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 636.

⁸⁵¹ Sg. *hasla* (f). odvozené od *hasl* (m), tj. lískový keř, z něhož se kolíky vyráběly. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 240.

⁸⁵² [„*Það voru hólmgöngulög að feldur skal vera fimm alna í skaut og lykkjur í hornum. Skyldi þar setja niður hæla þá er höfuð var á öðrum enda. Það hétu tjōsnur. Sá er um bjó skyldi ganga að tjōsnunum svo að sæi himin milli fóta sér og héli í eyrasnepla með þeim formála sem síðan er eftir hafður í blóti því að*

z vytyčeného „lískového“ pole, pokud ale obě nohy opustily vymezený prostor, jednalo se již o porušení pravidel a taková osoba byla označena za „*rennur*“ (tj. prchající z boje). Zraněný se vykupoval třemi markami stříbra, které po právu náležely vítězi.

Obě formy soukromého vyrovnání, *hólmganga* i *einvígi*, vzkvétaly (nejen) na severu po celé 10. století, ale na Islandu na počátku 11. století (v letech 1006-1014), tj. po založení *Pátého soudu* (1004), definitivně mizí.⁸⁵³ Zásadním rozdílem, oproti soubojům praktikovaným v jihogermánských oblastech, byla skutečnost, že Seveřané nechápali *hólmgangu* ani *einvígi* jako formu ordálu: *Nejednalo se o formu ordálu. V žádném z případů jsme nenašli jakýkoli zpochybnitelný náznak, že na ni [tj. hólmgangu] bylo takto pohlíženo a že byly zamýšlené jako úpěnlivé prosby o božskou intervenci ve jméně práva. Šlo o specifickou a oddělenou legální proceduru, nikoli o pokus dosáhnout nezaujatého výroku ze strany ironicky přihlížejících Ásů ohledně spravedlnosti a křivdy v obyčejných záležitostech [smrtelníků].*⁸⁵⁴ Vítězství či prohru v souboji nevnímali lidé jako projevy boží vůle, ať již Ásů či Bílého Krista. Duely představovaly prodlouženou ruku vikingské přímočaré justice, která se shlížela v právech svobodných, tj. k tomuto právu zrozených „lepší“ lidí. Alespoň takovýto názor postupně převážil, i když se můžeme setkat s převážně staršími tezemi, které v severských soubojích spatřovaly formu specifického božího soudu.⁸⁵⁵

I když ve výše parafrázované ukázce ze *Ságy o Kormákovi* oba rivalové, *skáld* Kormákr i zkušený duelant (*hólmgöngumaðr*) Bersi, bojovali kouzelnými meči, jednalo se o jediné nadpřirozeno, které do souboje zasáhlo. Což ale na druhé straně nutně nemuselo znamenat, že se Seveřané v soubojích nespolehali na prozřetelný zásah deus ex machina. Užívání jakýchkoli kouzel či jiný „nadstandardní“ zásah, které by zvrátily výsledek duelu ve prospěch jedné strany, by popřely samotnou podstatu souboje, ať už se věřilo, že za jeho výsledkem stály bohové či právo silnějšího na zasloužené vítězství.

Jelikož se však jednalo o starobyloou legální proceduru, která sloužila k řešení sporů mezi dvěma jedinci jinou nežli nejistou soudní cestou, nelze předpoklad jistého podílu

---

*kallað er tjösnuþlót. Þrír reitar skulu umhverfis feldinn, fets breiðir. Út frá reitum skulu vera strengir fjórir og heita það höslur. Það er völlum haslaður er svo er gert. Maður skal hafa þrjá skjöldu en er þeir eru farnir þá skal ganga á feld þó að áður hafi af hörfað. Þá skal hlífast með vopnum þaðan frá. Sá skal höggva er á er skorað. Ef annar verður sár svo að blóð komi á feld er eigi skylt að berjast lengur.“]. *Kormáks saga*, s. 14-15.*

⁸⁵³ Jones, G.: „*The Religious Elements of the Icelandic ‘Holmganga.’*“ In: *Mod. Language Review*, 27:3 (1932), s. 307.

⁸⁵⁴ Jones, G.: *Some Characteristics of the Icelandic „Hólmganga“*. In: *J. Eng. and Germanic Philology*, 32 (1933), s. 204.

⁸⁵⁵ Bø, O.: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel. Medieval Scandinavia*, 2. Odense 1969, s. 136-137.

vměšujícího se či dozorujícího nadpřirozena zcela vyloučit. Vždyť i běžně skládané přísahy byly v očích středověkého člověka více než jen pouhými právními úkony. Avšak předpoklad Magnuse Olsena, že se jednalo o rezidua pohanského kultu plodnosti, což podložil pouze lingvistickým rozborem, není dostatečně životaschopnou tezí. Možná právě proto se Olav Bø tak striktně staví proti jakýmkoli náboženským aspektům *hómgangy* i *einvígi*, aby za každou cenu tuto hypotézu vyvrátil. William I. Miller se přiklání k názorům Olava Bø i Gwyna Jonese, a to i přestože se typům severských soubojů věnuje ve svém článku o ordálech.⁸⁵⁶

Nadpřirozená moc předmětů vymezujících prostor pro souboj pramenila patrně z přírodního materiálu z něhož byl vyroben, tj. v případě *tjōsnur*⁸⁵⁷ z lísky.⁸⁵⁸ Stejně tak vytyčené místo, v němž se duelanti během zápasu museli zdržovat, evokuje posvátné místo např. na *Skále zákonů*, které bylo po dobu zasedání *Alþingu* striktně ohraničené provazy a osoby s oprávněním do něj vstoupit jej bez závažného důvodu nesměli během jednání opouštět.⁸⁵⁹

Poslední *hólmanga*, která se uskutečnila na Islandu, je zaznamenána v *Sáze o Gunnlaugovi Hadím jazyku* (*Gunnlaugs saga Ormstungu*) a zachycuje nerozhodný souboj mezi hlavním hrdinou a Hrafnem: *Ale na druhý den poté byl přijat zákon, že napříště mají být všechny souboje zakázány, což bylo učiněno na radu nejmoudřejších mužů, kteří byli přítomni [na Sněmovní pláni], a to byla většina těch nejmoudřejších v zemi. A toto byla poslední hólmganga svedená na Islandu, v níž bojovali Hrafn a Gunlaug.*⁸⁶⁰ Oba soupeři, aby neporušili nový zákon přijatý v zemi, ale zároveň i aby se vyhnuli vměšování ze strany příbuzných a přátel, pokračovali v souboji v Norsku.

V.11. Ordály

I když boží soudy měly v islandském středověkém právu své pevně zakotvené místo, nemůžeme tvrdit, že by byly systémem nadužívány. Spíše naopak. Na rozdíl od skandinávských soubojů se však u praktikovaných ordálů vodou a železem nejednalo o starobylou legální instituci, která by vzešla z domácí tradice. Stopy těchto křesťanských

---

⁸⁵⁶ Miller, W.: *Ordeal in Iceland*. Scandinavian Studies, 60, 1988, s. 189-218.

⁸⁵⁷ Sg. *tjasna* (f.).

⁸⁵⁸ Máme doložené i *tjōsnur* vyrobené z dubového dřeva.

⁸⁵⁹ *Grágás*. *Konungsbók I*, s. 211-213. *Laws of Early Iceland*. *Grágás I*, s. 189-190.

⁸⁶⁰ [„Og annan dag eftir í Lögréttu var það í lög sett að af skyldi taka hólmgöngur allar þaðan í frá og var það gert að ráði allra vitrustu manna er við voru staddir en þar voru allir þeir er vitrastir voru á landinu. Og þessi hefir hólmganga síðast framin verið á Íslandi er þeir Hrafn og Gunnlaugur börðust.“]. *Gunnlaugs saga ormstungu*, s. 21.

praktik, jež si přisvojila již franská justice, však vedou mnohem hlouběji do minulosti, k římským kořenům.⁸⁶¹ Jedná se o jeden z mála jednoznačně prokazatelných vlivů křesťanství na severskou legislativu. Již samotný staroseverský výraz pro ordál – *skírsla, skírsl* (f.) – naznačuje jeho cizorodý původ, neboť odkazuje na latinský výraz *purgatio*.⁸⁶²

Zákony Islandského svobodného státu využívaly boží soudy jen při některých případech; např. k prokázání či vyvrácení paternity, kde žena, aby přivedla údajného otce svého (narozeného či nenarozeného) dítěte k zodpovědnosti, zpravidla podstupovala ordál horkou vodou. Tak tomu bylo např. i u Friðgerðy v *Ljósvetninga saga*.⁸⁶³ Muž vyvracel obvinění z otcovství ordálem železem (*járnburð, ketiltak*).⁸⁶⁴ Dále se boží soud praktikoval u případů cizoložství, pokud se chtěli obvinění z tohoto nařčení očistit. Jestliže se u manželského páru vyskytlo podezření, že je mezi nimi nezákonný příbuzenský stupeň, tj. příliš blízký (do 4. stupně), muž a žena toto obvinění taktéž vyvraceli ordálem.⁸⁶⁵

Na rozdíl od božího soudu vodou a železem, nalezneme na Islandu, potažmo ve Skandinávii, pohanský ordál praktikovaný již v předkřesťanské éře. „*Að ganga undir jarðarmenið*“, tj. podstoupit „ordál zemí/drnem“,⁸⁶⁶ jak vypovídá např. *Vatnsdæla saga*, byl uplatňován hlavně v případech napadení. Avšak v takovýchto případech útočník, který podstupoval boží soud drnem, se nevystavoval ani tak fyzické bolesti, jako spíše veřejnému ponížení: Þorsteinn, který se podvolil podstoupit trojitý zásah zeminou (*jarðarmunr*, m.) vydržel pouze první z nich. Poté, co jej vyzývatel Bergr, jenž byl prve napaden Þorsteinnovým bratrem Jökulle, počastoval urážlivým výrokem: *Jako prase se nyní uklonil ten, kdo byl nejpřednější z Vatnsdælských* [obyvatel Vatnsdælu],⁸⁶⁷ dal raději přednost souboji.⁸⁶⁸

⁸⁶¹ Miller, W.: *Ordeal in Iceland*. Scandinavian Studies, 60, 1988, s. 192.

⁸⁶² Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 551.

⁸⁶³ Andersson, T. – Miller, W.: *Law and Literature in Medieval Iceland*. *Ljósvetninga saga and Valla-Ljós saga*. Stanford 1989, s. 207-213. *Ljósvetninga saga*, s. 41-44.

⁸⁶⁴ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 551.

⁸⁶⁵ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 25, 49, 216. Grágás. *Staðarhólsbók*, s. 58, 149, 178, 182, 206. *Laws of Early Iceland*. Grágás II, s. 233.

⁸⁶⁶ Jde o obdobu přísahy drnem, popř. ordál mezní v hrobě, které známe i z našich zemí, ale mají své kořeny opět již v římském právu: „*Přísahající klečel v jámě, připomínající hrob, s drnem nad hlavou a měl na sobě rubáš, v jakém byli zesnulí kladení do hrobů. Tím byl naznačen smysl rituálu, který navíc byl potvrzen také formulí dodávanou k přísaze – Ať mě země pohltí, přísahám-li křivě. Neboli: Ať na místě zemnu a skončím v tomto hrobě, jestliže nemluví pravdu. Přísaha byla prováděna na kříž.*“ Viz Krejča, F.: *Zbudovský rychtář Jakub Kubata*. Lehnice 2009, s. 8. Obdobně i Míča, L.: *Ordály a přísahy v českém zemském právu v předbělohorské době*. Olomouc 2010, s. 127-128.

⁸⁶⁷ [„*Svínbeygði eg nú þann sem æðstur var af Vatnsdælum*.“]. *Vatnsdæla saga*, s. 38.

⁸⁶⁸ Obdobně pak i viz *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 472.

*Gísla saga Súrssonar*⁸⁶⁹ či *Fóstbræðra saga*⁸⁷⁰ nám však poodhalují i jiný význam, který se za tímto typem rituálu skrýval; a sice krev smíšená se zemí upevňovala pouto mezi schovanci vychovanými stejným pěstounem či přáteli, kteří si vzájemně přísahali věčné bratrství i příslib pomsty jeden za druhého, jako kdyby mezi nimi bylo skutečné pokrevní pouto. *Gísla saga Súrssonar* přibližuje rituální přísahu, kterou se rozhodli podstoupit Gísli, Þorgrímr, Þorkell a Vésteinn. Ke složení vzájemných slibů vyzval ostatní Gísli: *Méli bychom se připoutat jeden k druhému trvalejšími projevy, než jak tomu bylo doposud. Pojdme si my čtyři složit přísahu schovanců.“ Všichni to považovali za dobrou radu.*⁸⁷¹

Rituál spočíval v tom, že společnými silami vyřízli pruh zeminy, jehož oba konce však zůstaly i nadále spojené se zemí. Vyříznutou část podepřeli kopím s vyrytými runami do takové výšky, že člověk mohl položit svoji ruku po násadu kopí. Každý se pak pod tím prošel, řízl se do žíly a svou krví tak společně skropili zem pod vyříznutým pruhem a každý se pak onoho místa dotkl. Poté padli na kolena, vzali se za ruce a vzájemně si přísahali, že jeden druhého v případě nutnosti pomstí jako by mstil svého bratra a za svědky předvolali bohy.⁸⁷² Ordál zemí pak probíhal obdobným způsobem, ale patrně již bez prolévání krve (viz Torkelův ordál v *Sáze o lidech z Lososího údolí* zmiňovaný níže).

V ságách nalezneme i případy ordálu ohněm, díky němuž např. v *Sáze o Njálovi* křesťanský kněz Þangbrandr dokazoval pohanům pravdivost své víry.⁸⁷³ Božími soudy ale dokazovali Islandčané např. nevinu u obvinění z pokusu o vraždu, spáchání krádeží⁸⁷⁴ či své oprávněné nároky na dědictví jako tomu bylo např. v *Sáze o lidech z Lososího údolí* (*Laxdæla saga*), kde Torkel dokazoval své dědické nároky podstoupením ordálu zemí: „*Torkel se však považoval za jediného dědice a dal podle tehdejšího zvyku činit přípravy k očištnému soudu. Tento soud v oné době vypadal tak,*

⁸⁶⁹ *Gísla saga Súrssonar*, s. 9.

⁸⁷⁰ *Fóstbræðra saga*, s. 2.

⁸⁷¹ [„*Hér mun hann mælt mál talað hafa. En vörumst vér að eigi verði hann sannspár; enda sé eg gott ráð til þessa að vér bindum vort vinfengi með meiri fastmælum en áður og sverjumst í fóstbræðralag fjórir.*“]. *Gísla saga Súrssonar*, s. 5.

⁸⁷² [„...og rista þar upp úr jörðu jarðarmen svo að báðir endar voru fastir í jörðu og settu þar undir málaspjót, það er maður mátti taka hendi sinni til geirnagla. Þeir skyldu þar fjórir undir ganga, Þorgrímur, Gísli, Þorkell og Vésteinn. Og nú vekja þeir sér blóð og láta renna saman dreyra sinn í þeirri moldu er upp var skorin undan jarðarmeninu og hræra saman allt moldina og blóðið; en síðan féllu þeir allir á kné og sverja þann eið að hver skal annars hefna sem bróður síns og nefna öll goðin í vitni.“]. *Gísla saga Súrssonar*, s. 5.

⁸⁷³ *Sága o Njálvi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 457.

⁸⁷⁴ Jako např. Illugi v *Guðmundar saga dýra*. In: *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works*. (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 140-143. *The Saga of Guðmund dýri*. In: *Sturlunga saga II*. (Ed.) J. Mcgrew. New York 1974, s. 166-167.

že člověk, kterého se týkal, musil vstoupit pod drnový pás, který byl uvolněn od země, ale jehož konce tkvěly pevně v půdě. Člověk, který se měl podrobit soudu, musil projít pod tímto pásem.⁸⁷⁵

Jednoznačně svérázným způsobem pojal v *Sáze o Sturlunzích* (*Sturlunga saga*; *Heiðarvígs saga*) ordál železem Óðalrikr. Poté, co byl Skeggim nařčen z krádeže, se zavázal podstoupit na důkaz své nevinu boží soud železem, ovšem jeho pojetí „*járn bera*“ (nesení železa) spočívalo v tom, že zařal svoji sekeru Skeggimu do hlavy se slovy: *Takto já můžu nést železo.*⁸⁷⁶

V.12. Wergeld

Wergeld, materiální kompenzace za zabití či zranění jedince, jemuž zákony přiznávaly právo na osobní ochranu, patřil k typickým formám odškodnění, které obětem převážně násilných trestných činů a jejich rodinám garantovalo germánské zvykové právo. *Grágás* zaručovala tuto právní jistotu svobodnému obyvatelstvu i otrokům, samozřejmě v různé výši.⁸⁷⁷ Jak nás informuje např. *Sága o lidech z Eyru*, částka u otroků činila 12 uncí: „*Steintór seskočil s koně, šel ke dveřím a pověsil na veřeje měšec s dvanácti aury stříbra. Potom jmenoval svědky, že byla za otroka složena pokuta, jak ji předepisuje zákon.*“⁸⁷⁸

Jelikož bylo vyplácení wergeldu spojeno zpravidla s fyzickým napadením (včetně verbálního útoku), kde mohla oběť či její rodinní příslušníci uplatnit nárok na krevní mstu, představoval wergeld legální nástroj, jakým si pachatel trestného činu mohl vykoupit vlastní život. Pokud však poškozená strana odmítla akceptovat finanční vyrovnání, na což měla plné právo, nebo se viník nemohl vyplatit, reálná hrozba smrti často převážila nad doživotním vyhnáním. Placení či přijímání wergeldu nebylo

---

⁸⁷⁵ *Sága o lidech z Lososího údolí*, s. 219. [„*En Þorkell þykist einn eiga og það gera til skírslu að sið þeirra. Það var þá skírsla í það mund að ganga skyldi undir jarðarmen það er torfa var ristin úr vell. Skyldu endarnir torfunnar vera fastir í vellinum en sá maður er skírsluna skyldi fram flytja skyldi þar ganga undir.*“]. *Laxdæla saga*, s. 18.

⁸⁷⁶ [„*Svá kann ek járn bera.*“]. *Sturlunga saga*. In: *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works. Volume I.* (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 43. *Sturlunga saga I.* (Ed.) J. McGrew. New York 1970, s. 61-63.

⁸⁷⁷ 3-6 uncí.

⁸⁷⁸ *Sága o lidech z Eyru*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 99. [„*Þeir Steinþór stigu af hestum sínum og gekk hann upp að dyrum og festi á hurðarklofann sjóð þann er í voru tólf aurar silfurs. Hann nefndi þá votta að þrælgjöld voru þá að lögum færð.*“]. *Eyrbyggja saga*, s. 50. V *Sáze o Njálovi* je vyplácena blíže nespecifikovaná částka za Hallgerdina otroka Kola předaná Njálem, který wergeldem urovnal spor. Viz *Brennu-Njáls saga*, s. 44.

pouze osobní povinností či soukromým nárokem jedince, šlo o záležitost týkající se celé rodiny.

Viník, pokud se tak rozhodl, mohl své příbuzné od přispívání na *wegeld* osvobodit tím, že se vyplacení celé částky ujal sám. Jako např. Flosi Eiríksson v *Sáze o Grettim* (*Grettis saga*) „..., který byl vypovězen a s ním mnoho těch, kteří mu pomáhali. Octl se také ve velké peněžní tísní, protože sám chtěl zaplatit všechny pokuty [za ubití].“⁸⁷⁹

Severské právo rozpoznávalo několik typů *wergeldu*. Názvy jednotlivých druhů odškodnění zpravidla rozlišovaly, zda se jednalo o osobní vyrovnání mezi pachatelem a obětí (*full/half-rétr*) či rodinou poškozeného (*baug-bót, níð-gjalld*), nebo se jednalo o *wergeld* vyplácený autoritám (*mann/þegn-gjalld, -sakar, sak-bætr*)⁸⁸⁰ za porušení práva, což by ale lépe odpovídalo definici pokuty, než-li kompenzací samotné. Název mohl odkazovat na *wergeld* vyplácený za specifický zločin (*vígs-bætr, víg-sakar, snápsgjald*),⁸⁸¹ nebo blíže vymezovat skupinu příjemců či plátců pokuty (*níð-gjalld*).⁸⁸² Islandské zákony užívaly pro *wergeld* různé termíny: *rétr, vígsbætr, vígsakar, sakbætr, baugbót, níðgjalld*.

Rétr můžeme označit za osobní kompenzaci. Tento typ *wergeldu* se vyplácel v případě napadení či zranění poškozené osobě a pachatel se tak chránil před důsledky krvavé odplaty, popř. se vykupoval z trestu doživotního vyhnanství, jestliže doba vymezená k uskutečnění zákonné krevní msty již vypršela. Podle závažnosti a okolností trestného činu se vyplácela celá (*fullrétr*) nebo pouze poloviční (*hálf-rétr*) kompenzace. V případě napadení dosahovala částka u všech svobodných obyvatel teoreticky stejné výše bez ohledu na společenské postavení. U mužů zpravidla činila 48 uncí, poloviční, tj. 24 uncí pak u žen a nezletilců (do 16 let). Poloviční *wergeld* taktéž náležel manželovi nevěrné ženy. Částku v tomto případě platil ženin milenec, kterého zákony *Šedé husy* v případě cizoložství či svedení považovaly za jediného viníka. Nárok na plnou kompenzaci měl zákonný zástupce, pokud se stala obětí svůdce jeho neprovdaná schovanka.⁸⁸³

V ságách se však běžně setkáme s poněkud jinou realitou, kde sociální hierarchie a především společenská prestiž poškozeného měly nemalý dopad na výši kompenzace.

---

⁸⁷⁹ *Sága o Grettim*. (Překlad) L. Heger. Praha 1957, s. 52. [„Varð Flosi sekur og margir þeir er að höfðu verið með honum. Varð honum þá féskylft mjög því að hann vildi einn halda upp fébótum.“]. *Grettis saga*, s. 11.

⁸⁸⁰ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 75.

⁸⁸¹ *Wergeld* za zabití rodinného příslušníka a za zhanobení ženiny dobré pověsti.

⁸⁸² *Wergeld* náležející příbuzným.

⁸⁸³ *Jónsbók*, s. 13-14. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 21.

Např. v *Ljósvetninga saga* byla zaplácena jedna z nejvyšších pokut za ubití vůbec. Jednalo se o částku 800 uncí stříbra, která byla vyplácena za smrt Koðrána Gudmundssona.⁸⁸⁴ V *Sáze o Njálovi* se setkáme s odškodněním ve stejné výši za syna Halla ze Síðy, i když v tomto případě nešlo striktně vzato o wergeld vyplacený viníkem, ale jednalo se spíše o obecní dar, na který se Hallovi složili všichni sněmovníci: „Musíme se zmínit ještě o tom, že když Hall ze Sídy prohlásil, že se nechce dožadovat za svého syna pokuty, aby tak přispěl k smíru, zaplatila pokutu celá sněmovní obec, a nedělalo to méně než osm set v stříbře, což byl čtyřnásobek pokuty, jaká byla stanovena za svobodného muže.“⁸⁸⁵

Nejvyšší pokuta za ubití, s níž se v narativních pramenech setkáme, byla stanovena ve 13. století za smrt Halla Kleppjárnssona a Snorriho Sturlusona. V obou případech se jednalo o neuvěřitelnou částku ve výši čtyřnásobku kompenzací vyplacených za Koðrána Gudmundssona a Ljóta Hallsona ze Síðy.⁸⁸⁶

Bót, nejčastěji užívaná v plurálu – *bætr* – v různých slovních spojeních označovala peněžitou náhradu, jíž se tzv. *bótamaðr*, osoba s právem vykoupit se z trestu, mohl po zaplacení vyhnout vyhnanství. Měl zároveň i právo přijímat odškodnění za všechny jedince, kteří na něm byli nějakým způsobem závislí.

Vyplácení wergeldu a jeho pravidlům se věnuje např. i *Víga-Glúms saga*: *Takové byly zákony, že pokud byl na obou stranách stejný počet obětí, vzájemně se vyrovnávaly, ačkoli mezi muži mohly být jisté rozdíly* [podle okolností smrti jedince i jeho společenské prestiže]; *pokud však na tom byla jedna strana hůře, měli právo zvolit jednoho, za jehož smrt mohlo být požadováno odškodnění. Pokud se však později ukázalo, že by bylo lepší zvolit jinou volbu, nemohli tak dodatečně učinit.*⁸⁸⁷

S wergoldem byl úzce spojený tzv. *baugr* čili kruh, skupina plátců a příjemců, kterou spojoval stejný stupeň příbuzenství vůči oběti/pachateli.⁸⁸⁸ Složitému systému plátců a

⁸⁸⁴ Andersson, T. – Miller, W.: *Law and Literature in Medieval Iceland. Ljósvetninga saga and Valla-Ljósa saga*. Stanford 1989, s. 231. *Ljósvetninga saga*, s. 53.

⁸⁸⁵ *Sáza o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 534. [„Nú verður að segja frá því að Hallur af Síðu hafði lagið ógildan son sinn og vann það til sætta. Þá bætti honum allur þingheimurinn og varð það eigi minna fé en átta hundruð silfurs en það voru fern manngjöld.“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 190.

⁸⁸⁶ *Íslendinga saga*. In: *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works. Volume I*. (Ed.) G. Vigfusson. Oxford 1878, s. 222, 394.

⁸⁸⁷ [„Það voru lög þar að menn féllu jafnmargir að það skyldi kalla jafnvegið þótt mannamunur þætti vera. En þeir er ávíga urðu skyldu kjósa mann til eftir hvern mæla skyldi. En þótt nokkuð kynni það í málum að gerast síðar er betra þætti að hafa annan veg kosið þá skyldi eigi skipta kjörinu.“]. *Víga-Glúms saga*, s. 33.

⁸⁸⁸ V norském právu byla výrazem *baugr* označována pokuta panovníkovi, většinou ve výši 12 uncí. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 15, 411.

příjemců wergeldu (tzv. *baugatal*), propracovanému do nejmenších detailů, které mohly s ohledem na neexistenci některých kategorií rodinných příslušníků na obou stranách nastat, věnovala Šedá husa podrobnou samostatnou kapitolu.⁸⁸⁹

Zákony garantováním vyplacení bolestného poškozené straně měly především zabraňovat neproduktivnímu řešení sporu mezi zainteresovanými rodinami; tj. krevní mstě. Tato zákonná forma právní odvety však byla u rodinných příslušníků považována za nepsaný sociální imperativ, jak nás o tom informují narativní prameny, viz např. *Sága o Njálovi*: „[protagonista] *musil pomstít svého příbuzného. Jinak by byl každému k posměchu.*“⁸⁹⁰

Wergeld byl samostatně vyplácenou částkou, netvořil součást zákonem stanovené pokuty za spáchání téhož trestného činu autoritám.⁸⁹¹ Náhrada za emocionální újmu pozůstalých samozřejmě neměla ve středověké právní rétorice žádnou faktickou váhu. S ohledem na negativní hospodářský dopad, vyvolaný ztrátou rodinného příslušníka, se i z praktického hlediska jevila dosti irelevantní. Nicméně samotný výraz *bót* v ženském rodě lze taktéž přeložit jako *lék na trápení*, resp. *smutek*.⁸⁹²

Plátcí a příjemci wergeldu byli rozděleni do několika okruhů, obdobně jako kategorie příbuzných v oddílu dědického práva. Jednotlivé třídy pokutového a dědického systému vzájemně do určité míry korespondovaly. Nejednalo se o shodu náhodnou, nalezneme zde logické opodstatnění. Neboť kdo jiný by měl přijmout pokutu za zabití rodinného příslušníka, nebo se v opačném případě podílet na odškodnění pozůstalých a na vykoupení provinilce z následného trestu, než jeho nejbližší dědicové?

System wergeldu kladl důraz především na hierarchické uspořádání rodinných příslušníků do obecnějších kategorií na základní a vedlejší, kde důležitým kritériem selekce vedle stupně pokrevního příbuzenství a sňatkové spřízněnosti vůči oběti (popř. pachateli, pokud se budeme na *baugatal* dívat z pohledu plátců, nikoli příjemců wergeldu) hrála významnou roli především paternita a legitimní původ jedince.⁸⁹³

Výrazná dvojkolejnost wergeldových a dědických kategorií se projevovala především v případě citelné absence žen v seznamech plátců a příjemců odškodnění. Tím však není řečeno, že je zákony v souvislosti s finanční náhradou pozůstalých zcela opomenuly. Odsuneme-li prozatím tento nepřehlédnutelný aspekt do pozadí, pak

---

⁸⁸⁹ *Baugatal* (oddíl o wergeldu). In: Grágás. *Konungsbók I*, s. 193-207. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 175-183.

⁸⁹⁰ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 381.

⁸⁹¹ Podrobněji viz Grágás. *Konungsbók I*, s. 203. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 183.

⁸⁹² Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 75.

⁸⁹³ Neboť legitimní původ ovlivňoval i dědickou posloupnost. Viz dědické okruhy.

nezbývá než konstatovat shodu v základní posloupnosti plátců a příjemců wergeldu v pořadí, v jakém přicházeli jednotliví zákonní dědicové v úvahu dle posloupnosti dědického práva.

Šedá husa zahrnovala do standardních okruhů plátců a příjemců wergeldu – tj. *baugamannů* – nejbližší příbuzné z otcovy pokrevní linie. Zároveň jim přiznávala největší díl odškodnění, popř. pokutového břemene, podle toho, zda stáli v daném sporu na straně oběti či pachatele.⁸⁹⁴ I když zákony přisuzovaly každému členovi daného okruhu částku v přesně stanovené hodnotě, jíž se podílel na celkové výši wergeldu, islandské zákony poskytovaly sankcionovanému plátcovi i prostor pro přizpůsobení pokuty vlastním finančním možnostem. Tj. plátce dorovnával konečnou hodnotu wergeldu přisouzenou danému okruhu pouze tak vysokou částkou, jakou byl ochotný přijmout v roli příjemce, v níž by se někdy v budoucnu mohl eventuálně ocitnout.⁸⁹⁵ Samozřejmě jakákoliv regulace wergeldu vedoucí ke snížení pokutového podílu jednoho z plátců, nesměla mít žádný negativní dopad na zákonem garantovanou výši odškodnění přijímající strany, což by v konečném důsledku znamenalo porušení dohody i příměří. Aby souhrnná částka odpovídala řádné pokutě, všechny finanční nesrovnalosti dorovnával pachatel sám, popřípadě jeho nejbližší dědicové.

Jak již bylo předestřeno výše, ženy v žádné ze standardních kategorií wergeldového systému nefigurovaly. Stály mimo základní seznamy, avšak nebyly zcela opomenuty. Jedna žena se mohla za určitých podmínek stát plátcem, nebo příjemcem pokuty: *baugrygr*,⁸⁹⁶ tj. jediná dcera, dědička bez mužských příbuzných bližšího či stejného stupně příbuzenství.

Vedle čtyř řádných wergeldových kategorií *Šedé husy* existovala jedna speciální nadstandardní třída několika plátců/příjemců podílejících se na pokutě, která nebyla v dědických okruzích vůbec evidována. *Grágás* zmiňuje pětici mužů, která byla s pachatelem příbuzensky spojena prostřednictvím žen. Na seznamu pokutových okruhů se tak ocitla pětice mužů, kteří *byli nazýváni sakaukar*.⁸⁹⁷ Pro nadstandardní okruhy

---

⁸⁹⁴ *Grágás* dělila *baugamanny* do čtyř základních tříd: *třímarkový baugr*, *dvacetiuncový*, *dvoumarkový* a *dvanáctiuncový*. *Grágás. Konungsbók I*, s. 193. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 175.

⁸⁹⁵ *Grágás. Konungsbók I*, s. 195. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 176.

⁸⁹⁶ *Grágás. Konungsbók I*, s. 200-201.

⁸⁹⁷ [„...er sac aukar heita.“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 201. Nelegitimní syn (jehož matkou byla nevolnice, popř. otrokyně), nevlastní syn, matčin manžel, manžel dcery a manžel sestry. *Grágás. Konungsbók I*, s. 201. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 181.

obecně platila poněkud odlišná pravidla, této problematice, jakož i dalším výjimkám ze zákona zde však již nebude věnována bližší pozornost.⁸⁹⁸

Nárok na personální kompenzaci si mohli v dobách Islandského svobodného státu nárokovat ostrované dokonce i v Norsku, kde jim toto právo garantovaly zákony západonorského *Gulapingu*.⁸⁹⁹

Obě královské kodifikace garantovaly všem poddaným norské koruny právo na osobní ochranu (*fríðhelgi*). Každý Islandčan, který vzal život jinému, toto právo vlastním zaviněním ztratil. *Járnsíða* viníka trestala konfiskací majetku a vyhnanstvím,⁹⁰⁰ *Jónsbók* odsuzovala pachatele k vyhnanství a wergeldu (*þengilldi*) ve výši 13 marek náležejícího panovníkovi. Odškodnění, jehož nejvyšší možnou hodnotu stanovila skupina dvanácti hodnověrných osob, nicméně nepřipadla celé rodině, jak tomu bylo v době nezávislosti, ale pouze jednomu z dědiců poškozeného.⁹⁰¹ Všechny ostatní pokuty a peněžité vyrovnání byly zrušeny. Pouze manžel zabitě ženy měl nadto nárok na poloviční wergeld (*vígbætr*) za její násilnou smrt. Toto ustanovení se však objevuje v *Jónsbók* až díky dodatku z roku 1294.⁹⁰² Naopak odškodnění v plné výši patřilo manželovi, pokud mu byla žena nevěrná. Wergeld platil zhrzenému muži ženin milenc a to v hodnotě, jako kdyby platil wergeld za zabití rodinného příslušníka. Poloviční odškodnění si mohl muž nárokovat za nejbližší ženské příbuzné (matka, dcera, sestra), které byly přistiženy in flagranti s jiným mužem, který nebyl jejich zákonným partnerem.⁹⁰³ Za cizoložství poháněly zákony k zodpovědnosti pouze muže.⁹⁰⁴

Není pochyb o tom, že zákony Islandského svobodného státu prošly v trestně-právní sféře během jediné dekády po ztrátě samostatnosti zásadními změnami. Značný podíl na této skutečnosti mělo především úsilí Magnúse VI. Zákonodárce o sjednocení problematiky trestního práva v zemích, jimž vládl. Ta korespondovala se započatou a po jistých peripetiích posléze i úspěšně dokončenou unifikací norské legislativy (zákoník *Landslov*).⁹⁰⁵ Nepřehledné a některé již dlouho nefunkční normy *Šedé husy* si revizi jednoznačně žádaly. Více přiblížit a pevněji připoutat novou tributární zemi a její

---

⁸⁹⁸ Grágás. *Konungsbók I*, s. 194, 202. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 181, 174.

⁸⁹⁹ *Gulatingslovi*, s. 198. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 145.

⁹⁰⁰ *Járnsíða*, s. 18.

⁹⁰¹ *Jónsbók*, s. 35. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 33.

⁹⁰² *Jónsbók*, s. 284. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 403.

⁹⁰³ *Jónsbók*, s. 39. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 39-40.

⁹⁰⁴ *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 21.

⁹⁰⁵ Byť mělo Magnúsovo zemské právo čtyři verze pro každý z důležitých norských sněmů, lišilo se pouze formalitami, podle toho, kterému sněmu byl zákoník adresován.

obyvatelstvo k norskému království během novelizace islandského zákonodárství se pak jevil jako zcela logický krok.

Výrazný posun můžeme spatřovat především ve zformování skutečné centrální exekutivy, která zajišťovala vymahatelnost práva na ostrově efektivněji, než umožňovala mnohdy bezzubá lokální výkonná moc v dřívějších dobách. Verdikt soudní poroty, na jehož naplnění napříště dohlíželi královští zplnomocněnci, nikoliv sama poškozená strana, již nespadal do kategorie hypotetických nároků, které bylo nutné prosazovat silou. V královské éře předáky ve funkcích nahradili *sýslumanni* a přejali tak jejich veškeré pravomoci spojené s výkonem pokulhávající exekutivy Islandského svobodného státu. Úloha šerifa nespočívala pouze v ochraně vlastních sedláků, kteří si vybírali svého *goða* na základě politických ale i zcela osobních preferencí. Jako zplnomocněnec koruny měl *sýslumaðr* především za povinnost chránit jménem panovníka ostrovní právo a předepsanými sankcemi postihovat viníky, kteří jej svévolně porušovali.

Island po ztrátě samostatnosti sice získává novou autoritu v osobě panovníka, u něhož mohlo obyvatelstvo ostrova hledat oporu v případě páchaní nespravedlností, zároveň ale fakticky ztrácí své dvě tradiční mocensko-politické instituce – úřad zákonopravce a *Lōgrétta*, pravidelně zasedající na *obecném sněmu*. Prestižní úřad zákonopravce, podle jehož funkčních období jednotlivých autorit určovali Islandané vlastní chronologii, zanikl a zbytky jeho pravomocí přešly na dva královské soudní úředníky, *lōgmanny*. *Lōgrétta*, kdysi zákonodárný sbor Islandského svobodného státu, se v královské době po norském vzoru proměnila na nejvyšší soudní dvůr. Nejen že role obou institucí, *Lōgrétty* a *lōgmannů*, byla značně okleštěna a v podstatě transformována v nejvyšší soudní orgány podřízené panovníkovi, ale král často obsazoval pozice *lōgmannů* vlastními lidmi, tj. zpravidla cizinci.

Trest smrti, který byl na Islandu ještě v předkřesťanské éře patrně praktikován formou oběti pohanskému božstvu, ale záhy nahrazen vyhnanstvím, se na „ledový ostrov“ s nástupem královských kodifikací vrací po více jak tří set leté odmlce. Trest smrti se však od doživotního vyhnanství, alespoň tedy v právní rovině, příliš nelišil. V obou případech byl odsouzený pro ostrovní společnost mrtvý. I když se nenávratný odchod do exilu může jevit jako milosrdnější forma sankcionování, ztráta veškerých práv, majetku i ochrany rodiny, jakož i uvržení do klatby, se jeví spíše jako krutější způsob potrestání, než-li rychlá a tedy svým způsobem milosrdná smrt. I když nám narativní prameny přibližují řadu osudových zvrátů hlavních hrdinů odsouzených

k odchodu do vyhnanství, která jsou líčena spíše jako zajímavá dobrodružství, než-li trest, realita tento punc hrdinských zážitků bezpochyby postrádala. Ovšem v chaosu vikingských nájezdů terorizujících Evropu po více jak dvě a půl století se nemusel psanec novému životu přizpůsobovat tak obtížně jako v pozdějších dobách, které přinesly ostatním evropským zemím od pirátských útoků ze severu více úlevy. Bezprostředněji se tedy pachatelů dotýkaly spíše fyzické tresty a mrzačení nově zavedené královskými kodifikacemi – praxe, kterou Islandský svobodný stát téměř neuplatňoval.⁹⁰⁶

Samotné vyhnanství taktéž získalo novou podobu. Pachatel si již neodpykával svůj trest kdekoli, tak jak tomu bylo dříve, ale jeho pobyt byl omezen pouze na samotné Norsko. Samozřejmě za předpokladu, že usiloval o udělení královské milosti.

I když po formální stránce wergeld svobodného obyvatele Islandu činil stejnou hodnotu bez ohledu na společenský status poškozeného, ságy naznačují, že sociální hierarchie hrála při personální kompenzaci významnou roli již v éře proto-republiky. Tato diskrepance mezi preskriptivními a narativními prameny však mohla být důsledkem oblíbených mimosoudních vyrovnání. Pokud se chtěl viník vyhnout vyhnanství, musel počítat s vyšším odškodněním, než jaké zaručovaly oběti a její rodině zákony. Status nově zformované šlechty, tj. rodin, jejichž členové či předkové se honosili titulem *goði*, tedy neměl na výši wergeldu takový dopad, jak bychom možná očekávali. Nicméně odlišná hodnota osobního odškodnění dle společenské hierarchie nebyla uplatňována pouze v praxi, ale v pozdější době měla svoji oporu zakotvenou již i v samotných zákonech.

Zrada vůči koruně, která v nové éře zaujala první místo mezi nejzávažnějšími zločiny, jichž se mohl poddaný norského krále dopustit, nikterak nepřekvapovala. Přísné tresty za praktikování čarodějnictví či pohanských rituálů, obzvláště s přihlédnutím ke skutečnosti, že k nim nejen narativní prameny,⁹⁰⁷ ale dokonce i *Šedá husa*, na rozdíl od mladších královských kodifikací, přistupovaly až s překvapivou benevolencí, se mohou jevit jako zbytečně přísné.

Spolupřísežnictví, akceptované *Járnsíðou* a *Jónsbók* pod vlivem norského zvykového práva, se stalo dominantním nástrojem při dokazování či popírání viny. Na

---

⁹⁰⁶ Ponechme nyní stranou tresty pro nesvobodné obyvatelstvo a vynucené přiznání neprovdané matky o otcovství jejího nelegitimního potomka.

⁹⁰⁷ Viz např. *The Book of Settlements. Landnámabók*. (Eds.) H. Pálsson – P. Edwards. Manitoba 1972, 85-86. *Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) J. Sleenstrup. København og Kristiania 1921, s. 94-95.

Islandu sice reprezentoval novou formu důkazního prostředku, ale znali ho již předkové ostrovního obyvatelstva. Nadto ve Skandinávii zůstal tento typ dokazování po celou dobu existence islandské proto-republiky zachován. Samotní ostrované však dávali přednost verdiktu porot, zpravidla sousedských. Ve své podstatě plnili porotci a spolupřísežníci (očistníci) stejnou úlohu; podávali, byť každý z nich jinou zákonnou formou, důkaz o vině či nevině obžalované osoby. Ovšem z hlediska čistě matematické kalkulace bylo podstupování trojnásobné přísahy snazší, než-li se spoléhat na jednomyslný verdikt pětičlenné sousedské poroty. Ale naopak u nejzávažnějších trestných činů se jevilo jednodušší očistit se dvanácternásobnou přísahou, než-li předstoupit před dvanáctičlennou porotu, na jejíž personální složení neměl obžalovaný žádný vliv.

Tendence omezovat krevní msty ve sféře soukromého právního narovnání si můžeme povšimnout nejen u královských kodifikací, ale již ve starších zákonech *Šedé husy*. Islandské preskripce svobodného státu dávaly vždy přednost nekrvavému řešení sporu. Tam, kde bylo možné vyvážit prolitou krev či pošpiněnou čest napadeného finanční náhradou, nabádaly zákony k nenásilnému usmíření. Ovšem *Šedá husa* právo na vendetu rodinným příslušníkům, pokud se řídili stanovenými pravidly krevní msty, neupírala. Snahy o vytěsnění jen těžko kontrolovatelného násilí si však již jednoznačně můžeme povšimnout u obou mladších královských kodifikací. Řešit násilné činy, verbální útoky a znevážení rodinné cti peněžitou kompenzací nespadlo nadále do kategorie legálních doporučení, ale bylo již imperativem. Pachatel mohl vykrváct, ale pouze obrazně, tj. finančně, při placení wergeldů a pokut. Jediný případ, kdy byla krevní msta povolena i v královské době, zůstalo právo bránit a mstít čest blízkých ženských příbuzných. Zde se pod vlivem norského zvykového práva mění pouze seznam těchto žen, nikoli forma trestu pro pachatele.

Je zajímavé, že prokazování konkrétního nároku v regulérním souboji (*hólmganga, einvígi*), jak bylo obecně u germánského etnika typické – a Islandany nevyjímaje –, si na rozdíl od krevní msty nedokázalo na ostrově udržet tolerantní stanovisko zákonodárců. Proč byly islandskou legislativou na počátku 11. století zakázány? Jak napovídají narativní prameny mezi ostrovním obyvatelstvem byla tato forma dokazování nároku velice populární. Ovšem časté zneužívání soubojů v právní sféře mohlo být právě jedním z důvodů, proč si mezi zákonodárci nezískal podporu. Právo na souboj zaniká krátce po přijetí křesťanství. Akceptace nového náboženství by bezpochyby nebyla slučitelná s praktikováním starobylého pohanského ordálu, za který

hólmangu a *einvígi* někteří badatelé považovaly či považují. Pravděpodobnější se však jeví varianta, kdy díky založení tzv. Pátého soudu na počátku 11. století došlo k definitivnímu dotvoření justičního systému postavenému na verdiktu sousedských porot, nikoli na výsledku souboje. Možnost odvolávat se k vyšší soudní instanci v případě nespokojenosti s předchozím nálezem soudu spolu s nadužíváním či lépe řečeno zneužíváním práva na souboj, jaké bujelo především v 10. století, nakonec mohlo zajistit vítaný argument pro zrušení těchto oblíbených vikingských praktik.

Severská společnost *hólmangu* ani *einvígi* za boží souboje patrně nikdy nepovažovala. V opačném případě by v křesťanské době došlo pouze k jejich jisté transformaci (tak jako u Germánů v jižněji položených oblastech), nikoli ke zrušení. Prokazování nároku bez důkazu poskytovaného vícero osobami, které se v éře Islandského svobodného státu stalo standardním právním územ, ostrovní zákonodárci vytěsnili. Této tendence si ostatně můžeme povšimnout i u ordálů obecně. Boží soud vodou či železem zůstal ostrovními zákony tolerován jako důkazní prostředek pouze u případů prokazování otcovství.

Zákaz mimosoudního vyrovnání v závažných trestněprávních případech porušení práva bez vědomí autorit je jednoznačným důkazem o přenesení exekutivní moci z neisté sféry lokálního „soukromého práva“ pod kontrolu královských zplnomocněnců. Svoji roli zde bezpochyby sehrálo i naplňování královské pokladny pokutami, z nichž těžil především úřednický aparát na Islandu. Novou formu peněžité kompenzace představoval královský wergeld, kterým si odsouzení usmiřovali krále – garanta zemského míru.

Dosažení zletilosti hrálo v trestně-právní sféře u ostrovního obyvatelstva výraznější roli pouze u mužské populace. Nezletilí chlapci přebírali částečnou právní zodpovědnost zpravidla od 12. roku života. Mohli skládat přísahy, podávat svědectví, se souhlasem dospělých rodinných příslušníků, resp. svých zákonných dědiců, mohli vést vlastní soudní pře. V případě spáchání trestného činu nesli částečnou zodpovědnost, stejně jako osoby nespovědné. Na nezletilé a jedince zbavené právní zodpovědnosti se sice nevztahovaly tresty ani pokuty, ale wergeld obětem byl zachován, tj. vyplácen z jejich osobního majetku.

Jelikož ženám v jakémkoli údobí jejich života garantovaly islandské normy zákonného zástupce, který byl povinen zajistit svým svěřenkyním potřebnou právní pomoc, věková hranice pro ně měla význam především v otázkách dědických a dalších majetkoprávních vztazích, méně pak v trestně-právní rovině. V některých případech jim

zákony dokonce přiznávaly pouze status obětí, nikoli pachatele či spolupachatele. Takovým příkladem je např. cizoložství, kde žena figurovala pouze jako oběť. Ona i její zákonný zástupce pak měli nárok na odškodnění. Jediný, kdo zde nesl zodpovědnost a veškeré právní následky, byl ženin milenec.

Islandské zákony garantovaly cizincům a jejich příbuzným, pokud se jim stala během dočasného pobytu na Islandu újma, právo na odškodnění. Dokonce i cizinci, kteří splňovali jistá kritéria, mohli plně požívat všech legálních výhod jako kterýkoli rodilý ostrovan. Jednu z podmínek představovala dobrá znalost domácího jazyka, která byla pro severskou populaci až na zanedbatelné jazykové odlišnosti ve středověku bezpředmětná, a trvalé bydliště příslušející ke konkrétnímu administrativnímu celku (*goðorð*, popř. *hreppr*), jímž se prokazoval u soudu. Pokud cizinec splňoval tyto dvě základní podmínky, neexistovala žádná legální překážka, aby mohl plně participovat na veškerých právních úkonech garantovaných ostrovnímu obyvatelstvu islandskými zákony.

Na závěr této kapitoly je však třeba zdůraznit nezanedbatelnou skutečnost. Každému obyvateli „ledového ostrova“, ať již svobodnému či nesvobodnému, byla garantována jistá práva a s nimi ruku v ruce jdoucí legální povinnosti. Ovšem pouze jediná skupina islandské středověké společnosti měla skutečně zajištěn přístup k veškerým právům bez omezení – majetní sedláci. Pouze *bóndi*, svobodný majitel půdy a dobytka, mohl zastat všechny legální úkony požadované justičním systémem. Jeho role jako člena poroty a soudního tribunálu byla nezastupitelná.⁹⁰⁸

---

⁹⁰⁸ Nezastupitelná ve smyslu, že ji nemohl zastat každý svobodný Islandan, ale pouze sedlák. Pokud byl v cizině, nemocný, popř. z jiného důvodu neschopný splnit své povinnosti, mohl být zastoupen dědicem, blízkým příbuzným, ale i např. manželkou.

KAPITOLA VI

PROBLEMATIKA RODINNÉHO ZÁZEMÍ

Základem islandské středověké společnosti byla samozřejmě rodina – *ætt/átt*.⁹⁰⁹ Etymologický původ slova odkazuje na společné předky; *átta*, tj. *osm*, míněno osm párů původních příbuzných pěti základních příbuzenských stupňů, jejichž členové (*ættir/áttir*) si byli vzájemně povinováni podporou a pomocí.⁹¹⁰ Jak dále vyplývá z etymologické příbuznosti tohoto slova se slovesem (*að*) *eiga*, tj. patřit/náležet,⁹¹¹ rodinné příslušníky této elementární sociální jednotky spojovala předně vlastnická práva, tj. především právo na dědictví a *wergeld*.⁹¹²

Přesné vymezení pojmu „rodina“ však není u středověké ostrovní společnosti zcela bez komplikací, neboť islandskou definici pojmu *ætt* je třeba vnímat v širším kontextu. Mohlo se dokonce jednat o otázku osobních preferencí či politickou strategii.⁹¹³

Vedle pokrevních příbuzných (*frændr*)⁹¹⁴ a sňatkem spřízněných osob (*sifjungar*),⁹¹⁵ kladla společnost Islandského svobodného státu důraz i na vazby, které se utvářely díky spirituálnímu poutu, ať již díky oblíbené pěstounské péči či s nástupem křesťanské éry skrze kmotrovství. Vazby mezi pěstouny a schovanci měly stejnou váhu jako doživotně utvořená pouta mezi kmotry a kmotřenci, bez ohledu na skutečnost, zda se jednalo o patronaci v případě *prima signatio*, křtu či biřmování.

Sňatková politika a pěstounství byly především otázkou politických a ekonomických preferencí, i když po uzavření příslušných dohod právně vymahatelné. Pokrevní spřízněnost však vždy stála na prvním místě. Jak ovšem napovídá např. v *Sáze o Njálovi*

---

⁹⁰⁹ Podrobněji viz *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder XX*. (Eds.) O. Olsen – G. Rona – A. Karker. København 1976, s. 587-594.

⁹¹⁰ Od společného předka: 1. stupeň: bratři (*bræðr*, tj. *bratři*); 2. stupeň: 1. bratřenci (*bræðrungr*, tj. *mladší bratři*) – 1. koleno; 3. stupeň: 2. bratřenci (*næsta bræðra*, tj. *nejbližší bratři*); 4. stupeň: 3. bratřenci (*annarra bræðra*, tj. *druzí bratři*); 5. stupeň: 4. bratřenci (*þriðja bræðra*, tj. *třetí bratři*) – 4. koleno. V ženské linii pak obdobně *sysr*, *sysrungrar*. Viz Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 76-78. V *Grágás* se ale při určování příbuzných objevuje i druhý egocentrický model; při výčtu příbuzných dle kolen (*að telja knérunnum*) jsou pak *bræðrungr*, 1. bratřenci ve vztahu k ego 1. kolenem, neboť sourozenci stojí na stejném stupni jako ego. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 346. *Grágás. Konungsbók I*. (Ed.) V. Finsen. Odense 1974, s. 196, 202, 220, 231, 241. (Dále jen *Grágás. Konungsbók I*).

⁹¹¹ Viz préteritum v singuláru. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 118.

⁹¹² Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 72.

⁹¹³ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 73.

⁹¹⁴ Sg, *frændi*, m. a *frændkona/frænka*, f.,

⁹¹⁵ Z nichž pak jmenujme předně tzv. *mágar* (tchán, zeť a švagr), kteří měli vůči sňatkem spřízněným ženským příbuzným větší díl práv a povinností (viz např. právo krevní msty). Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 90.

vztah Njála Þorgeirssona a jeho schovance Þórhalla Ásgrímssona vztah mezi pěstounem a schovancem mohl být dokonce i silnější, než-li pouto mezi otcem a synem: „*Njála mál* [Þórhallr] *ve větši lásce než vlastního otce.*“⁹¹⁶ Þórhallowy upřímné city vůči pěstounovi nepohřbila ani skutečnost, že právě Njálův syn Skarphéðinn stál za ubitím chlapcova otce. Ostatně jak lépe doložit blízké vazby mezi schovanci a pěstouny, než-li poutem mezi Hallgerðou, dcerou Höskulda, a jejím pěstounem Þjóstólfem Bjarnasonem. Ten zabil Hallgerðina manžela Glúma Óleifssona za to, že se vůči jeho milované schovance dopustil v Þjóstólfových očích neodpustitelného chování.⁹¹⁷

Kognatický systém příbuzenství,⁹¹⁸ který klade důraz na společné předky, však nebyl na ostrově dominantní. Islandský model stejně jako skandinávský, z něhož vzešla signifikantní většina ostrovní populace, bychom mohli označit spíše za hybridní.⁹¹⁹ Především v majetkoprávních vztazích převažoval starší germánský model patrilinéární. Nicméně ani matrilinearita nezůstala v právní rovině zcela opomíjena.⁹²⁰

Mladší kognatický model převažoval tam, kde descendance nehrála tak důležitou roli jako určení konkrétního stupně vzájemné pokrevní příbuznosti mezi dvěma rodinnými příslušníky; tj. předně v otázkách manželské problematiky (viz např. nezákonné svazky mezi blízkými příbuznými). Bližší určení linie, patrilinéární či matrilineární, mělo význam předně v oblasti majetkoprávních vztahů (právo na dědictví a wergeld, adopce, péče o nezletilé či závislé osoby), kde ovšem práva a povinnosti matčiných příbuzných zaujímalu u legitimních potomků vždy sekundární pozici.

Oba příbuzenské modely kladly důraz na pokrevní spřízněnost (*frændsemi*). Ta zavazovala rodinné členy ke společným právům a povinnostem, mezi něž zákony kromě práva na dědický podíl zahrnovaly i vyživovací povinnost vůči nezletilým, nesvéprávným a ekonomicky nesoběstačným rodinným příslušníkům, jakož i právo mužů dojednat jménem ženských příbuzných sňatky. V trestně-právní rovině takto blízká pokrevní spřízněnost (tj. do 5. stupně) opravňovala ke krevní mstě, ale zároveň vylučovala účast na legálních úkonech, v nichž figurovali tito příbuzní. Jednalo se např.

---

⁹¹⁶ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 356. [„*Hann unni meira Njáli en föður sínum.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 31.

⁹¹⁷ *Sága o Njálvi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 345-347.

⁹¹⁸ Tzv. bilaterální descendance, určování příbuznosti v obou liniích.

⁹¹⁹ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 73.

⁹²⁰ K problematice příbuzenství podrobněji viz Skupnik, J.: *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha 2010.

o poskytování svědectví či účast v sousedské porotě či soudním tribunálu, které rozhodovaly o sporech vedených jejich příbuznými.⁹²¹

Na Islandu, kde až do 19. století neexistovala města ani vesnice, se obyvatelé poměrně izolovaných soběstačných hospodářství museli v případě hmotné nouze spoléhat především na solidaritu rodiny a komunity.⁹²² Islandský svobodný stát si však tuto původně dobrovolnou vzájemnou sociální výpomoc pojistil příslušnými zákony, aby tak předcházel sporům, kdo se o lidi v nouzi postará.⁹²³ Tato povinnost opět náležela rodině, tj. zletilým finančně zajištěným příbuzným do 5. stupně. Tam, kde nemohlo pomoci příbuzenstvo, musely nezaopatřené jedince zabezpečit příslušné administrativní jednotky – *hrey* (pl. *hreppar*).

O zaopatřování nezletilých dětí (tzv. *ffjárvarðveizla*) bude pojednáno v souvislosti s pěstounskou péčí níže. Islandské právo však rozpoznávalo i další typ sociální výpomoci – péči o závislé osoby (tzv. *ómagar*)⁹²⁴ nejen v rámci rodiny (tzv. *framfærsla*).⁹²⁵ Jednalo se o dospělé jedince, kteří se ocitli v ekonomické tísní a nedokázali se nadále finančně postarat sami o sebe. Nemuselo se ale nutně jednat jen o příbuzné v hmotné nouzi. Do této kategorie také patřily osoby mentálně nezpůsobilé i dočasně nemocní či zranění rodinní příslušníci.

Jak takový systém ostrovní solidarity fungoval nám přibližují normy oddílu o závislých osobách v *Šedé huse*.⁹²⁶ Některé z nich se zachovaly i v královských kodifikacích jako součást sekce o zasnubách a dědictví.⁹²⁷ Na prvním místě bylo přirozeně povinností muže materiálně zaopatřit své rodiče. Matce zde islandské zákony vyhradily přednostní právo, tj. jestliže se syn nemohl postarat o oba rodiče zároveň,

---

⁹²¹ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 101-102.

⁹²² Miller, W.: *Gift, Sale, Payment, Raid: Case Studies in the Negotiation and Classification of Exchange in Medieval Iceland*. *Speculum*, 61/1, 1986, s. 20, 21.

⁹²³ Sekce o závislých osobách se však objevuje v *Grágás* cca až po roce 1217. *Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 1980, s. 5. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás I.*).

⁹²⁴ *Ómaga-bálkr* (Oddíl o závislých osobách). In: *Grágás. Konungsbók Ib.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1852, s. 3-28. (Dále jen *Grágás. Konungsbók Ib.*). *Ómaga-bálkr*. In: *Grágás. Staðarhólsbók.* (Ed.) V. Finsen. Kjøbenhavn 1879, s. 103-151. (Dále jen *Grágás. Staðarhólsbók.*). Též sg. *úmagi*; neschopný (se postarat sám o sebe). Viz Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 663.

⁹²⁵ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 85.

⁹²⁶ *Ómaga-bálkr*. In: *Grágás. Konungsbók Ib.*, s. 3-28. *Ómaga-bálkr*. In: *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 103-151.

⁹²⁷ V *Járnsíðe* se jedná o kapitoly 19, 22, 24-25 viz *Járnsíða eðr Hákonarbók.* (Ed.) Þ. Sveinbjörnsson. Havníæ 1847, s. 73-74, 79, 80-83. (Dále jen *Járnsíða.*). V *Jónsbók* kap. 23-29 viz *Jónsbók. Kong Magnús Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314.* (Ed.) Ó. Halldórsson. Odense 1970, s. 100-108. (Dále jen *Jónsbók.*). *Jónsbók. The Laws of Later Iceland.* Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) J. Schulman. Saarbrücken 2010, s. 133-143. (Dále jen *Jónsbók. The Laws of Later Iceland.*).

musel zaopatřit alespoň ji. Otec pak přešel do péče vzdálenějších příbuzných. Pokud se Islandčan nedokázal finančně postarat ani o jednoho ze svých rodičů, jediným řešením bylo vstoupit do dlužního otroctví, aby jim tak zajistil prostředky na živobytí.⁹²⁸ Další v pořadí měly právo na péči jeho děti, pak sourozenci, ale i vzdálenější příbuzní, kteří byli jeho zákonnými dědici. Tj. stále se pohybuje mezi rodinnými příslušníky do 5. stupně spřízněnosti. Mimo rodinný kruh se materiální zajištění vztahovalo i na osoby, kterým zaopatřovatel kdysi daroval svobodu. Neboť i tito jedinci patřili k závislým osobám. Jako členové domácnosti sice nebyli k někdejšímu majiteli poutáni pokrevním poutem, ale vzájemnými závazky.⁹²⁹

Dle starobylého germánského zvykového práva neměl novorozenec automatický nárok na život. Plnohodnotným členem rodiny se jedinec stal až v okamžiku, kdy byl do rodiny oficiálně přijat její hlavou. Teprve na základě tohoto práva (tzv. *munt*),⁹³⁰ kdy otec mohl přijmout či odmítnout nového rodinného příslušníka, participoval nově příchozí člen na veškerých výsadách, ale i povinnostech rodině náležejících.⁹³¹ Nemuselo se nutně jednat o novorozence, dokonce ani o nezletilou osobu. Islandské zákony stáří adoptovaného příbuzného neomezovaly žádným věkovým limitem, který by vykonání rituálu, jímž byl nově uznaný člen do rodiny přiveden (*að koma í ætt*), bránil. Nadto ani určení paternity na základě úspěšně či neúspěšně podstoupeného ordálu, ať již matkou či otcem, nemělo – alespoň tedy na Islandu – promlčecí lhůtu.

S oficiálním přijetím nové víry obyvateli „ledového ostrova“ na přelomu let 999/1000, kdy se celá ostrovní společnost nechává pokřtít a s aktem křtu přijímá závazek následovat Bílého Krista a jeho učení, však nutně dochází k omezení tohoto archaického práva hlavy rodiny. Neboť v očích křesťanů bylo již nemyslitelné odepřít na svět nově příchozímu naději na spasení.⁹³² Osudy rodinných příslušníků již nespočívaly zcela v rukách otce, neboť pouze bůh si mohl vzít zpět život, který daroval. *Šedá husa* kromě nepřímého zákazu infanticity, kterou i nadále v tichosti tolerovala,

---

⁹²⁸ Dluh však nesměl přesáhnout hodnotu 1 otroku, což zpravidla činilo 3 marky, i když tato částka není v islandském právu specifikována. *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 3-4. *Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) A. Dennis – P. Foote – R. Perkins. Winnipeg 2000, s. 29-30. (Dále jen *Laws of Early Iceland. Grágás II.*).

⁹²⁹ Viz např. politickou podporou, ale i dědickými zákony.

⁹³⁰ Hattenhauer, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha 1998, s. 21-22.

⁹³¹ *Gulatingsslovi*. (Ed.) K. Robberstad. Oslo 1969, s. 84-85. (Dále jen *Gulatingsslovi*.). *Frostatingslova*. (Eds.) J. Hagland – J. Sandnes. Oslo 1994, s. 137. (Dále jen *Frostatingslova*.) *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*. (Ed.) L. Larson. New York 1935, s. 79-80, 330. (Dále jen *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*.).

⁹³² *Íslendingabók. Landnámabók*. (Ed.) J. Benediktsson. Reykjavík 1968, s. 17.

se tímto problémem již dále nezabývala.⁹³³ Avšak role otce jakožto hlavy rodiny samozřejmě zůstala zachována. V případě zadlužení tedy mohl i nadále uvrhnout své potomky do dlužního otroctví, aby pohledávky věřitelů splatili fyzickou prací.

Nicméně ani v předkřesťanské době Islandského svobodného státu se na ostrově patrně nesetkáme s *muntem* v oné formě, jakou preferovali starověcí Germáni. Přijetí do rodiny totiž podmiňovala *Grágás* prostým určením otcovství dítěte. Ani přijímání mimomanželských dětí do rodiny taktéž Severané neponechávali čistě na otcově libovůli. Aby se mohl levoboček podílet na veškerých právech příslušejících legitimnímu rodinnému členovi, jeho akceptace závisela na výslovném souhlasu všech nejbližších dědiců muže, který se rozhodl svého nemanželského potomka uzнат.⁹³⁴

Šedá husa rozlišovala čtyři různé případy přijímání nového člena do rodiny. Každý z nich souvisel, jak již bylo poznamenáno výše, s určením paternity jedince a v případě prokázání otcovství měl automaticky nárok na přijetí do rodiny. Za nového rodinného příslušníka byl počítán každý potomek narozený v manželském svazku, dítě uznané otcem, ale také potomek, jehož otci byla paternita prokázána rozhodnutím poroty či na základě výsledku podstoupeného ordálu.⁹³⁵ Není však zcela jasné, z jaké konkrétní doby tato ustanovení pocházejí. Dalším případem, kdy byly všechny nemanželské děti automaticky prohlášeny za legitimní, resp. uznány za zákonné dědice, nastal tehdy, pokud se byl jediný z jejich sourozenců narodil společným rodičům již po uzavření sňatku. Pak všichni starší levobočci narození v době před uzavřením manželství byly automaticky považovány za legitimní, pokud všichni sdíleli téže rodiče.

Jak takový obřad přijetí do rodiny probíhal? V *Grágás* nám detailní popis předkřesťanského rituálu chybí. Teoreticky nebyl zapotřebí, neboť přijetí do rodiny upravovaly čtyři výše zmíněné normy. V zákonech norského zvykového práva se nám však takový popis obřadu zachoval:

Otec přivedl svého nemanželského potomka do rodinného kruhu se souhlasem svých nejbližších dědiců. Samozřejmě se jednalo o slavnostní den provázený hostinou, kterou otec zahájil porážkou trojročního dobytčete. Z jeho pravé zadní nohy stáhl kůži až ke kolennímu kloubu a vyrobil z ní botu, kterou si musel levoboček nazout. Tento formální akt pak zopakovali i všichni legitimní plnoletí synové. Ti nedospělí měli při obřadu sedět na otcových kolenou. Pokud muž neměl žádné zletilé syny z manželského svazku,

---

⁹³³ *Grágás. Konungsbók I*, s. 34. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 49.

⁹³⁴ *Grágás. Konungsbók I*, s. 247. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 26.

⁹³⁵ *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 192.

pak botu obouvali jeho nejbližší dědicové. Ti poté přivedli levobočka k otci a jeho ženě. Přítomné ženy mohly samozřejmě stejně jako kterýkoliv muž později průběh rituálu, kterého se účastnily, dosvědčit. Potomka nesvobodného původu, jehož matkou byla otrokyně, přiváděla do otcovy rodiny osoba, která mu dříve dala svobodu. Nelegitimní syn svobodné ženy podstupoval stejný akt jako potomek otrokyně. Pokud již nežil otec, ani žádný z bratrů, mohli legitimizační akt (*ættleiðing*) provést svobodně narození příbuzní po meči.⁹³⁶

Járnsíða i *Jónsbók* adopční rituál zachovaly, ovšem nikoli v jeho předkřesťanské formě. Slavnostní uznání a přijetí nového člena se již neodehrávalo na hostině v rodinném kruhu, ale přede dveřmi kostela, kde ten, který potomka oficiálně osvojoval, spolu se svými dospělými zákonnými dědici⁹³⁷ spřísahal na svatou knihu.

S rukou spočívající na Bibli či modlitební knížce pak osvojitel pronášel slavnostní formuli: *Přivádím tohoto člověka do rodiny, k majetku, který mu dávám, k [právu] na pokuty a k darům, k místu [u rodinného stolu], k pokutám a odškodnění, ke všem právům, která náležejí osobě v manželství narozené.*⁹³⁸

Osvojitelem mohl být kterýkoli z rodičů, legitimní bratr či strýc. Zvykové právo však dříve, na rozdíl od obou královských kodifikací, přiznávalo možnost adoptovat nelegitimního potomka pouze otcům. Osvojovaným dítětem mohl být syn i dcera. *Šedá husa* přiznávala nelegitimnímu synovi dědický podíl ve výši pouhých 12 uncí, aniž by otec musel žádat své zákonné dědice o souhlas.⁹³⁹ Samozřejmě pokud žádný bližší příjemce dědictví již nežil, mohl si nemanželský syn nárokovat veškerý majetek zanechaný jeho otcem (přirozeně jestliže nebyl zatížen dluhy).⁹⁴⁰ *Járnsíða* i *Jónsbók* však po oficiální adopci, jak napovídají pasáže osvojovací formule výše, mezi legitimními a dodatečně uznanými potomky v rodinných právech nerozlišovaly. Závěrem je pak královskými kodifikacemi ještě doporučováno, aby byly uskutečněné

---

⁹³⁶ *Gulatingsslovi*, s. 84-85. *Frostatingslova*, s. 137. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 79-80, 330.

⁹³⁷ Zákony zde uváděly ještě věk 16 let (zim), neboť se jednalo o dodatek z roku 1314. Podrobněji k zletilosti viz podkapitola trestního práva V.1.

⁹³⁸ [„*Ek ættleiði þenna mann til gjallz ok til gjavar, til sess ok til sætes, til bota ok til bauga, oc til allz rættar, sva sem moðer hans vøre skilfengen.*“]. *Járnsíða*, s. 73. Lehce pozměněnou formulí nalezneme i v *Jónsbók*: *Přivádím tohoto muže do rodiny, k majetku, který mu dávám, k [právu] na pokuty a k darům, k místu [u rodinného stolu] a ke všem právům, které právní kniha zaručuje rodinnou osvojenému dle práva.* [„*Ek ættleiði þenna mann til fjár þess er ek gefr honum, til gjalds ok til gjafar, til sess ok til sætis. ok til als þess rættar er lögbók skýrir at ættleiðingr á at hafa at lögum.*“]. *Jónsbók*, s. 87. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 115.

⁹³⁹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 247. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 26.

⁹⁴⁰ Nemanželský syn však dědil jako zákonný dědic až v 9. dědickém okruhu. Viz podkapitola dědického práva.

adopce formálně zveřejňovány každých 20 let do okamžiku, kdy nemanželské děti dědictví po otci převezmou.⁹⁴¹

Vraťme se však ještě k problematice infanticity v době existence Islandského svobodného státu. Již první nařízení *Šedé husy* (v oddílu o křesťanských normách) upoutá na první pohled doložkou vztahující se k nařízení, že každé dítě musí být při první možné příležitosti po narození pokřtěno *bez ohledu na to, jak deformované může být*.⁹⁴² Zdůraznění nepřihlížet k fyzickému stavu dítěte, resp. neodepírat mu řádný křest a neponechávat jej tak napospas vlastnímu osudu samozřejmě souvisí s elementární křesťanskou věroukou (odepření spásy duše a věčné blaženosti v ráji nekřtěnátkům, jimž byl vyhrazen pouze limbus).⁹⁴³ Může však naznačovat i přežívající povědomí o reziduu pohanské tradice předkřesťanské minulosti, která se beztréstně zbavovala neduživých, znetvořených či jednoduše nechtěných dětí vnímaných jakožto budoucí ekonomická přítěž rodiny. Mnohem otevřeněji se o skryté (samozřejmě až v křesťanské době) infanticitidě vyjadřovaly zákony *Gulapingu*, jejichž částečným derivátem samotná *Grágás* do jisté míry je. Západonorské zvykové právo připouštělo množnost, aby byly vážně znetvořené děti odneseny do kostela (popř. ke kostelním dveřím), pokřtěny, nebo alespoň označeny prvním znamením (*prima signatio*) a poté ponechány svému nejistému osudu, resp. na boží vůli, zda mají žít.⁹⁴⁴ Není důvod pochybovat o stejných praktikách i na Islandu.

Expositio – ve staroseverštině *barna útburð* – běžná praktika i v jiných kulturách, nemělo primárně za cíl vystavovat nechtěné novorozence nemilosrdné přírodě a jisté

---

⁹⁴¹ *Jónsbók*, s. 87. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 115.

⁹⁴² [...*ma með hverigrí scepno sem er.*] *Grágás. Konungsbók I*, s. 3.

⁹⁴³ „Naopak limbus nemluvnátek přijímá na věčnost dětí, které zemřely nepokřtěny; nebudou tam vystaveny žádným trestům, ale budou navždy připraveny o vrcholnou radost, nazírání do boží tváře, o obcování s Bohem.“ Le Goff, J.: *Středověký člověk a jeho svět*. Praha 1999, s. 31.

⁹⁴⁴ Parafraze: ...o každé dítě vyrůstající v naší zemi, bude postaráno,...leďaže je narozeno s takovým vážným znetvořením, kdy je tvář tam, kde by krk měl být, nebo prsty namísto paty, pak takové dítě má být přineseno do kostela nebo svatostánku (pokřtít je) a položit je v kostele a nechat je tam zemřít. [...*at kvart barn skal alast upp, som vert født i landet vårt,...utan det er født med slik uskapnad at andlitet vender dit nakken skulde, eller tærne dit hælane skulde, då skal dei føra barnet til kyrkje og hevja det or heidendomen (kristna det) og leggja det ned i kyrkja og lata det døy der.*“]. *Gulatingslovi*, s. 32. *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) R. Keyser – P.A. Munch. Christiania 1846, s. 12. (Dále jen NgL I.). *Prima signatio/primum signum* na místo křtu samotného zmiňuje i Vigfússon a Cleasby: ...*takové dítě má být přineseno do kostela, primsignováno, položeno před kostelní dveře až dodýchá.* [...*pat barn skal ok til kirkju bera, láta primsigna, leggja fyrir kirkju-dyr, gæti inn nánasti niðr til þess er önd er ór.*“]. Viz Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 479.

smrti,⁹⁴⁵ jako je spíše „nabídnout světu“, náhradním rodičům, kteří jim mohli poskytnout lepší budoucnost.⁹⁴⁶

Dětství na Islandu, tak jako kdekoli ve středověké Evropě, končilo záhy. V předchozí kapitole byla učiněna zmínka o částečné právní způsobilosti chlapců zpravidla již od dvanáctého roku života nejen ve sféře trestní zodpovědnosti. Neměli bychom však podceňovat ani ekonomický potenciál dětí, jejichž pomoc byla při hospodaření na usedlostech nepostradatelná. Obzvláště pokud část dospělé mužské populace, byť nemuselo jít o nikterak signifikantní procento, opouštěla s jistou pravidelností ostrov. Mohlo se jednat o obchodní záležitosti nebo aktivity, kde spíše, než-li diplomatický um, promlouvalo až do 2. poloviny 11. století ostří vikingských zbraní.

Tak jako ve sféře trestně-právní zodpovědnosti stanovily zákony *Šedé husy* u některých případů věkovou hranici na 12. rok života dítěte, směli chlapci po dosažení tohoto roku vstupovat jako plnohodnotná pracovní síla do služby za mzdu.⁹⁴⁷ Narativní prameny se zmiňují o nedospělých jedincích vykonávajících skutky, které zdaleka neodpovídaly mentální a fyzické vyspělosti dítěte. *Sága o svatém Olavu* např. zmiňuje, že se budoucí patron uctíváný po celé Skandinávii vydal na svou první vikingskou výpravu již ve věku 12 let. Nemluvě o Egillovi Skallagrímssonovi, slavném islandském skaldovi 10. století, který podle ságy již jako malé dítě ovládal básnický jazyk lépe, než-li svůj výbušný temperament, díky němuž ve věku sedmi let vzal poprvé život. A zdaleka ne naposledy.⁹⁴⁸

Vyprávěcí prameny nám však ukazují i přívětivější – a pro dnešního čtenáře i přirozenější – tvář středověké společnosti o bezstarostném dětství plném rodičovské lásky, starostivé péče a hrdosti. Obraz rodinné pohody vyšší společenské vrstvy, který nekalily ekonomické problémy:

„*Höskuld měl dceru jménem Hallgerd. Dcerka si hrála s ostatními děvčaty na podlaze... Höskuld na ni zavolal, aby šla k němu, a děvče hned poslechlo. Otec ji vzal za bradu a políbil ji, a dcerka zas odešla.*“⁹⁴⁹

---

⁹⁴⁵ S výjimkou např. Spart'anů.

⁹⁴⁶ Boswell, J.: *Expositio and Oblatio: The Abandonment of Children and the Ancient and Medieval Family*. The American Historical Review, 89/1, 1984, s. 13. S obdobným motivem se můžeme setkat např. ve Starém zákoně (Mojžíš) či u Řeků (Paris).

⁹⁴⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 159. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 150.

⁹⁴⁸ *Sága o Egilovi, synu Skallagrímově*. (Překlad) K. Vrátný. Praha 1926, s. 75-76.

⁹⁴⁹ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 323. [„*Höskuldur átti sér dóttur er Hallgerður hét. Hún lék sér á gólfi við aðrar meyjar... Höskuldur kallar á hana... Hún gekk þegar til hans. Hann tók undir hökuna og kyssti hana. Síðan gekk hún í braut.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 1.

VI.1. Pěstounská péče

Šedá husa věnovala péči o nezletilé děti v rámci rodiny, ale i mimo ni, překvapivě důkladnou pozornost. Islandská legislativa tak předcházela reálnému nebezpečí, kdy by se o nedospělé potomky neměl kdo postarat. Péče o nezletilé jedince měla na ostrově dvojí podobu: tzv. *fjárvarðveizla*, tj. péče o nezletilé,⁹⁵⁰ a *fóstr*, pěstounství.⁹⁵¹ V obou případech se primárně jednalo o zajištění materiálních a právních potřeb dítěte. Každý ze závazků měl však trochu jinou právní podobu, pěstouni nemuseli pocházet ze stejné sociální skupiny a v pozadí těchto vztahů zpravidla stály i odlišné cíle. Ty pak předznamenaly i jiný charakter utvořeného pouta mezi pěstouny a schovanci, potažmo jejich rodinami.

Fjárvarðveizla měla spíše čistě pragmatický cíl. V první řadě spočíval v zajištění náhradní péče sirotků, nebo nezletilých dětí, jimž rodiče nemohli poskytnout dostatečné ekonomické zázemí. Zpravidla pak tyto děti končily u vzdálenějších rodinných příslušníků z otcovy i matčiny strany, kteří vůči nim měli vyživovací povinnost.⁹⁵² Islandské zákony však k pěstounské péči v této podobě zavazovaly i sousedy, tj. příslušníky téhož *hreppu*. Pokud se osiřelých dětí nikdo neujal dobrovolně, tak jako např. Þjóstólfr Bjarnason *gullbera* (Zlatonoš) dvou chudých chlapců v *Sáze o Njálovi*,⁹⁵³ pěstouni ze společného administrativního obvodu přijímali sirotky na základě náhodného losování. Existovala však i alternativa, o které byla učiněna zmínka výše: otec mohl své děti, o které se nemohl finančně postarat, uvrhnout do dlužního otroctví.⁹⁵⁴

Ve staroislandských ságách se ale převážně setkáme s druhou formou péče o děti – pěstounstvím (*fóstr*).⁹⁵⁵ *Grágás* nám o fenoménu pěstounské péče, se kterým se běžně setkáváme v narativních pramenech, příliš neprozrazuje: *Zákonným pěstounem je osoba, která přebírá jedince starého 8 zim nebo mladšího a živí jej, než dosáhne věku 16*

⁹⁵⁰ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 85.

⁹⁵¹ Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 168.

⁹⁵² Dvě třetiny dětí přebírali příbuzní otce, jednu třetinu rodina matky, popř. sourozenci zůstali společně a druhá rodinná větev přispívala na jejich životní náklady. Samozřejmě kromě kojenců, které zůstávaly první rok v péči matky. *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 5-6. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 107-108. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 31.

⁹⁵³ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 334.

⁹⁵⁴ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 4-5. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 30

⁹⁵⁵ Viz např. pěstounský vztah mezi Ingjaldem a Ingimundem Þorsteinssonem v *Sáze o lidech z Vansdælu*, nebo mezi Ormem a Þórðis v *Sáze o lidech z Eyru*, Þorkellem a jeho schovancem Geirmundem, synem Ingjalda v *Sáze o Gíslim*, či v téže sáze spirituální příbuzenství mezi Gíslim a Guðríðou. V neposlední řadě jmenujme pouto mezi Þórðem a jeho schovancem Óláfem Höskuldssonem v *Sáze o lidech z Lososího údolí*.

zim.⁹⁵⁶ O skutečnosti, že se nejedná pouze o legální závazek vyživovací povinnosti po dobu nezletilosti dítěte, tak vypovídají spíše narativy.

Zpravidla se jednalo o spirituální pouto vytvořené na celý život, kde ekonomické potřeby nezletilého dítěte nehrály primární úlohu. Politické zájmy a prestiž obou zainteresovaných rodin dávaly podnět k jejich vzniku, neboť (vedle sňatkové politiky) pomáhaly utvářet a upevňovat alianční vazby islandské společnosti. Spojení mezi pěstounem a schovancem mělo představovat reciproký závazek ochrany a péče na celý život nejen pro oba zainteresované jedince: ...*Pórðr si přišel promluvit s Eiðem a řekl: Přeji si, můj schovanče, abys jel se mnou na sever do Miklibæu [Miklibær] a ucházel se mým jménem o ruku Ólöf, dcery Hrolleifa.*“ *Eiðr odpověděl: „Je mou povinností, můj pěstoune, jet s tebou, kamkoliv si budeš přát.*“⁹⁵⁷

Rodiny spojené tímto nepokrevním poutem byly vázány ke vzájemné politické podpoře a pomoci. Na rozdíl od *fjárvarðveizly* nekončil vztah mezi pěstounem a schovancem po dosažení zletilosti dítěte, avšak pravdou zůstává, že do značné míry závisel na vývoji přátelských vztahů mezi oběma rodinami.

Např. v *Sáze o Njálovi* spirituální pouto mezi již výše zmiňovanou Hallgerðou, Höskuldovou dcerou, a jejím pěstounem Þjóstólfem pokračovalo i přes tichou nevůli Höskulda. Pasáž v sáze se zmiňuje o otcově reakci na Þjóstólfovu násilnou smrt takto: „*Hrútt ...odjel, aby navštívil Höskulda a řekl mu o...Þjóstólfově ubití. Höskuld...za ubití Þjóstólfovo Hrúttovi poděkoval.*“⁹⁵⁸

O tom, že se nejednalo o běžně utvářené vztahy, vypovídá ale i řada legálních závazků a práv, které ze vztahu mezi pěstounem a schovancem vyplývaly. Právo mstit pěstounky a schovanky krví, což bylo výsadou pouze nejbližších rodinných příslušníků, stejně jako zákaz uzavírání manželství mezi těmito osobami, nenechává na pochybách, o jak silné pouto se ve skutečnosti jednalo. Závazky pěstounské péče se taktéž mohly přenášet na pěstounovy dědice, pokud bylo přáním obou rodin v dojednaném ujednání pokračovat.⁹⁵⁹

---

⁹⁵⁶ [„*Pat er lögfostr er maðr tecr við manne .viii. vetra gömlom eða yngra oc føde til þes er hann er xvi. vetra gamall.*“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 161.

⁹⁵⁷ [„...*kom Þórður að máli við Eið og mælti: "Það vildi eg fóstri minn að þú riðir með mér norður á Miklabæ að biðja Ólafar Hrolleifsdóttur til handa mér."* *Eiður segir: "Skylt er það fóstri minn að eg ríði hvert er þú vilt."*“]. *Þórðar saga hreðu*, s. 31.

⁹⁵⁸ *Sága o Njálovi*. In: *Staroisländské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 347. [„*Síðan fór Hrúttur að finna Höskuld og sagði honum víg...Þjóstólfs...[Höskuldr] þakkaði honum vígið Þjóstólfs.*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 23. Na obranu Hrúta jen dodejme, že na Hallgerðině pěstounovi vykonal krevní mstu, šlo tedy o oprávněné zabití.

⁹⁵⁹ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 22. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 46.

O vztahu, který panoval mezi pěstouny a schovancovými rodiči, nás blíže informuje např. jedna z pasáží ze *Ságy o lidech z Lososího údolí*: „...ten, kdo jinému vychovává dítě, se vždycky pokládal za méně významného.“⁹⁶⁰ Což samozřejmě do značné míry záviselo na rodinných okolnostech obou spojenců.

V tomto případě stojí za zmínku pěstounství anglického krále Æthelstana, který měl v péči nejmladšího syna norského krále Haralda Krásnovlasého – Hákona, zvaného *Aðalsteinsfóstri* (tj. ten, jenž byl vychován Æthelstanem). Jakožto norský panovník si Haraldův nejmladší potomek později vydobyl pro svoji oblibu u poddaných přízvisko *Dobrý*.⁹⁶¹ Jak prozrazuje *Sága o Hákonovi Dobrém*,⁹⁶² svěření malého Hákona do výchovy anglickému králi nesouviselo – tedy alespoň dle jedné verze – o navázání dobrých vztahů mezi oběma zeměmi, ani o uzavření spojenectví. Skutečným záměrem Haralda Krásnovlasého prý bylo ponížit anglického krále za urážku, jíž se Athelstan údajně dopustil na Haraldovi tím, že mu poslal meč. Přijetí meče Haraldem symbolizovalo akceptaci vazalského slibu, uznání anglického krále lenním pánem. Když norský král vzápětí pochopil symboliku tohoto aktu, poslal Athelstanovi na oplátku svého syna na vychování, aby mu dal najevo, že se necítí být vůči němu v podřízeném postavení. Tolik alespoň k severské písemné tradici. Přátelské vztahy mezi anglosaským a norským králem byly bezpochyby přínosem oběma vladařům. Výchova nejmladšího syna na dvoře křesťanského panovníka byla pro Haralda Krásnovlasého nejen otázkou prestiže. Athelstanovi, s přihlédnutím k domácí politice vůči Seveřanům usazených na anglické půdě (oblast Danelaw/Danelag), mohly být dobré vztahy udržované se severským králem při obratném politickém lavírování jediné přínosem, nemluvě o perspektivě anglosaského christianizačního úsilí na Severu.

---

⁹⁶⁰ *Sága o lidech z Lososího údolí*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 230. [„...er sá kallaður æ minni maður er öðrum fóstrar barn.“]. *Laxdæla saga*, s. 33.

⁹⁶¹ Jednalo se o prvního křesťanského krále na norském trůně, který ovšem podle vlastní ságy paradoxně končí v pohanské síni vyvolených, ve Valhalle. Historie mu taktéž připisuje založení nejvýznamnějších norských sněmů.

⁹⁶² *Hákonar saga góða*. In: Sturluson, S.: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. (Ed.) F. Jónsson. København 1911, s. 70-92. Sturluson, S.: *Heimskringla or the Lives of the Norse Kings*. (Ed.) E. Mosen. Cambridge 1932, s. 77-101.

VI.2. Manželství

Vedle pěstounské péče pomáhala utvářet a upevňovat aliance mezi islandskými rody především sňatková politika. V tomto případě tedy nebylo spojujícím článkem mezi rodinami malé dítě nabídnuté k výchově, ale ruka ženy.⁹⁶³

Která z těchto dvou forem – pěstounská péče či manželství – sloužila k podpoře politického spojenectví efektivněji? Praktičtější se jeví pěstounství, neboť zde – pokud se aliance rozpadla – mohl být závazek eliminován snadněji, než-li v případě manželství. A to i navzdory skutečnosti, že separace a rozvody párů v době trvání Islandského svobodného státu nepředstavovaly nikterak výjimečný sociální fenomén. Důležitým faktorem však bylo, že se zde nevytvářelo žádné pokrevní pouto, které by automaticky zavazovalo ke společným právům a povinnostem. Pokud manželství zůstalo bezdětné, závazky mezi oběma rodinami mohly zaniknout smrtí jednoho z páru, popř. dříve, na základě oboustranného rozhodnutí. Pokud však bylo pouto mezi manželi posíleno příchodem společných dětí, obě rodiny zůstaly svázány závazky, jichž se jakožto příbuzní nemohli zříci. Jestliže se aliance časem kvůli vzájemným neshodám rozpadla, někdejší spojenci k sobě zůstali připoutáni příbuzenským poměrem a povinnostmi, které zavazovaly rodinné příslušníky do 5. stupně.

Manželství nebyla přirozeně uzavírána pouze za účelem posílení spojenectví a prestiže. Primární biologická úloha – přivedení na svět nové legitimní generace, která by zajistila pokračování dané rodiny, a zabezpečila zároveň plynulý převod majetku – však nebyla závislá na legitimnosti pouta, jež k sobě muže a ženu poutalo. Seveřané nepřikládali příliš velký význam tomu, zda potomci pocházeli z manželského či mimomanželského svazku.⁹⁶⁴

Jelikož se v případě uzavírání manželství, spolu s dědictvím, jednalo o nejdůležitější situace, kdy docházelo k majetkovým převodům nejen v rámci rodiny, věnovaly všechny tři kodifikace vlastnickým nárokům rodinných členů bedlivou pozornost. Obzvláště pak u žen, které, pokud se provdaly, vyváděly část společného majetku mimo patrilineární větev rodiny.

Z tohoto důvodu byla proto také problematika zasnub a manželství nikoli součástí oddílu o křesťanských zákonech, ale nacházela se v samostatných sekcích, které se zabývaly převážně majetkoprávními rodinnými vztahy.

---

⁹⁶³ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 89.

⁹⁶⁴ Karras, R.: *Concubinage and Slavery in the Viking Age*. *Scandinavian Studies*, 62, 1990, s. 141-162.

Pohled Seveřanů na manželství ať již z pohledu preskriptivních či narativních pramenů je více než problematický. I v křesťanské éře trvalo církvi dlouhou dobu, než přiměla své farníky, aby přistupovali k svazkům posvěcených jejími zástupci s vážností, jakou si jedna z těchto církevních svátostí dle duchovenstva zasluhovala.⁹⁶⁵ Ani křesťanství nepřineslo v tomto chování valné změny. Od 9. do 13. století byli všichni norští králové mimomanželského původu a téměř všichni uchazeči o trůn mezi (budoucím svatým) Óláfem II. Haraldssonem (1015-1028/1030) a Magnúsem VI. Hákonarsonem (1263-1280) byli nelegitimní.⁹⁶⁶

Islandská právní terminologie dokonce neměla ani pro manželství jakožto legální instituci odpovídající termín. Nejblíže mu dle V. Finsena odpovídá výraz *hjúskapr*.⁹⁶⁷ Ovšem terminologie jako manžel a manželka opět komplikuje přesné definování, neboť užívané výrazy (*hús-*)*bóndi* a *húsfreyja* či též *kona* jsou nejednoznačné. *Bóndi* označoval nejen manželský status muže, ale i člena plnoprávné sociální skupiny, pozemkového vlastníka se všemi politickými právy, ale i legálními závazky. *Kona* bylo označení nejen pro vdanou ženu, ale pro ženu obecně. Legální status mezi mužem a ženou tedy nelze z pramenů vždy jednoznačně definovat.⁹⁶⁸ Nadto konkubináty (nejen) ve 13. století sloužily předákům k upevňování jejich aliančních vazeb.⁹⁶⁹

Dle islandského práva pouze muž a žena svobodného původu mohli mezi sebou uzavírat plnoprávné sňatky.⁹⁷⁰ Nicméně již v eddické skladbě *Písni o Rígovi* (*Rígsþula*), která pojednává o původu sociální stratifikace pohanských Seveřanů, je status manželů (*hjón*) přiznán všem třem párům, z nichž vzešly sociální skupiny. Včetně otroků, kteří pocházeli z nejstaršího páru, jímž byl Ái a Edda (Praděd a Prabába).⁹⁷¹ Za zmínku stojí i

---

⁹⁶⁵ Jochens, J.: *The Church and Sexuality in Medieval Iceland*. *Journal of Medieval History*, 6, 1980, s. 377-392. Ovšem porušování celibátu samotným duchovenstvem nebylo na Islandu ničím výjimečným.

⁹⁶⁶ Jochens, J.: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. *The American Historical Review*, 92/2, 1987, s. 333.

⁹⁶⁷ *Hjú/hjón*, tj. manželé, rodiče. Vigfússon, G. – Cleasby, R.: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 268.

⁹⁶⁸ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 90.

⁹⁶⁹ Sigurðsson, J.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) J. Pan-Montojo – F. Pedersen. Pisa 2007, s. 178.

⁹⁷⁰ Což je např. jeden z důvodů, proč děti svobodné ženy a bývalého otroka nebyly *šedou husou* považovány za legitimní dědice.

⁹⁷¹ Afí a Amma (Děd a Bába) jsou rodiči svobodného obyvatelstva, Faðir a Móðir (Otec a Matka) přímými předky privilegovaných. *De Gamle Eddadigte*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932, s. 154, 157, 159.

skutečnost, že i nesvobodná skupina obyvatelstva mohla na základě pasáží této skladby *Starší Eddy* odvozovat svůj původ od boha Ríga (tj. Ás Heimdallr).⁹⁷²

Jak naznačuje norské zvykové právo, kde se ustanovení k manželské problematice nacházejí za oddílem o obchodních záležitostech,⁹⁷³ ale i právní terminologie užívaná v souvislosti s uzavíráním manželství – verbum (*að*) *eiga*, tj. vlastnit (manželku) či (*að*) *kaupa*, tj. kupovat (nevěstu) – (nejen) severní Germáni na sňatek pohlíželi spíše jako na obchodní transakci, než-li na legální instituci.⁹⁷⁴ V pohanské době bylo manželství stvrzeno uzavřením finanční dohody mezi ženichem a ženiným otcem, poté došlo k předání nevěsty jejímu manželovi.⁹⁷⁵

Terminologie, ale zdá se, mohla být poněkud zavádějící. I když ji i zákony *Šedé husy* přejaly: *Takový muž, jehož matka nebyla koupena mundem v hodnotě 1 marky a více, aniž by se uskutečnil svatební obřad a zasnoubení, není plnoprávným dědicem.*⁹⁷⁶ Ovšem existuje zde i jiná interpretace. Výraz *mundi keypt* sice můžeme přeložit jako „koupěna *mundem*“, tj. „legálně koupěna“, ale (*að*) *kaupa* lze v této souvislosti chápat i jako „uzavřít dohodu“. Ostatně *brúðkaup*, který bychom doslovně mohli přeložit jako „koupě nevěsty“ znamenal svatbu, nikoli obchodní transakci. Nadto částka vyplácená ženichem za nevěstu (tj. věno-*mundr*) náležela po svatbě manželce, nikoli rodině, jíž žena opouštěla.⁹⁷⁷ Po předčasné smrti manžela jí byla mužovými dědici vyplácena formou vdovského podílu.

Patrně až do konce 12. století, kdy se postupně za přímého dohledu církevních osob prosazuje výslovný souhlas nevěsty se sňatkem, který do té doby nebyl k legalizaci svazku nezbytný, připomínal svatební obřad svými verbálními prostředky spíše pohanskou obchodní transakci, než-li křesťanskou ceremonii.⁹⁷⁸ Ovšem na vzdory

---

⁹⁷² *Edda*. (Přeložil) L. Heger. Praha 1962, s. 169-170. *De Gamle Eddadigte*. (Ed.) F. Jónsson. København 1932, s. 154.

⁹⁷³ *Gulatingsslovi*, s. 71-78. Ve starší edici *Norges gamle Love* i anglickém překladu se nacházejí přímo v sekci o obchodních ustanoveních. NgL I, s. 27-29. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 72-75.

⁹⁷⁴ [„...konor *kaupa með mundi*.“]. NgL I, s. 27.

⁹⁷⁵ Jochens, J.: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. *The American Historical Review*, 92/2, 1987, s. 332-333.

⁹⁷⁶ [„*Sa maðr er eigi arfgengr er moðir hans er eigi munde keypt morc eða meir fe eða eigi brullaup til gert eða eigi fostnoð*.“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 222.

⁹⁷⁷ Mezger, F.: *Did the Institution of Marriage by Purchase Exist in Old Germanic Law?* *Speculum*, 18/3, 1943, s. 369-370.

⁹⁷⁸ *Šedá husa* neuváděla nevěstin souhlas jako jednu z konkrétních podmínek posvěcující platnost sňatku. A to přestože již roku 1170 arcibiskup z Niðarosu (Trondheimu) obdržel od papeže Alexandra III. dopis, v němž ho informoval o podmínkách platného manželství. Islandskému svobodnému státu i norskému království byla tato církví prosazovaná nařízení, aby duchovenstvo legitimizovalo jen manželské svazky dobrovolně uzavírané oběma snoubenci a za přítomnosti svědků, známa přinejmenším již roku 1180, o čemž nás zpravuje dopis arcibiskupa Eiríka z Niðarosu (1188-1213) adresovaný oběma islandským

skutečnosti, že se zachovala původní starobylá germánská terminologie jako „kupovat nevěstu“ apod., křesťanství a postupné prosazování církevní autority v náboženských otázkách, tedy včetně manželství, přinesly těmto původně ryze světským záležitostem nový řád. Byť je otázka, jak dlouho tento proces na ostrově probíhal.

Minimální věk snoubenců kodifikace neuváděly. O dívčině zralosti k manželství rozhodoval zákonný zástupce (*lōgráðandi*). Pokud ale v éře svobodného státu žena dosáhla 20 let a neměla žádné mužské příbuzné, tzn. jejím zákonným zástupcem byl *goði*, měla právo rozhodovat o svém budoucím partnerovi sama. Muž, a to ani nezletilý, zastupování nepotřeboval. Při dojednávání podmínek s nevěstinými příbuznými ale za něj mohla jednat zastupující osoba. Zásnubní i manželský slib však již musel ženich vykonat osobně.⁹⁷⁹

O ženině budoucím partnerovi, podmínkách zasnoubení, včetně obhospodařování společného majetku budoucího manželského páru rozhodoval její zákonný zástupce. V právní terminologii nazývaný *giftingarmaðr*, tj. osoba, která měla právo nabízet ženinu ruku. Částečně se jednalo o ženina nejbližšího mužského dědice, tj. nevěstina otce a jeho zletilé syny. Pokud žádný z nich již nežil, nabízela dceřinu ruku její matka. Jde o jediný případ, kdy žena měla právo zasnubovat jinou ženu, neboť část věna pocházela jakožto dědictví od obou rodičů.

Jedinou osobou, která měla téměř neomezené právo zasnubit ženu, a to i bez jejího souhlasu, byl otec. Pokud nedala přednost klášteru, zákony stály plně na straně otce a jeho volby. Otcovo rozhodnutí mohla dcera odmítnout pouze tehdy, pokud byla připravena zřici se dědického podílu. Pokud zákonný zástupce ženy přijal nabídku nápadníka či jeho zástupce, souhlas ženy s plánovaným sňatkem nebyl nutný.⁹⁸⁰

Staroislandské ságy se k této problematice vyjadřovaly obdobně. Mějme však na paměti, že v době, kdy byly tezaurovány, se církvi již podařilo prosadit nevěstin výslovný souhlas do samotného svatebního ceremoniálu. Např. v *Sáze o Njálovi* došlo mezi Höskuldem a jeho dcerou Hallgerðou kvůli dojednávanému sňatku k vážné roztržce: „Když Höskuld oznámil Hallgerðě zasnuby, řekla: „Nyní konečně vím, co jsem

---

biskupům již roku 1189. Jochens, J.: *Consent in Marriage: Old Norse Law, Life, and Literature*. Scandinavian Studies, 58:2, 1986, s. 143. Frank, R.: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. Viator, 4, 1973, s. 483. Jochens, J.: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. The American Historical Review, 92/2, 1987, s. 332-333.

⁹⁷⁹ Ani kanonické manželské právo minimální věkovou hranici snoubenců neuvádělo; za všeobecně přijatelný věk byl u ženicha považován 14. rok, u nevěsty 12. Michal, J.: *Kanonické manželské právo s přihlédnutím k platnému právu v Československu*. Praha 1958. Pejška, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. III, Manželské právo kanonické*. Praha 1934.

⁹⁸⁰ Frank, R.: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. Viator, 4, 1973, s. 475.

dlouho tušila, že mě nemáš rád, jak jsi vždycky říkal, když jsem ti nestála za to, abys o mých zasnubách jednal se mnou. Také se mi nezdá tento sňatek tak skvělý, jak jste mi slibovali. „...bylo zřejmé, že se cítila odstrčena. „Nezáleží mi tolik na tvé hrdosti, aby mi bránila v mých plánech,“ prohlásil Höskuld. „Kde se neshodneme, tak rozhodnu sám.“⁹⁸¹ Hallgerða si po této výměně názorů s otcem šla postěžovat svému pěstounovi Þóstólfovi, který ji utěšoval slovy: „Provdáš se podruhé, a tehdy budeš dotázána na své mínění.“⁹⁸²

Þjóstólfova slova naznačují, že islandské zákony poskytovaly vdovám při výběru dalšího životního partnera mnohem větší prostor pro vlastní volbu, než v případě jejich prvního sňatku. Jeho slova dotvrzuje i situace vdovy Ólöf, dcery Hrolleifa: „Ólöf...ochotně [nabídku] přijala a dohoda byla brzy sjednána. Byly zde svědci zasnoubení a poté odjeli domů. Hospodyně Ólöf měla svatbu ve svém domě.“⁹⁸³

Jak se ovšem na tuto skutečnost dívaly normy *Grágás*? Vdovami a problematikou jejich dalších sňatků se zabývá oddíl o zasnubách (*Festa þátrr*) hned v samotném úvodu. *Pokud je vdova zasnubována, je třeba získat její souhlas, ledaže ji zasnubuje otec.*⁹⁸⁴ Otec však, pokud se jednalo o ovdovělou ženu, nestál na prvním místě jakožto její zákonný *giptingarmaðr*. Tato pozice náležela dle *Šedé husy* jejím nejbližším dědicům. V tomto případě tedy dospělému synovi. Pokud neměla syna, ale pouze dceru, právo otce bylo pozdrženo ve prospěch ženina zetě. Tento krok měl svoji logiku, neboť dcery byly jejími dědičkami a právo tak přecházelo na jejich zákonného zástupce. Pokud zde nebyl zeť, teprve poté patřilo právo otci. I když zde ale zaujímal až třetí pozici, jeho právo zůstalo opět téměř neomezeno. Další osoby, které měly právo zasnubovat vdovu, byli opět její bratři společného otce, a poté matka.⁹⁸⁵

---

⁹⁸¹ *Sága o Njálövi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 336. [„*Höskuldur sagði Hallgerði kaupíð. Hún mælti: "Nú er eg að raun komin um það er mig hefir lengi grunað að þú mundir eigi unna mér svo mikið sem þú sagðir jafnan er þér þótti eigi þess vert að við mig væri um talað þetta mál enda þykir mér ráð þetta eigi svo mikils háttar sem þér hétuð mér." Og fannst það á í öllu er hún þóttist vargefin. Höskuldur mælti: "Ekki legg eg svo mikið við ofmetnað þinn að hann standi fyrir kaupum mínum og skal eg ráða en eigi þú ef okkur skilur á."*]. *Brennu-Njáls saga*, s. 13.

⁹⁸² *Sága o Njálövi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 336. [„*Þú munt vera gefin í annað sinn og munt þú þá eftir spurð...*“]. *Brennu-Njáls saga*, s. 13. Obdobně pak viz např. v *Sáze o Njálövi* otec Mörðr Valgarðsson zasnoubil svoji dceru Rannveigu, aniž by se ohlížel na její přání, či případ Unn, dcery Mörða, řečeného Housle. *Brennu-Njáls saga*, s. 2, 136.

⁹⁸³ [„*Hún tók því vel og gekk kaupíð skjótt fram. Voru vottar að heitorði og ríða þeir heim. Ólöf húsfreyja hafði brullaup inni.*“]. *Þórðar saga hreðu*, s. 31.

⁹⁸⁴ [„*Par er eckia er fastnoð manne þa scal hennar rað fylgja nema fafir fastne þa scal hann raða.*“]. *Grágás. Konungsþók Ib*, s. 29. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 53.

⁹⁸⁵ Dále v seznamu figurovali švagři, jejichž manželky byly ženinými sestrami téhož otce. Pak se o slovo mohli přihlásit matrilinéární příbuzní: matčini bratři, kteří pocházeli z téže matky a po nich švagři, jejichž ženy byly sestrami společné matky. Pokud vdova neměla bližší mužské příbuzné spřízněné sňatkem, právo přecházelo na vzdálenější mužské příbuzné, kteří měli právo po ní dědit.

Pokud nastala situace – např. u synů či bratrů –, kdy se o právo zasňovat ženu dělilo více uchazečů, volba nejstaršího měla přednost. Pokud se však žena proti rozhodnutí postavila, měla právo se provdat dle svého vlastního uvážení, jestliže volbu jejího partnera podpořil alespoň jeden z těchto příbuzných. Dále se pak nemusela ohlížet na přání rodiny, jestliže její příbuzní odmítli již dva uchazeče o její ruku. Třetího nápadníka si pak již mohla vzít i bez souhlasu rodiny. Jedinou překážku by mohlo představovat nerovnocenné společenské postavení páru. Žena se bez souhlasu příbuzných nemohla provdat za muže společensky níže postaveného. Dokonce pokud někdo z příbuzných takovýto sňatek zaranžoval, mohla jej bez následků odmítnout.⁹⁸⁶

Role osoby, která měla právo zasňovat ženu, nespočívala samozřejmě ve snaze omezit ženinu svobodou volbu. Prvořadným úkolem bylo zajistit nevěstě zástupce, který by jí dojednal nejlepší možné podmínky při vstupu do manželství. Kdo jiný by se této role měl zhostit nejlépe, než-li osoba, která ženu obvěnila, popř. po ní bezprostředně dědila. Jakákoli chyba v zásnubním procesu (zásnuby – předání *munðu* – svatební obřad), který trval zpravidla až 12 měsíců, mohla mít fatální následky. Manželství mohlo být prohlášeno za neplatné a děti za nelegitimní. Jako např. v *Sáze o lidech z Lososího údolí*, kde se vdova Þorgerð provdala bez souhlasu svého prvorozeného syna Höskulda, neboť ten v té době pobýval v cizině. Z Þorgerðina druhého svazku vzešel syn Hrut, kterého ale jeho nevlastní bratr odmítl uznat za manželského a na tomto základě mu léta odpíral i nárok na společné dědictví po matce.⁹⁸⁷

Existoval však případ, kdy i muž potřeboval k zamýšlenému sňatku souhlas svých zákonných dědiců. A sice pokud ženich dosáhl věkové hranice 80 let.⁹⁸⁸

K legalizaci sňatku však prostý souhlas osoby, která ženu zasňovala, popř. nevěsty samotné, nestačil. Prvořadou úlohu hrálo především věno. Islandské právo rozlišovalo dva typy věna vypláceného za nevěstu, resp. nevěstě. Bez vyplacení *munðu*, nemohlo dojít k legalizaci sňatku, neboť *munðr* byl tím, co činilo ze svazku dvou lidí legální manželství.⁹⁸⁹ Jeho výše odpovídala, jak již bylo uvedeno výše, minimálně hodnotě jedné marky.⁹⁹⁰ „Cenu za nevěstu“ vyplácel ženich, nikoli však rodině, ale nevěstě samotné. Po svatbě se stal jejím osobním majetkem společně užívaným manželským

⁹⁸⁶ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 29. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 53.

⁹⁸⁷ *Sága o lidech z Lososího údolí*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 195.

⁹⁸⁸ Grágás. *Konungsbók I*, s. 224. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 7.

⁹⁸⁹ Karras, R.: *Concubinage and Slavery in the Viking Age*. *Scandinavian Studies*, 62, 1990, s. 162.

⁹⁹⁰ Částka mohla být snížena, pokud měla žena „špatnou pověst“, popř. např. fyzickou deformaci apod.

párem, ale spravovaný manželem. Pokud muž zemřel dříve jak ona, připadl jí *munðr* jakožto vdovský podíl. K tomuto vlastnictví však ztratila přístup, pokud se během manželského soužití dopustila pro manželku nepatřičného chování; např. podvedla manžela, utekla s jiným mužem, zadlužila se apod. Za takovéto situace pak po celou dobu jejího života spravoval *munðr* manžel a po její smrti jej předal jejím zákonným dědicům.

Druhý typ věna – (*heiman*)*fylgja*⁹⁹¹ – poskytovali dceři její rodiče. Zpravidla dvoutřetinový podíl vyplácel otec, jedna třetina pocházela z osobního majetku matky. V podstatě se jednalo o zástavu dědického podílu. Tato částka na rozdíl od *munðu*⁸⁷ však byla nepovinná, a pokud dcera zemřela bezdětná, *heimanfylgja* se vrátila zpět původním vlastníkům, tj. rodičům. Hodnota tohoto daru zpravidla odpovídala výši *munðu*: *Není řečeno, jak cenný majetek získala [Auð, dcera Snorriho goða] jako věno z domova, ale parně dostatečně odpovídá slušné výši munðu.*⁹⁹²

Hodnota rodičovského věna však neměla překročit výši dědického podílu, který měl dle zákona připadnout každému z ženiných sourozenců, jelikož se jednalo o zástavu nevěstina dědického podílu. I *heimanfylgja* se po svatbě stala osobním majetkem ženy, ale islandské zákony opět pověřily správou manžela.

Vedle *munðu* a *heimanfylgje* mohla novomanželka ještě od svého prvního muže obdržet ráno po svatební noci tzv. *linfé* (tj. jitřní dar), který opět patřil k osobnímu vlastnictví ženy.

Na základě předsvatebních dohod mohli manželé uzavřít po svatbě majetkové partnerství (*félag hjóna*).⁹⁹³ Součástí společného majetku se tak stalo i ženino osobní vlastnictví, žena se pro změnu mohla stát se souhlasem manžela na základě těchto dohod spolumajitelkou jeho movitého i nemovitého majetku. V praxi tato skutečnost fungovala tak, že oba manželé profitovali ze společných výnosů. Nicméně v případě umoření dluhu, placení pokut apod. ztráta majetku padla vždy na viníka, tj. majetek druhého zůstal za těchto podmínek nedotknutelný. Zákony zde jednoznačně chránily dědice manželského páru, kteří nutně nemuseli být společní (legitimní děti z předchozího manželství apod.).

Na základě zasnubních, popř. svatebních dohod tedy oba manželé vstupovali do společné domácnosti s předem vyřešenými vlastnickými nároky. Jestliže neexistovaly

⁹⁹¹ Viz též *heimangerd*.

⁹⁹² [„Eigi er á kveðið hve mikið fé henni skyldi heiman fylgja en líklegt að vera mundi góður sómi.“]. *Heiðarvíga saga*, s. 48.

⁹⁹³ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 43-46. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 65-68.

žádné písemné smlouvy, ani žijící svědkové, majetek se v případě ukončení vztahu, ať už smrtí jednoho z partnerů, separací či rozvodem, rozdělil tradičním způsobem: dvě třetiny připadly manželovi (v případě smrti jeho dědicům) a zbylá třetina manželce (či jejím dědicům).⁹⁹⁴

Manžel měl kontrolu nad celým majetkem i výdaji své ženy, a to i v případě, že plynuly z jejího osobního vlastnictví. Pokud žena překročila částku, jíž ji zákony povolovaly utratit bez vědomí manžela,⁹⁹⁵ partner mohl obchodní transakci dodatečně anulovat.⁹⁹⁶ Přihlédneme-li k nízké částce, s níž mohla žena libovolně disponovat, překvapí preskripcce, která majitelkám půdy přiznávala nárok na její prodej bez vědomí zákonného zástupce. Ale jen za předpokladu, že se jednalo o pozemky představující necelou polovinu z její celkové držby.⁹⁹⁷ V jakémkoliv jiném případě platilo, že vdané ženy nemohly volně disponovat svojí půdou. Bylo jim dovoleno pozemky prodat, nebo se jich zřítci (např. ve prospěch církve) ale pouze se souhlasem manžela nebo nejbližších dědiců, tj. svých zákonných zástupců.⁹⁹⁸

V souvislosti s manželstvím je třeba zmínit cizoložství a bigamii. Na vzdory skutečnosti, že v *Šedé huse* nalezneme ustanovení postihující cizoložství přísně (podrobněji viz kapitola V. trestního práva), narativní prameny k mimomanželským vztahům mužů přistupovaly s překvapivou benevolencí.⁹⁹⁹ Samozřejmě záviselo v první řadě na společenském postavení mužovy milenky, jejím stavu a zda měla zákonného dědice, jehož zájmy v této situaci chránily zákony především. Žena zde vždy figurovala jako oběť. Za jediného pachatele byl považován její svůdce. Ten však také nesl, v případě odhalení nevěry s vdanou ženou, největší rizika. Vdané ženy byly pro ostatní muže, včetně těch nejvýše postavených, tj. i králů, nedosažitelné bez ohledu, zda se jednalo o pohanskou či křesťanskou éru. Mállokterý manžel byl bezpochyby nakloněn myšlence sdílet svoji zákonně získanou ženu, za níž vyplatil věno, s dalšími muži.

---

⁹⁹⁴ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 45. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 67.

⁹⁹⁵ Islandanka směla utratit ½ unce během 12 měsíců. Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 44-45. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 66-67.

⁹⁹⁶ Obchodník, který se ženou protiprávně obchodoval, byl trestně stíhán.

⁹⁹⁷ *Šedá husa* stejná pravidla uplatňovala i v případě, že chtěla žena prodat *godorð*, nebo zaoceánskou loď, tedy dědictví značné hodnoty. Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 45. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 67.

⁹⁹⁸ Ormøy, R.: *Women as Landowners, Scene in the Development of Society in the Norwegian Middle Ages*. In: *Female Power in the Middle Ages*, 8, 1986. (Eds.) K. Glinte – L. Winther-Jensen, s. 174.

⁹⁹⁹ Viz např. Karras, R.: *Concubinage and Slavery in the Viking Age*. *Scandinavian Studies*, 62, 1990, s. 141-162.

Krevní msta, která hrozila ženinu milenci ze strany poškozeného muže, se nezastavila ani před společenskými bariérami.¹⁰⁰⁰

Pokud se nejednalo o ženu svobodného původu, *Grágás* mimomanželské aktivity muže neřešila. Zákony Islandského svobodného státu dokonce připouštěly, že si muži směly kupovat ženy nesvobodného původu jako své souložnice. Pokud otrokyně nestála více jak 12 uncí, nikdo mu v této obchodní transakci nemohl zabránit.¹⁰⁰¹

Sankcemi, které hrozily záletným mužům, jsme se již zabývali v předchozí kapitole. Nyní nás budou zajímat důsledky mimomanželských svazků, tj. přístup *Grágás*, potažmo islandské středověké společnosti obecně, k nelegitimním dětem.

Vzešlo-li z mimomanželského vztahu dítě, bylo většinou na otci, zda se k němu přihlásil, uznal za vlastního a se souhlasem svých dědiců přijal do rodiny. Ovšem záleželo také na sociálním statutu matky dítěte, která mohla donutit otce svého nelegitimního potomka k rodičovské zodpovědnosti legální cestou (ordál, soudní pře). Její společenské postavení pak ovlivňovalo výši sankce, která dopadla na otce dítěte. Když manžel přivedl do rodiny svého nemanželského potomka a prohlásil dítě za legitimní, jeho zákonná žena patrně neměla žádné právní možnosti, jak v tom manželovi zabránit. Alespoň preskripce se o nutnosti jejího souhlasu nezmiňovaly. Ovšem uznaný levoboček byl dědicem svého otce, nikoliv jeho legitimní ženy, což by vysvětlovalo netečnost zákonů k případným manželčiny protestům a naopak nutný souhlas ze strany mužových dědiců.

Na rozdíl od manželského potomka (*arfgengr*, tj. ten, jemuž náležela všechna dědická práva),¹⁰⁰² rozlišovaly islandské i norské zákony mezi několika typy nelegitimních dětí. *Grágás* užívala v souvislosti s nemanželskými potomky čtyři právní výrazy: *hrísungr*, *hornungr*, *besingr/bæsingr* a *vargdropi*. *Hrísungovi*¹⁰⁰³ dala život bývalá otrokyně, otcem musel být samozřejmě svobodně narozený muž. Jestliže matka dítěte získala svobodu teprve až po jeho početí, musel otec svého potomka po narození vyvázat z otroctví, stejně jako předtím jeho matku. V případě *hornunga*¹⁰⁰⁴ byl naopak otcem bývalý otrok, jemuž dala svobodu matka. U rodičů *besinga*¹⁰⁰⁵ nehrálo roli jejich sociální postavení, ale fakt, že se dítě narodilo matce, jíž zákony odsoudily k

¹⁰⁰⁰ Jochens, J.: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. The American Historical Review, 92/2, 1987, s. 333.

¹⁰⁰¹ *Grágás*. *Konungsbók I*, s. 192. *Laws of Early Iceland. Grágás I*, s. 174.

¹⁰⁰² Protiklad *arfgengra* nalezneme v *Šedá huse* pod termínem *laungetinn* (*laun* = tajemství), tj. nemanželské/skrývané dítě. *Grágás*. *Konungsbók I*, s. 220.

¹⁰⁰³ *Hrís* = křoví, tj. dítě, které bylo počato v křoví/lese.

¹⁰⁰⁴ *Horn* = zákoutí/ústraní, tj. dítě, které bylo počato v domě patřící muži, nebo ženě.

¹⁰⁰⁵ *Báss* = stáj/kravín/chatrč, tj. dítě počaté mimo dům, neboť jeho matka byla na útěku před zákonem.

doživotnímu vyhnání. Termín *vargdropi*¹⁰⁰⁶ pro změnu označoval potomka, jehož zplodil otec-psanec. V posledních dvou uvedených případech se tedy teoreticky nemuselo jednat o děti nemanželského původu.

Šedá husa věnovala pozornost především dědickým nárokům, resp. omezení těchto nároků, nemanželských dětí.¹⁰⁰⁷ Nelegitimní potomci měli sice právo na dědictví, ale otcové jim nemohli bez souhlasu svých zákonných dědiců odkázat více, než 12 uncí. Samozřejmě toto omezení bylo bezpředmětné, pokud levobočci zůstali jedinými příjemci otcova majetku, tj. přežili všechny legitimní příbuzné v prvních osmi dědických okruzích.¹⁰⁰⁸

Preskripce týkající se bigamie pak vyvolávají řadu otázek, neboť jsou pro křesťanskou komunitu, k níž se islandská společnost hlásila, přinejmenším krajně překvapivé.

Pokud Islandan spáchal bigamii, čekalo jej pouze *menší vyhnání* (viz kapitola V.).¹⁰⁰⁹ Problematické ale byly pasáže, v nichž *Grágás* přiznávala ostrovanům právo uzavírat druhý zákonný svazek v cizině, a to i v případě, že jednu zákonnou ženu na ostrově zanechali.¹⁰¹⁰ Cizinou je zde ovšem míněno předně Norsko a další oblasti, kde se Islandané dorozuměli mateřštinou. *Šedá husa* si kladla jedinou podmínku, a sice, aby byl druhý sňatek uzavřen dle platného zákona dané země. Potomci z druhého manželství pak měli stejná dědická práva jako děti z prvního svazku.

Nařízení se objevují v oddílech *Šedé husy* jako součást nového práva (*nýmæli*),¹⁰¹¹ ale jejich přesnější datace není možná. Zakotvení těchto preskripcí v zákonodárství Islandského svobodného státu patrně reagovalo na důsledky sankce tříletého vyhnání. Pokud se Islandan nemohl vykoupit z trestu menšího vyhnání, odcházel do exilu. Jeho kroky logicky směřovaly nejčastěji do oblastí, kde nebyl limitován jazykovými bariérami, byť se ve středověku jednalo o geograficky méně podstatné omezení, než-li dnes. Seveřanky, které se „zapletly“ s islandskými psanci, tak měly v *Šedé huse* zakotveny jistoty. I kdyby je muž po uplynutí tříletého exilu opustil a vrátil se domů k první manželce, jejich dětem byla ostrovní legislativou garantována finančně zajištěná budoucnost.

---

¹⁰⁰⁶ *Vargr* = vlk, *varg-drop* = vlčí mládě/dítě vlka, tj. dítě psance.

¹⁰⁰⁷ *Grágás. Konungsbók I*, s. 224. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 6-7.

¹⁰⁰⁸ Tj. přežili nevlastní sourozence, macechu i vlastní a nevlastní legitimní strýce a tety. Podrobněji viz podkapitola dědického práva níže.

¹⁰⁰⁹ *Grágás. Konungsbók I*, s. 226. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 70. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 8-9.

¹⁰¹⁰ *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 70. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 244.

¹⁰¹¹ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 9. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 70. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 244.

Obdobné právo přiznávala *Grágás* i doživotně vypovězeným psancům, resp. jejich dalším manželkám a dětem v cizině. Uznání potomků z druhého svazku lze pochopit u vyhnance, který si odpykával dočasný trest. V cizině požíval veškerých práv, jež mu dříve na ostrově příslušela na základě jeho sociálního statutu. U doživotního psance jde o nelogický krok, neboť pozbyl všech práv i za hranicemi Islandu. Pro ostrovní legislativu přestal v okamžiku vynesení rozsudku existovat. A i přesto *Šedá husa* přiznávala jeho dětem v zahraniční dědické nároky, které ale odpírala psancovým potomkům, pokud jejich matkou byla Islandanka. Patrně se jednalo o snahu zákonodárců vyvarovat se případnému konfliktu s příbuznými žen. Tvrdý postih vůči ostrovankám, které měly děti s psanci, se pak dá vysvětlit skutečností, že o bezprávném statutu muže – díky každoročnímu zasedání *Alþingu* – musely vědět. Vědomě se tedy dopouštěly protiprávního jednání na rozdíl od cizinek, kterým legální situace muže mohla zůstat skryta.

I když křesťanské církevní normy připouštěly manželskou rozluku jen z krajních důvodů, severské právo se k této problematice, stejně jako obecně k mimomanželským vztahům, stavělo s mnohem benevolentnějším přístupem. K tomu, aby byl rozvod legální stačilo pouze, aby manžel nebo manželka učinili prohlášení před svědky.¹⁰¹² *Šedá husa* sice tuto volnost omezila jen na několik konkrétních podmínek, avšak narativní prameny potvrzují, že k manželské rozluce a následném rozvodu nebylo zapotřebí zvláštních privilegií, ani vážných důvodů, natož pak posvěcení církevními autoritami. Ságy např. uvádějí mezi regulérními důvody manželovu údajnou impotenci, což vedlo k rozvodu Unn, dcery Mörða Housle, a Hrúta Herjólfssona.¹⁰¹³ Za rozvodem Þórdís, dcery Björna, a Arngríma Þorgrímssona stála manželčina nevěra a násilná smrt ženina domnělého milence.¹⁰¹⁴ Ovšem důvody mohly mít, z našeho úhlu pohledu, i banálnější charakter, neboť Ólöf, dcera Hrolleifa, zvažovala, že opustí svého manžela Þórhalla kvůli jeho zbabělosti, která, pravda, málem stála jejich společného přítele život: „Ólöf byla Þórhalleem značně popuzena, neboť prozradil [pronásledovatelům], kde Þórður byl, a to natolik, že se ho kvůli tomu chystala opustit. Þórður však zasáhl a situaci mezi nimi urovnal...“¹⁰¹⁵

---

¹⁰¹² Frank, R.: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. Viator, 4, 1973, s. 478.

¹⁰¹³ *Sága o Njálovi*. In: *Staroislandské ságy*. (Překlad) L. Heger. Praha 1965, s. 334. *Brennu-Njáls saga*, s. 11-12.

¹⁰¹⁴ *Víga-Glúms saga*, s. 27.

¹⁰¹⁵ [„*Illa líkaði Ólöfu við Þórhall er hann hafði sagt til Þórðar og var við sjálfri búið að hún mundi skilja við hann fyrir þessum sökum. Þórður átti jafnan hlut að með þeim að betur færi...*“]. *Þórðar saga hreðu*, s. 25.

Ve všech třech výše uvedených případech iniciovaly rozvod manželky.¹⁰¹⁶ V *Heiðarvíga sáze* se však rozvedl Bárðr se svou manželkou Auð, která mu v žertu jednoho rána přidržela polštář u obličeje. Následné vzájemné přehazování polštáře se však zvrhlo. A když létající polštář nahradil kámen vržený rozhněvanou manželkou, Bárðr usoudil, že je čas na rozvod: „Bárðr...jmenoval své svědky a prohlásil, že se s Auð rozvádí a řekl, že nadále nebude trpět její panovačností, jakož i nikomu jinému...Jejich majetek byl mezi nimi rozdělen a [Bárðr] se vydal na cestu následující jaro...na Rus.“¹⁰¹⁷

Za nejzávažnější důvody ukončení manželství považovaly zákony *Grágás* svazky, které porušovaly boží, resp. církevní nařízení. Mezi mužem a ženou nesměl existovat nepřipustný stupeň spřízněnosti, ať již pokrevním poutem či sňatkem. Křesťanské normy v *Šedé huse* rozlišovaly dva základní typy incestu;¹⁰¹⁸ větší a menší, podle toho, jak blízké pouto mezi mužem a ženou existovalo a zda se jednalo o pokrevní příbuzné¹⁰¹⁹ či sňatkem spřízněné osoby.¹⁰²⁰

Většího incestu se dopouštěli příbuzní do třetího stupně (druhého kolena),¹⁰²¹ sňatkem spřízněné osoby, pokud byl jeden z páru pokrevně spřízněn s partnerem druhého do druhého stupně (prvního kolena).¹⁰²² Za spáchání většího incestu hrozilo *doživotní vyhnanství*, u manželského páru samozřejmě znamenal i zrušení nezákonného svazku. Zánik manželství hrozil nejen, pokud byl příliš blízký příbuzenský vztah odhalen mezi manželi samotnými, ale i tehdy, provalil-li se poměr mezi mužem a příbuznou jeho manželky, popř. naopak manželkou a mužovým příbuzným.

U případů menšího incestu, tj. u pokrevních příbuzných do pátého stupně (čtvrtého kolena),¹⁰²³ u sňatkem spřízněných do čtvrtého a pátého stupně (třetího kolena).¹⁰²⁴ Tento typ provinění trestaly islandské zákony *menším vyhnanstvím*.

¹⁰¹⁶ Ólöf si manželskou odluku sice nakonec rozmyslela, ale brzy na to ovdověla a provdala se za Þórða.

¹⁰¹⁷ [„Bárði...nefnir sér votta og segir skilið við Auði og segir að hann vill eigi af henni ofríki taka né öðrum mönnum...Er nú fjárhlutum skipt þeirra í milli og hann ræðst þaðan í braut um vorið...í Garðaríki.“]. *Heiðarvíga saga*, s. 49.

¹⁰¹⁸ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 59-60. *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 181-182, 190, 206. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 80-81.

¹⁰¹⁹ Tzv. *Frændsemisspell*.

¹⁰²⁰ Tzv. *Sifjaslit*.

¹⁰²¹ Tj. nesměli být 2. bratřenci (*næsta bræðra*, tj. *nejbližší bratři*) a bližšího stupně.

¹⁰²² Tj. byli 1. bratřenci (*bræðrungar*, tj. *mladí bratři*). Zákaz se rozšířil i na příbuzné ve 3. stupni, tj. 2. bratřenci (*næsta bræðra*, tj. *nejbližší bratři*). Muž tedy nesměl mít žádný sexuální vztah se ženami, mezi nimiž bylo příbuzenství do 3. stupně, tj. byly 2. sestřenicemi.

¹⁰²³ Tj. 4. bratřenci (*þriðja bræðra*, tj. *třetí bratři*).

¹⁰²⁴ Tj. 3. bratřenci (*annarra bræðra*, tj. *druzí bratři*) a 4. bratřenci (*þriðja bræðra*, tj. *třetí bratři*).

Před přijetím závěrů IV. lateránského koncilu, tj. na Islandu před rokem 1217, nepřipouštěla *Grágás* manželské svazky u příbuzných do pátého stupně (čtvrtého kolena). Manželé spříznění v pátém a šestém stupni se ale mohli vykoupit pokutou ve výši *hlavního desátku*,¹⁰²⁵ aniž by muselo být manželství zrušeno. V šestém stupni sankce odpovídala 6 markám, u příbuzných šestého a sedmého stupně 3 markám. Po roce 1217 připouštěla křesťanská nařízení *Šedé husy* manželství od pátého stupně, nicméně opět pod pokutou *hlavního desátku*. Příbuzní v pátém a šestém stupni se vykupovali 6 markami a šestý stupeň 3 markami. Menšího incestu se pak dopouštěli ti příbuzní, mezi nimiž existovalo příbuzenství čtvrtého a pátého stupně.

V uzavření legálního svazku taktéž bránilo spirituální pouto mezi kmotrem a kmotřenkou (kmotrou a kmotřencem): *Spirituální pouto mezi nimi nesmí být*.¹⁰²⁶ Stejná pravidla platila, jak bylo zmiňováno již výše, i v případě pěstouna a schovanky či pěstounky a schovance, ale i ve vztahu mezi knězem a ženou, kterou pokřtil, popř. duchovním a matkou dítěte, jemuž udělil stejnou svátost.¹⁰²⁷ Pokud po uzavření sňatku některé z těchto pout mezi manželi vyšlo najevo, rozvod byl nevyhnutelný.

Vedle incestu umožňovaly islandské zákony rozvod i z důvodů chudoby.¹⁰²⁸ Tato preskripce se však stal s přijetím nového práva (*nýmæli*) pro iniciování rozvodového řízení nedostačujícím.¹⁰²⁹ Mezi dalšími ekonomickými důvody opravňujícími k legálnímu rozchodu manželů uváděla *Šedá husa* neschopnost jednoho z partnerů zaopatřit příbuzné, kteří se ocitli v materiální nouzi.⁹⁹ Aby svojí povinností jeden z manželů finančně nepoškodil druhého (na vyživovací povinnosti by se jinak totiž podíleli muž i žena společně), mohlo být manželství ukončeno.

I ženy mohly iniciovat rozvod, pokud se na nich manžel dopustil fyzického násilí.¹⁰³⁰ V případě rozvodu samozřejmě muž i žena mohli se souhlasem biskupa opět uzavřít nový legální svazek, tedy pokud bylo předchozí manželství řádně ukončeno a novému sňatku nestály v cestě žádné vážné překážky. V opačném případě dětem z druhého svazku zákony nepřiznávaly plná dědická práva.

---

¹⁰²⁵ Tj. vykoupení činilo 1/10 z celého majetku.

¹⁰²⁶ [„*Guðsfiar scole eigi vera með þeim.*“]. *Grágás. Konungsbók I*, s. 31.

¹⁰²⁷ Sňatky duchovních nebyly ještě ve 13. století na Islandu ničím neobvyklým, byť byl celibát převážně od 12. století prosazován. Viz např. ságy o islandských biskupech (*byskupa sögur*), *Hungrvaka* (pramen o islandských biskupech). Jochens, J.: *The Church and Sexuality in Medieval Iceland*. *Journal of Medieval History*, 6, 1980, s. 377-392.

¹⁰²⁸ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 40. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 63.

¹⁰²⁹ *Grágás. Staðarhólsbók*, s. 203.

¹⁰³⁰ *Grágás. Konungsbók Ib*, s. 39-40. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 63.

Pokud manželství zaniklo přirozeným způsobem, tj. smrtí jednoho z páru, islandské zákony se opět věnovaly předně definování majetkových nároků ovdovělých žen s cílem ochránit předně nároky mužových dědiců. Nezřídka dokonce i na úkor ženina vdovského podílu.

Ze zadluženého majetek manželského páru musely být nejprve uspokojeny pohledávky věřitelů, poté dědiců. Teprve ze zbylého majetku se mohl vyčlenit vdovský podíl. Zachování rodinného majetku předně v patrilineární větvi se však neprojevovalo jen na úkor vdov, ale i vůči světským darům církvi. Dědické právo *Šedé husy* samozřejmě připouštělo odkazy majetku mimo rodinný okruh kvůli spirituálním účelům. Avšak pouze v omezené míře, neboť v první řadě chránilo majetkové nároky nejbližších dědiců. Donace církvi za spásu duše severská legislativa zpočátku ani neznala,¹⁰³¹ později se ale zůstavitel mohl zřící čtvrtinového podílu svého dědictví ve prospěch církve a jedenkrát za život majetku ve výši jednoho desátku, aniž by k tomuto obdarování potřeboval souhlas dědiců.¹⁰³² Je však nezbytné dodat, že se tato omezení vztahovala jen na rodinné vlastnictví, který zůstavitel sám zdědil. Pokud během svého života dosáhl majetku vlastním přičiněním, ani jeho dědicové nemohli vetovat rozhodnutí, jakým způsobem s jměním během svého života a po smrti hodlal naložit.

V královské době dochází na Islandu ve sféře rodinného zázemí spíše k méně významným změnám. Mezi nejzávažnějšími jmenujme na prvním místě skutečnost, že pokud se žena provdala bez souhlasu svého zákonného zástupce, který měl právo nabízet její ruku, manželství nebylo anulováno a děti z tohoto svazku taktéž neztrácely status legitimních dědiců, tak jak tomu bylo v době Islandského svobodného státu. Žena a její potomci ale pozbývali nárok na dědický podíl po osobě, která měla právo ženu zasnoubit a povinnost zajistit jí věno. Zákony k ní přistupovaly *jako by se nenarodila*.¹⁰³³ Jelikož věno-*heimanfylgja*, které zpravidla nevěstě poskytoval právě *giptingarmaðr*, reprezentovalo hlavní položku nevěstina budoucího majetku, ženino neprozřetelné jednání ji mohlo přivést v případě předčasné smrti manžela k závažným existenčním problémům. Její nejistá finanční budoucnost pak plně závisela na

---

¹⁰³¹ Severská společnost pod pojmem „dar“ chápala „něco na oplátku“; tj. dárce se zároveň stával i obdarovaným. K problematice církevních donací viz např. Ormøy, R.: *Women as Landowners, Scene in the Development of Society in the Norwegian Middle Ages*. In: *Female Power in the Middle Ages*. (Eds.) K. Glinte – L. Winther-Jensen, 8, 1986, s. 179. Miller, W.: *Gift, Sale, Payment, Raid: Case Studies in the Negotiation and Classification of Exchange in Medieval Iceland*. *Speculum*, 61/1, 1986, s. 18-50.

¹⁰³² Grágás. *Konungsbók I*, s. 246-247. *Laws of Early Iceland*. *Grágás II*, s. 25.

¹⁰³³ [„...svá sem sú kona væri eigi getin...“]. *Jónsbók*, s. 71. *Járnsíða*, s. 59.

materiální pomoci ze strany jejích dětí, pokud nějaké měla, popř. na dobré vůli manželských dědiců.

Manželský slib stvrzený před bohem a posvěcený církví nemohl být v královské době rozvázán tak snadno, jako v éře Islandského svobodného státu. Chudoba či manželská nevěra jako relevantní důvody k ukončení svazku již nedostačovaly.

V době platnosti *Járnsíðy*, nicméně mimo její ustanovení, byly se zhruba stoletým zpožděním islandským duchovenstvem konečně akceptovány některé církevní kánony, jako byl nutný souhlas nevěsty se svatbou a přítomnost svatebních svědků.¹⁰³⁴ Tato nařízení (*kristinn rétr* arcibiskupa Jóna z Niðarosu) byla přijata roku 1275¹⁰³⁵ ovšem pouze biskupem Árnim Þorlákssonem ze Skálholtu. V křesťanském právu biskupství v Hólech se objevují až roku 1354. Ve skutečnosti však Jónovy stanovy nebyly nikdy schváleny zákonným sněmem.¹⁰³⁶ Nadto nemáme žádné důkazy o tom, že by si církevní autority na ostrově tuto podmínku vynucovaly až do roku 1429.¹⁰³⁷

Právo na adopci měla díky královským kodifikacím i žena, ovšem stejně jako muž potřebovala, aby mohla nového člena formálně přivést do rodiny, souhlas svých nejbližších dědiců.

Další změna, která přichází do praxe s nástupem nových kodifikací, zajistila oběma rodičům právo rozhodovat o budoucích partnerech svých dcer. Do té doby patřilo toto téměř bezvýhradné privilegium pouze otci, a to i přestože část věna pocházela z matčina majetku. Nyní mohli rozhodovat společně. Ovšem zákony královských kodifikací neřešily situaci, jaká by mohla nastat, jestliže se rodiče na volbě potenciálního ženicha neshodli. Ovdovělé matce i nadále zůstalo právo zasňubovat dcery dle vlastního uvážení, pokud již nežil ani její manžel, ani neměla žádného žijícího syna starého 20 a více let.

Ostatně celý seznam osob s právem zasňubovat ženu se v královské době podstatně zredukoval: zůstala zachována pouze pozice otce, bratra, jenž s nevěstou sdílel společného otce, matka, která byla legálně provdána za ženina otce, a seznam uzavíral nevěstin zákonný dědic, jestliže dosáhl minimálně věku 20 let.

---

¹⁰³⁴ Viz též *kristinn rétr* biskupa Árna Þorlákssona. Jochens, J.: *Consent in Marriage: Old Norse Law, Life, and Literature*. Scandinavian Studies, 58/2, 1986, s. 144.

¹⁰³⁵ Roberta Frank uvádí již rok 1269. Frank, R.: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. Viator, 4, 1973, s. 474.

¹⁰³⁶ Sandvik, G. – Sigurðsson, J.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) R. McTurk. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 236.

¹⁰³⁷ Frank, R.: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. Viator, 4, 1973, s. 474.

Věno-*heimanfylgju* mohlo pouze z 1/3 tvořit nevěstino oblečení, dvoutřetinový zbytek měl představovat majetek, který mohl sloužit k užítku i manželovi. Mohlo se jednat i o propůjčenou půdu, jejíž výnosy měly sloužit oběma manželům ke společnému užítku.

Změnila se i výše „ceny, za niž byla žena kupována“. *Munðr*, v královských kodifikacích označovaný jako *tilgjöf*, neměl již pevně stanovenou hodnotu. Dosahovat takové výše, na jaké se společně na základě předsvatebních dohod shodli *giptingarmaðr* a ženich. Pravidlo minimálního společného majetku novomanželů bránící nemajetné populaci v manželských vyhlídkách tedy královské kodifikace odstranily.

V případě majetkových dohod mezi manželi došlo pouze k méně zásadním úpravám. Muž měl plnou kontrolu jak nad manželkou, tak i jejími penězi.¹⁰³⁸ Magnúsovy kodifikace taktéž uváděly minimální částku, s níž mohla žena bez vědomí svého zákonného zástupce volně disponovat. V mladší královské kodifikaci však již byla její výše závislá na společenském statutu ženina manžela, což odpovídalo ustanovením norského zvykového práva.¹⁰³⁹

O společném vlastnictví a obhospodařování majetku rozhodovali společně budoucí manžel a ženin reprezentant, po svatbě pouze manžel. Vdaná žena nemohla svému partnerovi sdílení společného vlastnictví odmítnout. O potřeby závislých příbuzných, ať již ze strany muže či ženy, se dělil manželský pár rovným dílem. Pokud během manželství utrpěla jejich domácnost citelné ekonomické ztráty, zbylý majetek se již nedělil na dvoutřetinový podíl muže a třetinový podíl ženy, ale na poloviny. Naopak u nabytého majetku během manželského soužití zůstalo třetinové dělení zachováno a ani soukromé předmanželské dohody tento poměr nemohly dodatečně upravovat. Jedinou výjimku představovalo dělení majetku u původně chudého manželského páru, kde v případě získání bohatství patřil přeživšímu partnerovi dvoutřetinový podíl. Jestliže měli společné dědice, připadla těmto legitimním dětem celá polovina, zbylá zůstala jejich druhému rodiči a připadla jim samozřejmě až po jeho smrti.

Pokud jde o nemovitý majetek, především půdu, manžel mohl nové pozemky zakoupit z ženina majetku. Jako vdova je však nemohla získat ve formě vdovského podílu, patřily mužovým dědicům. Zděděná půda, kterou získala až po vstupu do

---

¹⁰³⁸ [„...ok á þá sá er fær bæði foræði fyrir henni ok peningum hennar.“]. *Jónsbók*, s. 72.

¹⁰³⁹ Žena sedláka (*bóndakona*) směla ročně utratit 1 unci, žena rytíře (*riddarakona*) 2 unce, baronova (*lends manns kona*) ½ marky. *Jónsbók*, s. 231. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 327. *Gulatingslovi*, s. 78. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 76. *Járnsíða* společenské postavení ještě blíže nespecifikovala. *Járnsíða*, s. 87.

manželství, ovšem zůstala jejím osobním vlastnictvím, jež si po smrti manžela mohla nárokovat zpět.

Islandské právo jednoznačně chránilo zájmy dědiců na úkor ovdovělých žen. Vdovy, jejichž manželé špatně spravovali jejich společný majetek, neměly právo na dědicích zesnulého partnera vymáhat věno zpět. A to ani věno, které obdržela od rodičů.¹⁰⁴⁰ Teoreticky tedy mohla zůstat zcela bez prostředků. Pokud manželé neměli společné děti, museli se o ni postarat její vlastní dědici, tj. rodina jejího otce.

Separace a rozvody manželského páru i v královské době nepředstavovaly vážnou překážku. Jedním z důvodů rozvodu, který Magnúsovy zákoníky zmiňovaly, mohla být i nevěra manželky. Mužskou nevěru zákony řešily jen v případě, že se jí manžel dopustil se sestrou své ženy, neboť se tím dopustil incestu. Za této situace ale nedocházelo k rozvodu, ale k anulaci manželství. A to i v případě, že měl muž poměr se sestrou své ženy ještě před uzavřením samotného sňatku.

Jestliže se manžel dopustil incestu se setrou své ženy, polovina odškodnění patřila podvedené manželce, druhá osobě, která manželství zprostředkovala. Nevěrné manželky ztrácely definitivní nárok na věno po manželovi, *tilgjöf*, nadto její majetek zůstal po dobu jejího života pod správou muže a teprve po ženině smrti připadl jejím dědicům. Na věno po rodičích měla nárok pouze pokud ji manžel zavrhl a rozhodl se manželství ukončit. Nepříliš velký význam, jaký islandské zákony přikládaly porušení manželského slibu, naznačuje skutečnost, že se manželky před nařčením z nevěry hájily pouze jedinou očistnou přísahou (viz kapitola V.).

Pokud se rodič pokusil zřít svých povinností vůči vlastnímu dítěti, opuštěný potomek mu měl být přivázan na záda a takto postupně měli krkavčího otce či matku předvést před sněmovní soud, kde se ze svého přečinu zodpovídali. Zajímavé je, že zcela stejný postup uplatňovaly královské kodifikace i v případě krádeže, kdy obžalovaný předstupoval před soudní porotu s ukradenými předměty přivázanými na zádech.

Jelikož jediným vynutitelným právním prostředkem při určování otcovství bylo podstoupení ordálu – iracionálního důkazního prostředku, který se z právní praxe postupně přičiněním církve vytrácí, adopce se stala jediným zákonným prostředkem přijetí do rodiny.¹⁰⁴¹ Na rozdíl od ordálu, k němuž mohl být potenciální otec donucen

---

¹⁰⁴⁰ *Jónsbók*, s. 77-78. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 95.

¹⁰⁴¹ V Norsku byl ordál železem zakázán církví roku 1247. Svoji roli zde sehrálo i jeho zneužití roku 1204, kdy se o norský trůn přihlásil údajný syn Magnúse V. Erlingssona, Erling Steinvegg (1204-1206/7).

matkou dítěte, v případě adopce se jednalo o dobrovolný akt, nad nímž měl rodič a především jeho legitimní dědicové plnou kontrolu.

V královské době bylo taktéž možné darovat a odkazovat majetek mimo rodinný okruh. Vedle darů církvi, které ale měly být z majetku pozůstalého vyčleňovány přednostně, zákony výslovně chránily i dary věnované králi či od krále a dary přátelům a od přátel. Dary panovníkovi a od panovníka nebyly limitovány žádnou maximální hodnotou, ale dary přátelům nesměly přesahovat hodnotu, jíž by porota mohla označit za pokus dárce okrást vlastní zákonné dědice.¹⁰⁴²

VI.3. Dědické právo

Generačním převodům majetku, obzvláště pak nemovitého vlastnictví, věnovaly dědické zákony, ať již v době Islandského svobodného státu či po ztrátě samostatnosti, přirozeně pečlivou pozornost. I když si v případě mladších královských kodifikací můžeme povšimnout citelného vlivu norského zvykového práva (zvláště pak v případě *Járnsíðy*), pravidlo, kdy zájmy dědiců zůstaly nadřazeny zůstavitelově libovůli, se zachovalo i v Magnúsových zákonících. A to často i na úkor ostatních pozůstalých rodinných příslušníků, obzvláště pak ovdovělých žen. Dělení pozemkového vlastnictví mezi rodinnými příslušníky v patrilineární větvi, několika generační držba půdy i přejímání právní terminologie dle norského modelu se přiblížily norskému modelu.

Islandské právo dělilo rodinné příslušníky s oprávněnými dědickými nároky do několika okruhů podle stupně pokrevní spřízněnosti, který zaujímali vůči zůstaviteli. Čím bližší příbuzenskou vazbou k zesnulému se mohl dědic prokázat, tím byl samozřejmě jeho nárok jistější. Osoba bližšího příbuzenského stupně měla vždy přednost před vzdálenějšími rodinnými příslušníky. A pokud se v dané kategorii nacházel byt' i jediný příjemce, jeho existence automaticky negovala nároky členů vzdálenějšího dědického okruhu. Příbuzní stejného stupně spřízněnosti si mohli nárokovat stejnou výši dědického podílu. V praktické rovině však jeho výše závisela na pohlaví těchto spoludědiců, jejich legitimním původu a zda se jednalo o příbuzné patrilineární či matrilineární.

Pravdivost svých slov potvrdil úspěšným vykonání božího soudu za asistence biskupa Nicolase z Osla. Norsko bylo tehdy rozpolceno válkami mezi jím a druhým pretendentem o trůn, Ingvim II. Bárðarsonem. Jochens, J.: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. The American Historical Review, 92/2, 1987, s. 341.

¹⁰⁴² Výše majetku, kterého se dárce vzdával, opět nesměla přesáhnout čtvrtinu a desetinu z celkového vlastnictví. *Jónsbók*, s. 99-100. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 132-133.

Legitimní potomci měli vždy přednostní dědická práva před nelegitimními dětmi, nicméně manželský původ jedince nehrál na severu, potažmo na Islandu samotném, příliš zásadní roli. V každém případě nemanželský původ potomka, který byl otcem uznán a přiveden do rodiny, neznamenal vyloučení z dědické posloupnosti. Větší důraz, než-li na samotnou legitimitu dědice, se kladl na příbuzenský stupeň.¹⁰⁴³ Stejně tak, jako měly děti pocházející ze zákonného svazku přednostní práva před nemanželskými levobočky, měli i mužští příbuzní zpravidla lepší vyhlídky, než jejich ženské protějšky, obzvláště pak s přijetím nových dědických norem *Jónsbók*.

Šedá husa dělila příbuzné na 19 základních a dalších 5 dodatečných dědických okruhů. *Járnsíða* a *Jónsbók*, po vzoru norského zvykového práva, rozlišovaly 13 standardních kategorií, ale v rámci každé z nich existovaly ještě další podokruhy dědiců. Příbuzní z těchto podkategorií však většinou pocházeli ze vzdálenější pokrevní spřízněnosti, nebo se mohlo jednat o stejný stupeň příbuzenství, ale do následujícího podokruhu byli vykázáni, protože se nejednalo o mužské dědice, ale dědičky a jejich potomky.

Na rozdíl od *Grágás* totiž mladší kodifikace připouštěly, aby se o dědictví podělilo v rámci rodiny více zůstavitelových potomků, byť různého stupně příbuzenství. Tato skutečnost byla dána prostým faktem; v Norsku – na rozdíl od Islandu – existovalo vlastnictví půdy ve společné držbě několika generační rodiny, tj. o nemovitý majetek se běžně dělilo více příbuzenských stupňů (zůstaviteli synové a vnuci se strýci a bratřenci apod.). Ovšem na ostrově v době Islandského svobodného státu máme doloženy pouze usedlosti, které byly obhospodařované ve společném vlastnictví maximálně dvěma generacemi majitelů.¹⁰⁴⁴ Tam, kde majetek spravovali dohromady pouze rodiče a děti, nebylo zapotřebí vytvářet další podokruhy dědiců, neboť převod vlastnictví zde byl jednoznačně předem určený.

Islandský svobodný stát přirozeně neměl na rozdíl od Norska právo odúmrti, proto nalezneme v *Grágás* i mimořádné dědice, které k zůstaviteli nevázalo pokrevní pouto, ale zpravidla určitý legální závazek (např. u věřitele dluh) či poskytnutí protislužby (např. u sedláka nabídnutí přístřeší a stravy, u kapitána lodi místo na palubě). Majetek zesnulého, k němuž se nehlásil žádný zákonný dědic, snadno mohl zavdat příčinu ke krvavému konfliktu mezi potenciálními zájemci.

---

¹⁰⁴³ Otázka mentální způsobilosti dědice, na rozdíl od manželského původu, hrála zásadní roli, neboť taková osoba nemohla odpovědně spravovat svěřený majetek. Viz *Grágás. Konungsbók I*, s. 222. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 5-6.

¹⁰⁴⁴ Hastrup, K.: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985, s. 73.

Abychom mohli v dědickém právu jednotlivých islandských zákoníků odhalit rozdíly, které s sebou na ostrov přinesla norská supremace, pojďme alespoň ve stručném shrnutí zhodnotit, jakým způsobem se s generačními převody majetku vypořádaly zákony Islandského svobodného státu.

Šedá husa přiznávala dědické nároky ve 14 základních kategoriích nejbližším příbuzným zůstavitele. První pozice patřily manželským dětem zesnulého s přednostními nároky mužských dědiců před dědičkami, tj. legitimní synové (1) a legitimní dcery (2). U bezdětného zůstavitele se dědictví vracelo zpět otci (3).¹⁰⁴⁵ Následující místo zaujímali jeho legitimní sourozenci, s nímž měli stejného otce, opět s přihlédnutím k pohlaví potenciálního příjemce dědictví. Ovšem dědickou pozici mezi zůstavitelovými legitimními bratry (4.) a legitimními sestrami (6.) stejného otce vyhradily zákony *Grágás* matce (5.), která ale musela být zákonnou ženou zůstavitelova otce. Po manželských sourozencích společné matky, legitimní bratři (7.) a legitimní sestry (8.), se o svá práva mohly přihlásit nelegitimní děti zesulé osoby, nelegitimní synové (9.) a nelegitimní dcery (10.). Další pozice pak obsadili nemanželští sourozenci, nelegitimní bratři (11.) a nelegitimní sestry (12.) stejného otce a nelegitimní bratři (13.) a nelegitimní sestry (14.) stejné matky. Teprve v 15. a 16. mimořádném dědickém okruhu figurovali příbuzní vzdálení ob jednu generaci. Zde ovšem stupeň příbuzenství hrál významnější roli, než-li samotná linearita. Tj. majetek připadl dědečkům z otcovy i matčiny strany a vnukům pocházejícím od zůstavitelových synů i dcer (15.). Stejně pravidlo pak platilo i pro babičky a vnučky (16.), kterým byla dána přednost před strýci a synovci (17.) a tetami a neteřemi (18.). Poslední dědický okruh náležel patrilineárním i matrilineárním 1. bratrancům a sestřenicím (19.). (Pro snadnější orientaci viz příloha dědického práva.). Jen stručné připomenutí: všechny tyto rodinné příslušníky s potenciálními nároky na dědictví k sobě poutala reciprocitní práva a povinnosti, které členové *ætt* měli jeden k druhému.

Jelikož okruhy královských kodifikací kopírují mnohem komplikovanější norský model dědického systému, je nezbytné věnovat jednotlivým kategoriím nárokovatelů pozůstalosti alespoň stručný náhled, případně vysvětlení. *Járnsíða* – až na zanedbatelné výjimky – prakticky kopíruje model severonorského zvykového práva *Frostapingu*, včetně chybně uvedených příbuzenských vazeb vůči zůstaviteli v posledních šesti kategoriích (8.-13.). Díky tomuto lapsu došlo k markantním posunům v dědické

---

¹⁰⁴⁵ A matce, pokud i ona přispěla svým podílem. Nicméně matka do 3. dědického okruhu oficiálně nespádala.

posloupnosti.¹⁰⁴⁶ *Jónsbók* na proti tomu reprezentuje zajímavou, ale o to komplikovanější, ukázkou hybridního norskó-islandského dědického systému.

První dva dědické okruhy královských kodifikací byly vyhrazeny přímým potomkům zůstavitele a jejich dětem. I když se jednotlivé kategorie *Járnsíðy* a *Jónsbók* neshodovaly, dědické zásady zůstaly zachovány. Můžeme tedy mluvit spíše o kosmetických úpravách prvního a druhého dědického okruhu Magnúsových zákoníků. Pohlaví a legitimita dědice hrály v přednostních nárocích na majetek a při jeho dělení zásadní roli.¹⁰⁴⁷ Synové, dcery, vnukové a vnučky tedy neměli k dědictví stejná práva.

Nejbližšími dědici zůstavitele dle *Járnsíðy* byli jeho legitimní synové. Tímto pravidlem se starší královská kodifikace shodovala s *Šedou husou*. V *Jónsbók* se ale o první dědický okruh dělili synové i s dcerami, které u obou starších kodifikací zaujímalý v dědické posloupnosti až druhé místo.

Zatímco v době Islandského svobodného státu měl každý z mužských dědiců nárok na stejný podíl, jež každému zpravidla určil náhodný los, v královské době si mohl rodinný statek s pozemky (*höfuðból*) nárokovat pouze prvorozený. Ostatní dědicové museli být odškodněni stejně kvalitní půdou v odpovídající hodnotě, aby nikdo z nich netratil.

I když se na první pohled zdá, že nejmladší islandský zákoník přistupoval k dětem zesnulého na rozdíl od *Grágás* a *Járnsíðy* rovnocenně, opak je pravdou. V dodatku prvního dědického okruhu *Jónsbók* se totiž dále zdůrazňuje, že dcerám, které dědily každá stejný díl, měl patřit pouze poloviční podíl syna. Dědictví mohly obdržet ve formě dobytka či méně významné půdy. V *Šedé huse* jsou sice dcery uváděné až na druhém místě, což však ale neznamenaló, že by byly z dědictví vyloučeny, pokud měl zesnulý muž byt' jediného syna. Svůj dědický podíl, který se v době islandské proto-republiky rovnal dílu, jaký obdržel každý z jejich bratrů, obdržely zpravidla již při vstupu do manželství ve formě věna (viz předchozí podkapitola). Jestliže v době smrti rodičů zůstávaly stále neprovdané, přijímaly dědictví, které však mohly samy spravovat až po dosažení 20. roku života. Dalším podstatným rozdílem mezi zákoníky, který jednoznačně v rovnocenném přístupu k dědictví synů a dcer vyznívá nejpříznivěji pro *Šedou husu*, byla skutečnost, že v obou královských kodifikacích dcery nefigurovaly

---

¹⁰⁴⁶ Od 8. dědického okruhu dochází k záměně příbuzných; strýcové byli v textu zaměněni za bratry, babičku a dědečka nahradila matka a otec, místo bratranců jsou uvedeni bratři, místo tet sestry. *Járnsíða*, s. 69-72. NgL I, s. 206-207. *The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law*, s. 325-327.

¹⁰⁴⁷ *Jónsbók*, s. 86. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 113.

jako jediní příjemci. V *Járnsíðy* i *Jónsbók* (ať již v 1. či 2. okruhu) se vždy dělily o podíl s nejbližšími mužskými příbuznými, bratry (tj. syny zesnulého) či synovci (tj. vnuky zůstavitele). U nejmladšího zákoníku nadto i s adoptovaným synem, jímž byl zpravidla nemanželský levoboček uznaný jedním z rodičů. Nelegitimní syn byl však v éře svobodného státu odsunut jako dědic až na devátou pozici.

Járnsíða mezi vnoučaty preferovala mužské potomky synů,¹⁰⁴⁸ kterým přiznávala nárok ve stejné výši jako zůstavitelovým dcerám. Vnučky dědily pouze tehdy, pokud děti ani vnuci zůstavitele již nežili. Nadto podmínkou u obou generací byl manželský původ. *Jónsbók* na rozdíl od obou starších zákoníků vyžadovala legitimní status pouze u vnoučat, jejich otcové tedy mohli pocházet z mimomanželského vztahu. Toto právo se však nevztahovalo na vnuky, kteří přijímali dědictví po prarodiči z matčiny strany. Jejich matka (dcera zesulé osoby) musela taktéž pocházet z manželského svazku. Vnučky, legitimní dcery legitimních dcer, zaujímaly nejzazší pozici mezi všemi výše jmenovanými dědici dvou generací.¹⁰⁴⁹

Mezi nejbližšími dědici (prvních dvou okruhů) platila v rámci rodiny předkupní práva na půdu. Cena vykupovaných pozemků mohla být o 1/5 nižší, než byla jejich skutečná hodnota. Jako první se o rodinnou půdu mohli přihlásit bratři, pak otec (pokud nebyl finančně závislý na svých dětech) a teprve poté syn. V případě odkupu půdy tedy neplatila přesně pravidla spojená s dědickými nároky, ale systém dělení nemovitého majetku v rámci stejné generace zůstal netknutý. Tak se zajistilo, aby půda zůstala rodině zachována i v další generaci.

Pokud Island'an zemřel bezdětný, nebo své děti a vnuky přežil, dědictví po nich připadlo opět otci. Potomci nemuseli přebírat dědictví po rodičích pouze v případě jejich smrti, otec tedy mohl své děti přežít a majetek, jež jim kdysi předal jako dědický podíl se tak vrátil zpět původnímu držiteli.

Další dědické pozice (3. a 4.) vyhradily královské kodifikace zůstavitelovým sourozencům. Pokud se mohli bratři prokázat manželským původem a společným otcem jako zesnulý, nic jim nebránilo v převzetí dědictví. Sestry dědily pouze tehdy, jestliže již nežili jejich mužští sourozenci.

U dědických práv mezi sourozenci si tak můžeme povšimnout prostého pravidla: patrilinearita měla vždy přednost před matrilinearitou bez ohledu na pohlaví dědice,

---

¹⁰⁴⁸ Dcery synů připadaly do úvahy pouze pokud nežili jejich bratři. Byl jim tedy vyhrazen podokruh druhého dědického okruhu.

¹⁰⁴⁹ Grágás. *Konungsbók Ib*, s. 218-227. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 3-9. *Járnsíða*, s. 66-83. *Jónsbók*, s. 78-80. *Jónsbók. The Laws of Later Iceland*, s. 97-101.

kteře hrálo roli teprve až při sekundární selekci. Tj. bratři a sestry téhož otce měli vždy přednost před sourozenci pocházející ze stejné matky a bratrům zesnulého byla vždy dána přednost před sestrami. Toto pravidlo zachovávaly všechny tři zákoníky.

V následujících kategoriích se královské kodifikace již rozcházejí. Ovšem shodně upravují dědickou pozici matky, kterou bychom mohli v *Šedé huse* označit za právní lapsus. V době Islandského svobodného státu dědila matka na páté pozici. Pokud tedy po zůstaviteli nezůstali žádní potomci, otec ani patrilineární bratři, zákony *Šedé husy* přiznaly dědictví matce, a to i před nároky patrilineárních sester zesnulého. Je logické, že se majetek vrátil zpět matce, která částečně přispívala na dědictví svých dětí.¹⁰⁵⁰ Ale jelikož dědila dříve než patrilineární sestry, které v *Grágás* obsadily až šestý dědický okruh, měla tak přednost dědický nárok na část majetku po manželovi před jeho ženskými potomky. Sestry zesnulého, s nímž měly společného otce, totiž nemusely nutně být dcerami matky dědicí po zůstaviteli.

V královských kodifikacích se matčina pozice změnila. Patrilineární sestry totiž měly přednost před matkami jejich zesnulých bratrů. Nemohlo tedy dojít k situaci, kdy by část majetku po zesnulém manželovi připadl vdově, pokud ještě žila byt' jediná z jeho dcer z předchozího legitimního svazku.

Matky měly samozřejmě nárok na dědictví po zesnulých dětech pouze tehdy, jestliže byly legitimními manželkami jejich otců a přispívaly ze svého majetku potomkům na dědictví. A právě tento podíl se jim právoplatně vracel zpět.

Matčina dědická pozice se však měnila pokaždé s přijetím nové kodifikace. Ani Magnúsovy zákoníky se zde neshodovaly. Zatímco *Járnsíða* upřednostnila mezi nejbližšími dědici po dětech, vnoučatech a sourozencích nároky otcova otce a otcových bratrů spolu s bratrovými syny před matkou, což odpovídalo pravidlu zachovat majetek v patrilineární linii rodiny, *Jónsbók* jejím dědickým nárokům dala přednost před těmito příbuznými.

Járnsíða – s výjimkou 6. dědického okruhu¹⁰⁵¹ – přejala norský model, tj. rodinní příslušníci v následujících kategoriích uplatňovali své nároky v rámci stejného stupně příbuzenství podle prostého pravidla 1) patrilinearita 2) pohlaví 3) manželský status.

---

¹⁰⁵⁰ Zpravidla třetinový podíl dědictví dětí pocházel z majetku matky. Jeho výše však mohla být upravena dodatečnou dohodou mezi manželi.

¹⁰⁵¹ V 6. dědickém okruhu se objevuje otcova sestra, která je však uváděna již ve 4. kategorii.

Obdobnou situaci nalezneme i v *Jónsbók*, zde ale dědickou posloupnost komplikuje nelegitimní původ některých příjemců. Teoretický 14. závěrečný dědický okruh v obou královských kodifikacích měl pouze jediného příjemce – panovníka.

K manželskému statutu dědiců přistupovaly jednotlivé islandské zákoníky s odlišným přístupem, je tedy nezbytné se této problematice alespoň letmo dotknout. Byť se první nemanželský dědic objevuje v *Grágás* až na 9. pozici, která patřila nelegitimnímu synovi zůstavitele, v nárocích jej předbíhali nevlastní legitimní sourozenci,¹⁰⁵² otcovy prarodiče a strýcové a tety, s nimiž měl levoboček společného alespoň jednoho ze čtyř možných prarodičů. *Járnsíða* vyhradila nemanželským příbuzným 6. dědický okruh, nicméně jej nepřiznala synovi, ale nelegitimnímu bratrovi, s nímž zůstavitel sdílel společného otce. Levobočnému synovi patřila až následující 7. kategorie. Jeho děti, pokud již pocházely z manželského svazku, ale mohly dědit v 2. dědickém okruhu a dělit se o dědečkův majetek se svými tetami (legitimními dcerami zesnulého). Jestliže ale legitimní bratři jejich otce měli vlastní manželské potomky, tato překážka je z 2. dědického okruhu vylučovala.

Nejenže tedy zákony v královské době daly přednost nemanželským bratrům před syny, ale nemanželské dcery odsunuly do pozadí ve prospěch dědice, jenž ani nemusel být zůstavitelovým pokrevním příbuzným: po nelegitimním synovi totiž patřila dědická pozice legitimnímu bratrovi nelegitimního bratra, kteří sdíleli matku.¹⁰⁵³ Zbylé kategorie uváděly již rodinné příslušníky do 5. stupně příbuzenství pocházející pouze z manželských svazků. Jelikož v případě jejich smrti či neexistence připadl majetek na základě královského regálu králi, nároky vzdálenějších nelegitimních příbuzných byly bezpředmětné.

Nejmenší důraz na manželský původ dědice kladly zákony *Jónsbók*. Nemanželský syn, který byl do rodiny přiveden jedním z rodičů, popř. jeho dědici, figuroval již v 2. dědickém okruhu, byť nikoli jako samostatný příjemce pozůstalosti. Jak již bylo zmíněno výše dělil se zde o dědictví s vnuky zesnulého, tj. se svými nevlastními synovci, jejichž otcové nemuseli pocházet z manželského lože, a neteřemi. Jediná vnoučata, která do této kategorie nespádala, byly dcery dcer. I když se mohly prokázat manželským původem stejně jako jejich matky, nárok na dědictví jim připadl jako poslednímu podokruhu 2. kategorie. Z dědictví je tedy mohl vyloučit právě

---

¹⁰⁵² S nimiž měl společného otce, neboť v *Šedé huse* můžeme uvažovat pouze o adopci nemanželského dítěte ze strany otce.

¹⁰⁵³ Pokud zůstavitel sdílel s nelegitimním bratrem společného otce, nikoli matku.

mimomanželský strýc. Pokud neměl zůstavitel žádné legitimní děti, uznaný levoboček byl jediným nezpochybnitelným příjemcem jeho veškerého majetku.

Synové konkubín, kteří tedy nutně nemuseli být otcem uvedeni do rodiny, dědili jako poslední podokruh v 6. kategorii. Na majetek měli nárok dříve jak jejich strýcové a bratřenci z matčiny strany. Nesměli však pocházet ze zakázaného svazku, tj. jejich rodiče se nesměli dopustit incestu. Na dědictví měli taktéž nárok pouze tehdy, jestliže v době, kdy jejich matku přijal otec jako konkubínu, nebyl ženatý.

Nejmladší královská kodifikace dále vyhradila dědicům nemanželského původu poslední 13. kategorii. Příslušné podokruhy v podstatě kopírují hlavní dědické kategorie. Výčet příjemců zahajuje nelegitimní dcera, poté byly uznány nároky vnoučat, sourozenců, strýců spolu se synovci, tet s neteřemi a 1. bratřenců. Posledními dědici mimomanželského původu jsou jmenováni 3. bratřenci. Pokud neexistovaly jejich ženské protějšky, dědictví opět připadlo králi.

Můžeme si tedy povšimnout, že díky vlivům norského zvykového práva se nelegitimní dědicové, a to i vzdálenějšího příbuzenského stupně, dočkali v královské době ze strany islandských zákonů větších legálních jistot.

Další signifikantní změnou vyvolanou Magnúsovými legislativními zásahy do islandského dědického práva byla skutečnost, že Islandčané v nové éře již nemohli libovolně prodávat či se vzdávat nároků na budoucí dědictví ve prospěch třetí osoby, tak jak to umožňovaly normy *Šedé husy* (např. u dlužníků).¹⁰⁵⁴

V oblasti rodinného práva přinesly Magnúsovy kodifikace Islandu a jeho společnosti změny spíše méně signifikantní. Nicméně i když se nejednalo o tak markantní zásahy, jakými prošly např. ostrovní administrativa či trestní právo, neznamenal tato skutečnost, že v rovině, kterou bychom dnes označili za sféru soukromoprávní povahy, nedošlo navzdory královským revizím práva k znatelným úpravám.

S definitivním zakotvením norské supremace na Islandu bychom patrně očekávali silnější projevy křesťanského, resp. církevního vlivu na ostrovní legislativu. A to i na vzdory sporům, které za Magnúsovy vlády probíhaly mezi panovníkem a hlavou norské církve. Větší dopad bychom mohli předpokládat minimálně v oblasti manželských ustanovení, neboť v této sféře se duchovenstvo snažilo prosadit změny již dávno před tím, než se „ledový ostrov“ stal jednou z tributárních zemí Norska.

---

¹⁰⁵⁴ Grágás. *Konungsbók I*, s. 236. *Laws of Early Iceland. Grágás II*, s. 16-17.

I přesto mladší královský zákoník *Jónsbók* přistupoval k nelegitimnímu původu jedince, resp. ke konkubinátu a dalším formám mimomanželského soužití, s neskryvanou benevolencí. Dokonce shovívavěji, než-li obě starší kodifikace. Nevěstin souhlas povinný při uzavírání manželství se při svatební ceremonii prosazoval taktéž pozvolna, nadto jej nařízení *Šedé husy* negovaly konečným rozhodnutím otce. *Járnsíða* ani *Jónsbók* v tomto ohledu žádné zásadní změny nepřinesly. V rozvodové problematice se sice pravidla pro ukončení zákonného svazku zpřísnila, přesto na ně společnost – jak napovídají preskriptivní i narativní prameny – nepohlížela jako na zapovězené sociální stigma. Např. chudoba v královské době již nebyla považována za relevantní důvod rozvodu, ale ani jako překážka k uzavření sňatku.

V královských zákonících se ale již neobjevují normy, které v době Islandského svobodného státu fakticky uzákonily bigamii. I když cílem těchto dvou překvapivých norem byla patrně snaha chránit potomky, resp. dědice, psance sankcionovaného tříletým vyhnanstvím a předcházet konfliktům s cizinci, mezi odborníky vyvolávají na toto téma dodnes stálé debaty a neuspokojivé interpretace.

I přesto si však lze v rámci rodinných vztahů jistého církevního vlivu ve sféře světského práva povšimnout. I když duchovenstvo vedlo nepříliš úspěšný boj v oblasti nemanželských soužití a legitimizace levobočků, některé pravomoci hlavy rodiny, jako bylo uvalování dlužního otroctví na vlastní děti, se z islandských nařízení vytrácí. Je však nezbytné dodat, že tato forma umořování dluhů díky Magnúsově revizi z preskriptivních pramenů zcela mizí. Věřitelé mohli napříště vymáhat své pohledávky formou exekucí. Pouze v případě zadlužených cizinců připouštěly zákony splatit dluh fyzickou prací dlužníka, nijak však nenapadaly jeho právní status.

V majetkoprávních záležitostech chránily islandské středověké zákony vždy zájmy potenciálního dědice bez ohledu na dobu, z níž příslušné normy pocházely. Proto jim také v řadě případů přiznávaly právo vetovat některé právní či obchodní transakce osob, po nichž měli dědictví přijímat, ať se již jednalo o rozhodnutí o adopci, uzavření nového manželství, či vzdávání se nemovitého majetku formou prodeje či darování (včetně darů církvi). Samozřejmě zájmy nárokovatelů dědictví mužských zůstavitelů chránily všechny tři islandské zákoníky důrazněji, než-li dědiců žen. Mužští dědicové žen ale měli na druhé straně nad budoucím dědictvím mnohem větší kontrolu již za života zůstavitele, neboť se zpravidla jednalo o jejich zákonné zástupce.

Magnúsovy kodifikace patrně nejcitelněji zasáhly v oblasti dědického práva. Přehledný systém – jedna kategorie nejbližších dědiců stejného stupně příbuzenství a

pravidla rovného dělení –, který uplatňovala společnost Islandského svobodného státu, se díky královským zákoníkům značně zkomplikoval. K této skutečnosti přispělo jednak zavedení nových podokruhů hlavních dědických kategorií, ale i různé příbuzenské stupně dědiců, které nyní mohli figurovat ve společném okruhu, ale pro změnu se dělili o pozůstalost v odlišném poměru. Další komplikaci bezpochyby přinesl fakt, že *Járnsíða* přejala dědické právo *Frostapingu* včetně chybně uvedených příbuzenských kategorií. Přehlednost novému systému nepřinesla ani *Jónsbók*, kterou můžeme označit za částečný hybrid norského i islandského dědického práva. Na obranu Magnúsovy právní revize snad jen dodejme, že v generačních převodech majetku se oba severské systémy odlišovaly natolik, že jejich sblížení nutně muselo vést k ústupkům a ohýbání práva na obou stranách, byť, pravda, více ze strany ostrovní tradice. V královské době však zákony chránily dědice i na úkor ovdovělých žen. Pokud po sobě zůstavitel zanechal nedostatečný majetek, mohli se o něj přihlásit pouze dědicové a vdovy pak byly odkázány na materiální výpomoc ze strany vlastních příbuzných, popř. na milosrdenství manželových dědiců. V éře Islandského svobodného státu se majetek po pozůstalém dělil mezi zákonné příjemce a vdovu proporcionálně.

S nástupem královské doby si taktéž můžeme povšimnout větší míry právní zodpovědnosti, jež byla dána ženám, předně matkám, ať již v otázkách zasňubování dcer či nově v otázkách adopce.

Vzájemné závazky rodinných příslušníků v pěti základních příbuzenských stupních zůstaly zachovány, jakož i pravidla pěstounské péče a péče o závislé osoby, které byly na solidaritě pokrevních i sňatkem spřízněných jedinců přímo závislé. Vytrácí se ovšem pěstounství založené na prestiži a politických preferencích, které bylo v době Islandského svobodného státu jako forma upevňující spojenectví hojně využívané. I tento fenomén lze však pochopit, obzvláště přihlédneme-li k autoritě panovníka, která se postupně prosazovala do centra politického dědí ostrova již během 13. století. Zformování islandské šlechty a jejích dvou stavů vneslo do dynamiky systému aliančních vazeb logické proměny, jež se orientovaly na reciprocitní podporu panovnické moci.

ZÁVĚR

Islandská středověká společnost nahlížená převážně pohledem normativních pramenů (*Grágás*, *Járnsíða* a *Jónsbók*) prochází po zániku Islandského svobodného státu (930-1262/1264) a ztrátě samostatnosti (1264) řadou významných změn nejen v právní rovině. Nový status Islandců, jakožto poddaných jedné z tributárních zemí norské koruny, nadto nepřilíš významného ekonomického potenciálu, se přirozeně odrazil v politické, právní, ekonomické i sociální sféře „ledového ostrova“.

Soubor zákonů Islandského svobodného státu *Grágás* je unikátním preskriptivním pramenem středověkého severu, který co do obsáhlosti, formy i obsahu nemá mezi skandinávskými zákoníky téže doby kvalitativní ani kvantitativní konkurenci. I když jsou oba královské zákoníky *Járnsíða* (1271/1273) a *Jónsbók* (1281) Magnúse VI. Hákonarsona částečným derivátem samotné *Šedé husy*, v zásadních otázkách kopírují norský právní řád. Vnášejí tak do ostrovní legislativy nové cizorodé elementy, které významným způsobem mění politický, administrativní, ale i trestněprávní charakter islandského středověkého práva, nemluvě o citelných zásazích do sféry rodinného zázemí především v oblasti dědických nároků.

Řada těchto změn byla samozřejmě přirozeným krokem politického a právního vývoje na cestě sblížování obou zemí. Magnús VI. Zákonodárce se snažil přiblížit legislativu nové tributární země norskému modelu, aby tak mohl lépe ovládat konglomerát, který jako panovník Norska a ostatních tributárních zemí svého království spravoval.

Starší královská kodifikace Islandu *Járnsíða* byla sepsána ve spěchu a nedbala ostrovních tradic, jimiž se obyvatelstvo po staletí řídilo. Prosté nahrazení řady původních islandských nařízení norským zvykovým právem nemohlo mít dlouhého trvání. Pouhá dekáda platnosti této nekvalitní náhražky zákonů Islandského svobodného státu dala Islandcům a jejich námitkám za pravdu.

Mladší *Jónsbók*, byť propracovanější zákoník více dbající starších ostrovních preskripcí, reprezentuje Magnúsův legislativní odkaz lépe, ale i přesto s původními zákony Islandského svobodného státu v řadě právních oddílů koliduje. Nerespektování tradičního ostrovního zřízení a neochota Islandců slepě přijímat ustanovení, o nichž se domnívali, že k jejich proklamaci potřebuje panovník souhlas *Alþingu*, vedly v následujícím půl století k dodatečnému sepisování nových dodatků, které si ostrované na svém králi postupně vymohli.

Přerod proto-republiky v tributární zemi norského království samozřejmě nejcitelněji zasáhl politické zřízení ostrova a jeho správní systém. Nicméně stejných markantních zásahů si můžeme povšimnout i v trestně právní problematice, jakož i sféře rodinného zázemí.

Tradiční instituce Islandského svobodného státu – úřad zákonopravce, *Alþing*, jeho nejvyšší zákonodárny sbor *Lōgrétta* a *goðorðy* – zanikly, popř. byly transformovány v nové orgány a začleněny do královského úřednického aparátu. Úřad zákonopravce, který po staletí reprezentoval nejvyšší zákonodárnou a soudní autoritu Islandského svobodného státu, zanikl. Část jeho původních pravomocí přejali dva *lōgmanni*, předsedající *Lōgréttē*. Nyní se již nejednalo o zákonodárny sbor, ale o nový královský soudní dvůr vytvořený dle norského vzoru. Zásadní dopad mělo zrušení *goðorðů*, jednoho z tradičních pilířů politického zřízení proto-republiky, původně založeného na volitelnosti zástupců do nejvyšších zemských institucí. Systém již nefungoval na osobním vztahu mezi sedláky a jimi volenými předáky. Princip, který ovlivňoval politické mechanismy svobodného státu, vycházel „zdola“. Po uznání norské suverenity se však tento tradiční model zcela mění a moc je nyní propůjčována „shora“, přirozeně panovníkem. Zformování úřednického aparátu v královské době, v jehož čele stanul místodržící ostrova (s titulem *hirðstjóri*, později *höfuðsmaðr*), reprezentuje první orgán zajišťující poprvé od počátků osídlení Islandu centrálně řízenou výkonnou moc. Transformace mocenské základny, kterou v nové éře již nereprezentovali sedláci, ale panovník a jím zplnomocněná nobilita, jakož i vytvoření výkonného aparátu dbajícího na dodržování zemského práva představují dva zásadní elementy, které po roce 1264 nejvíce ovlivnily středověkou islandskou společnost.

V trestněprávních záležitostech se již vynucování práva nemohlo zvrhnout v nárok silnějšího, jak si lze v některých případech povšimnout v době proto-republiky díky barvitému líčení narativních pramenů. Přestalo být i soukromou záležitostí poškozených jednotlivců a přešlo do rukou profesionálních královských úředníků, kteří nyní zodpovídali za dodržování zákonů. Zjednání právní nápravy mimosoudní dohodou, typického jevu Islandského svobodného státu, tak ztratilo v nové legislativě své místo. Jedinou výjimku představovalo právo krevní msty, jež bylo částečně zachováno, a sice na obranu cti blízkých ženských příbuzných. Jelikož se panovník stal na ostrově vrchním garantem zemského míru, na který obyvatelstvo „ledového ostrova“ ve *Století Sturlungů* marně čekalo, objevuje se v islandském právu i nový typ odškodnění, královský *wergeld*, jímž si odsouzení usmířovali krále za znevážení právních norem.

Po ztrátě samostatnosti se v islandském právu po norském vzoru objevují zcela nové formy trestů, jakož i nové typy zločinů. Na prvním místě mezi nejzávažnějšími trestnými činy figurovala v královské době samozřejmě vlastizrada, za niž hrozil trest smrti. Tento definitivní postih ostrovní právo do té doby neuplatňovalo. K vyhnanství (*mírnějšímu*, tj. tříletému, a *doživotnímu*, dvou základních sankcí Islandského svobodného státu), přibýly i fyzické postihy (bičování a další formy mrzačení včetně trestu „oko za oko, zub za zub“, kterými ale odsouzeného postihoval královský zástupce, nikoli oběť samotná). I vyhnanství nabylo po ztrátě nezávislosti nových pravidel. Psanec se měl zdržovat v Norsku, kde čekal na případné podmínky udělení královské milosti.

Mezi novými důkazními prostředky, které legislativa Islandského svobodného státu neužívala, se objevuje spolupřísežnictví. Tento starobylý skandinávský nástroj dokazování či popírání viny obžalovaného nahradil původní porotní systém, uplatňovaný islandskou proto-republikou již od samého počátku její existence. Místo spolupřísežníků (očistníků) byl důkazem bezúhonnosti verdikt vyneseny porotou, nejčastěji tvořenou sousedy obviněného. Se schválením královských kodifikací se však spolupřísežnictví stává na Islandu standardním důkazním prostředkem, byť si můžeme již ve starším Magnúsově zákoníku, *Járnsíðe*, povšimnout snahy o omezení „nepřímých svědectví“ vypovídajících o okolnostech, nikoli o spáchání činu samotného.

V oblasti rodinného zázemí s výjimkou dědického práva se příliš mnoho změn neudálo. Oddíly o zásnubách a manželství se věnují především majetkovým nárokům partnerů, ovdovělých manželů, ale především zákonným nárokovatelům pozůstalosti. I když *Grágás*, *Járnsíða* i *Jónsbók* shodně chrání na prvním místě především práva dědiců, jak před ovdovělými manželkami, tak i zůstavitelem samotným (hlavně před příliš velkorysími církevními donacemi, ale např. i senilitou apod.), v královské době ochraňovaly zákony dědice i na úkor vdov. V případě nedostatečné pozůstalosti měli na majetek nárok pouze mužovi přímí dědicové. Ovdovělá žena se tak musela obrátit na své vlastní příbuzné a jejich materiální podporu, popř. doufat v milosrdenství příjemců manželova zbylého majetku. V době Islandského svobodného státu se však majetek po pozůstalém dělil mezi ovdovělého partnera a zákonné dědice vždy proporcionálně bez ohledu na majetkové ztráty, kterými bylo společné vlastnictví během manželství zredukováno.

V rodinné sféře přinášejí do ostrovní legislativy více změn nové církevní požadavky, nikoli samotní islandští, popř. norští zákonodárci. Nově se objevuje nutný výslovný

souhlas snoubenců při vstupu do manželství. Nevěstino „ano“ dříve vyžadováno nebylo. Dochází i ke zmírnění pravidel příbuzenských stupňů mezi snoubenci. Nemanželský původ a konkubináty však řešilo právo čistě teoreticky, praxe zachycená ságami poodhaluje mnohem tolerantnější společenské názory, jak vůči nelegitimním partnerkám, tak i potomkům, které mnohdy pomáhali upevňovat politické vazby mezi spojenci.

S ratifikací *Járnsíðy* dochází k zásadním změnám v dědickém právu. Pravidla příjemců dědictví byla doslova okopírována z norského zvykového práva, včetně chybně uvedených příbuzenských vazeb mezi nárokovateli pozůstalosti a zesnulým. Díky tomuto omylu tak došlo k nelogickému posunu příjemců dědictví v jednotlivých okruzích. Zatímco islandské právo uznávalo v každém konkrétním okruhu pouze dědice nejbližšího rovnocenného příbuzenského stupně (samozřejmě s upřednostněním mužských nárokovatelů), norské právo přiznávalo dědictví příjemcům různého generačního stupně. Typické dvougenerační vlastnictví soběstačných usedlostí na Islandu automaticky předurčovalo dědické nároky mezi rodiči a jejich dětmi. Kdežto o norské allodium (*óðal*) se logicky dělilo více vlastníků, generační různorodost dědiců byla tedy dána formou společného rodového vlastnictví.

Zásadní změna islandského politického systému po roce 1264 tedy samozřejmě předznamenala komplexní proměny ostrovního práva. V některých oblastech zasáhly nové poměry společnost odlehlého ostrova citelněji, v jiných méně nápadně. První pokus Magnúse VI. Zákonodárce o novelizaci islandské legislativy se u nového obyvatelstva tributární země nesetkal s velkým pochopením. Sporný bod mezi panovníkem a jeho poddanými v legislativních otázkách musíme hledat v příliš násilné snaze přiblížit ostrovní zákonodárství norskému modelu, a to i navzdory domácím tradicím. Výhrady vůči právním nedostatkům *Járnsíðy* taktéž sehrály svoji roli. Ani pokusy *Alþingu* udržet si alespoň zdání někdejších zákonodárných pravomocí na úkor nové autority nelze podceňovat. Legislativní změny i dodatečné právní úpravy, s lepším výsledkem zapracované v *Jónsbók*, méně úspěšně v *Járnsíðě*, jednoznačně, i na vzdory dílčí nespokojenosti Islandčanů, přiblížily „ledový ostrov“ a jeho populaci evropským právním řádům, které v dané době taktéž procházely klíčovými okamžiky na cestě postupné modernizace.

SEZNAM PRAMENŮ

- Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela.* (Ed.) Libuše Hrabová. Praha 2009.
- Aquinas, Thomas: *Treatise on Law. Summa Theologica. Questions 90-97.* Chicago 1969.
- Ágrip af Nóregskonungasögum.* (Ed.) Matthew J. Driskoll. London 1995.
- Biskupa sögur I.* (Eds.) Jón Sigurðsson – Gudbrandur Vigfússon. Christiania 1858.
- De Gamle Eddadigte.* (Ed.) Finnur Jónsson. København 1932.
- Dicuil: *Liber de Mensura Orbis Terrae.* Dostupné na:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Dicuil/De_mensura_orbis_terrae/xt*.html [19.5.2011].
- Diplomatarium Islandicum: Íslenskt fornbréfasafn I.* (Eds.) Jón Sigurðsson – Jón Þorkelsson. Copenhagen 1857-1872.
- Diplomatarium Islandicum: Íslenskt fornbréfasafn IV.* (Eds.) Jón Sigurðsson – Jón Þorkelsson. Copenhagen 1897.
- Edda.* (Překlad) Ladislav Heger. Praha 1962.
- Edda Snorra Sturlusonar.* (Ed.) Finnur Jónsson. København 1931.
- Edda Snorra Sturlusonar I.* (Ed.) Jón Sigurðsson. Hafniæ 1848.
- Edda Snorra Sturlusonar II.* (Ed.) Jón Sigurðsson. Osnabrück 1966.
- Frostatingslova.* (Eds.) Jan Hagland – Jørn Sandnes. Oslo 1994.
- Gerald z Walesu: Dějiny a místopis Irska.* (Překlad) Petr Šourek. Praha 1998.
- Grágás. Konungsbók I.* (Ed.) Vilhjálmur Finsen. Odense 1974.
- Grágás. Konungsbók Ib.* (Ed.) Vilhjálmur Finsen. Kjøbenhavn 1952.
- Grágás. Staðarhólsbók.* (Ed.) Vilhjálmur Finsen. Kjøbenhavn 1879.
- Grágás. Skálholtsbók.* (Ed.) Vilhjálmur Finsen. Kjøbenhavn 1883.
- Gulatingsovi.* (Ed.) Knut Robberstad. Oslo 1969.
- Hákonarbók.* In: *Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) Rudolf Keyser – Peter A. Munch. Christiania 1846.
- (Hin forna lögbók Íslendinga sem nefnist) Járnsíða eðr Hákonarbók.* (Ed.) Þorður Sveinbjörnsson. Havniæ 1847.
- (Hin forna lögbók íslendinga sem nefnist) Grágás. Codex juris islandorum antiquissimus, qui nominatur Gragas, cum interpretatione latina, lectionibus variis, indicibus vocum et rerum.* (Ed.) Johan F.G. Schlegel. Havniæ 1829.

- Icelandic Sagas and Other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. I. Orkneyinga saga and Magnus saga.* (Ed.) Gudbrand Vigfusson. London 1887.
- Icelandic Sagas and Other Historical Documents relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. II. Hakonar saga and a fragment of Magnus saga.* (Ed.) Gudbrand Vigfusson. London 1887.
- Islandske Annaler indtil 1578.* (Ed.) Gustav Storm. Christiania 1888.
- Íslendingabók. Kristni Saga. The Book of the Icelanders. The Story of the Conversion.* Viking Society for Northern Research. Text Series XVIII. (Eds.) Anthony Faulkes – Alison Finlay. London 2006.
- Íslendingabók. Landnámabók.* (Ed.) Jakob Benediktsson. Reykjavík 1968.
- Jako když dvoranou proletí pták. Antologie nejstarší anglické prózy a poezie (700-1100).* (Ed.) Jan Čermák. Praha 209, s. 442-523.
- Jónsbók. Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314.* (Ed.) Ólafur Halldórsson. Odense 1970.
- Jónsbók. The Laws of Later Iceland.* Bibliotheca Germanica, Series Nova, 4. (Ed.) Jana Schulman. Saarbrücken 2010.
- Kristnisaga – Þáttur Þorvalds ens víðförla – Þáttur Ísleifs biskups Gizurrarsonar – Húngrvaka.* Altnordische Saga-bibliothek, 11. (Ed.) Bernhard Kahle. Halle 1905.
- Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol.* (Eds.) Johannes Sleenstrup a kol. København a Kristiania 1921.
- Laws of Early Iceland. Grágás I.* (Eds.) Andrew Dennis – Peter Foote – Richard Perkins. Winnipeg 1980.
- Laws of Early Iceland. Grágás II.* (Eds.) Andrew Dennis – Peter Foote – Richard Perkins. Winnipeg 2000.
- Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum.* Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum. (Ed.) Bernard Schmeidler. Hannoveræ, Lipsiæ 1917.
- Magnus Lagabøters Landslov.* (Ed.) Absalon Taranger. Oslo, Bergen, Tromsø 1970.
- Norges gamle Love indtil 1387, I.* (Eds.) Rudolf Keyser – Peter A. Munch. Christiania 1846.
- Norges gamle Love indtil 1387, II.* (Eds.) Rudolf Keyser – Peter A. Munch. Christiania 1848.

- Sága o Egilovi, synu Skallagrímově.* (Překlad) Karel Vrátný. Praha 1926.
- Sága o Grettim.* (Překlad) Ladislav Heger. Praha 1957.
- Sága o lidech z Vatnsdælu.* (Překlad) Emil Walter. Turnov 1929.
- Snorrason, Oddr: *Saga Óláfs Tryggvasonar.* (Ed.) Finnur Jónsson. København 1932.
- Staðarhólsbók. The Ancient LawBooks Grágás and Járnsíða.* (Ed.) Ólafur Lárusson. Copenhagen 1936.
- Staroislandské povídky.* (Překlad) Helena Kadečková – Veronika Dudková. Praha 1999.
- Staroislandské ságy.* (Překlad) Ladislav Heger. Praha 1965.
- Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thordsson and Other Works, I.-II.* (Ed.) Gudbrand Vigfusson. Oxford 1878.
- Sturlunga saga I.* (Ed.) Julia McGrew. New York 1970.
- Sturlunga saga II.* (Ed.) Julia McGrew. New York 1974.
- Sturluson, Snorri: *Edda a Sága o Ynglingzích.* (Překlad) Helena Kadečková. Praha 2003.
- Sturluson, Snorri: *Heimskringla or the Lives of the Norse Kings.* (Ed.) Erling Monsen. Cambridge 1932.
- Sturluson, Snorri: *Heimskringla: A History of the Norse Kings.* (Ed.) Rasmus B. Anderson. London 1907.
- Sturluson, Snorri: *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur.* (Ed.) Finnur Jónsson. København 1911.
- Sturluson, Snorri: *Sága o sv. Olavu.* (Překlad) Ladislav Heger. Praha 1967.
- The Book of Settlements. Landnámabók.* (Eds.) Hermann Pálsson – Paul Edwards. Manitoba 1972.
- The Earliest Norwegian Laws. Being the Gulathing Law and the Frostathing Law.* (Ed.) Laurence Larson. New York 1935.
- The Medieval Sourcebook: Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV, 1215, The Canons of the Fourth Lateran Council, 1215.* (Ed.) Paul Halsall. Dostupné na: www.fordham.edu/halsall/sbook.html [3.12.2005].
- Theologická summa. Theologické summy svatého Tomáše Akvinského I, 1. a 2. část.* (Ed.) Emilián Soukup. Olomouc 1938.
- Vetter, Daniel: *Islandia aneb krátké vypsání ostrovu Islandu, 1613.* In: Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století. Praha 1989, s. 127-144.
- Porgilsson, Ari: *The Book of Icelanders (Íslendingabók).*(Ed.) Halldór Hermannsson. New York 1930.

SÁGY:

Icelandic Saga Database: http://sagadb.org/index_az.

www.snerpa.is/net/isl.html [21.2.2007].

www.northvegr.org/vigfusson [8.11.2006].

SEZNAM LITERATURY

Adamová, Karolina: *Světlá a stíny středověkého práva*. Praha 2006.

Adamová, Karolina a kol.: *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha 2003.

Andersson, Theodore: *The King of Iceland*. *Speculum*, 74/4, 1999, s. 923-934.

Andersson, Theodor M. – Miller, William I.: *Law and Literature in Medieval Iceland. Ljósvetninga saga and Valla-Ljós saga*. Stanford 1989.

Antonsson, Haki: *Some Observations on Martyrdom in Post-Conversion Scandinavia*. In: *Saga-Book XVIII*. Viking Society for Northern Research. London 1970-1973, 2004, s. 70-94.

Arnold, Morris: *Law and Fact in the Medieval Jury Trial: Out of Sight, Out of Mind*. *The American Journal of Legal History*, 18/4, 1974), s. 267-280.

Åquist, Gösta: *Inheritance and Gifts in Some Mediaeval Laws*. Oslo 1972, s. 37-82.

Bagge, Sverre: *Early state formation in Scandinavia*. In: *Der frühmittelalterliche Staat – europäische Perspektiven*. (Eds.) Walter Pohl – Veronika Weiser. Wien 2009, s. 145-154.

Bagge, Sverre: *From sagas to society: the case of Heimskringla*. *From sagas to society. Comparative approaches to early Iceland*. (Ed.) Gísli Pálsson. Middlesex 1992, s. 61–75.

Bagge, Sverre: *Society and politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley 1991.

Banaszkiewicz, Jacek: *Gumpold, Vavřinec a Kristián, čili krátce o tom, jak se sněžná a severní Bohemia stávala součástí „požehnané“ Evropy*. In: *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha 2003, s. 47-52.

Bar, Přemysl: *Král a království za posledních Přemyslovců*. In: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*. (Eds.) Martin Wihoda – Lukáš Reitingera a kol. Brno 2010, s. 192-213.

Bax, Marcel – Padmos, Tineke: *Two Types of Verbal Dueling in Old Icelandic: The International Structure of the Senna and the Mannjafnaðr in Hárbarðsljóð*. *Scandinavian Studies* 55, 1983, s. 149-174.

Benediktsson, Jakob: *Landnám og upphaf allsherjaríkis*. Saga Íslands I. (Ed.) Sigurður Líndal. Reykjavík 1974.

Benediktsson, Jakob: *Landnámabók. Some remarks on its value as a historical source*. Saga-Book, XVII. London 1966-1969, s. 275-292.

Bennett, Judith: *Medievalism and Feminism*. Speculum, 68, 1993, s. 309-331.

Berger, Alan: *Law in Njáls saga*. In: Samtíðarsögur, 1. Akureyri 1994, s. 82-95.

Berger, Alan: *Lawyers in the Old Icelandic family sagas: heroes, villains and authors*. In: Saga-book of the Viking Society, XX. Viking Society for Northern Research. London 1978-1981, s. 70-79.

Berger, Alan: *Old Law, New Law, and Hænsa-Póris saga*. Scripta Islandica, 27, 1976, s. 3-12.

Blaney, Benjamin: *The Berserk Suitor: The Literary Application of a Stereotype Theme*. Scandinavian Studies, 54, 1982, s. 279-294.

Boswell, John: *Expositio and Oblatio: The Abandonment of Children and the Ancient and Medieval Family*. The American Historical Review, 89/1, 1984, s. 10-33.

Boulhosa, Patricia: *Icelanders and the Kings of Norway: Mediaeval Sagas and Legal Texts*. Leiden, Boston 2005.

Brink, Stefan: *Verba Volant, Scripta Manent? Aspects of Early Scandinavian Oral Society*. Literacy in medieval and Early Modern Scandinavian culture. Viking collection 16. (Ed.) Pernille Hermann. Odense 2005, s. 59-117.

Brown, Peter: *Autorita a posvátné. Aspekty christianizace římského světa*. Brno 1999.

Byock, Jesse: *Cultural Continuity, the Church, and the Concept of Independent Ages in Medieval Iceland*. Skandinavistik, 15/1, 1985, s. 1-14.

Byock, Jesse: *Governmental Order in Early Medieval Iceland*. Viator. Medieval and Renaissance Studies 17, 1986, s. 19-34.

Byock, Jesse: *Medieval Iceland: Society, sagas and power*. Middlesex 1988.

Byock, Jesse: *Modern nationalism and the medieval sagas*. Northern Antiquity: The Post-Medieval Reception of Edda and Saga. (Ed.) Andrew Wawn. London 1994, s. 163-187.

Byock, Jesse: *The Icelandic Althing: Dawn of Parliamentary Democracy*. Heritage and Identity: Shaping the Nations of the North. (Ed.) J. M. Fladmark. Shaftesbury 2002, s. 1-18.

- Bø, Olav: *Hólmganga and einvígi. Scandinavian Forms of the Duel*. Medieval Scandinavia 2. Odense 1969, s. 132-148.
- Ciklamini, Marlene: *Sainthood in the Making: The Arduous Path of Guðmundr of Good, Iceland's Uncanonized Saint*. Alvíssmál 11, 2004, s. 55-74.
- Ciklamini, Marlene: *The Literary Mold of the Hólmgöngumaðr*. Scandinavian Studies, 37/2, 1965, s. 117-138.
- Ciklamini, Marlene: *The Old Icelandic Duel*. Scandinavian Studies, 35/3, 1963, s. 175-194.
- Clover, Carol: *Regardless of Sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe*. Speculum, 68, 1993, s. 363-387.
- Colman, Rebecca: *Reason and Unreason in Early Medieval Law*. Journal of Interdisciplinary History, IV/4, 1974, s. 571-591.
- Colman, Rebecca: *Hamsocn: Its Meaning and Significance in Early English Law*. The American Journal of Legal History, XXV, 1981, s. 95-110.
- Cormack, Margaret: *"Poetry, Paganism, and the Sagas of Icelandic Bishops"*. In: Til Heidurs og Hugbotar. (Eds.) Svanhildur Óskarsdóttir – Anna Guðmundsdóttir. Reykholt 2003.
- Cormack, Margaret: *The Saints in Iceland: Their Veneration from the Conversion to 1400*. Subsidia Hagiographica 78. Brussels 1994.
- Crone, Patricia: *The Tribe and the State*. In: States in History. (Ed.) John Hall. Oxford 1986, s. 48-77.
- Dommasnes, Liv: *Women, Kinship and the Basis of Power in the Norwegian Viking Age*. In: Social Approaches to Viking Studies. (Ed.) Ross Samson. Glasgow 1991, s. 65-73.
- Dawson, Christopher: *Zrození Evropy*. Praha 1994.
- Dugmore, Andrew a kol.: *The Norse landnám on the North Atlantic islands: An environmental impact assessment*. Polar Record 41, 2005, s. 21-37.
- Durrenberger, Paul: *The Icelandic Family Sagas as Totemic Artefacts*. Speculum, 68, 1993, s. 11-17.
- Egilsdóttir, Ásdís: *St. Þorlákr of Iceland: The Emergence of the Cult*. In: Haskins Society Journal, 12. (Ed.) Stephen Morillo. Woodbridge 2003, s. 121-132.
- Ennenová, Edith: *Ženy ve středověku*. Praha 2001.
- Ehrhardt, Harald: *Der Stabreim in altnordischen Rechtstexten*. Skandinavistische Arbeiten, 2, Heidelberg 1977.

- Faarlund, Jan Terje: *The syntax of Old Norse*. Oxford 2004.
- Felstiner, William: *Influences of Social Organization on Dispute Processing*. *Law and Society Review*, 9, 1974, s. 63-94.
- Fix, Hans: *Grágás: GKS 1157 fol*. Frankfurt am Main 1979.
- Fix, Hans: *Grágás. Graphemische Untersuchungen zur Handschrift GkS 1157 fol*. Europäische Hochschulschriften, 1, 325. Frankfurt 1979.
- FOOTE, Peter: *On the Conversion of the Icelanders*. In: Aurvandilstá. *Norse Studies*. (Eds.) Michael Barnes a kol. Viking Collection 2. Odense 1984, s. 56-64.
- Foote, Peter: *Oral and Literary Tradition in Early Scandinavian Law: Aspects of a Problem*. In: Sborník symposia Oral Tradition, Literary Tradition. (Ed.) Hans Bekke-Nielsen. Odense 1977, s. 47-52.
- Foote, Peter: *Some lines in Lögréttapátttr*. Sjötíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni 20. Júlí 1977, 1. Reykjavík 1977, s. 198-207.
- Frank, Roberta: *Marriage in Twelfth- and Thirteenth-Century Iceland*. *Viator*, 4, 1973, s. 473-484.
- Frantzen, Allen: *When Women aren't enough*. *Speculum*, 68, 1993, s. 445-471.
- Gould, Chester N.: *Blotnaut*. In: *Studies in honor of Hermann Collitz: Presented by a group of his pupils and friends on the occasion of his seventy-fifth birthday, February 4, 1930*. Baltimor 1930, reprint 1969, s. 141-154.
- Gurevič, Aron: *Feudalismus před soudem historiků aneb o středověké „rolnické civilizaci“*. In: *Dějiny – Teorie – Kritika*, 1, 2008, s. 7-38.
- Gurevič, Aron: *Kategorie středověké kultury*. Praha 1978.
- Guttormsson, Loftur: *The breakthrough of social history in Icelandic historiography*. In: *Nordic Historiography in the 20th Century*. (Eds.) Frank Meyer – Jan Eivind Myhre. Oslo 2000, s. 265-279.
- Hagland, Jan Ragnar: *Ingimundr prestr Þorgeirsson and Icelandic Runic Literacy in the Twelfth Century*. *Alvíssmál* 6, 1996, s. 99-108.
- Hastrup, Kirsten: *Culture and History in Medieval Iceland*. Oxford 1985.
- Hastrup, K.: *Island of anthropology. Studies in past and present Iceland*. Odense 1990.
- Hastrup, Kirsten: *Text and Context. Continuity and Change in Medieval Icelandic History as „said“ and „laid down“*. In: Sborník symposia Continuity and Change, Political Institutions and Literary Monuments in the Middle Ages. Odense 1986, s. 9-25.
- Hattenhauer, Hans: *Dějiny evropského práva*. Praha 1998.

- Helmholz, Richard: *Debt, Claims and Probate Jurisdiction in Historical Perspective*. *The American Journal of Legal History*, 23/1, 1979, s. 68-82.
- Heusler, Andreas: *Das Strafrecht der Isländersagas*. Leipzig 1911.
- Heusler, Andreas: *Die Anfänge der isländischen Saga*. Berlin 1914.
- Hood, John: *Icelandic Church saga*. Westport 1981.
- Hroch, Miroslav – Kadečková, Helena – Bakke, Elisabeth: *Dějiny Norska*. Praha 2005.
- Christianizing Peoples and Converting Individuals*. (Eds.) Guyda Armstrong – Ian Wood. Turnhout 2000.
- Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus C. 900-1200*. (Ed.) Nora Berend. Cambridge 2007.
- Jakobsson, Ármann: *Í leit að konungi: Konungsmýnd íslenskra konungasagna*. Reykjavík 1997.
- James, T.E.: *The Age of Majority*. *The American Journal of Legal History*, 4/1, 1960, s. 22-33.
- Jan, Libor – Janiš, Dalibor a kol.: *Ad iustitiam et bonum commune. Proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*. Brno 2010.
- Jesch, Jenny: *Women in the Viking Age*. Woodbridge 1991.
- Jochens, Jenny: *Consent in Marriage: Old Norse Law, Life, and Literature*. *Scandinavian Studies*, 58/2, 1986, s. 142-176.
- Jochens, Jenny: *Late and Peaceful: Iceland's Conversion Through Arbitration in 1000*. *Speculum*, 74/3, 1999, s. 621-655.
- Jochens, Jenny: *The Church and Sexuality in Medieval Iceland*. *Journal of Medieval History*, 6, 1980, s. 377-392.
- Jochens, Jenny: *The Medieval Icelandic Heroine: Fact or Fiction?*. *Viator*, 17, 1986, s. 35-50.
- Jochens, Jenny: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. *The American Historical Review*, 92/2, 1987, s. 327-349.
- Jochens, Jenny: *Women in Old Norse Society*. New York 1995.
- Jones, Gwyn: *Some Characteristics of the Icelandic „Hólmganga“*. In: *Journal of English and Germanic Philology*, 32, 1933, s. 203-224.
- Jones, Gwyn: *The Norse Atlantic Saga: Being the Norse Voyages of Discovery and Settlement to Iceland, Greenland, and North America*. Oxford 1986.
- Jones, Gwyn: *The Religious Elements of the Icelandic 'Holmganga'*. In: *Modern Language Review*, 27/3, 1932, s. 307-313.

- Jóhannesson, Jón: *Gerðir Landnámabókar*. Reykjavík 1941.
- Jóhannesson, Jón: *A History of the Old Icelandic Commonwealth*. Manitoba 1974.
- Kadečková, Helena: *Árni Magnússon aneb historie záchrany islandských rukopisů*. Dějiny a současnost, 2, 1996, s. 9-13.
- Kadečková, Helena: *Dějiny Islandu*. Praha 2001.
- Kadečková, Helena: *Dějiny severských literatur I. Středověk*. Praha 1997.
- Kadečková, Helena: *Island ve století Sturlungů*. Dějiny a současnost, 1, 1996, s. 26-31.
- Kadečková, Helena: *Islandské středověké zákony v tzv. Šedé huse*. Dějiny a současnost, 4, 1998, s. 2-6.
- Kan, Aleksander: *Dějiny skandinávských zemí*. Praha 1983.
- Karlsson, Gunnar: *A Century of Research on Early Icelandic Society*. In: *Viking Revaluation*. (Eds.) Anthony Faulkes – Richard Perkins. London 1993, s. 15-25.
- Karlsson, Gunnar: *Goðar and höfðingjar in medieval Iceland*. In: *Saga-book of the Viking Society*, XIX. Viking Society for Northern Research. London 1974-1977, s. 358-379.
- Karlsson, Gunnar: *Iceland's 1100 Years: History of a Marginal Society*. London 2000.
- Karlsson, Gunnar: *Ritunartími Staðarhólsbókar*. In: *Sólhvarfasumbl saman borið handa Þorleifi Haukssyni fimmtugum 21. desember 1991*. Reykjavík 1992, s. 40-42.
- Karras, Ruth: *Concubinage and Slavery in the Viking Age*. *Scandinavian Studies*, 62, 1990, s. 141-162.
- Kincl, Jaromír a kol.: *Dějiny státu a práva za feudalismu II*. Praha 1978.
- Košnar, Lubomír: *Severní Evropa v raném středověku a vikingská expanze*. Praha 1992.
- Krejča, František: *Zbudovský rychtář Jakub Kubata*. Lehnice 2009.
- Kuklík, Jan – Skřejpková, Petra: *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha 2008.
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, I-XX. Kopenhagen 1956-1978.
- Kuttner, Stephan: *St. Jón of Hólar: Canon Law and Hagiography in Medieval Iceland*. In: *The History of Ideas and Doctrines of Canon Law in the Middle Ages*. (Ed.) Stephan Kuttner. London 1980, s. 367-375.
- Lárusson, Ólafur: *Grágás og Lögbækurnar*. Reykjavík 1923, s. 69-73.
- Lárusson, Ólafur: *On Grágás - the oldest Icelandic code of Law*. In: *Þriðji víkingafundur*. Third Viking Congress 1956. *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. Reykjavík 1956, s. 77-89.
- Lea, Henry Ch. – Howland, Arthur – Peters, Edward: *The Duel and the Oath*. Philadelphia 1974.

- Le Goff, Jacques: *Středověký člověk a jeho svět*. Praha 1999.
- Letronne, Antoine-Jean: *Recherches géographiques et critiques sur le livre De mensura orbis terræ*. Paris 1814.
- Líndal, Sigurður: *Law and Legislation in the Icelandic Commonwealth*. Scandinavian Studies, 37, 1993, s. 55-92.
- Líndal, Sigurður: *Löggjafarvald og dómsvald í íslenska þjóðveldinu*. Skírnir, 166, 1992, s. 171-178.
- Líndal, Sigurður: *Lög og lagasetning í íslenska þjóðveldinu*. Skírnir, 158, 1984, s. 121-158.
- Líndal, Sigurður: *Sendiför Úlfjóts. Ásamt nokkrum athugasemdum um landnám Ingólfs Arnarsonar*. Skírnir, 143, 1969, s. 5–26.
- Lingenthal, Zachariae – Parker, Reginald: *A Medieval Procedural Form for Marriage Annulment Cases*. The American Journal of Legal History, 10/1, 1966, s. 76-81.
- Lockhart, Paul: *Denmark 1513-1660. The Rise and Decline of a Renaissance Monarchy*. Oxford 2007.
- Magnus, Olsen: “*Með lögum skal land byggja*“. Fra norrøn Filologi. Oslo 1949, s. 209-222.
- Magnússon, Eirík: *The Last of the Icelandic Commonwealth I*. In: Saga-Book of the Viking Club. Society for Northern Research V. London 1906-1907, s. 308–40.
- Malat'ák, Demeter: *Korunovace přemyslovských králů*. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. (Eds.) Martin Wihoda – Demeter Malat'ák. Brno 2006, s. 47-66.
- Maurer, Konrad: *Die Entstehung des Isländischen Staats und seiner Verfassung*. München 1874.
- Maurer, Konrad: *Upphaf allsherjarríkis á Íslandi og stjórnarskipunar þess*. Reykjavík 1882.
- Maurer, Konrad: *Graagaas*. In: Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste I. (Eds.) Johann Gottfried Gruber a kol. Leipzig 1984, s. 10-22.
- Maurer, Konrád: *Über Ari Thorgilssohn und sein Isländerbuch*. Germania 15, 1870, s. 291-321.
- Maurer, Konrád: *Über Ari Fróði und seine Schriften*. Germania 36, 1891, s. 61-96.
- McGlynn, Michael P.: *Orality in the Old Icelandic Grágás: Legal Formulae in the Assembly Procedures Section*. Neophilologus 93, 2009, s. 521–536.
- Medieval Scandinavia. An Encyclopedia*. (Ed.) Phillip Pulsiano. London 1993.

- McTurk, Rory: *Sacral kingship in ancient Scandinavia*. In: Saga-Book, XIX. London 1974-1977, s. 139-169.
- Michal, Jaroslav: *Kanonické manželské právo s přihlédnutím k platnému právu v Československu*. Praha 1958.
- Miller, William I.: *Avoiding Legal Judgment: The Submission of Disputes to Arbitration in Medieval Iceland*. The American Journal of Legal History, 28, 1984, s. 95-134.
- Miller, William I.: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law and Society in Saga Iceland*. Chicago 1990.
- Miller, William I.: *Gift, Sale, Payment, Raid: Case Studies in the Negotiation and Classification of Exchange in Medieval Iceland*. Speculum, 61/1, 1986, s. 18-50.
- Miller, William I.: *Choosing the Avenger: Some Aspects of the Bloodfeud in Medieval Iceland and England*. Law and History Review, I, 1983, s. 159-204.
- Miller, William I.: *Justifying Skarpheðinn: Of Pretext and Politics in the Icelandic Bloodfeud*. Scandinavian Studies, 55, 1983, s. 316-344.
- Miller, William I.: *Ordeal in Iceland*. Scandinavian Studies, 60, 1988, s. 189-218.
- Nordic Historiography in the 20th*. (Eds.) Frank Meyer – Jan Eivind Myhre. Oslo 2000.
- Mitnic, John: *From Neighbor-Witness to Judge of Proofs: The Transformation of the English Civil Juror*. The American Journal of Legal History, 32/3, 1988, s. 201-235.
- Míča, Ladislav: *Ordály a přísahy v českém zemském právu doby předhusitské*. (MDP). Olomouc 2010.
- Norseng, Per: *Law Codes as a Source for Nordic History in the Early Middle Ages*. Scandinavian Journal of History, 16, 1987, s. 137-166.
- Orfield, Lester B.: *Icelandic Law*. Dickson Law Review, 56, 1951-1952, s. 42-56.
- Orfield, Lester B.: *The Growth of Scandinavian Law*. Philadelphia 1953, reprint 2002.
- Ormøy, Ragnhild: *Women as Landowners, Scene in the Development of Society in the Norwegian Middle Ages*. In: Female Power in the Middle Ages. (Eds.) Karen Glinte – Lise Winther-Jensen, 8, 1986, s. 172-181.
- Myhre, Bjørn: *The beginning of the Viking Age – some current archaeological problems*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) Anthony Faulkes – Richard Perkins. Viking Society for Norther Research. London 1993, s. 182-204.
- Ólason, Vésteinn: *The Sagas of Icelanders*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) Anthony Faulkes – Richard Perkins. Viking Society for Norther Research. London 1993, s. 26-42.

- Pejška, Josef: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému, sv. III. Manželské právo kanonické*. Praha 1934.
- Pinchbeck, Ivy: *Social Attitudes to the Problem of Illegitimacy*. *The British Journal of Sociology*, 5/4, 1954, s. 309-323.
- Pluss, Jacques: *Reading Case Law Historically: A Consilium of Baldus de Ubaldis on Widows and Dowries*. *The American Journal of Legal History*, 30/3, 1986, s. 241-265.
- Polách, Vladimír P.: *Několik poznámek k rané christianizaci Norska*. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica* 11. Ostrava 2004, s. 123-136.
- Rafnsson, Sveinbjörn: *Forn hrossreiðalög og hemildir þeirra. Drög til greiningar réttarheimilda Grágásar*. *Saga*, 28, 1990, s. 131-148.
- Rafnsson, Sveinbjörn: *Grágás og Digesta Iustiniani*. In: *Sjötíu ritgerðir helgaðar Jakobi Benediktssyni*. Reykjavík 1977, s. 720-732.
- Rafnsson, Sveinbjörn: *Studier i Landnámabók*. Lund 1974.
- Randsborg, Klaus: *Kings' Jelling. Gorm & Thyra's palace. Harald's monument & grave – Svend's cathedral*. *Acta Archaeologica*, 79, 2008, s. 1-23.
- Rindal, Magnus: *King Magnús Hákonarson's Norwegian code of 1274*. In: *Atti del XVII Convegno dell'Associazione Italiana di Filologia germanica*. Potenza 1991, s. 127-132.
- Rindal, Magnus – Berg, Knut: *King Magnús Hákonsson's Laws of Norway and Other Legal Texts*. In: *Corpus Codicum Norvegicorum Medii Ævi*, 7, série 4. (Eds.) Eyvind F. Halvorsen – Ludvig Holm-Olsen – Finn Hødnebo. Oslo 1983.
- Russom, Geoffrey: *A Germanic Concept of Nobility in the Gifts of Men and Beowulf*. *Speculum*, 53/1, 1978, s. 1-15.
- Sandvik, Gudmund: *Les codes de Magnus Hákonarson lagabætir (le législateur): 1274-1281*. In: *Federico II Legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento: Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) Andrea Romano. Rome 1997, s. 427-454.
- Sandvik, Gudmund – Sigurðsson, Jón V.: *Laws*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) Rory McTurk. Malden, Oxford, Carlton 2005, s. 223-244.
- Sawyer, Birgit.: *Property and Inheritance in Viking Scandinavia, The Runic Evidence*. *Occasional Papers on Medieval Topics* 2. Alingsås 1988.
- Sawyer, Birgit: *Women as Landholders and Alienators of Property in Early Medieval Scandinavia*. In: *Female Power in the Middle Ages*. (Eds.) Karen Glinte – Lise Winther-Jensen, 8, 1986, s. 156-171.

- Sawyer, Birgit – Sawyer, Peter: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800-1500*. The Nordic Series, 17. Minneapolis, London 2000.
- Searle, Eleanor: *Predatory Kinship and the Creation of Norman Power*. London 1988.
- See, Klaus: *Snorri Sturluson and the Creation of a Norse Cultural Ideology*. Saga-Book, XXV. Exeter 1998-2001, s. 367-393.
- Sigurðsson, Gísli: *Orality and Literacy in the Sagas of Icelanders*. In: *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. (Ed.) Rory McTurk. Malden, Oxford, Carlton 2005, s. 285-301.
- Sigurðsson, Jón V.: *Changing Layers of Jurisdiction and the Reshaping of Icelandic Society c. 1220-1350*. In: *Communities in European history : representations, jurisdictions, conflicts*. (Eds.) Juan Pan-Montojo – Frederik Pedersen. Pisa 2007, s. 173-187.
- Sigurðsson, Jón: *The Icelandic Aristocracy after the Fall of the Free State*. *Scandinavian Journal of History*, 20, 1995, s. 153-166.
- Sigurðsson, Páll: *Jónsbók. The Icelandic Law Code of 1281*. In: *Federico II Legislatore del Regno di Sicilia nell'Europa del Duecento: Per una storia comparata delle codificazioni europee*. (Ed.) Andrea Romano. Rome 1997, s. 455-483.
- Sigurðsson, Jón – Pedersen, Frederik – Berge, Anders: *Making and Using the Law in the North, c. 900-1350*. In: *Making, using and resisting the law in European history*. (Ed.) Lunther Lottes. Pisa 2008, s. 37-64.
- Skupnik, Jaroslav: *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha 2010.
- Solvason, Birgir: *Institutional Evolution in the Icelandic Commonwealth*. *Constitutional Political Economy* IV, 1, 1993, s. 97-125.
- Stalsberg, Anne: *Women as Actors in North European Viking Age Trade*. In: *Social Approaches to Viking Studies*. (Ed.) Ross Samson. Glasgow 1991, s. 75-83.
- Steblin-Kamenskij, Michail: *Svět islandských ság*. Praha 1975.
- Steffensen, Jón: *Aspects of Life in Iceland in the Heathen Period*. Saga-Book, XVII. London 1966-1969, s. 177-205.
- Steingrímsson, Sigurgeir: *Árni Magnússon (1663-1730): Llife and Work. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum* (Institut Árneho Magnússona pro islandská studia). Viz http://www.arnastofnun.is/page/a_arni_magnusson_en. Dne: 5.10.2009.
- Stein-Wilkeshuis, Martina: *Scandinavians swearing oaths in tenth-century Russian: Pagans and Christians*. *Journal of Medieval History*, 28, 2002, s. 155-168.

- Strömbäck, Dag: *The Conversion of Iceland*. Viking Society for Northern Research. Text Series VI. (Eds.) Gabriel Turville-Petre – Peter Foote. Bristol 1975.
- Sveinsson, Einar: *Pingvellir - the place and its history*. In: Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Fylgirit. Reykjavík 1956, s. 74-76.
- Sørensen, Preben: *Historical reality and literary form*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) Anthony Faulkes – Richard Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 172-181.
- Tate, Joshua: *Ownership and Possession in the Early Common Law*. The American Journal of Legal History, 48/3, 2006, s. 280-313.
- The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. (Ed.) Knut Helle. Cambridge 2003.
- The Cross goes North. Processes of Conversion in Northern Europe, AD 300-1300*. (Ed.) Martin Carver. Woodbridge 2003.
- Třeštík, Dušan: *Počátky Přemyslovců*. Praha 1997.
- Vaněček, Václav: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1964.
- Vestergaard, Torben A.: *The System of Kinship in Early Norwegian Law*. Medieval Scandinavia, 12, 1988, s. 160-193.
- Vésteinsson, Orri: *The Christianization of Iceland: Priests, power and social change 1000–1300*. Oxford 1999.
- Vlček, Eduard: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno 2006.
- Wallace-Hadrilla, John: *Early Germanic Kingship in England and on the Continent*. Oxford 1971.
- Wanner, Kevin: *At smyrja konung til veldis: Royal legitimation in Snorri Sturluson's Magnúss saga Erlingssonar*. In: Saga-book, XXX. Viking Society for Northern Research. London 2006, s. 5-38.
- Whaley, Diana: *The Kings' Sagas*. In: Viking Revaluations. Viking Society centenary symposium 14–15 May 1992. (Eds.) Anthony Faulkes – Richard Perkins. Viking Society for Northern Research. London 1993, s. 43-64.
- Widding, Ole: *Alcuin and the Icelandic code of Law*. In: Þriðji víkingafundur. Third Viking Congress 1956. Árbók Hins íslenska fornleifafélags. Reykjavík 1956, s. 90-94.
- Wihoda, Martin: „Stát“ a „státnost“ evropského středověku v souřadnicích historického myšlení. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, 7, 2007, s. 29-37.

Willson, Thomas B.: *History and the Church and State in Norway. From the Tenth to the Sixteenth Century*. Westminster, London, Tonbridge 1903.

Wood, Ian: *The Missionary Life. Saints and the evangelisation of Europe, 400-1050*. London 2001.

Wormald, Patrick: *Lex Scripta and Verbum Regis: Legislation and Germanic Kingship, from Euric to Cnut*. In: *Early Medieval Kingship*. (Eda.) Peter Sawyer – Ian Wood. Leeds 1977, s. 105-138.

Youth and Age in the Medieval North. (Ed.) Shannon Lewis-Simpson. Leiden 2008.

Øye, Ingvild: *Ragnhild Simonsdatter and Women's Social and Economic Position in Norse Society*. *Speculum*, 68, 1993, s. 81-93.

ODBORNÉ SLOVNÍKY

Historical Dictionary of the Vikings. (Ed.) Katherine Holman. Lanham, Oxford 2003.

Vigfússon, Gudbrand – Cleasby, Richard: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874.

Widding, Ole: *Håndskriftanalyser, 5. GkS 1157 fol. Hånd A i Konungsbók af Grágás*. *Opuscula 2.1. Bibliotheca Arnarnagnæana 25.1*. Copenhagen 1961, s. 65-75.

RESUMÉ

The Comparison of Icelandic Law before and after the Fall of the Icelandic Free State 1262/1264

Grágás – Járnsíða – Jónsbók

The Icelandic Free State or Icelandic Commonwealth (930-1262/1264) represents a very unique political system which does not resemble to any other European regime established during the Middle Ages. At the beginning of the Viking Age medieval Iceland was nearly uninhabited. Thus, first settlers (Northmen, mostly voluntarily emigrated or exiled from north-west coast of Norway and Atlantic islands – also colonized by the Vikings – with a fractional admixture of Celtic population) could only benefit from this convenient advantage. Due to distance and protection by the sea medieval Iceland became a state sui generis. Nowadays its specific institutions with strong proto-democratic and proto-republican features can be argued but not simply ignored.

According to Adam of Bremen: „Apud illos non est rex, nisi tantum lex.“ („There is no king [ruling] over them but law.“), society of medieval Iceland rejected a royal power at the beginning of creation of the Icelandic Free State (930). Rejection of one-man hegemony can be considered as the most significant element of the Icelandic Commonwealth. Adam of Bremen’s words cannot be perceived literally without their own context and time. Nevertheless, despite of that fact laws have played an important role in the lives of Icelandic population since a foundation of their most relevant institution – an annual general meeting known as *Alþing* (930) which has been sometime referred as European first (proto)-parliament.

Presented Ph.D. thesis focus on Icelandic medieval legislation before and after the fall of the Icelandic Free State through a comparison of three Icelandic medieval law-codes – *Grágás*, *Járnsíða* and *Jónsbók*. Metamorphosis of Icelandic medieval society represents a major aim of this study. Political, legislative and partially economic status of Icelandic population are considered from the point of view of normative as well as narrative sources.

PŘÍLOHY
PŘÍLOHA 1
SLOVNÍK POJMŮ

- Aðalsteinsfóstri* – „vychován Athelstanem“, přídomek norského krále Hákona Dobrého
Alin (pl. *álnir*) – loket (jednotka délky); cca 49 cm, později 54-57 cm
Allsherjargoði – významný předák *Kjalarness þingu*, zahajoval *Alþing*
Allsherjaríki – viz *Þjóðveldið á Íslandi*
Alþing, Alþingi – *obecný sněm*, v době Islandského svobodného státu nejvýznamější sněm
Arfgengr – dědic, manželský potomek s právem dědit po rodičích
Argafas – zbabělý útok/napadení zbabělcem
Aurar (sg. *eyrir*) – unce; cca 28, 35g; 8 uncí = 1 marka, 1 unce = 3 *örtugar*/60 *penningar*
Austfirðingar – významný islandský rod
Ásbirningar – významný islandský rod
Ásové – severští bohové
Átt/ætt – rodina
Áttir/ættir – příbuzní, zpravidla rodinní příslušníci do 5. stupně
- Barúnar*** – baroni
Baugamaðr (pl. *baugamenn*)- plátce/příjemce wergeldu
Baugatal – výčet plátců/příjemců wergeldu
Baugbót – wergeld náležející rodině oběti
Baugr – „kruh“, okruh plátců/příjemců wergeldu
Baugrygr (pl. *baugrygjar*) – jediná dědička, která patřila do *baugatalu* jako syn oběti/zabitého
Besingr/bæsingr – označení pro nemanželského potomka
Biskupa sögur – ságy o biskupech
Blót – pohanská oběť, ceremonie
Borgarþing – jeden ze čtyř nejvýznamnějších norských sněmů
Bókeiðr – přísaha na (svatou) knihu
Bóndi (pl. *bændr*) – sedlák
Bót – pokuta
Bótamaðr – osoba s právem vykoupit se z určitého typu trestů
Barna útburð/expositio – zřeknutí se novorozence
Breiðfirðingar – Breidafjordští, islandský rod
Brúðkaup – „koupě nevěsty“, svatba
Búakvíðr – porota sousedů
- Codex Regius* – viz *Konungsbók*
- Danelaw/Danelagu* – SV Anglie, oblast severského osídlení, řídila se vlastním právem
Den Arnamagnæanske Samlings
Det Arnamagnæense Institut
Dómr – soud, soudní verdikt, v královské době i nařízení vydávané *Alþingem*
Dönsk tunga – „dánský jazyk“, takto Islandčané označovali svoji mateřštinu
- Eiðr*** – přísaha

Eiðsívaping – jeden ze čtyř nejvýznamnějších norských sněmů
(Að) *eiga* – vlastnit/patřit/náležet
Eineiði/einseiði – přísaha (jedné osoby)
Einvígi – souboj kvůli dokazování právního nároku
Eptirmál – dodatečný soudní proces vedený proti mrtvému pachateli
Eyrir (pl. *aurar*) – unce, platidlo; cca 28, 35g; 8 uncí = 1 marka

Fangaváttar (pl. *fangaváttar*) – spolupřísežník
Fardagar – poslední květnové dny, v nichž bylo možné měnit „domovské právo“
Feránsdómr – konfiskační soud, který rozhodoval hlavně o majetku psanců
Festa þáttar – oddíl o zásnubách
Félag hjóna – společné majetkové vlastnictví manželů
Fimtardómr – *Pátý soud*, nejvyšší soudní instituce Islandského svobodného státu
Fogéti – „fojt“, zástupce místodržitele Islandu
Fjárvarðveizla – péče o nezaopatřené děti
Fjórðungsdómar – čtvrt'ové soudy
Fjórðungsping – čtvrt'ové sněmy
Fjörbaugr – „cena za život“, vykoupení se z trestu
Fjörbaugr gjald – wergeld vyplácený rodině oběti placený pachatelem, aby se vyhnul krevní mstě
Fjörbaugsgarðr – mírnější vyhnanství
Fóstbróðir – osoba vychovaná stejným pěstounem
Fóstr – pěstounská péče
Framfærsla – péče o závislé osoby, viz *úmagi/ómagi*
Frey – Yngvi, severský bůh spojený s plodností
Friðar- og rit-öld - *Období míru a písemnictví*
Friðhelgi – osomní imunita
Frostaping (též *Eyraping*) – jeden ze čtyř nejvýznamnějších norských sněmů
Frændr – pokrevně spříznění příbuzní
Frændsemi – pokrevní spřízněnost
Fullréttir – kompenzace/wergeld v plné výši
Fylgja – typ věna, viz též *heimanfylgja*

Gamli – Starý, přídomek norského krále Hákona IV. Hákonarsona
Gamli sáttmáli – *Stará smlouva*, dohody mezi norskými králi a Island'any z let cca 1262-1264
(Að) *ganga undir jarðarmenið* – podstoupit ordál zemí/drnem
Giptingarmaðr – osoba s právem zasnoubit ženu
Goði (pl. *goðar*) – předák
Goðakvíðr – porota dvanácti (předáků)
Goðorð, n. – vztah mezi předákem a sněmovníkem, později spíše správní jednotka
Grágás – *Šedá husa*, soubor zákonů Islandského svobodného státu
Gríð – poskytování ochrany (právní, materiální) pánem domácnosti, domovské právo
Gríða mál – slib příměří
Gríðkona – členka domácnosti, které majitel poskytl *gríð*
Gríðmaðr – člen domácnosti, kterému majitel poskytl *gríð*
Gríðníðingr – ten, kdo porušil *gríð*
Grímueiðr – sedmeronásobná přísaha, norské zvykové právo
Gulaping – jeden ze čtyř nejvýznamnějších norských sněmů

Halfréttir – poloviční kompenzace/wergeld
Handritastofnun Íslands
Haukadællir – významný islandský rod
Háðung – verbální urážka
Háflíðihó soupis/Háflíðaská – nejstarší zápis islandských zákonů, cca zima 1118/1119
Hákonar saga Hákonarsonar – sága Hákona Hákonarsona Starého
Heimánfylgja – typ věna
Hertogi – vévodal
Hérað – geograicky vymezený správní obvod
Hirð – královská družina, později (cca 13. století) královská rada
Hirðmenn – členové královské družiny (baroni, rytíři)
Hirðstjóri (pl. *Hirðstjórar*) – místodržící Islandu v královské době, „maršálek“
Hjón – manželé
Hjúskapr – manželství
Hornungr – označení pro nemanželského potomka
Hólmganga – souboj, kterým se zpravidla rozhodoval právní nárok ve prospěch vítěze
Hólmgöngumaðr – duelant prokazující soubojem svůj nárok
Höfðingi (pl. *höfðingjar*) – předák, hlavně ve 13. století takto označování předáci, kteří spravovali několik *goðorðú* (*ríki*)
Höfuðból – rodinný statek s hlavními pozemky
Höfuðsmaðr – osoba s (dědickým) právem na *höfuðból*
Hreppr (pl. *hreppaer*) – základní administrativní jednotka tvořená minimálně 20 sedláky
Hrísungr – označení pro nemanželského potomka
Húsbondi – majitel usedlosti/sedlák/manžel
Húsfreyja – majitelka usedlosti/selka/manželka

Íslendingabók – *Kniha o Island'anech* sepsána Arim Þorgilssonem cca v letech 1122-1133
Íslendinga sögur – ságy o Island'anech

Jarní sném – lokální sněmy v éře svobodného státu, konané za přítomnosti 3 předáků
Járnburð – ordál železem
Járnsíða – starší islandský zákoník Magnúse Hákonarsona Zákonodárce, 1271/1273-1281
Jónsbók – mladší islandský zákoník Magnúse Hákonarsona Zákonodárce, 1281

(að) Kaupa – kupovat
Ketiltak - ordál
Kjalarness þing – jeden z *jarních sněmů*
Kona – žena/manželka
Konungr – král
Konunga erfða tal – nástupnický řád norských králů
Konunga sögur – královské ságy
Konungatal – výčet norských králů
Konungsbók – *Královská kniha*, starší ze dvou rukopisů *Šedé husy*
Kristinn réttir – křesťanské zákony

Lagabætur – Zákonodárce/Novelizátor, přídomek norského krále Magnúse VI. Hákonarsona

Landnám – zábor Islandu, jako právní termín též nezákonná držba půdy
Landnámabók – *Kniha o záboru země*
Landnámamáðr/landnámsmáðr, landnámskona – záborce, záborčyně
Landnámsmanni (pl. *Landnámsmenn*) – záborci Islandu
Landnámsöld – éra islandského záboru/osidlování
Landslög/landslov – Zemské norské právo Magnúse Hákonarsona Zákodárce
Leiðir/leiðar þing – podzimní sněmy; *leið* – cesta
Leiguhirðstjóri – úřad *hirðstjóra*/místodržícího Islandu „v pronájmu“
Lendir menn (pl.) – pozemkový magnát, velmož
Linfé – nevěstin „jitřní dar“
Lögberg – *Skála zákonů* na *Sněmovní pláni*, kde *zákonopravce* přednášel zákony
Lögeiðr – zákonná přísaha
Lögmaðr (pl. *lögmenn*) – předsedající člen(ové) soudního dvora (*Lögréttu*)
Lögráðanði – zákonný zástupce ženy
Lögréttu – nejvyšší zákonodárný orgán svobodného státu, v královské době soudní dvůr
Lögréttu-þáttir – *Oddíl o Lögréttě*
Lögsögumaðr – zákonopravce, nejvyšší úřad v éře Islandského svobodného státu
Lögsögumanns-þáttir – *Oddíl o zákonopravci*
Lögþing – sněm se zákonodárnými pravomocemi
Lýrítareiðr – trojnásobná přísaha

Mannrápsþing – sněm v královské době, na němž se soud zabýval zabitím/vraždou
Manngjald – wergeld králi
Manntalsþing – sněm v královské době, nahradil *jarní sněm*, v Norsku spojený s placením daní
Munðr – typ věna
Munt – právo hlavy rodiny přijímat nového člena (germánské zvykové právo)

Nefndarmenn – nominovaní (do sněmu, popř. poroty)
Níð – pomluva
Níðgjald – wergeld náležející rodině oběti
Níðingsverk – opakovaně spáchaný trestný čin
Norræna – západoseverština
Norska öldin – *Norská éra* islandských dějin, cca 1264-1400
Nýmæli – „nové právo“, *Šedá husa*

Oddaverjar – významný islandský rod
Óðal – severské allodium
Ólafslög – zákony svatého Olafa
Ómagi (pl. *ómagar*)/*úmagi, úmagar* – finančně závislé osoby

Penningr (pl. *penningar*) – dorbné mince
Prima signatio – předstupeň křtu
Prestadómr – soud/výrok kněžích

Réttr – osobní kompenzace, wergeld
Riddari/ríðari – rytíři
Ringeiðr – pohanská přísaha
Ríg (Heimdall) – severský bůh, Ás
Rígsþúla – eddická píseň, Starší Edda

Ríki – „říše“/„krajové panství“, které vzniklo sloučením 2-3 *goðorð*

Sakar – pokuty

Sakaukar – skupina plátců/příjemců wergeldu

Sak-bætr – pokuty

Samtíða sögur – ságy o současnosti

Séttareidr – šesteronásobná přísaha

Sifjungar – sňatkem spřízněné osoby

Skattland – tributární země

Skálholt – sídlo nejstaršího islandského biskupství

Skemdarvík – promyšlený závažná zločin

Skírsla/skírsl – očistný ordál

Skjöldungové – dánská pololegendární dynastie

Skóggarmaðr/skóggangsmaðr – psanec odsouzený k doživotnímu vyhnanství

Snápr – muž, který falešně pošpinil ženinu čest

Snápsgjöld – pokuta placená podvodníkem (*snápem*)

Sóknarmenni (sg. *sóknarmáðr*) – královští žalobci

Söguöld - *Období ság*

Staðir – dvorec

Staðarhólsbók – mladší rukopis Šedé husy

Stórbondi (pl. *stórbændr*) – „velký/významný“ sedlák

Stórgoðorð – „velký/rozsáhlý“ *goðorð*, sloučení více *goðorð*

Stofnun Árna Magnússonar – Institut Árna Magnússona

Sturlungaöld – Století Sturlungů, poslední etapa Islandského svobodného státu

Sverris Saga – sága norského krále Sverreho

Svínfellingar– významný islandský rod

Sýsla, pl. *sýslur* (dnes pl. *sýslar*) – správní obvod *sýslumanna* na Islandu

Sýslumaðr (pl. *sýslumenn*) – královský úředník, soudní a výkonné pravomoci

Sættir – mimosoudní dohody

Thule – Island viz též *Ultima Thule*

Tilgjöf – typ věna (královské zákoníky), viz též *munðr*

Tjōsnuþlót – forma pohanské oběti (*þlót*)

Tjōsnur (sg. *tjasna*) – posvátné kolíky

Tólfarkviðr – porota dvanácti viz též *goðakviðr*

Trygð – příměří

Trygðamál – závazný slib/přísaha dodržování míru

Týlftareidr – dvanácteronásobná přísaha

Ultima Thule – starověký geografický pojem, ve středověku ztotožněn s Islandem

Umbóð – pověření, zmocnění králem

Umbóðsmadr – královský zmocněnec

Úbótamaðr – zločinec, který pozbyl práva osobní imunity

Úbótamál – spáchání závažného trestného činu, ztráta osobní imunity pro pachatele

Úmagi/ómagi (pl. *úmagar/ómagar*)– osoba materiálně ale i právně závislá

Útlægð – vyhnanství, královské zákoníky

Vaðmál – skandinávské standardní platidlo a převodní jednotka; 6x2 (popř. 3x4) lokte domácího tkaného plátna představovalo původně 1 unci (Ag/Au), poměr se měnil dle doby viz příloha míry a váhy

Valdsmanni – královští úředníci, velmožové
Vanové – severští bohové
Vargdropi – označení pro nemanželského potomka
Vápnatak(i) – pozvedání zbraní jako vyjádření souhlasu sněmovníků, na Islandu: přerušení/skončení jednání
Várþing – jarní sněm
Véfang – neshoda při hlasování (min. 6 hlasů v opozici), případ byl pak postoupen soudu vyšší instance
Vígsbætr/vígsakar – pokuty za zabití
Víking – polovojenská/pirátská výprava
Víkingr – viking, pirát
Vöðlaþing – jeden z jarních sněmů
Ynglingatal – Sága o Ynglinzích
Ynglingové – švédsko-norská pololegendární královská dynastie

Ætt – rodina
Ættartal – genealogie
Ættleiðing – adopce, přijímání levobočka do rodiny

Ørtogar (pl.) – unce (nor.)
Øxerá þing – viz *Alþing*

Þegngjald – královský wergeld za zranění/zabití poddaného viz též *manngjald*
Þingfarar bálkur/Þingskapa þáttr – *Oddíl o sněmování/Oddíl o cestování na sněm*
Þingmaðr (pl. *þingmenn*) – sněmovník
Þjóðveldið á Íslandi – Islandská protorepublika, Islandský svobodný stát
Þjóðveldisöld – éra Islandského svobodného státu
Þingvöllir – *Sněmovní pláň*, kde se konala zasedání *Alþingu*
Þórsnes þing – jeden z jarních sněmů
Þriðjungur – třetina jarního sněmu, kterou zastupoval 1 předák